

PRAVILNIK

O NASTAVNOM PROGRAMU ZA ČETVRTI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 3/2006, 15/2006, 2/2008 i 3/2011 - dr. pravilnik)

Član 1

Ovim pravilnikom utvrđuje se nastavni program za četvrti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja.

Član 2

Nastavni program za četvrti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja odštampan je uz ovaj pravilnik i čini njegov sastavni deo.

Član 3

Nastavni program za četvrti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja primenjuje se počev od školske 2006/2007. godine.

Član 4

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku".

Samostalni članovi Pravilnika o izmenama i dopunama Pravilnika o nastavnom planu i programu osnovnog obrazovanja i vaspitanja

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 15/2006)

Član 3

Nastavni plan i program za izborni nastavni predmet Šah primenjuje se počev od školske 2007/2008. godine.

Član 4

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku".

NASTAVNI PROGRAM ZA ČETVRTI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

1. SVRHA, CILJEVI I ZADACI PROGRAMA OBRAZOVANJA I VASPITANJA

Svrha programa obrazovanja

- Kvalitetno obrazovanje i vaspitanje, koje omogućava sticanje jezičke, matematičke, naučne, umetničke, kulturne, zdravstvene, ekološke i informatičke pismenosti, neophodne za život u savremenom i složenom društvu.

- Razvijanje znanja, veština, stavova i vrednosti koje osposobljavaju učenika da uspešno zadovoljava sopstvene potrebe i interese, razvija sopstvenu ličnost i potencijale, poštuje druge osobe i njihov identitet, potrebe i interese, uz aktivno i odgovorno učešće u ekonomskom, društvenom i kulturnom životu i doprinos demokratskom, ekonomskom i kulturnom razvoju društva.

Ciljevi i zadaci programa obrazovanja su:

- razvoj intelektualnih kapaciteta i znanja dece i učenika nužnih za razumevanje prirode, društva, sebe i sveta u kome žive, u skladu sa njihovim razvojnim potrebama, mogućnostima i interesovanjima;

- podsticanje i razvoj fizičkih i zdravstvenih sposobnosti dece i učenika;

- osposobljavanje za rad, dalje obrazovanje i samostalno učenje, u skladu sa načelima stalnog usavršavanja i načelima doživotnog učenja;

- osposobljavanje za samostalno i odgovorno donošenje odluka koje se odnose na sopstveni razvoj i budući život;

- razvijanje svesti o državnoj i nacionalnoj pripadnosti, negovanje srpske tradicije i kulture, kao i tradicije i kulture nacionalnih manjina;

- omogućavanje uključivanja u procese evropskog i međunarodnog povezivanja;

- razvijanje svesti o značaju zaštite i očuvanja prirode i životne sredine;

- usvajanje, razumevanje i razvoj osnovnih socijalnih i moralnih vrednosti demokratski uređenog, humanog i tolerantnog društva;

- uvažavanje pluralizma vrednosti i omogućavanje, podsticanje i izgradnja sopstvenog sistema vrednosti i vrednosnih stavova koji se temelje na načelima različitosti i dobrobiti za sve;

- razvijanje kod dece i učenika radoznalosti i otvorenosti za kulture tradicionalnih crkava i verskih zajednica, kao i etničke i verske tolerancije, jačanje poverenja među decom i učenicima i sprečavanje ponašanja koja narušavaju ostvarivanje prava na različitost;

- poštovanje prava dece, ljudskih i građanskih prava i osnovnih sloboda i razvijanje sposobnosti za život u demokratski uređenom društvu;

- razvijanje i negovanje drugarstva i prijateljstva, usvajanje vrednosti zajedničkog života i podsticanje individualne odgovornosti.

2. OBAVEZNI I PREPORUČENI SADRŽAJI OBAVEZNIH I IZBORNIH PREDMETA

OBAVEZNI NASTAVNI PREDMETI

SRPSKI JEZIK

Cilj i zadaci

Cilj nastave srpskog jezika jeste da učenici ovladaju osnovnim zakonitostima srpskog književnog jezika na kojem će se usmeno i pismeno pravilno izražavati, da upoznaju, dožive i osposobe se da tumače odabrana književna dela, pozorišna, filmska i druga umetnička ostvarenja iz srpske i svetske baštine.

Zadaci nastave srpskog jezika:

- razvijanje ljubavi prema maternjem jeziku i potrebe da se on neguje i unapređuje;
- osnovno opismenjavanje najmlađih učenika na temeljima ortoepskih i ortografskih standarda srpskog književnog jezika;
- postupno i sistematično upoznavanje gramatike i pravopisa srpskog jezika;
- upoznavanje jezičkih pojava i pojmova, ovladavanje normativnom gramatikom i stilskim mogućnostima srpskog jezika;
- osposobljavanje za uspešno služenje književnim jezikom u različitim vidovima njegove usmene i pismene upotrebe i u različitim komunikacionim situacijama (uloga govornika, slušaoca, sagovornika i čitaoca);
- razvijanje osećanja za autentične estetske vrednosti u književnoj umetnosti;
- razvijanje smisla i sposobnosti za pravilno, tačno, ekonomično i uverljivo usmeno i pismeno izražavanje, bogaćenje rečnika, jezičkog i stilskog izraza;
- uvežbavanje i usavršavanje glasnog čitanja (pravilnog, logičkog i izražajnog) i čitanja u sebi (doživljajnog, usmerenog, istraživačkog);
- osposobljavanje za samostalno čitanje, doživljavanje, razumevanje, svestrano tumačenje i vrednovanje književnoumetničkih dela raznih žanrova;
- upoznavanje, čitanje i tumačenje popularnih i informativnih tekstova iz ilustrovanih enciklopedija i časopisa za decu;
- postupno, sistematično i dosledno osposobljavanje učenika za logičko shvatanje i kritičko procenjivanje pročitanoog teksta;
- razvijanje potrebe za knjigom, sposobnosti da se njome samostalno služe kao izvorom saznanja; navikavanje na samostalno korišćenje biblioteke (odeljenjske, školske, mesne); postupno ovladavanje načinom vođenja dnevnika o pročitanim knjigama;
- postupno i sistematično osposobljavanje učenika za doživljavanje i vrednovanje scenskih ostvarenja (pozorište, film);
- usvajanje osnovnih teorijskih i funkcionalnih pojmova iz pozorišne i filmske umetnosti;
- upoznavanje, razvijanje, čuvanje i poštovanje vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta na delima srpske književnosti, pozorišne i filmske umetnosti, kao i drugih umetničkih ostvarenja;
- razvijanje poštovanja prema kulturnoj baštini i potrebe da se ona neguje i unapređuje;
- navikavanje na redovno praćenje i kritičko procenjivanje emisija za decu na radiju i televiziji;
- podsticanje učenika na samostalno jezičko, literarno i scensko stvaralaštvo;
- podsticanje, negovanje i vrednovanje učeničkih vannastavnih aktivnosti (literarna, jezička, recitatorska, dramska, novinarska sekcija i dr.);
- vaspitavanje učenika za život i rad u duhu humanizma, istinoljubivosti, solidarnosti i drugih moralnih vrednosti;
- razvijanje patriotizma i vaspitavanje u duhu mira, kulturnih odnosa i saradnje među ljudima.

Četvrti razred

Operativni zadaci:

- proširivanje znanja o prostoj rečenici i njenim delovima;
- savladavanje osnovnih pojmova o promenljivim i nepromenljivim rečima;
- osposobljavanje za izražajno čitanje i kazivanje;
- postupno osposobljavanje učenika za samostalno tumačenje osnovne predmetnosti književnog teksta i scenskih dela (osećanja, fabula, radnja, likovi, poruke, stilogenost scenskog izraza);
- navikavanje na sažeto i jasno usmeno i pismeno izražavanje prema zahtevima programa;
- savladavanje osnova metodologije izrade pismenih sastava.

Jezik

Gramatika

Obnavljanje i utvrđivanje znanja usvojenih u prethodnim razredima.

Uočavanje reči koje u govoru i pisanju menjaju svoj osnovni oblik (promenljive reči) - bez definicija i zahteva za promenom po padežima i vremenima. Uočavanje reči koje zadržavaju svoj osnovni oblik u svim situacijama (nepromenljive reči) bez imenovanja vrsta tih reči.

Rečenica - pojam glagolskog predikata (lični glagolski oblik); uočavanje reči i grupe reči (sintagma) u funkciji objekta i priloških odredaba za mesto, vreme i način. Pojam subjekta; uočavanje reči u funkciji atributa uz imenicu i imeničkog skupa reči (imenička sintagma). Red rečeničnih članova u rečenici.

Imenice - zbirne i gradivne; rod i broj - pojam i prepoznavanje.

Pridevi - prisvojni i gradivni - uočavanje značenja, roda i broja u rečenici.

Zamenice - lične; rod i broj ličnih zamenica; lična zamenica u funkciji subjekta u rečenici - pojam i prepoznavanje.

Brojevi - glavni (osnovni) i redni - pojam i prepoznavanje u rečenici.

Glagoli - pojam i osnovna značenja prezenta, perfekta i futura; vežbe u rečenici zamenom glagolskih oblika u vremenu, licu i broju.

Upravni i neupravni govor.

Utvrđivanje i sistematizacija sadržaja obrađenih od I do IV razreda.

Pravopis

Upotreba velikog slova u pisanju: imena država i pokrajina i njihovih stanovnika; imena naselja (gradova, sela) i njihovih stanovnika.

Pisanje upravnog i neupravnog govora (sva tri modela).

Navodnici. Zagrada.

Pisanje prisvojnih prideva izvedenih od vlastitih imena (-ov / -ev, -in / -ski).

Pisanje suglasnika j u pridevskim oblicima na -ski, i u ličnim imenima i prezimenima.

Pisanje skraćena tipa: itd., sl., npr. i skraćena koje označavaju imena država.

Ponavljanje, uvežbavanje i proveravanje osposobljenosti učenika za primenu obrađenih pravopisnih pravila.

Ortoepija

Uočavanje naglašanih i nenaglašanih reči: vežbe u izgovaranju akcenatskih celina. Vežbe za otklanjanje grešaka koje se javljaju u govoru učenika.

Izgovor svih suglasnika i glasovnih grupa u skladu sa književnojezičkom normom č, ć, dž, đ, h; - ds - (ljudskih), - io, - ao itd. Vežbe za otklanjanje grešaka koje se javljaju u govoru i pisanju učenika.

Uočavanje diferencijalne (distinktivne) funkcije akcenta u rečima istog glasovnog sastava, a različitog akcenta.

Književnost

Lektira

Lirika

Narodna pesma: *Nadžnjeva se momak i devojka*

Narodna pesma: *Jelenče*

Jovan Jovanović Zmaj: *Ciganin hvali svoga konja*

Vojislav Ilić: *Jesen*

Desanka Maksimović: *Paukovo delo*

Dušan Radović: *Plavi zec*

Dragan Lukić: *Drug drugu*

Miroslav Antić: *Junačka pesma*

Branislav Crnčević: *Mrav dobra srca*

Branko Ćopić: *Mjesec i njegova baka*

Stevan Raičković: *Ka da to bude*

Milovan Danajlić: *Trešnja u cvetu*

Dobrica Erić: *Svitac pšeničar i vodeničar*

Ljubivoje Ršumović: *Aždaja svome čedu tepa*

Izbor iz poezije Milovana Danajlića

Federiko Garsija Lorka: *Luckasta pesma*

Epika

Narodna pesma: *Jetrvica adamsko koleno*

Narodna pesma: *Stari Vujadin*

Narodna pripovetka: *Međed, svinja i lisica*

Narodna bajka: *Pepeljuga*

Narodna priča: *Najbolje zadužbine*

Janko Veselinović: *Grad*

Isidora Sekulić: *Pozno jesenje jutro*

Miroslav Demak: *Violina*

Branislav Nušić: *Prva ljubav*

Branko V. Radičević: *Priča o dečaku i Mesecu*

Branislav Crnčević: *Bosonogi i nebo*

Grozdana Olujić: *Oldanini vrtovi i druge bajke (izbor)*

Svetlana Velmar-Janković: *Knjiga za Marka (Zlatno jagnje, Stefanovo drvo)*

Hans Kristijan Andersen: *Ružno pače*

Rene Gijo: *Bela Griva*

Luis Kerol: *Alisa u zemlji čuda*

Braća Grim: *Trnova ružica*

Antoan de Sent Egziperi: *Mali princ (odlomak)*

Mihael Ende: *Beskrajna priča (odlomak)*

Drama

Gvido Tartalja: *Podela uloga*

Aleksandar Popović: *Pepeljuga*

Dobrica Erić: *Čik, da pogodite zbog čega su se posvađali dva zlatna brata*

Dopunski izbor

Pored navedenih dela, nastavnik i učenici slobodno biraju najmanje tri, a najviše još pet dela za obradu.

Naučno-popularni i informativni tekstovi

Milutin Milanković: *Kroz vasionu i vekove (odlomak)*

Mihajlo Pupin: *Od pašnjaka do naučenjaka (odlomak)*

Izbor iz knjiga, enciklopedija i časopisa za decu.

Čitanje teksta

Čitanje naglas i u sebi kao uvod u razgovor o tekstu. Usmereno čitanje (s prethodno datim zadacima): otkrivanje karakteristika likova (postupci, reči, izgled, osobine), radnji, događaja, prirodnih pojava i opisa; uočavanje jezičko-stilskih slika.

Čitanje usklađeno s vrstom i prirodom teksta (lirski, epski, dramski, naučno-popularni, novinski itd.). Podsticanje učenika na varijacije u tempu, jačini i intonaciji glasa i na logičko pauziranje pri čitanju.

Usmereno čitanje u sebi: brzo shvatanje sadržine, traženje odgovarajućih podataka o liku, opisu, osećanjima i načinu njihovog prikazivanja.

Kazivanje napamet naučenih poetskih i prozних celina i odlomaka. Scenske improvizacije.

Tumačenje teksta

Uočavanje i tumačenje pesničkih slika, toka radnje, glavnih likova i osnovnih poruka u književnom delu. Uočavanje značajnih pojedinosti u opisu prirode (otkrivanje čulnih draži: vizuelnih, akustičkih, kinetičkih, taktilnih, mirisnih i drugih). Ukazivanje na značajna mesta, izraze i reči kojima su izazvani pojedini utisci u poetskim, proznim i dramskim tekstovima.

Uočavanje i imenovanje sadržinskih celina u proznim tekstovima; stvaranje plana. Zapažanje činilaca koji u raznim situacijama deluju na postupke glavnih junaka (spoljašnje i društvene okolnosti, unutrašnji podsticaji - osećanja, namere, želje). Uočavanje i tumačenje izraza, reči i dijaloga kojima su prikazani postupci, sukobi, dramatične situacije i njihovi uzroci, rešenja i posledice.

Književni pojmovi

Lirika

Osnovni motiv i sporedni motivi u lirskoj pesmi.

Vizuelni i auditivni elementi u pesničkoj slici. Pesnička slika kao činilac kompozicije lirske pesme.

Dužina stiha prema broju slogova - prepoznavanje.

Ponavljanja u stihu, strofi, pesmi - funkcija.

Personifikacija kao stilsko sredstvo.

Slikovitost kao obeležje pesničkog jezika.

Običajne narodne lirske pesme - osnovna obeležja.

Lirska pesma - osnovna obeležja.

Epika

Tema i ideja u epskom delu.

Fabula: hronološki redosled događaja, elementi fabule (uvod, zaplet, rasplet).

Odnosi među likovima; osnovni tipovi (vrste) karakterizacije.

Pripovedač, pripovedanje; dijalog, monolog, opis u epskom delu.

Priča i roman - razlike.

Roman za decu - osnovna obeležja.

Drama

Likovi u dramskom delu. Remarke (didaskalije). Dramska radnja - način razvijanja radnje. Dramski tekstovi za decu.

Funkcionalni pojmovi

Podsticanje učenika da shvataju i usvajaju pojmove: glavno, sporedno, mašta, zbilja, utisak, raspoloženje, interesovanje, okolnost, situacija, ispoljavanje; podstrek, uslov, poređenje, procenjivanje, tvrdnja, dokaz, zaključak; divljenje, oduševljenje, ljubav (prema čoveku, domovini, radu, prirodi); privlačnost, iskrenost, pravičnost, plemenitost.

Jezička kultura

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

Prepričavanje teksta sa promenom gramatičkog lica. Prepričavanje sa izmenom završetka fabule. Prepričavanje teksta u celini i po delovima - po datom planu, po zajednički i samostalno sačinjenom planu.

Pričanje u dijaloškoj formi; unošenje dijaloga, upravnog govora u strukturu kazivanja - po zajednički i samostalno sačinjenom planu. Pričanje prema samostalno odabranoj temi. Nastavljanje priče inspirisane datim početkom. Sastavljanje priče po slobodnom izboru motiva.

Opisivanje slika koje prikazuju pejzaže, enterijere, portrete. Opisivanje složenijih odnosa među predmetima, bićima i pojavama.

Izveštavanje o obavljenom ili neobavljenom zadatku u školi ili kod kuće - u obliku odgovora na pitanja.

Usmena i pismena vežbanja

Ortoepske vežbe: uvežbavanje pravilnog izgovora reči, iskaza, rečenica, poslovice, brzalica, zagonetaka, pitalica, kraćih tekstova; slušanje zvučnih zapisa, kazivanje napamet lirskih i epskih tekstova; snimanje kazivanja i čitanja, analiza snimka i vrednovanje.

Diktati: sa dopunjavanjem, izborni, slobodni, kontrolni diktat.

Leksičke i semantičke vežbe: građenje reči - formiranje porodica reči; iznalaženje sinonima i antonima, uočavanje semantičke funkcije akcenta; neknjiževne reči i tuđice - njihova zamena jezičkim standardom; osnovno i preneseno značenje reči.

Sintaksičke i stilske vežbe: sastavljanje i pisanje rečenica prema posmatranim predmetima, slici i zadanim rečima; sastavljanje i pisanje pitanja o tematskoj celini u tekstu, na slici, u filmu; pisanje odgovora na ta pitanja.

Prepisivanje rečenica u cilju savladavanja pravopisnih pravila.

Korišćenje umetničkih, naučnopopularnih i učeničkih tekstova kao podsticaja za slikovito kazivanje. Vežbe za bogaćenje rečnika i traženje pogodnog izraza. Uopšteno i konkretno kazivanje. Promena gledišta. Uočavanje i otklanjanje beznačajnih pojedinosti i suvišnih reči u tekstu i govoru. Otklanjanje praznoslovlja i tuđica. Otklanjanje nejasnosti i dvosmislenosti.

Uvežbavanje tehnike izrade pismenog sastava: analiza teme, određivanje njenog težišta; posmatranje, uočavanje i izbor građe; raspoređivanje pojedinosti; elementi kompozicije.

Osam domaćih pismenih zadataka i njihova analiza na času. Četiri školska pismena zadatka - po dva u prvom i drugom polugodištu. Jedan čas za izradu i dva časa za analizu zadataka i pisanje poboljšane verzije sastava.

Način ostvarivanja programa

Jezik (gramatika i pravopis)

U nastavi jezika učenici se osposobljavaju za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim srpskim jezikom. Otuda zahtevi u ovom programu nisu usmereni samo na jezička pravila i gramatičke norme već i na njihovu funkciju. Na primer, rečenica se ne upoznaje samo kao gramatička jedinica (sa stanovišta njene strukture), već i kao komunikativna jedinica (sa stanovišta njene funkcije u komunikaciji).

Osnovni programski zahtev u nastavi gramatike jeste *da se učenicima jezik predstavi i tumači kao sistem. Nijedna jezička pojava ne bi trebalo da se izučava izolovano, van konteksta u kojem se ostvaruje njena funkcija.* U I i II razredu u okviru vežbi slušanja, govorenja, čitanja i pisanja učenici zapažaju jezičke pojave bez njihovog imenovanja, da bi se od III do VIII razreda u koncentričnim krugovima i kontinuiranim nizovima gramatički sadržaji izučavali postupno i selektivno u skladu sa uzrastom učenika.

Postupnost se obezbeđuje samim izborom i rasporedom nastavnih sadržaja, a konkretizacija nivoa obrade, kao vrsta uputstva za nastavnu praksu u pojedinim razredima, naznačena je opisno formulisanim zahtevima: zapažanje, uočavanje, usvajanje, pojam, prepoznavanje, razlikovanje, informativno, upotreba, obnavljanje, sistematizacija i drugima. Ukazivanjem na *nivo programskih zahteva* nastavnicima se pomaže u njihovim nastojanjima da *učenike ne optereće* obimom i dubinom obrade jezičke građe.

Selektivnost se ostvaruje izborom najosnovnijih jezičkih zakonitosti i informacija o njima.

Takvim pristupom jezičkoj građi u programu nastavnici se usmeravaju da tumačenje gramatičkih kategorija zasnivaju na njihovoj funkciji koju su učenici u prethodnim razredima uočili i njome, u manjoj ili većoj meri, ovladali u jezičkoj praksi. Postupnost i selektivnost u programu gramatike najbolje se uočavaju na sadržajima iz sintakse i morfologije od I do VIII razreda. Isti principi su, međutim, dosledno sprovedeni i u ostalim oblastima jezika. Na primer, alternaciju suglasnik k, g, h, učenici će prvo zapažati u građenju reči i deklinaciji u V razredu, a vežbama i jezičkim igrama u tom i prethodnim razredima navikavati se na pravilnu upotrebu tih konsonanata u govoru i pisanju; elementarne informacije o palatalizaciji dobiće u VI razredu, a usvojena znanja o bitnim glasovnim osobinama srpskog jezika obnoviti i sistematizovati u VIII razredu. Tim načinom će učenici steći osnovne informacije o glasovnim promenama i alternacijama, osposobiće se za jezičku praksu, a neće biti opterećeni učenjem opisa i istorije tih jezičkih pojava.

Elementarne informacije iz *morfologije* počinju se učenicima davati od II razreda i postupno se iz razreda u razred proširuju i produbljuju. Od samog početka učenike treba navikavati da uočavaju osnovne morfološke kategorije, na primer: u II razredu pored uočavanja reči koje imenuju predmete i bića, uvodi se i razlikovanje roda i broja kod tih reči a u III razredu razlikovanje lica kod glagola. Tim putem će se učenici postupno i logički uvoditi ne samo u morfološke već i u sintaksične zakonitosti (razlikovanje lica kod glagola - lični glagolski oblici - predikat - rečenica). Reči uvek treba uočavati i obrađivati u okviru rečenice, u kojoj se zapažaju njihove funkcije, značenja i oblici.

Programske sadržaje iz *akcentologije* ne treba obrađivati kao posebne nastavne jedinice. Ne samo u nastavi jezika, već i u nastavi čitanja i jezičke kulture, učenike treba u svakom razredu uvoditi u programom predviđene standardne akcenatske norme a stalnim vežbanjem, po mogućstvu uz korišćenje audio snimaka, učenike treba navikavati da čuju pravilno akcentovanu reč a u krajevima gde se odstupa od akcenatske norme da razlikuju standardni akcenat od svoga akcenta.

Pravopis se savlađuje putem sistematskih vežbanja elementarnih i složenih koje se organizuju često, raznovrsno i različitim oblicima pismenih vežbi. Pored toga, učenike vrlo rano treba upućivati na služenje pravopisom i pravopisnim rečnikom (školsko izdanje).

Vežbe za usvajanje i utvrđivanje znanja iz gramatike do nivoa njegove praktične primene u novim govornim situacijama proističe iz programskih zahteva, ali su u velikoj meri uslovljene konkretnom situacijom u odelenju - govornim odstupanjima od književnog jezika, kolebanjima, greškama koje se javljaju u

pismenom izražavanju učenika. Stoga se sadržaj vežbanja u nastavi jezika mora određivati na osnovu sistematskog praćenja govora i pisanja učenika. Tako će nastava jezika biti u funkciji osposobljavanja učenika za pravilno komuniciranje savremenim književnim srpskim jezikom.

U nastavi gramatike treba primenjivati sledeće postupke koji su se u praksi potvrdili svojom funkcionalnošću:

- podsticanje svesne aktivnosti i misaonog osamostaljivanja učenika;
- suzbijanje misaone inercije i učenikovih imitatorskih sklonosti;
- zasnivanje težišta nastave na suštinskim vrednostima, odnosno na bitnim svojstvima i stilskim funkcijama jezičkih pojava;
- uvažavanje situacione uslovljenosti jezičkih pojava;
- povezivanje nastave jezika sa doživljavanjem umetničkog teksta;
- otkrivanje stilske funkcije, odnosno izražajnosti jezičkih pojava;
- korišćenje umetničkih doživljaja kao podsticaja za učenje maternjeg jezika;
- sistematska i osmišljena vežbanja u govoru i pisanju;
- što efikasnije prevazilaženje nivoa prepoznavanja jezičkih pojava;
- negovanje primenjenog znanja i umenja;
- kontinuirano povezivanje znanja o jeziku sa neposrednom govornom praksom;
- ostvarivanje kontinuiteta u sistemu pravopisnih i stilskih vežbanja;
- pobuđivanje učenikovog jezičkog izraza životnim situacijama;
- ukazivanje na gramatičku sačinjenost stilskih izražajnih sredstava;
- korišćenje prikladnih ilustracija određenih jezičkih pojava.

U nastavi gramatike izrazito su funkcionalni oni postupci koji uspešno suzbijaju učenikovu misaonu inertnost, a razvijaju radoznalost i samostalnost učenika, što pojačava njihov istraživački i stvaralački odnos prema jeziku. Navedena usmerenja nastavnog rada podrazumevaju njegovu čvrstu vezanost za životnu, jezičku i umetničku praksu, odnosno za odgovarajuće tekstove i govorne situacije. Zbog toga je ukazivanje na određenu jezičku pojavu na izolovanim rečenicama, istrnutim iz konteksta, označeno kao izrazito nepoželjan i nefunkcionalan postupak u nastavi gramatike. Usamljene rečenice, lišene konteksta, postaju mrtvi modeli, podobni da se formalno kopiraju, uče napamet i reprodukuju, a sve to sprečava svesnu aktivnost učenika i stvara pogodnu osnovu za njihovu misaonu inertnost.

Savremena metodika nastave gramatike zalaže se da težište obrade određenih jezičkih pojava bude zasnovano na suštinskim osobenostima, a to znači na njihovim bitnim svojstvima i stilskim funkcijama, što podrazumeva zanemarivanje formalnih i sporednih obeležja proučavanih jezičkih pojava.

U nastavi jezika nužno je posmatrati jezičke pojave u životnim i jezičkim okolnostima koje su uslovile njihovo značenje. Učenike valja uputiti na pogodne tekstove i govorne situacije u kojima se određena jezička pojava prirodno javlja i ispoljava. Tekstovi bi trebalo da budu poznati učenicima, a ako pak nisu, treba ih pročitati i o njima razgovarati sa učenicima.

Nastavnik valja da ima na umu i to da upoznavanje suštine jezičke pojave često vodi preko doživljavanja i shvatanja umetničkog teksta, što će biti dovoljna jak podsticaj za nastavnika da što češće upućuje učenike

da otkrivaju stilsku funkciju (izražajnost) jezičkih pojava. To će doprineti razvijanju učenikove radoznalosti za jezik, jer umetnička doživljavanja čine gramatičko gradivo konkretnijim, lakšim i primenljivijim. Kad učenicima postane pristupačna stilska (izražajna, ekspresivna) funkcija jezičke pojave, prihvataju je kao *stvaralački postupak*, što je vrlo pogodan i podsticajan put da znanja o jeziku brže prelaze u *umenja*, da se na taj način doprinosi boljem pismenom i usmenom izražavanju, ali i uspešnjoj analizi književnih tekstova.

Nužno je da nastavnik uvek ima na umu presudnu ulogu umesnih i sistematskih *vežbanja*, odnosno da nastavno gradivo nije usvojeno dok se dobro ne uvežba. To znači da vežbanja moraju biti sastavni činilac obrade nastavnog gradiva, primene, obnavljanja i utvrđivanja znanja.

Metodika nastave jezika, teorijski i praktično, upućuje da u nastavi maternjeg jezika treba što pre prevazići nivoe prepoznavanja i reprodukcije, a strpljivo i uporno negovati više oblike znanja i umenja - *primenljivost i stvaralaštvo*. U nastojanjima da se u nastavnoj praksi udovolji takvim zahtevima, funkcionalno je u svakoj pogodnoj prilici znanja iz gramatike staviti u funkciju tumačenja teksta (umetničkog i popularnog), čime se ono uzdiže od prepoznavanja i reprodukcije na nivoe umenja i praktične primene.

Praktičnost i primenljivost znanja o jeziku i njegovo prelaženje u umenje i navike posebno se postiže negovanjem *pravopisnih i stilskih vežbi*.

Učenike, takođe, kontinuirano treba podsticati da svoja znanja o jeziku povezuju sa komunikativnim govorom. Jedan od izrazito funkcionalnih postupaka u nastavi gramatike jesu vežbanja zasnovana na korišćenju primera iz neposredne govorne prakse, što nastavu gramatike približava životnim potrebama u kojima se primenjeni jezik pojavljuje kao svestrano motivisana ljudska aktivnost. Nastava na taj način postaje praktičnija i zanimljivija, čime učeniku otvara raznovrsne mogućnosti za njegova stvaralačka ispoljavanja.

Situacije u kojima se ispoljavaju određene jezičke pojave može i sam nastavnik da postavlja učenicima, da ih spretno podseća na njihova iskustva, a oni će kazivati ili pisati kako u izazovnim prilikama govorno reaguju.

Celoviti saznanji krugovi u nastavi gramatike, koji započinju motivacijom, a završavaju saznavanjem, rezimiranjem i primenom određenog gradiva, u savremenom metodičkom pristupu, pogotovu u problemski usmerenoj nastavi, otvaraju se i zatvaraju više puta tokom nastavnog časa. Takav saznanji proces podrazumeva učestalo spajanje indukcije i dedukcije, analize i sinteze, konkretizacije i apstrakcije, teorijskih obaveštenja i praktične obuke.

Savremena metodika nastave ističe niz saodnosnih metodičkih radnji koje valja primeniti u nastavnoj obradi programskih jedinica iz jezika i koje omogućuju da svaki celovit saznanji put, počev od onog koji je uokviren školskim časom, dobije svoju posebnu strukturu.

Obrada novih nastavnih (programskih) jedinica podrazumeva primenu sledećih metodičkih radnji:

- Korišćenje pogodnog *polaznog teksta* (jezičkog predloška) na kome se uviđa i objašnjava odgovarajuća jezička pojava. Najčešće se koriste kraći umetnički, naučno-popularni i publicistički tekstovi, a i primeri iz pismenih radova učenika.

- Korišćenje iskaza (primera iz prigodnih, tekućih ili zapamćenih) *govornih situacija*.

- Podsticanje učenika da polazni tekst *dožive i shvate* u celini i pojedinostima.

- Utvrđivanje i obnavljanje znanja o poznatim jezičkim pojavama i pojmovima koji *neposredno doprinose* boljem i lakšem shvatanju novog gradiva. (Obično se koriste primeri iz poznatog teksta.)

- Upućivanje učenika da u tekstu, odnosno u zapisanim iskazima iz govorne prakse, *uočavaju primere* jezičke pojave koja je predmet saznavanja.

- Najavljivanje i beleženje *nove nastavne jedinice* i podsticanje učenika da zapaženu jezičku pojavu *istraživački sagledaju*.

- Saznavanje *bitnih svojstava* jezičke pojave (oblika, značenja, funkcije, promene, izražajnih mogućnosti...).
- Sagledavanje jezičkih činjenica (primera) sa *raznih stanovišta*, njihovo upoređivanje, opisivanje i klasifikovanje.
- Ilustrovanje i *grafičko predstavljanje* jezičkih pojmova i njihovih odnosa.
- *Definisanje jezičkog pojma*; isticanje svojstva jezičke pojave i uočenih zakonitosti i pravilnosti.
- Prepoznavanje, objašnjavanje i primena saznatog gradiva u novim okolnostima i u primerima koje navode sami učenici (neposredna dedukcija i prvo vežbanje).
- Utvrđivanje, obnavljanje i primena stečenog znanja i umenja (dalja vežbanja, u školi i kod kuće).

Navedene metodičke radnje međusobno se dopunjuju i prožimaju, a ostvaruju se u sukcesivnoj i sinhronoj postavci. Neke od njih mogu biti ostvarene pre nastavnog časa na kome se razmatra određena jezička pojava, a neke i posle časa. Tako, na primer, dobro je da tekst na kome se usvaja gradivo iz gramatike bude ranije upoznat, a da pojedine jezičke vežbe budu predmet učeničkih domaćih zadataka. Ilustrovanje, na primer, ne mora biti obavezna etapa nastavnog rada, već se primenjuje kad mu je funkcionalnost neosporna.

Paralelno i združeno u navedenom saznavnom putu teku sve važne logičke operacije: zapažanje, upoređivanje, zaključivanje, dokazivanje, definisanje i navođenje novih primera. To znači da časovi na kojima se izučava gramatičko gradivo nemaju odeljene etape, odnosno jasno uočljive prelaze između njih. Nešto je vidljiviji prelaz između induktivnog i deduktivnog načina rada, kao i između saznavanja jezičke pojave i uvežbavanja.

Književnost

Uvođenje najmlađih učenika u svet književnosti ali i ostalih, tzv. neknjiževnih tekstova (popularnih, informativnih), predstavlja izuzetno odgovoran nastavni zadatak. Upravo, na ovom stupnju školovanja stiču se osnovna i ne malo značajna znanja, umenja i navike od kojih će u dobroj meri zavistiti ne samo učenička književna kultura već i njegova opšta kultura na kojoj se temelji ukupno obrazovanje svakog školovanog čoveka.

Lektira

Ukinuta je neprirodna i nepotrebna podela na domaću i školsku *lektiru*, pa tako izvori za obradu tekstova iz lektire, pored čitanki, postaju knjige lektire za određeni uzrast i sva ostala pristupačna literatura.

Data je lektira za određen razred, razvrstana po književnim rodovima - *lirika, epika, drama*, da bi se kroz sve programe mogla pratiti odgovarajuća i razložna proporcija i imati uvid u to.

Tekstovi iz *lektire* predstavljaju programsku okosnicu. Učitelj ima načelnu mogućnost da ponuđene tekstove prilagođava konkretnim nastavnim potrebama, ali je obavezan i na slobodan izbor iz naše narodne usmene književnosti i tzv. neknjiževnih tekstova - prema programskim zahtevima.

Razlike u ukupnoj umetničkoj i informativnoj vrednosti pojedinih tekstova utiču na odgovarajuća metodička rešenja (prilagođavanje čitanja vrsti teksta, opseg tumačenja teksta u zavisnosti od složenosti njegove unutrašnje strukture, povezivanje i grupisanje sa odgovarajućim sadržajima iz drugih predmetnih područja - gramatike, pravopisa i jezičke kulture i sl.).

Čitanje i tumačenje teksta

Osobenost i delikatnost ovog predmetnog segmenta nisu toliko u programiranim sadržajima koliko su u uzrasnim mogućnostima najmlađih učenika da date sadržaje valjano usvoje, te da se stečenim znanjima i umenjima funkcionalno služe i u svim ostalim nastavnim okolnostima. Shodno tome, čitanje i tumačenje teksta u mlađim razredima prevashodno je u funkciji daljeg usavršavanja glasnog čitanja, uz postepeno,

sistematsko i dosledno uvođenje u tehniku čitanja u sebi, kao i usvajanje osnovnih pojmova, odnosa i relacija koje sadrži u sebi pročitani tekst.

Čitanje teksta, prema tome, na mlađem uzrasnom nivou ima sva obeležja prvog i temeljnog ovladavanja ovom veštinom kao znanjem, naročito u prvom razredu. Posebno je važno da učenici postupno i funkcionalno usvoje valjano *čitanje naglas* koje u sebi sadrži neke od važnijih činilaca logičkog čitanja (izgovor, jačina glasa, pauziranje, intonaciono prilagođavanje i dr.) i koje će prirodno težiti sve većoj izražajnosti tokom drugog razreda (naglašavanje, emocionalno podešavanje, tempo i sl.) čime se u dobroj meri olakšava usvajanje tehnike izražajnog čitanja (treći razred). Pritom, od osobite je važnosti da se svako čitanje naglas i svakog učenika ponaosob (a naročito u prvom razredu) - osmišljeno, kritički i dobronamerno vrednuje. Svaki učenik, naime, nakon što je pročitao neki tekst naglas, treba od svojih drugova u razredu i učitelja da sazna šta je u tom čitanju bilo dobro, a šta eventualno treba menjati da bi ono postalo još bolje.

Postupnost, sistematičnost i doslednost posebno dolaze do izražaja u osposobljavanju učenika za *čitanje u sebi*. Ovaj vid čitanja u mlađim razredima predstavlja složeniji nastavni zahtev, iako sa stanovišta iskusnog, formiranog čitača to ne izgleda tako. Čitanje u sebi, naime, sadrži niz složenih misaonih radnji koje učenik treba simultano da savlada, a poseban problem predstavlja tzv. unutrašnji govor. Zato se kod većine učenika prvog razreda ovo čitanje najpre ispoljava u vidu tihog čitanja (tihan žagor, mrmljanje), da bi kasnije, ali upornim vežbanjem, dobilo svoja potrebna obeležja. Među njima svakako valja istaći različite vidove motivisanja, podsticanja i usmerenja, čime se olakšava doživljavanje i razumevanje teksta koji se čita, te tako čitanje u sebi, sa stanovišta metodike savremene nastave književnosti, postaje nezaobilazni uslov za valjano tumačenje teksta.

Tumačenje teksta u mlađim razredima predstavlja izuzetno složen i delikatan programski zahtev. Tekst je temeljni programski sadržaj koji ima vodeću i integracionu nastavnu ulogu jer oko sebe okuplja i grupiše odgovarajuće sadržaje i iz ostalih predmetnih područja. Ali, zbog uzrasnih ograničenja u recepciji, tumačenju i usvajanju osnovnih strukturnih a naročito umetničkih činilaca teksta, potrebno je ispoljiti mnogo inventivnosti, sistematičnosti i upornosti u osposobljavanju učenika za postepeno uočavanje, prepoznavanje, a zatim obrazlaganje i spontano usvajanje njegove osnovne predmetnosti.

U prvom razredu tumačenje teksta ima izrazita obeležja spontanog i slobodnog *razgovora* sa učenicima o relevantnim pojedinostima - prostornim, vremenskim, akcionim - u cilju provere razumevanja pročitano, odnosno u funkciji aktivnog uvežbavanja i valjanog usvajanja čitanja naglas i u sebi. Inventivnim motivisanjima, podsticanjima i usmerenjima (ko, gde, kada, zašto, kako, čime, zbog čega, šta je radosno, tužno, smešno, zanimljivo, neobično i sl.) - učenicima se omogućava da uočavaju, zapažaju, otkrivaju, upoređuju, objašnjavaju, obrazlažu date pojavnosti koje čine predmetnost pročitano teksta.

U drugom razredu pristup tumačenju teksta skoro je u svemu isti kao i u prethodnom razredu, samo što su zahtevi, po prirodi stvari, nešto uvećani a programski sadržaji adekvatno dopunjeni (samostalno saopštavanje utisaka o pročitano tekstu, zauzimanje vlastitih stavova o važnijim pojavnostima iz teksta i rečito obrazlaganje i odbrana takvih shvatanja, otkrivanje i shvatanje poruka u tekstu, prepoznavanje odeljka, uočavanje karakterističnih jezičkih i stilskih pojmova i sl.).

Učenike treba sistematski i na valjan način podsticati na uključivanje u biblioteku (školsku, mesnu), formiranje odeljenjske biblioteke, priređivanje tematskih izložbi knjiga, slušanje/gledanje zvučnih/video zapisa sa umetničkim kazivanjima teksta, organizovanje susreta i razgovora sa piscima, literarnih igara i takmičenja, vođenje dnevnika o pročitanim knjigama (naslov, pisac, utisci, glavni likovi, odabrane rečenice, neobične i zanimljive reči i sl.), formiranje lične biblioteke, cedeteke, videoteke i dr.

Takvim i njemu sličnim metodičkim pristupom čitanju i tumačenju teksta, pri čemu posebnu pažnju valja posvetiti ulozi učenika kao značajnog nastavnog činioca (njegovom što većem osamostalivanju, slobodnom istraživanju i ispoljavanju, pružanju mogućnosti za vlastito mišljenje), ostvaruju se neka od temeljnih načela metodike savremene nastave i književnosti, među kojima su svakako postupno i osmišljeno uvođenje učenika u složeni svet književnoumetničkog dela i simultano ali i plansko bogaćenje, usavršavanje i negovanje njegove jezičke kulture.

Čitanje od III do VIII razreda

Tumačenje teksta zasniva se na njegovom čitanju, doživljavanju i razumevanju. Pri tome je kvalitet shvatanja poruka i neposredno uslovljen kvalitetom čitanja. Zato su razni oblici usmerenog čitanja osnovni preduslov da učenici u nastavi stiču saznanja i da se uspešno uvode u svet književnog dela.

Izražajno čitanje neguje se sistematski, uz stalno povećavanje zahteva i nastojanje da se što potpunije iskoriste sposobnosti učenika za postizanje visokog kvaliteta u veštini čitanja. Vežbanja u izražajnom čitanju izvode se planski i uz solidno nastavnikovo i učenikovo pripremanje. U okviru svoje pripreme nastavnik blagovremeno odabira pogodan tekst i studiozno proučava one njegove osobenosti koje utiču na prirodu izražajnog čitanja. U skladu sa misaono-emotivnim sadržajem teksta, nastavnik zauzima odgovarajući stav i određuje situacionu uslovljenost jačine glasa, ritma, tempa, intonacije, pauza, rečeničnog akcenta i glasovnih transformacija. Pri tome se povremeno služi audio snimcima uzornih interpretativnih čitanja.

Pošto se izražajno čitanje, po pravilu, uvežbava na prethodno obrađenom i dobro shvaćenom tekstu, to je konkretno i uspešno tumačenje štiva neophodan postupak u pripremanju učenika za izražajno čitanje. U okviru neposredne pripreme u VI, VII i VIII razredu povremeno se i posebno analiziraju psihički i jezičkostilski činioci koji zahtevaju odgovarajuću govornu realizaciju. U pojedinim slučajevima nastavnik (zajedno sa učenicima) posebno priređuje tekst za izražajno čitanje na taj način što u njemu obeležava vrste pauza, rečenične akcente, tempo i glasovne modulacije.

Izražajno čitanje uvežbava se na tekstovima različite sadržine i oblika; koriste se lirski, epski i dramski tekstovi u prozi i stihu, u narativnom, deskriptivnom, dijaloškom i monološkom obliku. Posebna pažnja posvećuje se emocionalnoj dinamici teksta, njegovoj dramatičnosti i govorenju iz perspektive pisca i pojedinih likova.

U odeljenju treba obezbediti odgovarajuće *uslove* za izražajno čitanje i kazivanje - učenicima u ulozi čitača i govornika valja obezbediti mesto ispred odeljenjskog kolektiva, u odeljenju stvoriti *dobru slušalačku publiku*, zainteresovanu i sposobnu da kritički i objektivno procenjuje kvalitet čitanja i kazivanja. Posredstvom audio snimka, učenicima povremeno treba omogućiti da čuju svoje čitanje i da se kritički osvrću na svoje umenje. Na časovima obrade književnih dela primenjivaće se učenička iskustva u izražajnom čitanju, uz stalno nastojanje da svi oblici govornih aktivnosti budu korektni i uverljivi.

Čitanje u sebi je najproduktivniji oblik sticanja znanja pa mu se u nastavi poklanja posebna pažnja. Ono je uvek usmereno i istraživačko; pomoću njega se učenici osposobljavaju za svakodnevno sticanje informacija i za učenje.

Vežbe čitanja u sebi neposredno se uklapaju u ostale oblike rada i uvek su u funkciji svestranijeg sticanja znanja i razumevanja ne samo književnog dela, već i svih osmišljenih tekstova.

Primena tekst metode u nastavi podrazumeva vrlo efikasne vežbe za savladavanje brzog čitanja u sebi s razumevanjem i doprinosi razvijanju sposobnosti učenika da čitaju fleksibilno, da usklađuju brzinu čitanja sa ciljem čitanja i karakteristikama teksta koji čitaju.

Kvalitet čitanja u sebi podstiče se prethodnim usmeravanjem učenika na tekst i davanjem odgovarajućih zadataka, a potom i obaveznim proveravanjem razumevanja pročitanoog teksta, odnosno ostvarenja dobijenih zadataka. Informativno, produktivno i analitičko čitanje najuspešnije se podstiču samostalnim istraživačkim zadacima koji se učenicima daju u pripremnom postupku za obradu teksta ili obradu sadržaja iz gramatike i pravopisa. Tim putem se unapređuju logika i brzina čitanja, a naročito brzina shvatanja pročitanoog teksta, čime se učenici osposobljavaju za samostalno učenje.

Učenici starijih razreda uvode se u "letimično" čitanje koje je uslovljeno brzinom i stvarno pročitanim tekstom. Ono se sastoji od brzog traženja informacije i značenja u tekstu, pri čemu se ne pročita svaka reč, već se pogledom "prolazi" kroz tekst i čita se na preskok (međunaslovi, podnaslovi, prvi redovi u odeljcima, uvod, zaključak). Pri vežbanju učenika u "letimičnom" čitanju, prethodno se zadaju odgovarajući zadaci (traženje određenih informacija, podataka i sl.), a potom proverava kvalitet njihovog ostvarenja i meri vreme za koje su zadaci izvršeni. "Letimičnim" čitanjem učenici se takođe osposobljavaju da radi podsećanja, obnavljanja, memorisanja, čitaju podvučene i na drugi način označene delove teksta prilikom ranijeg čitanja "s olovkom u ruci", koje treba sistematski sprovoditi kao vid pripremanja učenika za samostalan rad i učenje.

Izražajno kazivanje napamet naučenih tekstova i odlomaka u prozi i stihu značajan je oblik rada u razvijanju govorne kulture učenika. Valja imati u vidu da je ubedljivo govorenje proznog teksta polazna osnova i neophodan uslov za prirodno i izražajno kazivanje stihova. Zato je poželjno da se povremeno, na istom času, naizmenično uvežbava i upoređuje govorenje tekstova u prozi i stihu.

Napamet će se učiti razni kraći prozni tekstovi (naracija, deskripcija, dijalog, monolog), lirske pesme raznih vrsta i odlomci iz epskih pesama. Uspeh izražajnog kazivanja znatno zavisi *od načina učenja i logičkog usvajanja teksta*. Ako se mehanički uči, kao što ponekad biva, usvojeni automatizam se prenosi i na način kazivanja. Zato je poseban zadatak nastavnika da učenike navikne na osmišljeno i interpretativno učenje teksta napamet. Tokom vežbanja treba stvoriti uslove da kazivanje teče "oči u oči", da govornik posmatra lice slušalaca i da s publikom uspostavlja emocionalni kontakt. Maksimalna pažnja se posvećuje svim vrednostima i izražajnim mogućnostima govornog jezika, posebno - prirodnom govornikovom stavu, pouzdanom prenošenju informacija i sugestivnom kazivanju.

Tumačenje teksta od III do VIII razreda

Sa obradom teksta počinje se posle uspešnog interpretativnog čitanja naglas i čitanja u sebi. Književnoumetničko delo se čita, prema potrebi i *više puta*, sve dok ne izazove odgovarajuće doživljaje i utiske koji su neophodni za dalje upoznavanje i proučavanje teksta. Razni oblici ponovljenog i usmerenog čitanja dela u celini, ili njegovih odlomaka, obavezno će se primenjivati u obradi lirske pesme i kraće proze.

Pri obradi teksta primenjivaće se u većoj meri jedinstvo analitičkih i sintetičkih postupaka i gledišta. Značajne pojedinosti, elementarne slike, ekspresivna mesta i stilsko-jezički postupci neće se posmatrati kao usamljene vrednosti, već ih treba sagledavati kao funkcionalne delove viših celina i tumačiti u prirodnom sadejstvu s drugim umetničkim činiocima. Književnom delu pristupa se kao složenom i neponovljivom organizmu u kome je sve uslovljeno uzročno-posledičnim vezama, podstaknuto životnim iskustvom i uobličeno stvaralačkom maštom.

Učenike treba revnosno navikavati na to da svoje utiske, stavove i sudove o književnom delu detaljnije dokazuju činjenicama iz samoga teksta i tako ih osposobljavati za samostalan iskaz, istraživačku delatnost i zauzimanje kritičkih stavova prema proizvoljnim ocenama i zaključcima.

Nastavnik će imati u vidu da je tumačenje književnih dela u osnovnoj školi, pogotovu u mlađim razredima, *u načelu predteorijsko* i da nije uslovljeno poznavanjem stručne terminologije. To međutim, nimalo ne smeta da i običan "razgovor o štivu" u mlađim razredima bude stručno zasnovan i izveden sa puno inventivnosti i istraživačke radoznalosti. Vrednije je projektovanje učenika povodom neke umetničke slike i njeno intenzivno doživljavanje i konkretizovanje u učenikovo mašti nego samo saznanje da ta slika formalno spada u red metafora, personifikacija ili poređenja. Zato se još od prvog razreda učenici navikavaju da slobodno ispoljavaju svoje utiske, osećanja, asocijacije i misli izazvane slikovitom i figurativnom primenom pesničkog jezika.

U svim razredima obrada književnog dela treba da bude protkana rešavanjem *problemskih pitanja* koja su podstaknuta tekstom i umetničkim doživljavanjem. Na taj način stimulisaće se učenička radoznalost, svesna aktivnost i istraživačka delatnost, svestranije će se upoznati delo i pružati mogućnost za afirmaciju učenika u radnom procesu.

Mnogi tekstovi, a pogotovu odlomci iz dela, u nastavnom postupku zahtevaju umesnu *lokalizaciju*, često i višestruku. Situiranje teksta u vremenske, prostorne i društveno-istorijske okvire, davanje neophodnih podataka o piscu i nastanku dela, kao i obaveštenja o bitnim sadržajima koji prethode odlomku - sve su to uslovi bez kojih se u brojnim slučajevima tekst ne može intenzivno doživeti i pravilno shvatiti. Zato prototipsku i psihološku realnost, iz koje potiču tematska građa, motivi, likovi i dublji podsticaji za stvaranje, treba dati u prigodnom vidu i u onom obimu koji je neophodan za potpunije doživljavanje i pouzdanije tumačenje.

Metodika nastave književnosti već nekoliko decenija, teorijski i praktično, razvija i stalno usavršava nastavnikov i učenikov *istraživački, pronalazački, stvaralački i satvorački* odnos prema književnoumetničkom delu. Književnost se u školi *ne predaje i ne uči, već čita, usvaja*, u njoj se *uživa* i o njoj *raspravlja*. To su putevi da nastava književnosti širi učenikove duhovne vidike, razvija istraživačke i

stvaralačke sposobnosti učenika, kritičko mišljenje i umetnički ukus, pojačava i kultiviše literarni, jezički i životni senzibilitet.

Moderna i savremena organizacija nastave maternjeg jezika i književnosti podrazumeva *aktivnu ulogu učenika* u nastavnom procesu. U savremenoj nastavi književnosti učenik ne sme biti pasivni slušalac koji će u određenom trenutku reprodukovati "naučeno gradivo", odnosno nastavnikova predavanja, već aktivni subjekat koji *istraživački, stvaralački i satvorački* učestvuje u proučavanju književnoumetničkih ostvarenja.

Učenikova aktivnost treba da svakodnevno prolazi kroz sve tri radne etape; pre časa, u toku časa i posle časa. U svim etapama učenik se mora sistematski navikavati da u toku čitanja i proučavanja dela *samostalno* rešava brojna pitanja i zadatke, koji će ga u punoj meri emocionalno i misaono angažovati, pružiti mu zadovoljstvo i pobuditi istraživačku radoznalost. Takvi zadaci biće najmoćnija motivacija za rad što je osnovni uslov da se ostvare predviđeni interpretativni dometi. Nastavnik valja da postavi zadatke koji će učenika podsticati da *uočava, otkriva, istražuje, procenjuje i zaključuje*. Nastavnikova uloga jeste u tome da osmišljeno pomogne učeniku tako što će ga podsticati i usmeravati, nastojeći da razvija njegove individualne sklonosti i sposobnosti, kao i da adekvatno vrednuje učeničke napore i rezultate u svim oblicima tih aktivnosti.

Proučavanje književnoumetničkog dela u nastavi je *složen proces* koji započinje nastavnikovim i učenikovim *pripremanjem* (motivisanje učenika za čitanje, doživljavanje i proučavanje umetničkog teksta, čitanje, lokalizovanje umetničkog teksta, istraživački pripremni zadaci) za tumačenje dela, svoje najproduktivnije vidove dobija u *interpretaciji* književnog dela na nastavnom času, a u oblicima *funkcionalne primene stečenih znanja i umenja* nastavlja se i posle časa: u produktivnim *obnavljanjima znanja* o obrađenom nastavnom gradivu, u *poredbenim izučavanjima* književnoumetničkih dela i *istraživačko-interpretativnim pristupima* novim književnoumetničkim ostvarenjima. Središnje etape *procesu proučavanja* književnoumetničkog dela u nastavi jesu *metodološko* i *metodičko* zasnivanje interpretacije i njeno razvijanje na nastavnom času.

U zasnivanju i razvijanju nastavne interpretacije književnoumetničkog dela osnovno *metodološko* opredeljenje treba da bude prevashodna *usmerenost interpretacije prema umetničkom tekstu*. Savremena metodika nastave književnosti opredelila se, dakle, za *unutrašnje (imanentno) izučavanje umetničkog teksta*, ali ona nikako ne previđa nužnost primene i *vantekstovnih gledišta* da bi književnoumetničko delo bilo valjano i pouzdano protumačeno.

Uz navedena *metodološka* opredeljenja, nastavna interpretacija književnoumetničkog dela valja da udovolji i zahtevima koje joj postavlja *metodika nastave književnosti*: da bude *originalna, estetski motivisana, svestrano usklađena sa nastavnim ciljevima i značajnim didaktičkim načelima*, da ima *sopstvenu koherentnost i postupnost*, a da metodološka i metodička postupanja na svakoj deonici interpretacije ostvaruju *jedinstvo analize i sinteze*.

O okviru *osnovne metodološke orijentacije* da nastavna interpretacija književnoumetničkog dela u najvećoj meri bude usmerena *prema umetničkom tekstu*, primat pripada opredeljenju da se *dinamika interpretacije* usklađuje sa *vodećim umetničkim vrednostima* književnog ostvarenja, tako što će one biti *činioci objedinjavanja* interpretativnih tokova kroz svet dela. Jedno od najvažnijih načela koje poštuje tako zasnovana i opredeljena nastavna interpretacija jeste udovoljavanje zahtevu da se *tumačenjem vodećih vrednosti* obuhvati, odnosno prouči, *delo u celini*. Pošto su *objedinjena postavka* i odnosi *svestrani međusobnih prožimanja prirodne datosti* umetničkih činilaca u delu, tumačenjem vodećih umetničkih vrednosti obuhvataju se i upoznaju i *svi drugi bitni činioci* umetničke strukture, među kojima svaki u interpretaciji dobija onoliko mesta koliko mu pripada u skladu sa udelom koji ima u opštoj umetničkoj vrednosti dela. U nastavnoj interpretaciji književnoumetničkog dela *objedinjavajući i sintetički* činioci mogu biti: *umetnički doživljaji, tekstovne celine, bitni strukturni elementi* (tema, motivi, umetničke slike, fabula, siže, književni likovi, poruke, motivacioni postupci, kompozicija), *oblici kazivanja, jezičko-stilski postupci i literarni (književnoumetnički) problemi*.

U svakom konkretnom slučaju, dakle, na valjanim *estetskim, metodološkim i metodičkim* razlozima valja utemeljiti izbor onih vrednosnih činilaca prema kojima će biti usmeravana dinamika nastavne interpretacije književnoumetničkog dela. Zato *metodološki* i *metodički prilazi* književnoumetničkom delu, koje teorijski i praktično zasniva i razvija savremena metodika nastave književnosti, *ne poznaju i ne priznaju* utvrđene *metodološke i metodičke sisteme* koje bi trebalo primeniti u interpretaciji svakog pojedinog dela. To znači da nema poznatih i jednom zauvek otkrivenih puteva kojima se ulazi u svet svakog pojedinog

književnoumetničkog ostvarenja, već su ti putevi unekoliko uvek drugačiji u pristupu *svakom pojedinom književnoumetničkom delu - onoliko koliko je ono autonomno, samosvojno i neponovljivo* umetničko ostvarenje.

Književni pojmovi

Književne pojmove učenici će upoznavati uz obradu odgovarajućih tekstova i pomoću osvrta na prethodno čitalačko iskustvo. Tako će se, na primer, tokom obrade neke rodoljubive pesme, a uz poredbeni osvrt na dve-tri ranije pročitane pesme iste vrste, razvijati pojam rodoljubive pesme i sticati saznanje o toj lirskoj vrsti. Upoznavanje metafore biće pogodno tek kada su učenici u prethodnom i predteorijskom postupku otkrivali izražajnost izvesnog broja metaforičkih slika, kad neke od njih već znaju napamet i nose ih kao umetničke doživljaje. Jezičko-stilskim izražajnim sredstvima prilazi se s doživljajnog stanovišta; polaziće se od izazvanih umetničkih utisaka i estetičke sugestije, pa će se potom istraživati njihova jezičko-stilska uslovljenost.

Funkcionalni pojmovi

Funkcionalni pojmovi se ne obrađuju posebno, već se u toku nastave ukazuje na njihova primenjena značenja. Učenici ih spontano usvajaju u procesu rada, u tekućim informacijama na časovima, a uz paralelno prisustvo reči i njome označenog pojma. Potrebno je samo *podsticati* učenike da navedene reči (a i druge slične njima) *razumeju i shvate i da ih primenjuju* u odgovarajućim situacijama. Ako, na primer, na zahtev da se uoče i objasne *okolnosti* koje utiču na ponašanje nekog lika, učenik navede te okolnosti, onda je to znak (i provera) da je taj pojam i odgovarajuću reč shvatio u punom značenju.

U usmenom i pismenom izražavanju uzgredno će se proveravati da li učenici pravilno shvataju i upotrebljavaju reči: *uzrok, uslov, situacija, poruka, odnos* i sl. Tokom obrade književnih dela, kao i u okviru govornih i pismenih vežbi, nastojaće se da učenici otkrivaju što više *osobina, osećanja i duševnih stanja* pojedinih likova, pri čemu se te reči beleže i tako spontano bogati rečnik funkcionalnim pojmovima.

Funkcionalne pojmove *ne treba ograničiti na pojedine razrede*. Svi učenici jednog razreda neće moći da usvoje sve programom navedene pojmove za taj razred, ali će zato spontano usvojiti znatan broj pojmova koji su u programima starijih razreda. Usvajanje funkcionalnih pojmova je neprekidan proces u toku vaspitanja i obrazovanja a ostvaruje se i proverava *u toku* ostvarivanja sadržaja svih programsko-tematskih područja.

Jezička kultura

Operativni zadaci za realizaciju nastavnih sadržaja ovog područja jasno ukazuju da je kontinuitet u svakodnevnom radu na bogaćenju učeničke jezičke kulture jedna od primarnih metodičkih obaveza, počev od uočavanja sposobnosti svakog deteta za govorno komuniciranje u tzv. *prethodnim ispitivanjima* dece prilikom upisa u prvi razred, pa preko različitih vežbi u govoru i pisanju do učeničkog samostalnog izlaganja misli i osećanja u toku nastave, ali i u svim ostalim životnim okolnostima u školi i van nje, gde je valjano jezičko komuniciranje uslov za potpuno sporazumevanje. Pravilna artikulacija svih glasova i grafički uzorna upotreba pisma, napuštanje lokalnog govora i navikavanje na standardni književni jezik u govoru, čitanju i pisanju, osposobljavanje za slobodno prepričavanje, pričanje i opisivanje, i uz funkcionalnu primenu usvojenih i pravopisnih pravila, raznovrsna usmena i pismena vežbanja koja imaju za cilj bogaćenje učeničkog rečnika, sigurno ovladavanje rečenicom kao osnovnom govornom kategorijom i ukazivanje na stilske vrednosti upotrebe jezika u govoru i pisanju i dr. - osnovni su nastavni zadaci u ostvarenju programskih sadržaja iz jezičke kulture.

Ovo predmetno područje nešto je drugačije koncipirano u odnosu na prethodne programe. Najpre, ustanovljen je drugačiji, primereniji naziv koji je istovremeno i jednostavniji i sveobuhvatniji od ranije korišćenih termina. Isto tako, preuređena je struktura programskih sadržaja koji u novoj postavci deluju pregledno, sistematično i prepoznatljivo, bez nepotrebnih ponavljanja i konfuzije. Jer, na osnovu ukupne razredne nastave, postoje jezički pojmovi koje učenik ovog uzrasta treba postupno, sistematično i valjano (a to znači - trajno) da usvoji, pa su i zamišljeni kao programski sadržaji (zahtevi). A do njihovog trajnog i funkcionalnog usvajanja, skoro bez izuzetaka, put vodi preko brojnih i raznovrsnih oblika *usmenih i pismenih* jezičkih ispoljavanja učenika, a to su najčešće: *jezičke igre, vežbe, zadaci, testovi* i sl. Na primer, najmlađeg učenika valja, između ostalog, osposobiti da samostalno, ubedljivo i dopadljivo *opisuje* one

životne pojave koje jezičkim opisom (deskripcijom) postaju najprepoznatljivije (predmeti, biljke, životinje, ljudi, pejzaž, enterijer i dr.). Zato se *opisivanje* kao programski zahtev (sadržaj) javlja u sva četiri razreda. A ostvaruje se, usvaja kao znanje i umenje primenom onih oblika koji će efikasnim, ekonomičnim i funkcionalnim postupanjima u nastavnim okolnostima učeničku i jezičku kulturu učiniti pouzdanom i trajnom. A to su: govorne vežbe, pismene vežbe (ili osmišljeno kombinovanje govora i pisanja), pismeni radovi, izražajno kazivanje umetničkih opisnih tekstova, autodiktat i sl. A to važi, u manjoj ili većoj meri i za sve ostale vrste učeničkog jezičkog izražavanja.

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja u mlađim razredima predstavljaju temeljne programske sadržaje za sticanje, usavršavanje i negovanje valjane i pouzdane jezičke kulture najmlađeg učenika. Neki od tih oblika (prepričavanje, pričanje) prisutni su i u prethodnim ispitivanjima dece za upis u školu što znači da na njih valja gledati kao na jezičko iskustvo koje polaznici u izvesnoj meri već poseduju. Otuda i potreba da se sa usavršavanjem i negovanjem tih osnovnih oblika govornog komuniciranja otpočne i pre formalnog opismenjavanja učenika.

Prepričavanje raznovrsnih sadržaja predstavlja najjednostavniji način učeničkog jezičkog ispoljavanja u nastavnim okolnostima. I dok se u pomenutim prethodnim ispitivanjima kao i u pripremama za usvajanje početnog čitanja reprodukovanju određenih sadržaja pristupa slobodno, već od kraja tzv. bukvarske nastave pa nadalje valja mu pristupiti planski, osmišljeno i kontinuirano. To znači, najpre, da se unapred zna (a to se definiše u operativnim planovima rada učitelja) koje će sadržaje učenik prepričavati u nastavnim okolnostima. Njihov izbor treba da obuhvati ne samo tekstove, i ne samo one iz čitanki, već i iz drugih medijskih oblasti (štampa, pozorište, film, radio, televizija i sl.). Potom, učenike valja blagovremeno motivisati, podsticati i usmeravati na ovaj vid jezičkog izražavanja, a to znači - omogućiti im da se samostalno pripreme za prepričavanje ali u koje će istovremeno biti integrisani i odgovarajući programski zahtevi. Valja, zatim, voditi računa o tome da se načelno prepričavaju samo oni sadržaji koji su prethodno protumačeni/analizirani ili o kojima se sa učenicima vodio makar pristupni razgovor. Konačno, i prepričavanje, kao i sve ostale vidove učeničkog izražavanja, treba na odgovarajući način vrednovati (najbolje u razredu i uz svestrano učestvovanje učenika i podršku učitelja).

Pričanje u odnosu na prepričavanje jeste složeniji oblik jezičkog izražavanja učenika, jer dok je prepričavanje uglavnom reprodukovanje pročitano, odslušano ili viđenog sadržaja, pričanje predstavlja osoben vid stvaralaštva koje se oslanja na ono što je učenik doživeo ili proizveo u svojoj stvaralačkoj mašti. Zato pričanje traži poseban intelektualni napor i jezičku izgrađenost, te učenika svestrano angažuje: u izboru tematske građe i njenih značajnih pojedinosti, u komponovanju odabranih detalja i u načinu jezičkog uobličavanja svih strukturnih elemenata priče. Metodički pristup ovom značajnom obliku usavršavanja i negovanja učenike jezičke kulture u osnovi je isti kao i kod prepričavanja (valjano funkcionalno lokalizovanje u planovima rada, osmišljeno povezivanje sa srodnim sadržajima iz ostalih predmetnih područja, a naročito sa čitanjem i tumačenjem teksta, osmišljeno i inventivno motivisanje, usmeravanje i podsticanje učenika da u pričanju ostvare što svestraniju misaonu i jezičku perspektivu, umešno vrednovanje učeničkih domašaja u pričanju i dr. Posebno treba voditi računa o tome da pričanje u funkciji čitanja i tumačenja teksta (u tzv. uvodnom delu časa) ne preraste u shematizovano i površno nabrojavanje/imenovanje određenih pojava, a da se pritom zanemari individualni pristup učenika datoj predmetnosti, te da izostane stvaranje priče kao celovite mentalne predstave, dovoljno prepoznatljive i valjano misaono i jezički uobličene. Tako, na primer, uvodni razgovori o domaćim i divljim životinjama povodom basne koja se čita i tumači neće dati željene rezultate na nivou uvodnih govornih aktivnosti ako se takve životinje samo klasifikuju po poznatoj pripadnosti, imenuju ili samo nabrojaju, kao što će *slobodno pričanje* o nekim neobičnim, zanimljivim, ali stvarnim i pojedinačnim susretanjima učenika sa datim životinjama, u kojima su doživljeni radost, iznenađenje, oduševljenje, radoznalost, upitanost, strah i sl. - stvoriti pravu istraživačku atmosferu na času. Pričanje, pak, kolikogod bilo izazovno u svim svojim segmentima za jezičko ispoljavanje najmlađih učenika - načelno valja realizovati kao deo šireg nastavnog konteksta u kome će se saodnosno i funkcionalno naći i drugi oblici jezičkog izražavanja, a naročito opisivanje.

Opisivanje jeste najsloženiji oblik jezičkog izražavanja na nivou najmlađih razreda. Ono je manje ili više zastupljeno u svakodnevnom govoru, jer je neophodno za jasno predstavljanje suštinskih odnosa između predmeta, stvari, bića i drugih pojmova i pojava u svakoj životnoj situaciji. Jer, dok je za prepričavanje osnova određeni *sadržaj*, za pričanje podsticaj neko *događanje*, *doživljaj*, dotle za opisivanje nisu neophodne neke posebne okolnosti, već se ono koristi kad god se dođe u dodir sa *pojavnostima* koje u svakodnevnom jezičkom komuniciranju mogu skrenuti pažnju na sebe. No, zbog brojnih uzrasnih ograničenja u radu sa najmlađim učenicima, ovoj vrsti jezičkoga komuniciranja valja pristupiti posebno

odgovorno i uz naročito poštovanje principa nastavne uslovnosti i postupnosti u zahtevima: osposobljavanje učenika da pažljivo posmatraju, uočavaju, otkrivaju, zapažaju, upoređuju, pa tek onda datu predmetnost da misaono zaokruže i jezički uobliče. Isto tako, učenike ovog uzrasnog nivoa valja podsticati i usmeravati da iz složenog procesa opisivanja najpre usvoje nekoliko opšta mesta kojima se mogu služiti sve dotle dok se ne osposobe za samostalni i individualni pristup ovom zahtevnom jezičkom obliku. U tom smislu valja ih navikavati da lokalizuju ono što opisuju (vremenski, prostorno, uzročno), da uoče, izdvoje i zaokruže bitna svojstva/osobine (spoljašnje i uslovno unutrašnje) i da se odrede prema posmatranoj predmetnosti (prvi pokušaji formiranja ličnog stava/odnosa prema datoj pojavi). Isto tako, neophodna je pouzdana procena planiranja vežbi u opisivanju sa usmerenjima/podsticanjima u odnosu na ona vežbanja u kojima može doći do izražaja učenicka samostalnost i individualnost. Kako se, pak, opisivanje vrlo često dovodi u blisku vezu sa čitanjem i tumačenjem teksta (naročito književnoumetničkog) to je potrebno stalno usmeravati učenicku pažnju na ona mesta u takvim tekstovima koja obiluju opisnim elementima, a posebno kada se opisuju predmeti, enterijer, biljke i životinje, književni likovi, pejzaž i sl., jer su to i najbolji obrasci za spontano usvajanje opisivanja kao trajne veštine u jezičkom komuniciranju. Pošto je za opisivanje potreban veći misaoni napor i duže vreme za ostvarenje duže zamisli - valja prednost dati pismenoj formi opisivanja nad usmenom. Ostali opšti metodički pristupi ovom značajnom obliku jezičkog izražavanja isti su ili slični kao i kod prepričavanja i pričanja (od planiranja, preko realizacije planiranih aktivnosti, do vrednovanja postignutog i funkcionalnog povezivanja sa srodnim sadržajima kakvi su i usmena i pismena vežbanja za sticanje, usavršavanje i negovanje jezičke kulture učenika).

Usmena i pismena vežbanja, kako im i sam naziv kaže, zamišljena su kao dopuna osnovnih oblika jezičkog izražavanja, počev od najjednostavnijih (izgovor glasova i prepisivanje reči), preko složenijih (leksičke, semantičke, sintaksičke vežbe, ostale vežbe za savladavanje uzornog govora i pisanja), do najsloženijih (domaći pismeni zadaci i njihovo čitanje i svestrano vrednovanje na času). Svaka od programiranih vežbi planira se i ostvaruje u onom nastavnom kontekstu u kome se javlja potreba za funkcionalnim usvajanjem date jezičke pojave ili utvrđivanja, obnavljanja ili sistematizovanja znanja i primene tih znanja u konkretnoj jezičkoj situaciji. To znači da se, načelno, sve te ili njima slične vežbe ne realizuju na posebnim nastavnim časovima već se planiraju u sklopu osnovnih oblika jezičkog izražavanja (prepričavanje, pričanje, opisivanje) ili odgovarajućih programskih sadržaja ostalih predmetnih područja (čitanje i tumačenje teksta, gramatika i pravopis, osnove čitanja i pisanja). Upravo u osmišljenim saodnosnim postavkama ta vežbanja višestruko utiču na podizanje nivoa učenicke jezičke kulture.

Prirodno je da se planskim ostvarenjem programskih sadržaja iz jezičke kulture otpočne tek u drugom polugodištu prvog razreda (pošto se savlada elementarna tehnika čitanja i pisanja). Međutim, jasno je da se mnogi od njih simultano ostvaruju već u periodu priprema za čitanje i pisanje, kao i u periodu učenja, usvajanja osnovne pismenosti. Jer, bez potrebne jezičke razvijenosti (slobodan razgovor, prepričavanje kraćih sadržaja, analitičko-sintetičke glasovne vežbe i sl.) ne može se uspostaviti neophodna govorna komunikacija, preko potrebna za usvajanje pojmova glasa i slova. Kasnije, ona postaje osnova za ostvarenje nastavnih sadržaja i iz svih ostalih područja ovog predmeta (kao i ukupne razredne nastave), ali se istovremeno i sama širi i produbljuje do nivoa jasnog, pravilnog, sadržajno i stilski primerenog jezičkog opštenja u usmenoj i pismenoj formi. Time jezička kultura u najvećoj meri doprinosi jedinstvu celovitosti nastave srpskog jezika i čini da se ona realizuje u funkcionalnom povezivanju naizgled različitih programskih sadržaja ali koji se najbolje ostvaruju upravo u takvoj metodičkoj sprezi.

MATERNJI JEZICI PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA

ALBANSKI JEZIK

Četvrti razred

[Napomena](#)

BUGARSKI JEZIK

Četvrti razred

[Napomena](#)

MAĐARSKI JEZIK

Četvrti razred

[Napomena](#)

RUMUNSKI JEZIK

Četvrti razred

[Napomena](#)

RUSINSKI JEZIK

Četvrti razred

[Napomena](#)

SLOVAČKI JEZIK

Četvrti razred

[Napomena](#)

HRVATSKI JEZIK

Četvrti razred

Cilj i zadaci

Cilj nastave hrvatskoga jezika je ovladavati osnovne zakonitosti hrvatskoga književnoga jezika na kojemu će se usmeno i pismeno učenici ispravno izražavati. Učenici trebaju upoznati, doživjeti i umjeti tumačiti odabrana književna djela, kazališna, filmska i druga umjetnička ostvarenja.

Zadaci nastave hrvatskog jezika:

- razvijanje ljubavi prema materinskom jeziku i potrebe za njegovim njegovanjem i unapređenjem;
- osnovno opismenjavanje najmlađih učenika na temeljima ortoepskih i ortografskih standarda hrvatskoga književnog jezika;
- stupnjevito upoznavanje gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika;
- upoznavanje jezičnih pojava i pojmova, ovladavanje normativnom gramatikom i stilskim mogućnostima;
- osposobljavanje za uspješno služenje književnim jezikom u različitim vidovima njegove usmene i pismene uporabe i u različitim komunikacijskim situacijam;
- razvijanje osjećanja za autentične estetske vrijednosti u književnoj umjetnosti razvijanje smisla i sposobnosti za pravilno, tečno, ekonomično i uvjerljivo usmeno i pismeno izražavanje, bogaćenje rječnika, jezičnog i stilskog izraza;
- uvježbavanje i usavršavanje glasnog čitanja, pavilnog, smislenog i izražajnog i čitanja u sebi, doživljajnog, usmjerenog, istraživačkog;

- razvijanje ljubavi za čitanjem, tehnike čitanja, razumijevanje pročitanoa;
- izdvajanje glavnih likova, vremena i mjesta radnje i slijed događaja;
- razlikovanje pozitivnih od negativnih junaka, razlikovanje stvarnog od imaginarnog;
- postupno, sustavno osposobljavanje učenika za logično razumijevanje i kritičko procjenjivanje pročitanoa teksta;
- doživljavanje i vrednovanje scenskih ostvarenja - kazalište, film;
- savladavanje osnovnih teorijskih i funkcionalnih pojmova kazališne i filmske umjetnosti;
- upoznavanje, razvijanje, čuvanje i poštivanje vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta na djelima hrvatske književnosti, kazališne i filmske umjetnosti, kao i drugih umjetničkih ostvarenja;
- razvijanje poštivanja prema kulturnoj baštini i potrebe za njegovanjem i unapređenjem iste;
- navikavanje na redovito praćenje i kritičko procjenjivanje programa za djecu na radiju i televiziji;
- poticanje učenika na samostalno jezično, literarno i kazališno stvaralaštvo;
- poticanje, njegovanje i vrednovanje učeničkih izvannastavnih aktivnosti;
- odgoj učenika za život i rad u duhu humanizma, istinoljubivosti, solidarnosti i drugih moralnih vrijednosti;
- razvijanje patriotizma i odgoja u duhu mira, kulturnih odnosa i suradnje među ljudima.

Četvrti razred

Operativni zadaci:

- osposobljavanje za izražajno čitanje i kazivanje;
- proširivanje znanja o jednostavnoj rečenici i njenim dijelovima;
- savlađivanje osnovnih pojmova o promjenjivim riječima;
- upoznavanje pojama promjenjivosti i nepromjenjivosti riječi;
- navikavanje na koncizno i jasno usmeno i pismeno izražavanje;
- savlađivanje osnovnih metodologija izrade pismenih sastavaka;
- postupno osposobljavanje tumačenja književnoga teksta.

Jezik

Slovnica/gramatika

Obnavljanje i utvrđivanje sadržaja iz prijašnjih razreda.

Rečenica: pojam glagolskog predikata (lični glagolski oblik); uočavanje riječi u funkciji dopune glagola (objekta) i priložnih oznaka za vrijeme, mjesto i način. Pojam subjekta; uočavanje riječi u funkciji atributa uz imenicu (ne samo uz subjekt - npr. - kupio sam knjigu) i imeničkog skupa riječi (imenička sintagma).

Upravni i neupravni govor.

Imenice: zbirne i gradivne; rod i broj - pojam i prepoznavanje.

Pridjevi: posvojni i gradivni - uočavanje značenja, roda i broja u rečenici.

Zamjenice: osobne - rod i broj: osobna zamjenica u funkciji subjekta u rečenici - pojam i prepoznavanje.

Brojevi: glavni i redni - pojam i prepoznavanje u rečenici.

Glagoli: pojam i osnovna značenja prezenta, perfekta i futura; vježbe u rečenici zamjenom glagolskih oblika u vremenu, licu i broju.

Uočavanje riječi koje u govoru i pisanju mijenjaju svoj oblik (promjenjive riječi), bez definicija i zahtjeva za promjenom po padežima i vremenima. Uočavanje riječi koje zadržavaju svoj osnovni oblik u svim situacijama (nepromjenjive riječi), bez imenovanja tih riječi.

Smjenjivanje *ije/je/e/i*; prilikom izgovaranja dugog ili kratkog sloga (mlijeko - mljekar, bijelo - bjelina, dogorjeti - dogorijevati, vrijeme - vremena, donijeti - donio, liti - lijevati, i dr.).

Utvrđivanje i sistematizacija sadržaja obrađenih od 1. do 4. razreda.

Pravopis

Uporaba velikog slova u imenima država i pokrajina; pisanje imena stanovnika i naroda; naziva knjiga, listova i časopisa.

Pisanje upravnog i neupravnog govora, sva tri modela.

Pisanje posvojnih pridjeva izvedenih od osobnih imena.

Pisanje brojeva i nadnevaka slovima.

Pisanje kratica: itd., sl., npr. i kratica koje označuju imena država.

Navodnici. Zagrada.

Ponavljanje, uvježbavanje i provjeravanje osposobljenosti učenika za primjenu obrađenih pravopisnih zahtjeva.

Ortoepija

Izgovor svih suglasnika i glasovnih grupa u skladu sa književno-jezičnom normom, č, ć, dž, đ, h; -ds- (ljudskih), -io, -ao i dr. Vježbe za otklanjanje grešaka koje se javljaju u govoru i pisanju učenika (bijo, došo i sl.).

Uočavanje naglašanih i nenaglašanih riječi: vježbe u izgovaranju akcenatskih cjelina. Vježbe za otklanjanje grešaka koje se javljaju u govoru učenika.

Intoniranje rečenice: ton i jačina glasa u izgovaranju rečenice: isticanje riječi u rečenici (rečenični akcent) intonacijsko podešavanje glasa u izgovaranju izjavne, upitne, usklične i zapovjedne rečenice; izgovaranje jesnog i niječnog oblika rečenice; važnost brzine i stanke u govoru.

Književnost

Lektira

Poezija

Izbor iz poezije D. Radović i D. Lukić

Pozno jesenje jutro, I. Sekulić

More u snu, Kad se voli u školi, (izbor), T. Kolumbić

Ljeto u ravnici, S. Femenić

Što se od vode pravi, Karneval, (izbor), Z. Balog

Osmijeh, B. Prosenjak

Riječi, Z. Kolarić-Kišur

Tvoja staza, Noćna bajka, (izbor), R. Zvrko

Moje igračke, Nosim sve torbe a nisam magarac, (izbor), D. Tadijanović

Smješko Snježić, M. Mimica

Ako ti leži, Z. Golob

Ptići, T. Ujević

I ja volim prirodu, M. S. Mađer

Šum šumi, M. Taritaš

Izbor iz poezije G. Krklec i Dobriša Cesarić

Proza

Bajka o belom konju, S. Raičković

Bosonogi i nebo, B. Crnčević

Početak plovidbe, Z. Krilić

Kad odrastem, bit ću... S. R. Čajavec

Kako su se jazavac i zec sudili, narodna basna

Gradski i poljski miš, J. de la Fontaine

Mala vila, Žabica kraljica hrvatska narodna bajka

Zimske večeri, Božić, Berba, (izbor) J. Truhelka

Zlatne cipelice, V. Stahuljak

Ukradeno sunce, J. Cvrtila

Strašilo zimi zebe i samuje, N. Iveljić

S biciklom nikad nisi sam, S. Pilić

Parkirana pripovijetka, B. Pašagić

Košulja sretnog čovjeka, I. Calvino

Ključić oko vrata, N. Pulić

Pipi Duga Čarapa, A. Lindgren

Emil i detektivi, E. Kästner

Bajka o ribaru i ribici, A. S. Puškin

Šuma Striborova, I. Brlić-Mažuranić

Petar Pan, J. Barrie

Družba Pere Kvržice, M. Lovrak

Heidi, J. Spyri

Igrokazi

Uoči rođendana, A. Gardaš

Pliva patka preko Save, nosi pismo navrh glave, D. Grundler

Stižu maškare, N. Iveljić

Dopunski izbor

Pored navedenih djela, nastavnik i učenici slobodno biraju najmanje dva, a najviše još četiri djela za odradbu.

Znanstveno-popularni i informativni tekstovi

Izbor iz knjiga, enciklopedija i časopisa za djecu.

Čitanje teksta

Čitanje naglas i u sebi kao uvod u razgovor o tekstu. Usmeno čitanje s ranije danim zadatcima; otkrivanje karakteristika likova (postupci, riječi, izgled, osobine), radnji događaja, prirodnih pojava i opisa; uočavanje jezično-stilskih slika.

Čitanje usklađeno vrsti i prirodi teksta (lirski, epski, dramski, znanstveno-popularni, novinski, ...). Poticanje učenika na varijacije u ritmu, jačini i boji glasa i logične stanke pri čitanju.

Usmjereno čitanje u sebi: brzo savladavanje sadržine, traženje odgovarajućih podataka o liku, stanju, osjećanjima i načinu njihovog prikazivanja.

Kazivanje naizust naučenih dijelova.

Tumačenje teksta

Uočavanje i tumačenje tijeka radnje, glavnih likova i osnovnih poruka u književnom djelu. Uočavanje važnih pojedinosti u opisu prirode (otkrivanje čulnih draži: vizualnih, akustičkih, kinetičkih, taktilnih, mirisnih i drugih). Ukazivanje na slikovita mjesta, izraze i riječi kojima su izazvani pojedini utisci u proznim i poetskim tekstovima.

Uočavanje i imenovanje sadržinskih cjelina u proznim tekstovima, stvaranje plana. Zapažanje faktora koji u raznim situacijama djeluju na postupke glavnih junaka (vanjske i društvene okolnosti, unutarjni poticaji - osjećanja, namjere, želje). Uočavanje i tumačenje izraza, riječi i dijaloga kojima su prikazani postupci, sukobi, dramatične situacije i njihovi uzroci, rješenja i posljedice.

Osnovne karakteristike pripovijetke, bajke, basne i stripa.

Pri obradbi književnih djela savladavaju se pojmovi: ritam (intonacija, jačina, tempo, stanka, boja glasa); domoljubna pjesma; tema; osnovni elementi pjesničkoga jezika; pripovjedač, kronološki redoslijed događaja; pejzaž.

Književni pojmovi:

Poezija

Ritam; naglašeni i nenaglašeni slogovi; srok ili rima; motivi ili pojedinosti u pjesmi. Pjesnička slika.

Poređenje.

Lirska pjesma, šaljiva pjesma, domoljubna pjesma - osnovna obilježja.

Proza

Tijek radnje: povezanost događaja s mjestom, vremenom i likovima.

Priča, događaj, mjesto i vrijeme zbivanja. Ideja, tema.

Personifikacija.

Književni lik: izgled, osnovne etičke osobine i postupci, odnosi među likovima.

Piščev govor i govor likova.

Razgovor, dijalog, monolog, opis, pripovijedanje.

Bajka, basna, vijest, pripovijetka.

Igrokazi

Radnja, likovi i glumac. Scenski prostor.

Funkcionalni pojmovi

Poticanje učenika da shvataju i savladavaju pojmove: pripovijedanje, opisivanje, mašta, dijalog, lik, junak; glavno, sporedno; dojam, raspoloženje, interes; okolnost, situacija, ispoljavanje; poticaj, uvjet, poređenje, procjenjivanje, tvrdnja, dokaz, zaključak; divljenje, oduševljenje, ljubav (prema čovjeku, domovini, radu, prirodi); privlačnost, iskrenost, pravičnost, plemenitost, ugrožavanje, zaštita okoliša i radnog okruženja.

Jezička kultura

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

Pričanje o događajima i doživljajima, stvarnim i izmišljenim. Pričanje na temelju danih (tematskih) riječi - individualno i po zajedničko sačinjenom planu u vidu teza. Pričanje prema samostalno odabranoj temi. Nastavljanje priče potaknuto danim početkom predstavljenog slikom ili tekstom.

Prepričavanje sadržine tekstova, filmova, kazališnih predstava, radijskih i televizijskih emisija za djecu - slobodno detaljno prepričavanje, detaljno prepričavanje po zajedničkom planu, prepričavanje sadržaja u cjelini i po dijelovima; sažeto prepričavanje po zajedničkom i samostalno sačinjenom planu za prepričavanje. Prepričavanje najljepšeg mjesta. Opisno i sažeto prepričavanje. Izmjena gramatičkog lica pri prepričavanju (on - ja, ja - on).

Opisivanje složenijih predmeta iz izravne okolice (alatke, sportski rekviziti, kućanski aparati); prostora u kome se učenik kreće (dom, škola, dvorište, ulica); pojedinosti u prirodi i prirodne pojave (ravnicu, brdo, jezero, oluja, mećava); životinja, na temelju slike; ljudi i prirode: vanjska obilježja osobe koja se opisuje (fizički portret), njezine glavne karakterne crte (duhovni profil) i ponašanje u konkretnim životnim okolnostima (postupci, reakcije, govor). Skupna i samostalna promatranja prirode (šetnja, izlet, posjet, dokumentarni film) na temelju kojih se uvježbava opisivanje uočljivih i zanimljivih pojedinosti koje su međusobno povezane. Samostalno biranje motiva i izdvajanje detalja koji učenika posebno zaokupljaju i potiču na opisivanje - najčešće u pismenom obliku. Uvježbavanje planskog pristupa u opisivanju. Osobni izbor predmeta za opisivanje - slobodno ili po utvrđenom planu. Opisivanje biljaka i životinja na temelju izravnog promatranja.

Izješće sažeto informiranje o sebi, kratak životopis. Izješćivanje o obavljenom ili neobavljenom zadatku u školi ili kod kuće - u obliku odgovora na pitanja.

Vježbe u građenju izvedenih i složenih riječi. Vježbe u iznalaženju i zamjeni sinonima.

Uočavanje semantičke funkcije akcenta u riječima istog glasovnog sustava i različitog akcenta.

Usmena i pismena vježbanja

Ortoepske vježbe: pravilan izgovor riječi, iskaza, rečenica, poslovice, kraćih tekstova, slušanje zvučnih zapisa, snimanje čitanja, analiza snimke i odgovarajuće vrednovanje.

Ortografske vježbe: prepisivanje teksta, provjeravanje i vrednovanje urednosti i čitljivosti pisanja uz primjenu pravopisnih pravila. Prepisivanje teksta s danim zadatkom.

Diktati s predusretanjem grešaka, za primjenu pravopisnih pravila, s dopunjavanjem, autodiktat, izborni diktat, kontrolni diktat, slobodni diktat.

Leksičke i semantičke vježbe: osnovno i preneseno/figurativno građenje riječi, formiranje porodica riječi, sinonimi, antonimi, riječi s umanjnim i uvećanim značenjem, uočavanje semantičke funkcije akcenta, neknjiževne riječi i njihova zamjena književnim jezičnim standardom.

Sintaksičke i stilske vježbe: dopuna iskaza različitim mogućnostima u skladu s ponuđenom govornom situacijom, proširivanje rečenice dopunom osobnog tona, sažimanje rečenice radi pojačanja njene informativne moći i dr.

Intonacijsko podešavanje glasa u izgovora pojedinih rečenica (rečenice po značenju: izjavne, upitne i usklikne te zapovjedne) ili nekih njihovih dijelova (rečenični akcent). Uvježbavanje podešavanja reda riječi prema komunikativnim potrebama u kontekstu.

Odgonetanje i rješavanje rebusa.

Kazivanje naizust naučenih tekstova (poezije, proze i igrokaza).

Uvježbavanje tehnike pisanja pismenog sastavka; analiza teme i određivanje njezinog težišta, promatranje, uočavanje i izbor građe; raspoređivanje pojedinosti; elementi kompozicije.

Način ostvarivanja programa

JEZIK (slovnica i pravopis)

U nastavi jezika učenici se osposobljuju za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim hrvatskim jezikom. U okviru vježbi slušanja, govorenja, čitanja i pisanja, učenici zapažaju jezične pojave bez njihovog imenovanja.

Stupnjevost se osigurava samim izborom i rasporedom nastavnih sadržaja, a konkretizacija stupnja obrade, kao vrsta upute za nastavnu praksu u pojedinim razredima naznačena je opisno formuliranim zahtjevima: zapažanje, uočavanje, savlađivanje, pojam, prepoznavanje i dr.

Selektivnost se ostvaruje izborom najosnovnijih jezičnih zakonitosti i informacija o njima.

Takvim pristupom jezičnoj građi u programu, nastavnici se usmjeravaju na tumačenje gramatičkih kategorija koje se zasnivaju na njihovoj funkciji koju su učenici u prijašnjim razredima uočili i njome ovladali u jezičnoj praksi. Stupnjevost i selektivnost u programu gramatike najbolje se uočavaju na sadržajima sintakse i morfologije od prvog do osmog razreda. Isti principi su dosljedno provedeni i u ostalim oblastima jezika.

Elementarne informacije iz morfologije počinju se učenicima davati od drugog razreda i stupnjevito se iz razreda u razred proširuju i produbljuju. Od samog početka učenike treba navikavati na uočavanje osnovne morfološke kategorije.

Programske sadržaje iz akcentologije ne treba odražavati kao posebne nastavne jedinice. Ne samo u nastavi jezika, već i u nastavi čitanja i jezične kulture, učenike treba u svakom razredu uvoditi u programom predviđene standardne akcentske norme a stalnim vježbanjem učenika treba navikavati da čuju pravilno akcentiranu riječ.

Pravopis se savladava putem sistematskih vježbi, elementarnih i složenih vježbi koje se organiziraju često, raznovrsno i različitim oblicima pismenih vježbi. Pored toga učenike vrlo rano treba upućivati na služenje pravopisnim rječnikom.

U nastavi gramatike treba primjenjivati postupke:

- poticanje svjesne aktivnosti i misaonog osamostaljivanja učenika;
- suzbijanje misaone inercije i učeničkih imitatorskih sklonosti;
- zasnivanje težišta nastave na temeljnim vrijednostima;
- uvažavanje situacijske uvjetovanosti jezičnih pojava;
- otkrivanje stilske funkcije, odnosno izražajnosti jezičnih pojava;
- sistematska i osmišljena vježbanja u govoru i pisanju;
- njegovanje primjerenog znanja i umijeća;
- korištenje prikladnih ilustracija određenih jezičnih pojava.

U nastavi jezika nužno je promatrati jezične pojave u životnim jezičnim okolnostima koje su uvjetovale njihovo značenje. Učenike valja uputiti na pogodne tekstove i govorne situacije u kojima se određena jezična pojava prirodno javlja i pokazuje. Tekstovi bi trebali biti poznati učenicima, treba ih pročitati i o njima razgovarati s učenicima.

Nastavnik uvijek treba imati na umu presudnu ulogu vježbanja tj. nastavno gradivo nije savladano dok se dobro ne uvježba.

Metodika nastave jezika upućuje na nastavu materinskog jezika u kojoj što prije treba prevazići razine prepoznavanja i reprodukcije, a strpljivo i uporno njegovati više oblike znanja i umijeća - primjenjivost stvaralaštva u nastojanjima u nastavnoj praksi udovoljavati takvim zahtjevima, funkcionalno je u svakoj pogodnoj prilici znanje iz gramatike staviti u funkciju tumačenja teksta, čime se ono uzdiže od prepoznavanja i reprodukcije na razinu umijeća i praktične primjene.

Učenike kontinuirano treba poticati da svoja znanja o jeziku povezuju s komunikativnim govorom. Jedan od izrazito funkcionalnih postupaka u nastavi gramatike jesu vježbanja utemeljena na korištenju primjera iz izravne govorne prakse, što nastavu u gramatici približava životnim potrebama u kojima se primijenjeni jezik pojavljuje kao svestrana motivirana ljudska aktivnost.

Situacije u kojima se ispoljavaju određene jezične pojave, može i sam nastavnik postaviti učenicima, te ih spretno podsjećati na njihovo iskustvo, a oni će kazivati ili pisati kako u izazovnim prilikama govorno reaguju.

Obradba novih nastavnih jedinica podrazumijeva primjenu sljedećih metodičkih radnji:

- korištenjem pogodnog polaznog teksta na kojemu se uviđa i objašnjava odgovarajuća jezična pojava;
- korištenje iskaza govornih situacija;
- poticanje učenika na doživljaj polaznog teksta i shvatanje u cijelosti i u pojedinostima;
- utvrđivanje i obnavljanje znanja o poznatim jezičnim pojavama i pojmovima koji izravno doprinose boljem i lakšem shvatanju novog gradiva;
- upućivanje učenika na uočavanje primjera jezičnih pojava u tekstu koja su predmet spoznaje;
- spoznaja bitnih svojstava jezične pojave;
- sagledavanje jezičnih činjenica s raznih stanovišta;
- ilustriranje i grafičko predstavljanje jezičnih pojava i njihovih odnosa;
- definiranje jezičnog pojma;
- prepoznavanje, objašnjavanje i primjena spoznatog gradiva u novim okolnostima;
- utvrđivanje, obnavljanje i primjena stečenih znanja i umijeća.

Navedene metodičke radnje međusobno se dopunjuju i prožimaju a ostvaruju se sukcesivno i sinkronoj postavci.

Književnost

Uvođenje najmlađih učenika u svijet književnosti, ali i ostalih predstavlja iznimno odgovoran nastavni zadatak. Upravo na ovom stupnju školovanja stječu se osnovna i ne malo važna znanja, umijeća i navike od kojih će u dobroj mjeri ovisiti ne samo učenička književna kultura već i njeno opća kultura na kojoj se temelji ukupno obrazovanje svakog školovanog čovjeka.

Lektira

Ukinuta je neprirodna i nepotrebna podjela na domaću i školsku lektiru, pa tako izvori za obradbu tekstova iz lektire, pored čitanki, postaju knjige lektire za određeni uzrast i sva ostala pristupačna literatura.

Dana je lektira za određen uzrast, razvrstana po književnim rodovima - poezija, proza i igrokazi, te se može pratiti odgovarajuća i razložna proporcija i imati uvid u to.

Učitelj ima načelnu mogućnost ponuđene tekstove prilagođavati nastavnim potrebama u svojem razredu, ali je obavezan i na slobodan izbor iz narodne usmene književnosti i tzv. neknjiževnih tekstova, prema programskim zahtjevima.

Razlike u ukupnoj umjetničkoj i informativnoj vrijednosti pojedinih tekstova utječu na odgovarajuća metodička rješenja (prilagodba čitanja vrsti teksta, opseg tumačenja teksta u zavisnosti od složenosti

njegove unutarnje strukture, povezivanje i grupiranje s odgovarajućim sadržajima iz drugih predmetnih područja - gramatike, pravopisa i druge jezične kulture i sl.)

Učitelju je dana mogućnost i dopunskog izbora tekstova u skladu s nastavnim potrebama i interesima konkretnog đачkog kolektiva s kojim ostvaruje program.

Čitanje teksta

Tumačenje teksta zasniva se na njegovom čitanju, doživljavanju i razumijevanju. Pri tome je kakvoća shvatanja poruka i izravno uvjetovana kakvoćom čitanja. Zato su razni oblici usmjerenog čitanja preduvjet da učenici u nastavi stječu saznanja i uspješno se uvode u svijet književnog teksta.

Izražajno čitanje njeguje se sustavno, uz stalno povećanje zahtjeva i nastojanje što bolje iskoristiti sposobnosti učenika za postizanjem visoke kvalitete u vještini čitanja. Vježbanja u izražajnom čitanju izvode se planski i uz solidno nastavnikovo i učenikovo pripremanje. U okviru svoje pripreme nastavnik pravovremeno odabira pogodan tekst i studiozno proučava one njegove osobnosti koje utječu na prirodu izražajnog čitanja.

Izražajno čitanje uvježbava se na tekstovima različite sadržine i oblika. Posebna pozornost posvećuje se emotivnoj dinamici teksta, njegovoj dramatičnosti i govorenju iz perspektive pisca i pojedinih likova.

U odjeljenju treba osigurati odgovarajuće *uvjete* za čitanje i kazivanje. U odjeljenju stvoriti dobru slušateljsku publiku, zainteresiranu i sposobnu za kritičko i objektivno procjenjivanje kakvoće čitanja i kazivanja. Posredstvom audio snimki učenicima treba povremeno omogućiti da čuju svoje čitanje i kritički osvrt na svoje umijeće.

Čitanje u sebi je najproduktivniji oblik stjecanja znanja pa mu se u nastavi poklanja posebna pozornost. Ono je uvijek usmjereno i istraživačko; pomoću njega se učenici osposobljuju za svakodnevno stjecanje informacija i za učenje.

Vježbe čitanja u sebi izravno se uklapaju u ostale oblike rada i uvijek su u funkciji svestranijeg stjecanja znanja i razumijevanja ne samo književnog djela, već i svih osmišljenih tekstova.

Kakvoća čitanja u sebi potiče se ranijim usmjeravanjem učenika na tekst i davanjem odgovarajućih zadataka, a potom i obvezatnim provjeravanjem razumijevanja pročitanoг teksta, odnosno ostvarenja dobivenih zadataka. Informativno, produktivno i analitično čitanje najuspješnije se potiču samostalnim istraživačkim zadacima koji se učenicima daju u pripremnom postupku za obradbu teksta ili obradbu saržaja iz gramatike i pravopisa. Tim putem se unapređuju logika i brzina čitanja, a osobito brzina shvatanja pročitanoг teksta, čime se učenici osposobljuju za samostalno učenje.

Izražajno kazivanje naizust naučenih tekstova i ulomaka u prozi ili stihu značajan je oblik rada u razvijanju govorne kulture učenika. Valja imati u vidu da je uvjerljivo govorenje proznog teksta polazna osnova i nužan uvjet za prirodno i izražajno kazivanje stihova. Zato je poželjno da se povremeno, na istom satu naizmjenično uvježbava i uspoređuje govorenje tekstova u prozi i stihu.

Uspjeh izražajnog kazivanja znatno zavisi od *načina učenja i logičkog savlađivanja teksta*. Ako se mehanički uči, kao što to ponekad biva, stječeni automatizam se prenosi i na način kazivanja. Zato je poseban zadatak nastavnika učenike navikavati na osmišljeno i interpretativno čitanje teksta napamet.

Tumačenje teksta

S obradbom teksta počinje se poslije uspješnog čitanja naglas i čitanja u sebi. Književnoumjetničko djelo se čita, prema potrebi i *više puta*, sve dok ne izazove odgovarajuće dojmove i doživljaе koji su nužni za daljnje upoznavanje i proučavanje teksta. Razni oblici ponovljenog i usmjerenog čitanja djela u cjelini ili njegovih odlomaka, obvezatno će se primjenjivati u obradbi lirske pjesme i kraće proze.

Pri obradbi teksta primjenjivat će se u većoj mjeri jedinstvo analitičkih i sintetičkih postupaka i gledišta. Važne pojedinosti, elementarne slike, ekspresivna mjesta i stilsko - jezični postupci neće se promatrati kao usamljene vrijednosti, već ih treba sagledavati kao funkcionalne dijelove viših cjelina i tumačiti u prirodnom

međusobnom djelovanju s drugim umjetničkim faktorima. Književnom djelu pristupa se kao složenom i neponovljivom organizmu u kojemu je sve uvjetovano uzročno - posljedičnim vezama potaknuto životnim iskustvom i uobličenom stvaralačkom maštom.

Učenike treba revnosno navikavati da svoje dojmove, stavove i sudove o književnom djelu detaljnije dokazuju činjenicama iz samog teksta i tako ih osposobljavati na samostalan iskaz, istraživačku djelatnost i zauzimanje kritičkih stavova prema proizvoljnim ocjenama i zaključcima.

Nastavnik će imati u vidu da je tumačenje književnih dijela u načelu *predteorijsko* te nije uvjetovano poznavanjem stručne terminologije. To, svakako ne smeta stručno zasnovanom razgovoru i izvedenom s puno inventivnosti i istraživačke radoznalosti.

Obradba književnog djela treba biti protkana rješavanjem *problemskih* pitanja koja su potaknuta tekstom i umjetničkim doživljajem. Na taj način stimulira se učenička radoznalost, svjesna aktivnost i istraživačka djelatnost, svestranije će se upoznati djelo i pružati mogućnost za afirmaciju učenika u radnom procesu.

Mnogi tekstovi zahtijevaju *lokalizaciju*, često i višestruku. Situiranje teksta u vremenske, prostorne i društvenopovijesne okvire, davanje nužnih podataka o piscu i nastanku dijela, kao i obavještenja o bitnim sadržajima koji prethode ulomku - sve su to uvjeti bez kojih se u brojnim slučajevima tekst ne može intenzivno doživjeti i pravilno shvatiti.

Metodika nastave književnosti, već nekoliko desetljeća, teorijski i praktično, razvija i stalno usavršava nastavnikov i učenikov *istraživački, pronalazački i stvaralački* odnos prema književnom umjetničkom djelu. Književnost se u školi *ne predaje i ne uči, već čita, prihvaća, u njoj se uživa i o njoj raspravlja*. To su načini u nastavi književnosti koja razvija učeničke istraživačke i stvaralačke sposobnosti, kritičko mišljenje i umjetnički ukus, pojačava i kultivira literarni, jezični i životni senzibilitet.

Moderna suvremena organizacija nastave podrazumijeva *aktivnu ulogu učenika* u nastavnom procesu. Učenik ne smije biti pasivan slušatelj koji će u određenom trenutku reproducirati naučeno gradivo, odnosno nastavnikova predavanja, već on mora biti aktivan subjekt koji *istraživački i stvaralački* sudjeluje u proučavanju književnom umjetničkih ostvarenja.

Učenička aktivnost treba prolaziti kroz sve tri radne etape: prije sata, tijekom i poslije. U svim etapama učenik se mora sustavno navikavati na *samostalna* rješavanja brojnih pitanja i zadataka tijekom čitanja i proučavanja djela, koji će ga u punoj mjeri angažirati, pružiti mu zadovoljstvo i probuditi istraživačku radoznalost. Takvi zadatci bit će najbolja motivacija za rad, što je osnovni uvjet u ostvarivanju predviđenih interpretativnih dometa. Nastavnik postavlja zadatke koji učenika potiču na *uočavanje, otkrivanje, istraživanje, procjenjivanje i zaključivanje*. Nastavnikova uloga je u osmišljenoj pomoći učeniku koja ga potiče i usmjerava, nastojeći razviti i razvijati njegove individualne sklonosti i sposobnosti, kao i adekvatno vrednovanje učeničkih napora i rezultata u svim oblicima tih aktivnosti.

Proučavanje književnom umjetničkog djela je *složen proces* koji započinje nastavnikovim i učenikovim *pripremanjem* (motiviranje učenika za čitanje, doživljavanje i proučavanje umjetničkog teksta, čitanje, lokaliziranje, istraživački pripremni zadatci) za tumačenje djela, svoje najproduktivnije vidove dobija u *interpretiranju* književnog djela na nastavnom satu, a u oblicima *funkcionalne primjene stečenih znanja i umijeća* nastavlja se i poslije sata: u produktivnim *ponavljanjima znanja* o obrađenom nastavnom gradivu, u *poredbenim izučavanjima* književnom umjetničkih djela i *istraživačko interpretativnim pristupima* novim književnom umjetničkim ostvarenjima. Središnje etape procesa proučavanja književnom umjetničkog djela u nastavi jesu metodološko i metodičko zasnivanje interpretacije i njezino razvijanje na nastavnom satu.

U zasnivanju i razvijanju nastavne interpretacije književnom umjetničkog djela osnovno metodološko opredjeljenje treba biti pretežita usmjerenost interpretacije prema umjetničkom tekstu.

Uz navedena metodološka opredjeljenja nastavna interpretacija književnom umjetničkog djela treba udovoljiti zahtjevima koje joj postavlja metodika nastave književnosti: biti originalna, estetski motivirana, svestrano usklađena s nastavnim ciljevima i značajnim didaktičkim načelima, imati vlastitu koherentnost i postupnost, a metodološka i metodička postupanja na svakoj dionici interpretiranja ostvaruje jedinstvo analize i sinteze.

U okviru osnovnog metodološkog orijentiranja, nastavno interpretiranje književno umjetničkog djela u najvećoj mjeri treba biti usmjereno prema umjetničkom tekstu, primat pripada opredjeljenju da se dinamika interpretiranja usklađuje s vodećim umjetničkim vrijednostima književnog ostvarenja, tako što će one biti faktori objedinjavanja interpretativnih tokova kroz svijet djela. Jedno od najvažnijih načela koje poštuju tako zasnovana i opredijeljena nastava interpretacije jest udovoljavanje zahtjevu da se tumačenjem vodećih vrijednosti obuhvati, odnosno prouči, djelo u cjelosti. Budući da su objedinjena postavka i odnosi svestrani međusobnih prožimanja prirodne danosti umjetničkih čimbenika u djelu, tumačenjem vodećih umjetničkih vrijednosti obuhvataju se i upoznaju i svi bitni drugi čimbenici umjetničke strukture među kojima svaki u interpretiranju dobija onoliko mjesta koliko mu pripada u skladu s udjelom koji ima u općoj umjetničkoj vrijednosti djela. U nastavnoj interpretaciji književnoumjetničkog djela objedinjavajući i sintetički čimbenici mogu biti: umjetnički doživljaji, tekstovne cjeline, važni strukturni elementi (tema, motivi, umjetničke slike, fabula, siže, književni likovi, poruke, motivacijski postupci, kompozicija) jezično-stilski postupci i literarni problemi.

Književni pojmovi

Književne pojmove učenici će upoznavati uz obradbu odgovarajućih tekstova i pomoću osvrta na ranije učeničko iskustvo.

Funkcionalni pojmovi

Funkcionalni pojmovi se ne obrađuju posebno, već se tijekom nastave ukazuje na njihovu primjenu značenja. Učenici ih spontano savladavaju u procesu rada, u tekućim informacijama na satovima, a uz paralelnu nazočnost riječi i njome označenog pojma. Potrebno je samo poticati učenike da navedene riječi razumiju i shvate i da ih primijenjuju u odgovarajućim situacijama. Ako, naprimjer, na zahtjev uoče i objasne okolnosti koje utječu na ponašanje nekog lika i učenik navede te okolnosti, onda je to znak i provjera da je taj pojam i odgovarajuću riječ shvatio u potpunom značenju.

U usmenom i pismenom izražavanju uzgredno će se provjeravati shvataju li učenici pravilno i upotrebljavaju riječi: *uzrok, uvjet, situacija, poruka, odnos* i sl. Tijekom obradbe književnih dijela, kao i u okviru govornih i pismenih vježbi, nastojat će se da učenici otkrivaju što više *osobina, osjećanja i duševnih stanja* pojedinih likova, pri čemu se te riječi bilježe i tako spontano bogati rječnik funkcionalnim pojmovima.

Jezička kultura

Operativni zadaci za relizaciju nastavnih sadržaja ovog područja jasno ukazuju da je kontinuitet u svakodnevnom radu na bogaćenju učeničke jezične kulture jedna od primarnih metodičkih obaveza. Pravilna artikulacija svih glasova i grafički uzorna uporaba pisma, napuštanje lokalnog govora i navikavanje na standardni književni jezik u govoru, čitanju i pisanju, osposobljavanje za slobodno prepričavanje, pričanje i opisivanje i uz funkcionalnu primjenu savladanih i pravopisnih pravila, raznovrsna usmena i pismena vježbanja koja imaju za cilj bogaćenje učeničkog rječnika, sigurno ovladavanje rečenicom kao osnovnom govornom kategorijom i ukazivanje na stilске vrijednosti uporabe jezika u govoru i pisanju i dr. - osnovni su nastavni zadaci u ostvarenju programskih sadržaja iz jezične kulture.

Do trajnog i funkcionalnog usvajanja jezičnih pojmova put vodi preko brojnih i raznovrsnih *usmenih i pismenih* jezičnih ispoljavanja učenika, a to su najčešće: *jezične igre, vježbe, zadatci, tekstovi i sl.* Učenika valja osposobiti za samostalno, uvjerljivo i dopadljivo *opisivanje* one životne pojave jezičnim opisom (deskripcijom) koje postaju najprepoznatljivije (predmeti, biljke, životinje, ljudi, pejzaž, enterijer i dr.). Zato se opisivanje kao programski zahtjev javlja u sva četiri razreda. A ostvaruje se, prihvaća kao znanje i umijeće primjenom onih oblika koji će efikasnim, ekonomičnim i funkcionalnim postupanjima u nastavnim okolnostima učenika i jezičnu kulturu učiniti pouzdanom i trajnom. A to su: govorne vježbe, pismene vježbe (ili osmišljeno kombiniranje govora i pisanja), pismeni radovi, izražajno kazivanje umjetničkih opisnih tekstova, autodiktat i sl. A to vrijedi, u manjoj ili većoj mjeri, i za sve ostale vrste umjetničkog jezičnog izražavanja.

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja u mlađim razredima predstavljaju temeljne programske sadržaje za stjecanje, usavršavanje i njegovanje valjane i pouzdane jezične kulture najmlađeg učenika.

Prepričavanje raznovrsnih sadržaja predstavlja najjednostavniji način učeničkog jezičnog ispoljavanja u nastavnim okolnostima. Sadržaje koje će učenici prepričavati obuhvaćaju tekstove iz čitanki i iz dragih medijskih oblasti. Potom učenike treba pravovremeno motivirati, poticati i usmjeravati na ovaj vid jezičnog izražavanja, a to znači omogućiti im da se samostalno pripreme za prepričavanje, ali u koje će istovremeno biti integrirani i odgovarajući programski zahtjevi. Valja, zatim, voditi računa o tome da se prepričavaju samo oni sadržaji koji su ranije protumačeni/analizirani ili o kojima se s učenicima vodio makar pristupni razgovor. Prepričavanje, kao i sve ostale vidove učeničkog izražavanja, treba na odgovarajući način vrednovati (najbolje u razredu i uz svestrano sudjelovanje učenika i uz podršku učitelja).

Pričanje u odnosu na prepričavanje jest složeniji oblik jezičnog izražavanja učenika, jer dok je prepričavanje uglavnom reproduciranje pročitano, odslušano ili viđenog sadržaja, pričanje predstavlja osoben vid stvaralaštva koji se oslanja na ono što je učenik doživio ili proizveo u svojoj stvaralačkoj mašti. Zato pričanje traži poseban intelektualni napor i jezičnu izgrađenost, te učenika svestrano angažira: u izboru tematske građe i njezinih važnih pojedinosti, u komponiranju odabranih detalja i u načinu jezičnog uobličavanja svih strukturnih elemenata priče. Metodički pristup ovom značajnom obliku usavršavanja i njegovanja učeničke jezične kulture u osnovi je isti kao kod prepričavanja (valjano funkcionalno lokaliziranje u planovima rada, osmišljeno povezivanje sa srodnim sadržajima iz ostalih predmetnih područja, a osobito s čitanjem i tumačenjem teksta, osmišljeno i inventivno motiviranje, usmjeravanje i poticanje učenika na pričanjem ostvare što svestrajniju misaonu i jezičnu perspektivu, umješno vrednovanje učeničkih domaćaja u pričanju i dr.). Posebno treba voditi računa da pričanje u funkciji čitanja i tumačenja teksta (u tzv. uvodnom dijelu sata) ne preraste u shematizirano i površno nabranje/imenovanje određenih pojavnosti a pritom se ne zanemari individualni pristup učenika danoj predmetnosti, te izostane stvaranje priče kao cjelovite mentalne predstave, dostatno prepoznatljive i valjano, misaono i jezično uobličene.

Opisivanje je najsloženiji oblik jezičnog izražavanja na razini najmlađih razreda. Dok je za prepričavanje osnova određen sadržaj, za pričanje neko događanje, doživljaj, za opisivanje nisu nužne neke posebne okolnosti jer se ono koristi kad god se dođe u dodir s pojavnostima koje u svakodnevnom jezičnom komuniciranju mogu skrenuti pozornost na sebe. Učenike treba osposobiti na pažljivo promatranje, uočavanje, otkrivanje, zapažanje, uspoređivanje, pa tek tada danu predmetnost misaono zaokružiti i jezično uobličiti. Učenike treba poticati i usmjeravati da iz složenog procesa opisivanja najprije savladaju neka opća mjesta kojima se mogu služiti dok se ne osposobe za samostalni i individualni pristup ovom zahtjevnom jezičnom obliku. Učenici trebaju naučiti lokalizirati ono što opisuju (vremenski, prostorno, uzročno), uočavati, izdvajati i zaokruživati važna svojstva/osobine (vanjske i uvjetno unutarnje) i odrediti se prema promatranoj predmetnosti (prvi pokušaji formiranja osobnog stava/odnosa prema danoj pojavi). Isto tako, nužna je pouzdana procjena planiranja vježbi u opisivanju s usmjerenjima/poticanjima u odnosu na ona vježbanja u kojima može doći do izražaja učenička samostalnost i individualnost. Kako se opisivanje dovodi vrlo često u vezu s čitanjem i tumačenjem teksta, potrebno je stalno usmjeravati učeničku pozornost na ona mjesta koja obiluju opisnim elementima, a posebice kada se opisuju predmeti, enterijer, biljke i životinje, književni likovi, pejzaž i sl., jer su to i najbolji obrasci za spontano savladavanje opisivanja kao trajne vještine u jezičnom komuniciranju. Budući da je za opisivanje potreban veći misaoni napor i dulje vrijeme za ostvarenje zamisli treba prednost dati pismenoj formi opisivanja nad usmenom. Ostali opći metodički pristupi ovom značajnom obliku jezičnog izražavanja isti su ili slični kao i kod prepričavanja i kod pričanja (od planiranja, preko realiziranja planiranih aktivnosti, do vrednovanja postignutog i funkcionalnog povezivanja sa srodnim sadržajima kakvi su usmena i pismena vježbanja za stjecanje, usavršavanje i njegovanje jezične kulture učenika).

Usmena i pismena vježbanja, zamišljena su kao dopuna osnovnih oblika jezičnog izražavanja, počevši od najjednostavnijih, preko složenijih (leksičke, semantičke, sintaksičke vježbe, ostale vježbe za savladavanje uzornog govora i pisanja), do najsloženijih (domaće pismene zadaće i njihovo čitanje i vrednovanje na satu). Svaka od programiranih vježbi planira se i ostvaruje u onom nastavnim kontekstu u kojemu se javlja potreba za funkcionalnim savladavanjem dane jezične pojave ili utvrđivanja, obnavljanja ili sistematiziranja znanja i primjene tih znanja u konkretnoj jezičnoj situaciji. To znači da se ove vježbe ne realiziraju na posebnim nastavnim satima, već se planiraju u sklopu osnovnih oblika jezičnog izražavanja (prepričavanje, pričanje, opisivanje) ili odgovarajućih programskih sadržaja ostalih predmetnih područja (čitanje i tumačenje teksta, gramatika i pravopis, osnove čitanja i pisanja).

SRPSKI KAO NEMATERNJI JEZIK

Cilj i zadaci

Cilj nastave srpskog jezika jeste da učenici produktivno ovladaju srpskim jezikom u okviru predviđene jezičke i leksičke građe, da upoznaju elemente kulture naroda koji govore tim jezikom i osposobe se za sporazumevanje, druženje i zbližavanje sa pripadnicima većinskog naroda i drugih nacionalnosti.

Zadaci nastave srpskog jezika jesu da učenici:

- produktivno ovladaju govornim jezikom u okviru osnovnih jezičkih struktura i rečnika od oko 2000/3000/1 frekventnih reči i izraza;
- razumeju sagovornika i usmena izlaganja o temama iz svakodnevnog života;
- usvajaju pravilan izgovor i intonaciju pri usmenom izražavanju i čitanju;
- osposobljavaju se za razgovor o temama iz svakodnevnog života;
- savladaju dva srpska pisma i osnove pravopisa radi korektnog pismenog izražavanja u granicama usvojenih jezičkih struktura i leksike;
- upoznaju elementarne zakonitosti srpskog jezika;
- razumeju tekstove različitog žanra u okviru predviđene tematike;
- upoznaju se sa osnovnim karakteristikama kulture naroda čiji jezik uče;
- stiču navike samostalnog korišćenja rečnika i jezičkih priručnika i osposobe se za informisanje, obrazovanje i samoobrazovanje na srpskom jeziku;
- razviju interesovanja i motivaciju za učenje srpskog jezika i tako steknu veću komunikativnu kompetenciju i sposobnost razmišljanja na njemu.

Četvrti razred

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- usvoje predviđene jezičke strukture i oko 250/400/ novih leksičkih jedinica i izraza;
- razumeju na sluh više povezanih rečenica i variraju poznatu sadržinu (na primer: promena vremena, lica, roda, broja, mesta, radnje i sl.);
- osposobe se za spontan razgovor o predviđenim temama u okviru određene jezičke i leksičke građe i za duže monološko izlaganje u odnosu na prethodni razred;
- usvoje drugo srpsko pismo (ćirilica ili latinica u zavisnosti od usvojenog pisma u III razredu);
- dalje vežbaju tehniku glasnog čitanja tekstova različitog žanra i uvode se u informativno čitanje ili čitanje u sebi;
- osposobe se za pismeno izražavanje u okviru obrađenih sadržaja;
- koriste osnovna pravopisna pravila čija je upotreba identična u jeziku učenika;
- usvoje gramatičku terminologiju srpskog jezika koristeći stečena gramatička znanja iz maternjeg jezika.

Tematika

Škola: nastavni predmeti, raspored časova, odmor, drugovi; omiljeni sportovi; praznici, proslava državnih praznika, školske svečanosti; događaji iz života učenika; sudelovanje u aktivnostima društvenih dečjih organizacija u školi; škola u prirodi.

Porodica i dom: lična interesovanja članova porodice, članovi šire porodice; proslava rođendana, pripreme za doček gostiju, pokloni; odlazak na izlet, letovanje i zimovanje; bolesti i lečenje, ambulanta ili bolnica, apoteka.

Grad i selo: u domu kulture; na reci; akcije uređenja grada i sela.

Svakodnevni život: situacije iz svakodnevnog života, u samoposluzi, u mlečnom restoranu, u poslastičarnici; crtani film.

Komunikativne funkcije: pozivanje u goste, prihvatanje i neprihvatanje poziva; čestitanje, iskazivanje dobrih želja, zahvaljivanja, dopadanja, nedopadanja; predlaganje i podsticanje da se nešto zajedno uradi; izricanje zabrane.

Jezička materija

Imenovanje predmeta i bića

Uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda. U funkciji subjekta treba uvežbavati dve ili više imenica različitog roda. U funkciji glagolskog dela predikata uvežbavati pomoćni glagol u futuru bez iskazanog subjekta.

Uvoditi attribute uz imenicu muškog roda na -a.

Obrasci:

Ana i Milica su bile učenice.

Bile su učenice.

Marija i Ivan su bili (će biti) učenici.

Biću učenik.

Moj deda je bio poštar.

/U funkciji subjekta i imenskog dela predikata treba uvežbavati imenice na -lac, -ac, u oba broja.

Obrazac:

Ovaj čitalac je učenik.

Ovi čitaoci su učenici.

Ivanka je rukovodilac.

Jelena i Jovan su (bili) rukovodioci.

On je (će biti) pisac.

Oni su (će biti) pisci.

Iskazivanje radnje

Dalje uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda.

U funkciji subjekta treba uvežbavati dve imenice različitog roda, a u funkciji predikata oblike perfekta. Obratiti pažnju na slaganje subjekta i radnog glagolskog prideva u rodu.

U funkciji predikata uvežbavaju se oblici futura bez iskazanog subjekta.

Pored pravih i uzajamno-povratnih glagola, uvežbavati i ostale glagole sa morfemom gde ona ne znači sebe.

Uvežbavanje upotrebe glagola sa nepotpunim značenjem (dopuna u infinitivu, odnosno da + prezent).

I dalje raditi na uočavanju razlika u glagolskom vidu i na njegovoj odgovarajućoj upotrebi.

Obrasci:

Pisali ste zadatke.

Napisali ste zadatke.

Ona će sedeti.

Ona će sestiti.

Jovanka i Stevan su razgovarali.

Otac i dete su razgovarali.

Mama i dete su razgovarali.

Čitaću.

Ići ćete.

On želi (može, mora, sme, misli, voli i dr.) putovati.

On želi (hoće, treba i dr.) da putuje.

Iskazivanje osobine predmeta i bića i pripadanja

I dalje uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda.

U funkciji subjekta treba uvežbavati imenice ženskog roda na suglasnik.

Uz pridev u funkciji imenskog dela predikata treba uvežbavati odredbe za meru i stepen: vrlo, malo, potpuno, sasvim i dr.

Iskazivanje imenskog dela predikata rednim brojem i konstrukcijom za poređenje; kao + nominativ imenice.

Obrasci:

Crveni automobil je njihov.

Peć je stara.

Svečanost je bila velika.

Jabuke su potpuno zrele.

Sela su bila sasvim pusta.

Milan je drugi.

Anka je druga.

Petar je kao Jovan.

Iskazivanje objekta

Dalje uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda. Imenice muškog roda na -a treba uvežbavati sa atributima u službi objekta. Uvežbavati naglašene oblike ličnih zamenica.

U funkciji objekta treba uvežbavati imenice u genitivu uz osnovne brojeve i odredbe za količinu (imenica, prilog).

Obrasci:

On je doneo belog zeca.

On je video malog Luku.

Njega je pozvao na rođendan.

Njih nismo pozvali na užinu.

Petar je popio šolju mleka.

Jasna je kupila dva lenjira.

Petar je kupio četiri bojice.

Učenica je kupila sedam svezaka (lenjira).

Deda je doneo mnogo krušaka.

/Uvežbavanje objekta u genitivu jednine bez odredbe za količinu. Obratiti pažnju na dopunu glagola nemati.

Obrasci:

Saša je kupio hleba.

Napio se mleka.

Nalio je vode u čašu.

Petar nema sestru (sestre).

Vi nemate knjige (knjigu).

Iskazivanje namene

Uvežbavanje obrazaca iz prethodnih razreda.

U funkciji namene treba uvežbavati nenaglašene i naglašene oblike ličnih zamenica u oba broja.

Obrasci:

Dečak je nabrao travu prasetu.

Petar mu (joj) je dao užinu.

Ona nam je pokazala knjige.

Ona mi je donela cveće.

Tebi govori učiteljica.

Njoj pomaže drugarica.

Njima je pričao nastavnik.

Vera je meni (nama) pričala.

Iskazivanje prostornih odnosa

U funkciji odredbe za mesto treba i dalje uvežbavati nove priloge (na pitanje kuda): ovamo, onamo i dr. genitiv imenica i ličnih zamenica sa predlozima: iznad, ispod, sa, iz (na pitanje gde, odakle).

Obrasci:

On dolazi ovamo.

Devojčica ide onamo.

Jovan stanuje ispod Petra (ispod njega).

Ptica leti iznad kuće.

Deca se vraćaju sa izleta.

Učenici izlaze iz učionice.

Ispod nas je voda.

/U funkciji odredbe za mesto treba uvežbavati dativ sa predlozima: prema i ka (na pitanje kuda).

Obrasci:

Devojčica pliva ka obali.

Voz je jurio prema Beogradu/.

Iskazivanje molbe, zapovesti

Uvežbavanje iskazivanja zapovesti, odnosno molbe rečcom **neka** i oblicima prezenta.

Obrazac:

Neka Zoran obriše tablu.

Redari neka donesu sveske.

/Iskazivanje zapovesti konstrukcijom da + prezent.

Obrazac:

Da obrišeš tablu i da doneseš kredu.

Iskazivanje vremenskih odnosa

Dalje uvežbavanje obrasca iz prethodnog razreda.

Treba koristiti nove priloge za vreme: **noćas, večeras, jutros, proleto**, i dr. i precizno određivati vremena rečima koje znače vremenske jedinice (sat, čas, minut).

Obrasci:

U septembru počinje nastava.

Noćas putujemo.

Ja ustajem u sedam časova.

Čas počinje u sedam i trideset (minuta).

Mi ručamo u dva sata.

Večeraemo u sedam sati.

Iskazivanje načina radnje

Pored predloga za način, za iskazivanje načina vršenja radnje treba uvežbavati i konstrukciju kao + nominativ.

Obrazac:

Petar radi kao otac.

Ivanka pliva kao riba.

/U funkciji iskazivanja načina treba uvežbavati: instrumental sa predlozima i bez njih, genitiv s predlozima **bez, iz** i lokativ.

/U funkciji predikata treba uvežbavati oblike potencijala (mogućeg načina).

Obrasci:

On je hodao dugim koracima.

Ušli smo u sobu sa strahom.

On je to učinio bez odobrenja.

Petar je vikao iz sveg glasa.

On je to u šali rekao.

Proveli su večer u pesmi i veselju.

Ja bih putovala.

Mi bismo ručali.

Oni bi se kupali.

Vi biste pričali/.

Iskazivanje sredstva kojim se vrši radnja

Dalje uvežbavanje obrasca iz prethodnog razreda.

Uvođenje atributa uz imenicu u instrumentalu.

Obrazac:

Jovan se igra automobilima.

Dečak se igra malim kamionom.

Vera se igra malom lutkom.

Marija crta našim (njegovim, vodenim) bojicama.

Iskazivanje uzajamne i zajedničke radnje

Dalje uvežbavanje obrazaca iz prethodnog razreda.

Uvežbavanje socijativnog instrumentala ličnih zamenica u oba broja.

Obrazac:

Naš učitelj razgovara sa vojnikom (sa učenicima).

Ona putuje sa mnom.

Pavle se takmiči sa njim.

Oni rade s nama.

Gramatika

Terminologija na srpskom jeziku za gramatičke pojmove usvojene u okviru nastave jezika učenika. Uvođenje gramatičke terminologije koju iziskuju najneophodnija uopštavanja potrebna za brže i svesno usvajanje jezika (prosta i složena rečenica; vrsta reči na tekstu; određivanje roda i broja imenskih reči, prepoznavanje usvojenih padežnih oblika; glagolski oblici; sadašnje, prošlo i buduće vreme, zapovedni način).

Vršiti sistematizaciju iz oblasti kongruencije (slaganje atributa s imenicom, subjekta i predikata).

Pravopis

Pisanje glasova i glasovnih skupova karakterističnih za srpski jezik.

Pisanje negiranih glagola.

Prenošenje dela reči u novi red.

Veliko slovo u pisanju imena planina, voda.

Sastavljeno i rastavljeno pisanje reči.

Skraćenica za meru: skraćenica tipa: č., uč., str., god.

Ukazivanje na principe fonološkog pravopisa usvojene jezičke građe.

Govorne vežbe

Dalje savladavanje pravilnog izgovora.

Primena vežbi iz prethodnih razreda sa pojačanim zahtevima i uvođenje novih.

Prepričavanje obrađenih tekstova, na osnovu plana (datih teza): uvođenje učenika u sastavljanje plana.

Spontani razgovori u skladu sa obrađenom jezičkom i tematskom građom.

Kratko obaveštenje, izveštavanje.

Dramatizacija prikladnih sadržaja, izvođenje malih scena iz svakodnevnih situacija.

Didaktičke igre za usvajanje komunikativnih funkcija.

Pričanje ličnih doživljaja i događanja iz neposredne okoline u dužem monološkom izlaganju u odnosu na prethodni razred.

Pismene vežbe

Usvajanje drugog pisma. Primena vežbi predviđeni u prethodnom razredu. Prepisivanje rečenica i kraćih obrađenih tekstova.

Odgovori na pitanje i postavljanje pitanja u vezi sa zadatim rečenicama.

Prepričavanje kratkog obrađenog teksta po zadatom planu. Četiri pismena zadatka u toku školske godine.

Čitanje

Uvežbavanje čitanja prvog pisma u toku prvog polugodišta, a u drugom polugodištu treba usvojiti drugo pismo.

Dalje negovanje tehnike glasnog čitanja tekstova različitog žanra u skladu sa tematikom.

Uvođenje učenika u informativno čitanje ili čitanje u sebi, kao i uvođenje u služenje rečnikom.

Način ostvarivanja programa

Program sadrži: cilj, vaspitno-obrazovne zadatke, operativne zadatke, tematiku sa osnovnim oblicima komunikacije, jezičku materiju, govorne vežbe, čitanje (od II razreda). Svi elementi programa su međusobno povezani i tako ih treba realizovati.

Zadaci nastave sadrže: opšte zahteve koji se odnose na kvalitet znanja, posebne zahteve za razvijanje i sticanje jezičkih umenja i vaspitne zadatke. Svi delovi programa su u skladu sa zadacima nastave i treba da doprinesu njihovoj realizaciji.

Operativnim zadacima formulisani su zahtevi u pogledu obima programske građe koju učenici treba da savladaju u svakom razredu.

Tematika je data po razredima sa temama i situacijama u kojima se usvaja jezik. Ona sadrži nekoliko tematskih oblasti: **škola, porodica i dom, bliže i šire okruženje, priroda i društvo, aktuelne teme, slobodno vreme učenika, iz života mladih** i dr. Tematika je data okvirno da bi u izvesnoj meri usmeravala nastavnike i pisce udžbenika prilikom izbora najfrekventnije leksike u okviru datih područja.

Uz tematiku su date forme ophođenja (pozdravljanje, obraćanje, predstavljanje, molba, zahvaljivanje) počev od najjednostavnijih do složenijih koje su potrebne za učenje autentičnog jezika, odnosno ostvarivanje prirodne komunikacije.

Jezička materija data je u vidu rečeničnih modela koji su konkretizovani. U njima je izdvojena ona jezička materija koja pokriva veći deo govornog jezika. Ona je kumulativna jer se nova građa uvek naslanja na prethodnu. Jezički modeli se iz razreda u razred iskazuju drugim jezičkim i leksičkim sredstvima. Jednostavni iskazi postepeno se šire i međusobno kombinuju.

U odeljku **Gramatika** izdvojena je jezička građa koja je u funkciji bržeg savladavanja jezika na produktivnom nivou. U gramatici se pošlo od sintakse, zatim morfologije da bi u završnim razredima (VII i VIII) došlo do sistematizacije znanja o jezičkom sistemu.

Pravopis sadrži one pravopisne norme koje se, manje ili više, razlikuju od onih u pravopisu maternjeg jezika učenika.

U programu je dat i **prošireni deo** koji se prevashodno tiče sadržaja u odeljku *Jezička materija*, a u zavisnosti od karakteristika pojedinih kategorija. Za njegovu realizaciju u celini ili fragmentarno, opredeljuju se škole na predlog predmetnog nastavnika. Obim realizacije ovog dela programa može da varira od škole do škole, od generacije do generacije, od odeljenja u istoj školi, u zavisnosti od nivoa predznanja učenika na koji utiče:

- nacionalni sastav sredine u kojoj učenici žive,
- srodnost nematernjeg jezika i jezika učenika,
- uslovi rada u školi i dr.

Organizacija vaspitno-obrazovnog rada

U nastavi srpskog kao nematernjeg jezika težište rada prenosi se na učenika: on aktivno učestvuje u radu, postaje subjekt nastave, a svojim zalaganjem i radom treba da stiče i razvija jezička umenja, da usvaja jezik i usvojeno znanje primenjuje u komunikaciji.

Nastavnik planira, vodi i organizuje nastavni proces (odabira sadržinu rada, leksiku, nastavne metode, oblike rada, tipove i broj vežbi itd.), koordinira radom učenika da bi se što uspešnije ostvarivali postavljeni zadaci.

Nastava mora biti postavljena tako da se svakom učeniku omogući što češće verbalne aktivnosti jer se samo govorenjem može produktivno ovladati jezikom. Neobično je važno da se poštuje princip individualizacije u radu, s obzirom na to da je znanje jezika veoma heterogeno i među učenicima jednog odeljenja.

Program je jedinstven za sve nacionalnosti. To, međutim, ne znači da pri njegovom ostvarivanju nastavnik ne treba da vodi računa o odnosu srpskog jezika i jezika učenika. Mada ne uvek, teškoće će biti veće ukoliko su i strukturne razlike između dva jezika veće. Poželjno je da nastavnik poznaje strukturu jezika učenika, kako bi težište rada (intenzivnijim vežbama) usmerio na one elemente koji ne postoje u jeziku učenika, a pri čijem usvajanju učenici najviše greše. Naime, pri učenju srpskog jezika javlja se interferencija maternjeg jezika jer formirani mehanizam maternjeg jezika učenika "teži da gotovo neprimetno naturi šablone akcenta, izgovora i rečenične strukture svojstvene maternjem jeziku ukorenjene još u najranijem detinjstvu". Da bi se uticaj maternjeg jezika isključio, nastava srpskog jezika organizuje se bez učešća maternjeg jezika, **direktnom metodom**, što znači da je jezik komunikacije na časovima srpski.

U realizaciji svih zadataka nastavnik treba maksimalno da motiviše učenike koristeći odgovarajuća AV - nastavna sredstva, kompakt-diskove, magnetofonske trake i kasete, aplikacije za flanelograf, ilustracije u udžbeniku, slajdove, dija-film, film, slike, fotografije, grafofolije, slojevite folije, TV - emisije i dr. Nastavnik mora podsticati učenike da se i oni angažuju na prikupljanju nastavnih sredstava vezanih za temu koja se obrađuje (razglednice, keširane slike, članci iz dnevne i nedeljne štampe i sl.).

Nastavu maternjeg jezika treba povezivati sa nastavom jezika učenika, poznavanjem prirode i društva, istorije, geografije, muzičke i likovne kulture, tehničkog obrazovanja i drugih nastavnih predmeta. Uspostavljanje korelacije među ovim predmetima neophodno je jer omogućuje ostvarivanje obostrano efikasnijih rezultata. Nastavnik, naravno, mora voditi računa o tome da nove pojmove učenik najpre treba da usvoji u nastavi predmeta na svom maternjem jeziku.

Nastavni program od I do VIII razreda čini celinu, ali se u njemu mogu izdvojiti tri etape: I-II, III-VI, VII-VIII razred. Svaka etapa ima svoje specifičnosti.

I etapa (I i II razred)

Pristup u nastavi ovog predmeta je u osnovi oralan. Učenici usvajaju osnovne fonetsko-fonološke odlike jezika, artikulaciju novih glasova, akcentat - mesto, kvalitet i kvantitet akcenta, ritam i intonaciju izjavne, upitne i odrične rečenice, osnovne rečenične strukture i osnovni rečenični fond od oko 500 do 600 (u zavisnosti od realizacije i proširenog dela programa) leksičkih jedinica u okviru predviđene tematike; osposobljavaju se da razumeju na sluh jednostavne iskaze, da korektno i osmišljeno reaguju na imperativne iskaze i pitanja, osposobljavaju se za korišćenje i variranje usvojenih struktura i leksike u kraćim dijalozima vezanim za poznatu situaciju, za samostalno opisivanje slika i situacija na osnovu usvojenih elemenata i da usvoje i pravilno upotrebljavaju najosnovnije oblike komunikacije predviđene programom. Nastavnik mora podsticati učenike da se spontano stvaraju što prirodnije situacije u učionici koje se tematski uklapaju u predviđene sadržaje, a koje će biti podsticajne za njihovo verbalno uključivanje.

U II etapi (III-VI razred) nastavlja se rad na razvijanju govornih sposobnosti učenika: savladavaju se elementi izgovora, jezički modeli, koji se proširuju novim elementima, kombinuju se i variraju i nova leksika (900/1600) leksičkih jedinica); koriguju se greške na svim jezičkim nivoima; **razvijaju se još dva jezička umenja** - čitanje i pisanje (prvo pismo, čiji se grafemi manje razlikuju od grafema maternjeg jezika učenika, usvaja se u III razredu, a drugo se usvaja u IV razredu); stiču se jezička znanja (gramatika od IV razreda) koja su u funkciji bržeg savladavanja jezika, odnosno u funkciji sticanja jezičke kompetencije; učenici se osposobljavaju da koriste usvojene jezičke modele i leksiku u dužoj dijaloškoj i monološkoj formi u odnosu na prethodnu etapu; osposobljavaju se za pismeno izražavanje, da razumeju na sluh komplikovanije jezičke iskaze u skladu sa zahtevima programa, da usvoje i pravilno koriste komunikativne funkcije, osposobljavaju se za samostalno čitanje lektire (od V razreda), upoznaju se sa elementima kulture naroda koji govore srpski, upoznaju se sa najfrekventnijim sufiksima i pravopisnim normama srpskog jezika (od V razreda).

Uvežbavanje jezičkih modela. Da bi se učenici osposobili za pravilnu komunikaciju potrebno je da savladaju predviđene jezičke modele. Učenik treba da prepozna zvučnu sliku predočenog iskaza koji ilustruje jezički model, da ga razume, imitira, reprodukuje, da ga dugotrajnim raznovrsnim vežbama sa različitim sadržajem automatizuje. Nakon automatizacije jezičkog modela, učenik će moći samostalno da sastavi sopstvene iskaze, odnosno u normalnom govornom tempu moći će da gradi analogne strukture sa novim konkretnim sadržajem, steći će komunikativnu kompetenciju, što je i cilj učenja jezika.

Proces uvežbavanja jezičkih modela treba sprovesti planski uz dosledno poštovanje principa postupnosti. Jezički modeli se najpre uvežbavaju u čistom obliku jer učenici treba da usvoje osnovne modele u okviru ograničenog vokabulara.

Modeli se usvajaju na poznatoj leksici. U određeni jezički model unosi se samo jedan novi element jer bi istovremeno unošenje dva nepoznata elementa (npr. futur glagola i namenu iskazanu dativom imenice i zamenice) stvaralo nepotrebne teškoće i usporilo bi usvajanje određenog jezičkog modela. Kasnije se jezički modeli proširuju, kombinuju i uvode se u rad novi, složeniji.

Ilustrovaćemo to na jezičkom modelu **imenovanje predmeta i bića**. Na primer, u obrascu **Petar je učenik**, koji je jedan od konkretnih realizacija navedenog modela, može se predikativ učenik zameniti drugom

imenicom u nominativu - **dečak, mladić, fudbaler, stolar** i sl., već prema stvarnoj situaciji. U normalnom iskazu te vrste akcenat je na predikativu, jer se njime otkriva ono što je novo, njime se imenuje lice, a to znači da subjekt i glagolska kopula moraju biti poznati učenicima od ranije da bi shvatili ovu konstataciju, odnosno da bi shvatili informaciju u celini. U praktičnom radu predikativ će se veoma često menjati, jer se na početnom stupnju učenja veoma često vrši imenovanje bića i predmeta kad god je potrebno savladati neku novu imenicu (npr. **Ovo je stolica, ovo je knjiga, a to je olovka** i sl.).

Ako se u tom jezičkom modelu želi savladati nova (leksički i morfološki) kopula, subjekt i predikativ treba da su poznati npr.:

je bio,

će biti

...Petar želi postati učenik,

mora biti.

Subjektat je takođe promenljiv elemenat u obrascu. Mesto imena **Petar** može se upotrebiti svako drugo ime ili zamenica u nominativu, već prema objektivnoj situaciji. Ako subjekt u obrascu promeni rod, po pravilu menja rod i predikativ i zato ovaj obrazac može poslužiti ne samo za uvežbavanje novih imenica, zamenica i pomoćnih glagola, nego i za uvežbavanje slaganja rodova.

Neposredni cilj uvežbavanja ovog obrasca jeste usvajanje novih reči (imenica, pomoćni glagol) i novih oblika (prezent, perfekt i futur pomoćnih glagola) i nekih glagolskih konstrukcija u službi glagolske kopule (**želi postati, mora biti, hoće da bude i sl.**).

Konačni cilj uvežbavanja ovog obrasca jeste da učenici steknu sposobnosti da u novoj govornoj situaciji od novih reči stvore iskaz analogan uvežbanom obrascu.

Kad god se pojavi potreba da se imenuje neko biće ili predmet, učenici će automatski aktivirati u svesti jezički model imenovanja predmeta i bića, koji se može izraziti formulom $S = P$, gde je P glagolska kopula + imenica dakle uslovnom formulom.

$S = P / = k + im.$

Subjekt, kopula i predikativ su obavezni elementi ovog jezičkog modela. Oni moraju biti iskazani da bi iskaz bio potpun.

Ali ovakav iskaz može imati i neobavezne elemente, npr. atribut. Pošto se u obrascu mogu javiti dve imenice, obe mogu imati atribut ili čak svaka i po više atributa. Tako se početni obrazac popunjava novim elementima kako bi iskaz bio potpuniji, precizniji.

Atribut uz imenice u službi predikativa ima tu osobinu da povlači na sebe logički akcenat (npr. **Petar je dobar učenik** - u svesti i govornog lica i sagovornika ima u prvom redu kvalitativnu ocenu koju daje pridev **dobar**) i zato ne treba žuriti sa dodavanjem atributa predikativu ako nije automatizovano iskazivanje početnog obrasca.

U tome i jeste prednost ovakvog rada što se početna struktura koja je sintaksičko-semantički i leksičko-morfološki određena, obeležena, posle automatizovanja navike građenja osnovnog obrasca "otvara" i prima "neobavezne" elemente, to se na taj način proširuje, zasićuje se potrebnim semantičkim kvantitetom i ulazi u govorni proces, zauzima mesto u mehanizmu jezika.

Reč je o najprostijoj rečeničkoj strukturi koja služi za imenovanje bića i predmeta, ali treba imati na umu da se njome ne savlađuje samo sintaksička struktura $S = P / = k + p /$, niti se njome savlađuje samo nova leksika (imenice, pokazne i lične zamenice, pomoćni glagoli sa nepotpunim značenjem), nego se savlađuju i morfološke kategorije (nominativ imenica i zamenica, tri osnovna glagolska vremena i imperativ, brojna konstrukcija u službi subjekta i predikata, kategorija roda i kategorija broja i neki izuzeci od opštih morfoloških i sintaksičkih pravila).

Dakle, shematizovanje, uprošćavanje i ukalupljivanje izraza samo je prividno jer se obrazac u početnom obliku javlja samo na početku vežbanja, dok se ne postigne automatizacija, a kasnije se popunjava drugim elementima, dok se ne postigne bogatstvo potpunog iskaza. Za usvajanje jezičke materije koriste se raznovrsni **tipovi vežbi manipulativnog karaktera**. Funkcija tih vežbi je uvežbavanje, učvršćivanje i automatizacija jezičkih modela da bi se učenici osposobljavali da ih samostalno koriste sa različitim sadržajem u svakodnevnoj komunikaciji.

Manipulativne vežbe su strogo kontrolisane, što znači da pri uvežbavanju pojedinih jezičkih elemenata, nastavnik ispravlja učenika ako greši i ponovo uvežbava nesavladanu jezičku materiju dok je učenik ne usvoji.

U I etapi to su, na primer, vežbe razumevanja na sluh, oralno ponavljanje, odgovori na pitanja, postavljanje pitanja, vežbe supstitucije, vežbe dopunjavanja, vežbe transformacije rečenica (vreme, lice, broj, rod), vežbe sastavljanja rečenica od datih elemenata i datih reči prema modelu, vežbe povezivanja rečenica i dr.

Vežbe odgovora na pitanja i postavljanja pitanja zauzimaju centralno mesto pri uvežbavanju jezičkog modela i doprinose sticanju komunikativne kompetencije. Od ovih vežbi treba razlikovati pitanja i odgovore koji se koriste za proveru razumevanja teksta, razumevanja situacije i leksičkih jedinica.

Kod ovih prvih vežbi svako pitanje i odgovor sadrži obrazac jezičkog modela koji se uvežbava. Zbog toga odgovori učenika moraju biti potpuni, celoviti, što se pri proveru razumevanja teksta ne zahteva uvek.

U skladu sa obimnijim jezičkim gradivom i predznanjem učenika u II etapi, pored navedenih, koriste se složeniji tipovi govornih vežbi. Na primer, variranje modela (dodavanje sintagmatskih veza) pretvaranje u drugi model, transformacija niza rečenica (vreme, lice, rod, broj), integracija rečenica i njihovo proširivanje (skraćivanje i dr.).

S obzirom na to da učenici u III razredu usvajaju prvo pismo srpskog jezika i u prvom polugodištu IV razreda usvajaju drugo, u ovoj etapi koriste se i **pismene vežbe manipulativnog karaktera** kojima se, takođe, usvajaju pojedini jezički elementi.

Pismene vežbe se vezuju za prethodno oralno usvojenu sadržinu. Pored vežbi, kraćih diktata, dopunjavanja, supstitucije, koriste se i druge. Od IV razreda organizuju se vežbe uvođenja učenika u korišćenje rečnika. Postupno se, u ovoj i sledećoj (III) etapi, uvode i složenije pismene vežbe: sastavljanje rečenica od datih reči prema modelu, diktati lakšeg/težeg teksta na osnovu usvojenih jezičkih modela i leksičkih jedinica, ali sa novim sadržajem, transformacije rečenice, transformacije niza rečenica, sastavljanje rečenica od datih reči prema supstitucionoj tabeli sa novim sadržajem, pravopisne vežbe, leksičke vežbe, korišćenja rečnika i priručnika i dr.

Koliko će se vremena posvetiti uvežbavanju jednog jezičkog modela zavisi, pre svega, od toga da li postoji velika razlika u određenoj jezičkoj konstrukciji u odnosu na maternji jezik. Onim jezičkim modelima koji predstavljaju problem zbog interferencije maternjeg jezika, posvećuje se više pažnje i više vremena da bi i oni prešli u automatizovanu naviku. Neopravdano je preći na uvežbavanje novog jezičkog modela ako nije usvojen prethodni.

Tematika i leksika. Svi delovi programa: tematika, jezička materija, govorne i pismene vežbe i dr. ne čine poseban deo nastave, nego su sastavni delovi celokupnog rada kome je osnovni cilj formiranje i razvijanje govornih sposobnosti učenika.

Jedinstvo ovih oblasti, koje su u programu izdvojene samo zbog preglednosti, ogleda se u tome što se određena sintaksička konstrukcija - jezički model uvežbava na tematski najpogodnijoj materiji, a u radu se koriste oblici govornih i pismenih vežbi. Prema tome, predviđena tematika treba da obezbedi usvajanje, programom predviđene, jezičke modele, kao i usvajanje određene leksike. Iste tematske oblasti javljaju se u više razreda, ali se ostvaruje drugom sadržinom koja je primerena poznavanju jezika i interesovanju učenika. Tema o porodici, na primer, u I razredu može se ograničiti na pet osnovnih jezičkih struktura: imenovanje predmeta i bića, iskazivanje osobine, iskazivanje radnje, iskazivanje objekta i iskazivanje prostornih odnosa.

Zadatak sve tri etape jeste i savlađivanje određenog fonda reči. Međutim, broj reči u početnoj nastavi nije tako bitan. Minimalni produktivni fond mnogo će uspešnije doprineti savlađivanju mehanizama na maternjem jeziku, nego leksička rezerva u kojoj se učenik (i učitelj) na kraju izgubi, pa u kasnijim godinama zna samo reči, a ne zna da ih upotrebi. U prvoj etapi je osnovni cilj koristiti leksički minimum koji će omogućiti da se savlađuju bitni elementi jezika, a kada se oni savladaju, prirodno je i tako savladati potreban fond reči jer bogaćenje rečnika ide uporedo sa opštim razvojem, kao i sa razvojem izražavanja na maternjem jeziku. I reči svoga jezika uče se do kraja života, ali je mehanizam jezika savladan na početku. U detinjstvu su automatizovane navike sklapanja rečenica radi postizanja određenog cilja u procesu komunikacije.

Usvajanje leksičkih jedinica obuhvata semantizaciju i asimilaciju reči. Semantizacija se vrši korišćenjem predmeta, ili predmeta na slici, odnosno vizuelnih sredstava. Asimilacija reči vrši se u kontekstu, u rečenici i vezuje se za određene govorne situacije. Pored produktivnog leksičkog fonda učenici treba da savladaju i receptivno izvesne reči, rečenice i izraze.

Govorne i pismene vežbe. Osnovni cilj u toku celokupne nastave od I do VIII razreda jeste da se izađe izvan okvira receptivno-reproduktivne nastave i da se ne ostane na nerazvijenom, stešnjenom i siromašnom odgovaranju na pitanja, nego da učenici steknu sposobnost i razvijaju naviku dužeg izlaganja povezanih misli, što je moguće samo ako misle na srpskom jeziku.

Govorne sposobnosti se stiču i razvijaju govorenjem. Zbog toga treba odabrati metodičke postupke koji će učenike staviti u situaciju da **pitaju, odgovaraju**, izražavaju neslaganje ili slaganje sa određenom akcijom ili pojavom, kazuju mogućnost ili nemogućnost izvršenja određene radnje, itd.

Treba stvoriti situaciju koja stvarno odgovara realnoj govornoj komunikaciji.

Da bi se učenici osposobili da produktivno usvoje predviđene elemente govornog i pisanog jezika, pored navedenih manipulativnih vežbi, koriste se i komunikativne vežbe. **Komunikativne (govorne) vežbe** obuhvataju one tipove vežbi u kojima se jezik koristi samostalno, funkcionalno u određenoj govornoj situaciji. U situacionim vežbama učenici treba da usvajaju i pravilno koriste komunikativne funkcije koje su date uz tematiku. **Tipovi komunikativnih pismenih vežbi** dati su po razredima u programu u odeljku pismene vežbe.

U prvoj etapi preovladavaće pitanja i odgovori, ali treba nastojati da učenici postepeno iskazuju odgovore sa više rečenica. U II etapi odgovori na pitanja ne mogu biti samo prepričavanje, nego i komentar ili vezivanje svojih iskustava sa obrađenom temom. Osim raznih oblika prepričavanja učenici treba, u ovoj etapi sve češće samostalno da pričaju lične ili zajedničke doživljaje, a u III etapi treba da preovladava slobodno pričanje.

Sa učenicima koji realizuju prošireni deo programa, nastavnik koristi, osim navedenih, i različite oblike usmenog i pismenog izražavanja koji su prethodno uvežbani na časovima jezika učenika.

U odeljku **Pravopis** izdvojene su samo one kategorije gde postoje manje ili veće razlike u odnosu na pravopisnu normu maternjeg jezika. Stoga se, na primer, ne ističu kao posebni zahtevi: veliko slovo na početku rečenice, tačka na kraju rečenice, upitnik, uzvičnik, pisanje upravnog i neupravnog govora, pisanje dveju tačaka, tačka i zapeta itd.

Paralelno sa usvajanjem jezičke građe, učenici moraju sticati navike primene, principa fonološkog pravopisa.

Izdvojene su prvenstveno one kategorije u kojima postoje drukčija rešenja u dva pravopisna uzusa (pravopisu jezika učenika i pravopisu srpskog jezika), što ne isključuje i poneka identična rešenja u njima. Međutim, i njih treba uvežbavati jer će se samo tako ukloniti mnogobrojne greške koje su evidentirane u pismenim zadacima učenika.

Za obradu pravopisne građe potrebno je izdvojiti 2-3 časa godišnje, ali se preporučuje da se predviđeno vreme razvije na 10-12 vežbi koje će se uklapati u druge časove gramatike i pismene vežbe.

Usvojenost svakog elementa pravopisnih normi može se povremeno proveravati kratkim diktatima koji su sastavljeni od poznate strukture i leksike. Kada učenici savladaju pisma, mogu se proveravati pojedinačni elementi. Na primer, upotreba velikih slova može se proveravati na taj način što se učenicima daju nastavni listići sa kratkim tekstom koji je napisan malim slovima. Za pisanje negacije glagola učenicima se daju nastavni listići sa tekstom u kome se izostavljeni glagoli. Nastavnik čita polako ceo tekst, uključujući i ispuštene glagole. Učenici prate tekst i upisuju glagole.

Domaći zadaci predstavljaju važnu komponentu nastavnog procesa. Njima se ne proverava samo koliko su učenici savladali određeno gradivo i njihova osposobljenost da to znanje primene, nego su pogodni za razvijanje jezičkih umenja (informativno čitanje i pisanje) i za pismeno uvođenje učenika u samostalni rad i samoobrazovanje. Oni se daju učenicima redovno sa osmišljenim ciljem. Zadaci treba da budu raznovrsni, a po težini treba da su odmereni, u skladu sa znanjem i sposobnostima učenika. Nastavnik na času pregleda 2-3 domaća zadatka detaljnije, a po određenom planu pregleda i ocenjuje domaće zadatke svih učenika.

Školski pismeni zadaci su oblik provere usvojenosti programske materije, tj. sinteze veće etape (tromesečja, polugodišta ili godine). Za svaki školski pismeni zadatak u godišnjem planu nastavnik treba da odvoji tri časa. Na jednom času učenici pišu, na drugom nastavnik obrazlaže svakom učeniku ocene, analizira sa učenicima najčešće greške i zajedno sa učenicima ih ispravlja, a na trećem času učenici ispravljaju svoje zadatke.

Rad na tekstu. U III razredu učenici razvijaju još jedno jezičko umenje - čitanje koje se realizuje identično kao i u nastavi maternjeg jezika učenika. **Savladavanje čitanja može započeti u II polugodištu II razreda**, posle savladanih lekcija u slikovnici, sa učenicima koji savladaju prošireni deo programa **samo ako po proceni nastavnika** postoje realne mogućnosti i interesovanja učenika. Na primer, ako u odeljenju ima učenika koji pokušavaju ili mogu da pročitaju naslove iz listova za decu i sl. ti učenici savladavaju čitanje, grupnim ili individualnim radom, globalnom metodom. To znači, da se čitaju cele reči i kratke rečenice koje učenici usmeno već dobro znaju. Nastavnik treba da koristi grafoskop, plakat, kartice, aplikacije ili slike sa ispisanim rečima koje se sastavljaju u rečenice poznate učenicima i sl. Vežbe u čitanju realizuju se prvo na osnovu zvučnog modela (nastavnik ili zvučni snimak), a kasnije i bez toga.

Tekst u nastavi srpskog jezika pruža osnovu za savladavanje jezika na nivou sistema i na nivou komunikacije. Tekst ima najspecifičniji položaj u III razredu, jer se posle dvogodišnje oralne nastave prelazi na nastavu koja se temelji na udžbeniku, odnosno polazi se od teksta.

Rad na tekstu u III i IV razredu sadrži sledeće faze:

a) **obrada teksta** (uvodni razgovor sa semantizacijom novih reči, čitanje teksta, provera razumevanja pročitano);

b) **korišćenje jezičkih i sadržinskih elemenata teksta za sticanje jezičke kompetencije** (dalje savlađivanje jezičkog sistema);

c) **vođenje razgovora o tekstu i povodom teksta uključujući i kulturni kontekst koji tekstovi sadrže.**

STRANI JEZIK

Zajednički deo programa

Četvrti razred (druga godina učenja)

Ovaj program stranih jezika za četvrti razred osnovne škole isti je za učenike koji strani jezik uče četvrtu godinu i za učenike koji ga uče drugu godinu. S obzirom na to da su programi za prvi i drugi razred bili usmereni na senzibilizaciju učenika na strane jezike i razvijanje veština razumevanja na sluh i govora, već u trećem razredu uočava se jasna tendencija da se program za treći razred kao početni i za treći za treću godinu učenja usaglase. Teme su u trećem razredu za oba kursa gotovo identične i forsiraju se sve četiri jezičke veštine (govor, razumevanje, čitanje i pisanje). U skladu sa uzrasnim, razvojnim i spoznajnim

karakteristikama učenika, u četvrtom razredu očekuje se da učenici, uz nekoliko i dopunskih časova, mogu da do kraja četvrtog razreda dostignu isti nivo kompetencija u jeziku koji uče.

Cilj

Cilj nastave stranog jezika na mlađem školskom uzrastu je da osposobi učenika da na stranom jeziku komunicira na osnovnom nivou u usmenom i pisanom obliku o temama iz njegovog okruženja. U isto vreme, nastava stranih jezika treba da:

- podstakne razvijanje svesti o sopstvenom napredovanju radi jačanja motivacije za učenje jezika;
- olakša razumevanje drugih i različitih kultura i tradicija;
- stimuliše maštu, kreativnost i radoznalost;
- podstiče zadovoljstvo korišćenja stranog jezika.

Opšti standardi

Kroz nastavu stranih jezika učenik bogati sebe upoznavajući drugog, stiče svest o značaju sopstvenog jezika i kulture u kontaktu sa drugim jezicima i kulturama. Učenik razvija radoznalost, istraživački duh i otvorenost prema komunikaciji sa govornicima drugih jezika.

Posebni standardi

Razumevanje govora

Učenik razume i reaguje na kraći usmeni tekst u vezi sa poznatim temama.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik čita sa razumevanjem kratke pisane i ilustrovane tekstove u vezi sa poznatim temama.

Usmeno izražavanje

Učenik samostalno usmeno izražava sadržaje u vezi sa poznatim temama.

Pismeno izražavanje

Učenik u pisanoj formi izražava kraće sadržaje u vezi sa poznatim temama, poštujući pravila pisanog koda.

Interakcija

Učenik ostvaruje komunikaciju i sa sagovornicima razmenjuje informacije u vezi sa poznatim temama poštujući sociokulturne norme komunikacije.

Znanja o jeziku¹

Prepoznaje osnovne principe gramatičke i sociolingvističke kompetencije uočavajući značaj ličnog zalaganja u procesu učenja stranog jezika.

¹ Pod znanjem o jeziku podrazumeva se funkcionalno znanje, odnosno sposobnost učenika da jezičke strukture pravilno upotrebi u datoj komunikativnoj situaciji.

Zadaci na nivou jezičkih veština

Razumevanje govora

Učenik treba da:

- razume opšti sadržaj kratkih i prilagođenih tekstova posle nekoliko slušanja;
- razume kraće dijaloge (do 5 replika / pitanja i odgovora), prilagođene priče i pesme u okviru tema predviđenih programom, koje čuje uživo, ili sa audio-vizuelnih zapisa i adekvatno reaguje na pojedinačne delove usmenih poruka izdvajajući bitne informacije (datum, vreme, mesto, osobe, količinu...);
- razume i reaguje na odgovarajući način na usmene poruke u vezi sa ličnim iskustvom i sa aktivnostima na času (poziv na igru, zapovest, uputstvo, događaj iz neposredne prošlosti i planovi za budućnost itd.).

Razumevanje pisanog teksta

Učenik treba da:

- razume kraći tekst (do 50 reči), napisane reči i rečenice sastavljene uglavnom od poznatih jezičkih elemenata (reči i jezičke strukture predviđene programom);
- razume osnovna značenja kratkih pisanih i ilustrovanih tekstova o poznatim temama;
- razume i reaguje na odgovarajući način na pisane poruke u vezi sa ličnim iskustvom i sa aktivnostima na času (poziv na igru, zapovest, uputstvo, događaj iz neposredne prošlosti i planovi za budućnost itd.).

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- razgovetno izgovara glasove, akcentuje reči, poštuje ritam i intonaciju;
- samostalno daje informacije o sebi i okruženju;
- opisuje u nekoliko rečenica poznatu radnju ili situaciju, prepričava opšti sadržaj pročitanoog ili saslušanog teksta, koristeći usvojene jezičke elemente i strukture.

Interakcija

Učenik treba da:

- u stvarnim i simuliranim govornim situacijama sa sagovornicima razmenjuje iskaze u vezi sa kontekstom učionice, aktivnostima u učionici, svakodnevnim aktivnostima i dogovorima (u sadašnjosti i budućnosti), kao i događajima iz neposredne prošlosti;
- razmenjuje informacije o hronološkom i meteorološkom vremenu;
- učestvuje u komunikaciji (u paru, u grupi itd.) poštujući sociokulturne norme komunikacije (traži reč, ne prekida sagovornika, pažljivo sluša druge...);
- prepoznaje kad nešto ne razume, postavlja pitanja i traži razjašnjenja.

Pismeno izražavanje

Učenik treba da:

- dopunjava i piše rečenice i kraće tekstove (do 5 rečenica, odnosno 20 reči), čiju koherentnost i koheziju postiže koristeći jezičke elemente predviđene programom i u vezi sa poznatim pisanim tekstom ili vizuelnim podsticajem, koristeći poznate tematske i jezičke elemente;
- prepričava tekst, piše čestitku ili razglednicu, poruku, pozivnicu i dr.;

- popunjava formular ili prijavu (ime, prezime, ulica i broj, mesto i poštanski broj, datum rođenja).

Znanja o jeziku²

Učenik treba da:

- prepoznaje i koristi predviđene gramatičke sadržaje (glagolska vremena: sadašnje, prošlo i buduće vreme u jasno kontekstualizovanim strukturama, odnosno bez teorijskog objašnjavanja i insistiranja na apsolutnoj gramatičkoj tačnosti);

- poštuje red reči u rečenici;

- koristi jezik u skladu sa nivoom formalnosti komunikativne situacije (npr. forme učtivosti);

- razume vezu između sopstvenog zalaganja i postignuća u jezičkim aktivnostima.

² Pod znanjem o jeziku podrazumeva se funkcionalno znanje, odnosno sposobnost učenika da jezičke strukture pravilno upotrebi u datoj komunikativnoj situaciji.

Četvrti razred

Sadržaji programa

Teme i situacije

Škola:

- sklonosti prema predmetima, aktivnosti i teme po predmetima, školski dan

Ja i moji drugovi:

- hobi, zajedničke aktivnosti, solidarnost i tolerancija (pomoć drugu/drugarici, pozajmljivanje stvari, užine, podela odgovornosti)

Porodica i blisko okruženje:

- slobodno vreme u porodici, porodična putovanja i izleti

- podela poslova i obaveza u porodici

- opis i osobine životinja; odnos prema životinjama

Praznici:

- proslave i manifestacije u okviru škole i van nje (Dan škole, takmičenja, revije...)

Moj dom:

- dnevni raspored aktivnosti tokom radnih dana i vikendom (učenje, igre, obaveze...)

Ishrana:

- obroci van kuće (restoran, užina u školi, kupovina u supermarketu...)

Odeća:

- odevni predmeti za određene prilike (formalno i neformalno odevanje)

- narodna nošnja zemalja čiji se jezik izučava

Okruženje:

- susedski odnosi

- ekologija, odnos prema čovekovoј okolini

Ostalo:

- znamenitosti zemalja čiji se jezik uči

- prigodna dečja priča ili bajka

- brojevi do 1.000

- iskazivanje vremena (detaljno)

- korišćenje novca

Program za četvrti razred podrazumeva komunikativne funkcije kao i u prethodnom razredu. One se uslođavaju leksičkim i gramatičkim sadržajima predviđenim nastavnim programom.

Sadržaj komunikativnih funkcija može biti jednostavan ili složen u zavisnosti od ciljne grupe (uzrast, nivo jezičkih kompetencija, nivo obrazovanja). U nastavi stranih jezika sadržaj komunikativnih funkcija zavisice od nastavnog programa.

Iako su komunikativne funkcije iste kao u prethodnom razredu, one su strukturalno i leksički u skladu sa programom za strane jezike za četvrti razred osnovne škole.

Komunikativne funkcije

1. Predstavljanje sebe i drugih;
2. Pozdravljanje;
3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva itd. (u vezi sa temama);
4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi;
5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja;
6. Molbe i izrazi zahvalnosti;
7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri / grupnoj aktivnosti;
8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja;
9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba;
10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama);
11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina (*Idem, Dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole...*);
12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima;

13. Traženje i davanje obaveštenja;
14. Opisivanje lica i predmeta;
15. Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu;
16. Izražavanje pripadanja i posedovanja;
17. Traženje i davanje obaveštenja o vremenu na časovniku;
18. Skretanje pažnje;
19. Traženje mišljenja i izražavanje slaganja/neslaganja;
20. Iskazivanje izvinjenja i opravdanja.

Gramatički sadržaji sa primerima

Engleski jezik

1. Upotreba određenog i neodređenog člana u rečeničnom kontekstu (osnovni principi i najčešće kombinacije) - i receptivno i produktivno:

I have a new book.

The book is very interesting.

2. Slaganje imenica i zamenica sa glagolima u licu i broju (osnovni principi i najčešće kombinacije) - i receptivno i produktivno:

I speak, you speak, he/she/it speaks, etc.

Do you speak English? Does she speak English?

3. Oblici ličnih zamenica - i receptivno i produktivno (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju):

I, you, he/she/it, we, you, they, me, you, him/her/it, us, you, them

4. a) Receptivno i produktivno:

- The Simple Present Tense, the Present Continuous Tense

She goes to school every day. They are watching TV now.

- Prošlo vreme, samo određeni broj najfrekventnijih glagola i receptivno i produktivno, kao kompletne fraze (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju):

The Past Simple Tense, the Present Perfect Tense

She made a cake yesterday. She has never been in London.

- Buduće vreme pomoću going to i the Future Tense:

I am going to see my grandparents.

They will come tomorrow.

b) Osnovni glagolski izrazi - receptivno i produktivno:

I am hungry. He is cold. They are feeling thirst.

I like cooking.

v) Najčešći modalni glagoli - receptivno i produktivno (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici ne insistiraju):

must, can, may

I must go. You mustn't touch it! Can I sit here? I had to go earlier.

g) Imperativ - receptivno i produktivno kao kompletne fraze (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju)

Come in. Stop talking. Let's go.

d) Bezlične konstrukcije sa infinitivom

It is important to study English.

Italijanski jezik

1. Slaganje imenica, članova, determinanata, zamenica i prideva u rodu i broju (osnovni principi i najčešće kombinacije) - i receptivno i produktivno:

la/una bella casa, un libro molto interessante, il mio amico, la cugina di Pietro...

2. Slaganje imenica i zamenica sa glagolima u licu i broju (osnovni principi i najčešće kombinacije) - i receptivno i produktivno:

io parlo, tu parli, lui, lui/lei parla, Pietro e Cecilia parlano, ecc.

3. Oblici ličnih zamenica - i receptivno i produktivno (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju):

io, tu, lui, lei, noi, voi, loro, me, te

4. Glagoli:

a) Sadašnje vreme *Presente Indicativo* najfrekventnijih nepravilnih glagola (essere, avere, andare, fare, bere, mangiare...) Receptivno i produktivno (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju);

b) Prošlo vreme *Passato Prossimo* - samo određeni broj najfrekventnijih glagola, i receptivno i produktivno, kao kompletne fraze (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju): *ho finito, ho dimenticato il mio quaderno, sono andato (a) da mia nonna (essere, avere, stare, avere, andare, fare, scrivere, leggere, giocare, viaggiare, studiare, mangiare, bere, vivere, ecc).*

v) Izražavanje budućnosti pomoću prezenta

Stasera vado al cinema. Domani sto a casa tutto il giorno.

g) Osnovni glagolski izrazi - receptivno i produktivno: *aver fame/sete/caldo/freddo/mal di testa/paura...*

d) Konstrukcije sa infinitivom (Modalni glagoli *potere, dovere, volere, sapere*), *piacere* - i receptivno i produktivno (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju): *posso uscire? dobbiamo tornare, non sa nuotare, mi piace mangiare il gelato.*

đ) Imperativ - i receptivno i produktivno kao kompletne fraze (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju) (2. lice jednine i množine, negacija u 2. licu jednine imperativa i formalno obraćanje u 3. licu jednine, samo kao kompletne fraze)

Scrivi!

Apri la porta!

Non chiudere la finestra!

Fate silenzio!

Mi dia, per favore, un po ' d'acqua.

Mi dica, per favore, che ore sono?

e) Bezlične konstrukcije sa infinitivom

È importante studiare lingue straniere.

È necessario dormire bene.

È bello avere tanti amici.

Nemački jezik

1. Slaganje i promena imenica, determinativa, zamenica i prideva (pridevi samo uz kopulativne glagole) u rodu i broju (osnovni principi i najčešće kombinacije) - receptivno i produktivno:

*Er liest einen Roman. Ich habe sie vor zwei Jahren kennen gelernt. Was machst du mit diesem Koffer?
Mein Kleid ist gelb. Sie wird braun.*

2. Slaganje imenica i zamenica sa glagolima u licu i broju (osnovni principi i najčešće kombinacije) - receptivno i produktivno:

ich lerne... du lernst... er lernt... Paul und Birgitt lernen...

3. Oblici ličnih zamenica (bez oblika genitiva) - receptivno i produktivno (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici ne insistiraju na njima):

ich, er, wir, ihr, ihm, uns, dich, euch, Ihnen...

4. Glagolski oblici - receptivno i produktivno:

a) prezent slabih i najučestalijih jakih glagola (*sein, haben, werden, gehen, fahren, lasen, geben, helfen, nehmen, sprechen, sehen, gefallen*)

b) perfekt - samo određeni repertoar najfrekventnijih glagola i to kao kompletne fraze (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju) *Ich habe es gemacht. Ich habe mein Heft vergessen. Ich bin ans Meer gefahren. Mir hat es nicht gefallen.*

v) futur - izražavanje budućnosti pomoću prezenta ili futura (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju)

In den Ferien werden wir unsere Freunde in der Schweiz besuchen.

g) značenje i upotreba modalnih glagola

Wann kannst du zu mir kommen? Ich muss zum Arzt gehen.

d) imperativ

Komm! Setzt euch! Nehmen Sie Platz!

đ) učestale fraze

Angst haben. Spass haben. Hunger/Durst haben.

Ruski jezik

1. Slaganje imenica i pridevskih reči - i receptivno i produktivno:

Хороший ученик, хорошая ученица, мой папа, моя мама, вкусное яблоко...

2. Imenice u funkciji imenskog predikata - i receptivno i produktivno:

Я ученица. Сестра врач...

3. Sistem ličnih zamenica u funkciji subjekta:

я читаю, мне больно, он (она, оно) пишет, мы читаем, они слушают, им скучно...

4. Glagoli u funkciji prostog glagolskog predikata - receptivno i produktivno:

- prezent glagola prve i druge konjugacije:

я читаю, ты читаешь, я люблю, ты любишь...

- perfekat:

он говорил, она писала, оно читало, они рассказывали...

5. Konstrukcije sa osnovnim glagolima kretanja - receptivno i produktivno (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju);

Я иду в школу, я ходила в библиотеку, мы едем на велосипеде, мы ездили на море...

6. Iskazivanje imperativnosti - receptivno i produktivno (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju):

скажи/скажите, читай/читайте...

7. Iskazivanje posesivnosti - receptivno i produktivno (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju):

у меня есть..., у меня нет...

Francuski jezik

1. Slaganje imenica, članova, determinanata, zamenica i prideva u rodu i broju (osnovni principi i najčešće kombinacije) - i receptivno i produktivno:

la/une belle maison, un livre très intéressant, mon ami, la cousine de Pierre...

2. Slaganje imenica i zamenica sa glagolima u licu i broju (osnovni principi i najčešće kombinacije) - i receptivno i produktivno:

je parle, tu parles, il parle, Pierre et Cécile parlent, etc...

3. Oblici ličnih zamenica - i receptivno i produktivno (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju):

je, tu, il, elle, on, nous, vous, ils, elles, moi, toi, lui, elle, nous, vous, eux, elles...

4. a) Receptivno i produktivno:

- prezent indikativa glagola prve grupe i najfrekventnijih nepravilnih glagola (être, avoir, aller, faire);

- složeni perfekt - samo određeni broj najfrekventnijih glagola, i receptivno i produktivno, kao kompletne fraze (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju): j'ai fini! j'ai oublié mon cahier, je suis allé(e) chez ma grand-mère, j'ai nagé, il a fait beau, etc.

- izražavanje bliskog futura pomoću prezenta i pomoću perifraze aller + infinitif: demain nous avons un contrôle en maths; ce soir, je vais regarder un film à la télé.

b) Osnovni glagolski izrazi - receptivno i produktivno: avoir faim / soif / sommeil / chaud / froid / peur / envie de...

v) Konstrukcije sa infinitivom (najčešći modalni glagoli): pouvoir, devoir, savoir, aimer - i receptivno i produktivno (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju): est-ce que je peux sortir? nous devons rentrer; il ne sait pas nager; j'aime dessiner.

Španski

1. Slaganje imenica, determinanata, zamenica i prideva u rodu i broju (osnovni principi i najčešće kombinacije) - i receptivno i produktivno

la/una casa bonita, el/un libro muy interesante, mi hermano,

2. Slaganje imenica i zamenica sa glagolima u licu i broju (osnovni principi i najčešće kombinacije) - i receptivno i produktivno

hablo, hablas, habla, etc...

3. Oblici ličnih zamenica - i receptivno i produktivno kao kompletne fraze (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju)

yo, tú, él, ella, nosotros, vosotros, ellos, ellas, a mi, a ti, a él, ... me, te, se

4. Glagoli:

a. Sadašnje vreme *Presente del indicativo* - i receptivno i produktivno kao kompletne fraze (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju)

b. Prošlo vreme *Pretérito pefrecto simple (pretérito indefinido* - samo određeni broj najfrekventnijih glagola (*ser, estar, tener, ir, pensar, trabajar, escribir, leer, jugar, viajar, estudiar, comer, beber, viver, etc...*) - i receptivno i produktivno kao kompletne fraze (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju)

El fin de semana pasado visité a mis abuelos.

Ayer estuve en casa toda la tarde.

Lo siento, se me olvidó la tarea en casa.

v. Modalni glagoli (u gorenavedenim glagolskim vremenima) - i receptivno i produktivno kao kompletne fraze (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju), samo u konstrukcijama sa infinitivom ili sa imenskim dodacima: *poder, querer, saber, tener que, gustar*

Me gusta este libro.

¿Puedo salir?

Quiero viajar a México.

Tengo que estudiar mucho.

g. Imperativne konstrukcije - i receptivno i produktivno kao kompletne fraze (bez gramatičkih objašnjenja ukoliko učenici na njima ne insistiraju) (imperativ, 2. lice jednine i množine, subjunktiv za negirane naredbe i formalno obraćanje)

Levántate

Escribid en la pizarra

No hables en serbio

Dígame, por favor, ¿que hora es?

d. Bezlične konstrukcije sa infinitivom

Es importante estudiar lenguas extranjeras.

Es necesario dormir bien.

Es interesante viajar a lugares nuevos.

đ. Perifraza za izražavanje budućnosti ir a + infinitivo

¿Qué vas a hacer mañana por la tarde?

e. Osnovni glagolski izrazi - i receptivno i produktivno

tener sed/frío/calor/sueño...

Način ostvarivanja programa

Komunikativna nastava jezik smatra sredstvom komunikacije. Primena ovog pristupa u nastavi stranih jezika zasniva se na nastojanjima da se dosledno sprovede i primenjuju sledeći stavovi:

- ciljni jezik upotrebljava se u učionici u dobro osmišljenim kontekstima za učenike, u prijatnoj i opuštenoj atmosferi;

- govor nastavnika prilagođen je uzrastu i znanjima učenika;

- nastavnik mora biti siguran da je shvaćeno značenje poruke uključujući njene kulturološke, vaspitne i socijalizirajuće elemente;

- bitno je značenje jezičke poruke;
- od četvrtog razreda nastavnik učenicima skreće pažnju i upućuje ih na značaj gramatičke preciznosti iskaza;
- znanja učenika mere se jasno određenim **relativnim** kriterijumima tačnosti te uzor nije izvorni govornik;
- s ciljem da unapredi kvalitet i obim jezičkog materijala, nastava se zasniva i na socijalnoj interakciji; rad u učionici i van nje sprovodi se putem grupnog ili individualnog rešavanja problema, potragom za informacijama iz različitih izvora (Internet, dečji časopisi, prospekti i audio-materijal) kao i rešavanjem manje ili više složenih zadataka u realnim i virtuelnim uslovima sa jasno određenim kontekstom, postupkom i ciljem;
- od četvrtog razreda nastavnik upućuje učenike u zakonitosti usmenog i pisanog koda i njihovog međusobnog odnosa.

Komunikativno-interaktivni pristup u nastavi stranih jezika uključuje i sledeće:

- usvajanje jezičkog sadržaja kroz ciljano i osmišljeno učestvovanje u društvenom činu;
- poimanje nastavnog programa kao dinamičnog, zajednički pripremljenog i prilagođenog skupa zadataka i aktivnosti;
- nastavnik je tu da omogući pristup i prihvatanje novih ideja;
- učenici se tretiraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u društvenom činu;
- udžbenici postaju izvori aktivnosti i moraju biti praćeni upotrebom autentičnih materijala;
- učionica postaje prostor koji je moguće prilagođavati potrebama nastave iz dana u dan;
- rad na projektu kao zadatku koji ostvaruje korelaciju s drugim predmetima i podstiče učenike na studiozan i istraživački rad;
- za uvođenje novog leksičkog materijala koriste se poznate gramatičke strukture i obrnuto.

Tehnike (aktivnosti)

Tokom časa se preporučuje dinamično smenjivanje tehnika/aktivnosti koje ne bi trebalo da traju duže od 15 minuta.

1. Slušanje i reagovanje na komande nastavnika ili sa trake (slušaj, piši, poveži, odredi, ali i aktivnosti u vezi s radom u učionici: crtaj, seci, boji, otvori/zatvori svesku itd.);
2. Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.);
3. Manualne aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera za učionicu ili roditelje i sl.);
4. Vežbe slušanja (prema uputstvima nastavnika ili sa trake povezati pojmove u vežbanci, dodati delove slike, dopuniti informacije, selektovati tačne i netačne iskaze, utvrditi hronologiju i sl.);
5. Igre primerene uzrastu;
6. Pevanje u grupi;
7. Klasiranje i upoređivanje (po količini, obliku, boji, godišnjim dobima, volim / ne volim, komparacije...);
8. Rešavanje "tekućih problema" u razredu, tj. dogovori i mini-projekti;

9. Crtanje po diktatu, izrada slikovnog rečnika;

10. "Prevođenje" iskaza u gesti i gesta u iskaz;

11. Povezivanje zvučnog materijala sa ilustracijom i tekstom, povezivanje naslova s tekstom ili, pak, imenovanje naslova;

12. Zajedničko pravljenje ilustrovanih i pisanih materijala;

13. (izveštaj/dnevnik sa putovanja, reklamni plakat, program priredbe ili neke druge manifestacije);

14. Razumevanje pisanog jezika:

a) uočavanje distinktivnih obeležja koja ukazuju na gramatičke specifičnosti (rod, broj, glagolsko vreme, lice...)

b) prepoznavanje veze između grupa slova i glasova

v) odgovaranje na jednostavna pitanja u vezi s tekstom, tačno/netačno, višestruki izbor

g) izvršavanje pročitanih uputstava i naredbi

14. Uvođenje dečje književnosti i transponovanje u druge medije: igru, pesmu, dramski izraz, likovni izraz;

15. Pismeno izražavanje:

a) povezivanje glasova i grupe slova

b) zamenjivanje reči crtežom ili slikom

v) pronalaženje nedostajuće reči (upotpunjavanje niza, pronalaženje "uljeza", osmosmerke, ukrštene reči, i slično)

g) povezivanje kraćeg teksta i rečenica sa slikama/ilustracijama

d) popunjavanje formulara (prijava za kurs, pretplatu na dečji časopis ili sl., nalepnice za kofer)

đ) pisanje čestitki i razglednica

e) pisanje kraćih tekstova.

Uputstvo za ocenjivanje

Elementi koji se ocenjuju ne treba da se razlikuju od uobičajenih aktivnosti na času. Isto tako, ocenjivanje treba shvatiti kao sastavni deo procesa nastave i učenja, a ne kao izolovanu aktivnost koja podiže nivo stresa kod učenika. Ocenjivanjem i evaluacijom treba da se obezbedi napredovanje učenika u skladu sa operativnim zadacima i kvalitet i efikasnost nastave. Ocenjivanje se sprovodi sa akcentom na proveru postignuća i savladanosti radi jačanja motivacije, a ne na učinjenim greškama.

Elementi za proveru i ocenjivanje:

- razumevanje govora

- razumevanje kraćeg pisanog teksta

- usmeno izražavanje

- pismeno izražavanje

- usvojenost leksičkih sadržaja
- usvojenost gramatičkih struktura
- pravopis
- zalaganje na času
- izrada domaćih zadataka i projekata (pojedinačnih, u paru i grupi).

Načini provere moraju biti poznati učenicima, odnosno u skladu sa tehnikama, tipologijom vežbi i vrstama aktivnosti koje se primenjuju na redovnim časovima.

MATEMATIKA

Cilj i zadaci

Cilj nastave matematike u osnovnoj školi jeste: da učenici usvoje elementarna matematička znanja koja su potrebna za shvatanje pojava i zavisnosti u životu i društvu; da osposobi učenike za primenu usvojenih matematičkih znanja u rešavanju raznovrsnih zadataka iz životne prakse, za uspešno nastavljanje matematičkog obrazovanja i za samoobrazovanje; kao i da doprinose razvijanju mentalnih sposobnosti, formiranju naučnog pogleda na svet i svestranom razvitku ličnosti učenika.

Zadaci nastave matematike jesu:

- da učenici stiču znanja neophodna za razumevanje kvantitativnih i prostornih odnosa i zakonitosti u raznim pojavama u prirodi, društvu i svakodnevnom životu;
- da učenici stiču osnovnu matematičku kulturu potrebnu za otkrivanje uloge i primene matematike u različitim područjima čovekove delatnosti (matematičko modelovanje), za uspešno nastavljanje obrazovanja i uključivanje u rad;
- da razvija učenikovu sposobnost posmatranja, opažanja i logičkog, kritičkog, stvaralačkog i apstraktnog mišljenja;
- da razvija kulturne, radne, etičke i estetske navike učenika, kao i matematičku radoznalost u posmatranju i izučavanju prirodnih pojava;
- da učenici stiču naviku i obučavaju se u korišćenju raznovrsnih izvora znanja;
- da učenicima omogući razumevanje odgovarajućih sadržaja prirodnih nauka i doprinese radnom i politehničkom vaspitanju i obrazovanju;
- da izgrađuje pozitivne osobine učenikove ličnosti, kao što su: istinoljubivost, upornost, sistematičnost, urednost, tačnost, odgovornost, smisao za samostalan rad;
- da interpretacijom matematičkih sadržaja i upoznavanjem osnovnih matematičkih metoda doprinese formiranju pravilnog pogleda na svet i svestranom razvitku ličnosti učenika;
- da učenici stiču sposobnost izražavanja matematičkim jezikom, jasnoću i preciznost izražavanja u pismenom i usmenom obliku;
- da učenici usvoje osnovne činjenice o skupovima, relacijama i preslikavanjima;
- da učenici savladaju osnovne operacije s prirodnim, celim, racionalnim i realnim brojevima, kao i osnovne zakone tih operacija;
- da učenici upoznaju najvažnije ravne i prostorne geometrijske figure i njihove uzajamne odnose;

- da osposobi učenike za preciznost u merenju, crtanju i geometrijskim konstrukcijama.

Četvrti razred

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- uspešno savladaju čitanje i pisanje prirodnih brojeva u dekadnom brojevnom sistemu;
- upoznaju skup prirodnih brojeva;
- nauče da prirodne brojeve prikazuju tačkama brojevnog poluprave;
- umeju da čitaju i zapisuju pomoću slova osnovna svojstva računskih operacija;
- upoznaju i uočavaju zavisnost između rezultata i komponenata operacije (na primerima);
- primenjuju poznata svojstva računskih operacija pri transformisanju izraza i u slučaju računskih olakšica;
- znaju da čitaju, sastavljaju i izračunavaju vrednost izraza sa više operacija;
- znaju da rešavaju jednostavnije jednačine i nejednačine (upoznatih oblika) u skupu prirodnih brojeva;
- uspešno rešavaju zadatke date u tekstualnoj formi;
- upoznaju razlomke (navedene u programu), njihovo čitanje, pisanje i značenje, uz korišćenje odgovarajućih termina;
- znaju da crtaju mreže i prave modele kocke i kvadra;
- upoznaju jedinice za površinu i primenjuju ih pri izračunavanju površine kvadrata, pravougaonika, kvadra i kocke.

Sadržaji programa

Skup prirodnih brojeva

Pisanje i čitanje prirodnih brojeva u dekadnom sistemu.

Brojeva poluprava.

Razlomci oblika

$$\frac{a}{b} \quad (a < b \text{ i } b \leq 10).$$

Računske operacije u skupu prirodnih brojeva i njihova osnovna svojstva (izražena formulom).

Zavisnost zbira, razlike i proizvoda od članova.

Izrazi sa više operacija.

Jednačine i nejednačine ranije upoznatih oblika.

Rešavanje tekstualnih zadataka.

Merenje i mere

Mere za površinu.

Površina

Površina pravougaonika i kvadrata. Površina kocke i kvadra.

Napomena: Obavezna su četiri jednočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (8 časova).

Način ostvarivanja programa

Zbog lakšeg planiranja nastave daje se orijentacioni predlog časova za pojedine teme po modelu (ukupno časova za temu; časova za obradu, časova za ponavljanje i uvežbavanje).

Skup prirodnih brojeva (132; 50 + 82)

Merenje i mere (10; 4 + 6)

Površina (30; 12 + 18)

Glavna odlika programa matematike za mlađe razrede jeste što su akcentovani opažajni pojmovi, koji se stvaraju kroz dobro planiranu aktivnost.

Skupovi. - Izdvajanjem grupa objekata, koji se posmatraju kao samostalne celine, planski se sistematizuje didaktički materijal. Da bi imenovanje ovakvih raznovrsnih celina i njihovih objekata bilo jednoobraznije i da bi se time podsticala apstrakcija, predviđa se aktivna upotreba reči skup i elemenat, bez pokušaja da se ideja skupa učini eksplicitnom. Pri izdvajanju skupova vodi se računa o tome da je, na neki detetu dostupan način, jasan ključ po kojem je izvršeno izdvajanje i time u njegovoj svesti potpuno određena realizacija pripadnosti.

Treba, takođe, u raznovrsnim primerima i zadacima koristiti simbole za skup i pripadnost elementa skupu.

Grafičko predstavljanje raznih stvarnih situacija pomoću Venovih dijagrama (i na druge prikladne načine) ima izvanrednu saznavnu ulogu: isticanje bitnog i zanemarivanje nebitnog, razvijanje "didaktičke pismenosti" i osposobljavanje deteta za svrsishodno mišljenje. Istovremeno, time se ostvaruju razne korespondencije, što aktivno začinje i podstiče razvoj ideje o funkciji. Zato se često predviđa korišćenje dijagramskih slika i rad sa njima - spajanje, preslaganje elemenata i sl.

Na podesan vizuelan način ili kroz prigodan jezik treba isticati svojstva relacije, zahtevajući pri tome da ih učenici i sami uočavaju, ispravno predstavljaju i u tom smislu sa njima aktivno rade. Pri tome je izlišno prerano insistiranje na terminima koji izražavaju svojstva relacija, kao i na određivanju pojmova putem definicija.

Brojevi. - Program matematike predviđa da učenici postupno upoznaju brojeve prirodnog niza i broj nulu, kako bi na kraju IV razreda u potpunosti savladali sistem prirodnih brojeva i njegova svojstva.

Operacije s brojevima, u duhu ovog programa, treba shvatiti po sledećem planu: izdvajati pogodne prirodne i didaktički pripremljene situacije koje daju značenje operacijama i brojevima uz isticanje nepromenljivosti rezultata.

Deljenje jednocifrenim brojem, sa i bez ostatka, zaokružuje minimum sadržaja obaveznih za usmeno računanje i tako čine usmeni fond za algoritme računanja sa brojevima u dekadskom zapisu.

Program predviđa prvo upoznavanje svojstava operacija, a zatim, na toj osnovi, objašnjavanje načina računanja. Time se povećava efikasnost nastave i učenicima znatno olakšava usvajanje tablica sabiranja i množenja, kao i formiranje drugih računskih umenja. Isto tako, blagovremeno izučavanje svojstava operacija i veza između njih podiže teorijski nivo celog rada iz matematike i potpunije otkriva smisao operacije. Usvajanje svakog svojstva operacije prolazi kroz nekoliko etapa: pripremna vežbanja,

odgovarajuće operacije na odabranim primerima, formulisanje svojstva, primena svojstva u određivanju vrednosti izraza i načinu računanja, zapis svojstva pomoću slova. Posebno je važno da se utvrdi kako promene komponenata računskih operacija utiču na rezultat; kao i da se ukaže na značaj ovih činjenica u praktičnom računanju. Tako, na primer, nije dovoljno da učenici samo znaju da proizvod dvaju brojeva ne menja vrednost ako se jedan od njih pomnoži nekim brojem, a drugi podeli tim istim brojem, već to treba da umeju i da primene na konkretnim primerima.

Pored pismenog računanja i dalje treba poklanjati pažnju usmenom računanju, jer ono često brže i jednostavnije dovodi do rezultata i ima prednost u praktičnom životu kad se računa s malim brojevima. Tako, na primer, umesto da učenici pismeno izračunavaju 8×39 , mnogo je brže i jednostavnije da usmeno izračunavaju 8×40 , pa da od tog privremenog rezultata oduzmu 8. Za ovakav rad neophodno je da učenici dobro shvate svojstva računskih operacija. Ovo će biti ostvareno tek kada učenicima postane potpuno jasna zavisnost između komponenata računskih operacija.

Pri izučavanju operacija treba predvideti dovoljan broj vežbanja čijim će obavljanjem učenici izgrađivati sigurnost i spretnost usmenog i pismenog računanja. Sama ta tehnika međutim, nije dovoljna. Tek razumevanjem šta koja računaska operacija predstavlja u konkretnim zadacima, odnosno svesno odlučivanje, a ne nagađanje, kada koju operaciju treba primeniti, pretvara tu tehniku u stvarno a ne formalno znanje.

Brojeve izraze treba obrađivati uporedo sa uvežbavanjem računskih operacija. Treba insistirati na tome da učenici tekstualne zadatke prikazuju brojevnim izrazima da rečima iskazuju brojeve izraze, odnosno da ih čitaju. Ovakvim načinom obrađivanja brojevnih izraza učenici se sigurno snalaze u redosledu računskih operacija i lako shvataju značaj zagrada u zadacima.

Počeci formiranja matematičkog jezika. - Matematički jezik čine osnovni simboli, izrazi i formule. To je jezik tačan, jasan i istovremeno precizan.

Kod učenika se postupno izgrađuje predstava o promenljivoj, pri čemu slovo nastupa u svojstvu simbola promenljive. Učenici najpre određuju vrednosti najprostijih izraza za različite brojeve slova koja u njima figurišu. Kasnije postepeno upoznaju složenije izraze.

Paralelno sa slučajevima jednakosti dvaju izraza, učenici poznaju i slučajeve nejednakosti, koji dozvoljavaju ne samo uvođenje mnogih raznovrsnosti u sistem vežbanja nego i upoznavanje novih slučajeva kada postoji samo neki određeni broj vrednosti slova koje zadovoljavaju postavljeni uslov. Korisno je razmatrati i takve slučajeve kada nijedna od mogućih brojevnih vrednosti date oblasti brojeva ne ispunjava zadate uslove.

Program predviđa da se jednačine i nejednačine, kao specijalne formule, rešavaju paralelno sa vršenjem odgovarajućih računskih operacija. Rešavanje jednačina zasniva se na poznavanju računskih operacija i njihove međusobne povezanosti. Pri rešavanju jednačina s nepoznatim elementom množenja i deljenja treba uzimati samo primere s celobrojnim rešenjima. Kod rešavanja nejednačina treba koristiti način "pogađanja" na pogodno odabranim primerima. Isto tako, uz datu nejednačinu, treba posmatrati i odgovarajuću jednačinu koja se dobija kad se u nejednačini znak nejednakosti zameni znakom jednakosti. Ako odredimo rešenje jednačine, onda je lako odrediti skup rešenja date nejednačine.

Jednačine i nejednačine pružaju velike mogućnosti za još potpunije sagledavanje svojstava računskih operacija i funkcionalne zavisnosti rezultata operacije od njenih komponenata.

Kada određeni broj zadovoljava (ne zadovoljava) datu jednačinu ili nejednačinu, onda to učenici treba da iskazuju i zapisuju rečima "tačno" ("netačno") ili na neki drugi, kraći način.

Prisutnost algebarske propedeutike u programu omogućuju da se dublje i na višem nivou izučavaju predviđeni matematički sadržaji. Drugim rečima, koristeći se elementima matematičkog jezika, učenici usvajaju znanja s većim stepenom uopštenosti.

Ideja funkcije. - Ideja funkcije prožima sve programske sadržaje, počevši od formiranja pojma broja i operacije. Najveći značaj na ovom planu pridaje se otkrivanju ideje preslikavanja (npr. svakoj duži, pri

određenoj jedinici merenja, odgovara jedan određeni broj itd.). Izgrađivanju pojma preslikavanja pomaže uvođenje tablica i dijagrama.

Tablični način izražavanja preslikavanja koristi se za utvrđivanje promene rezultata operacija u zavisnosti od promene jedne od komponenata, kao i za ustanovljavanje proporcionalnosti promena pojedinih elemenata operacije.

U procesu sistematskog rada s tablicama učenici ovladavaju samim načinom korišćenja tablica za utvrđivanje odgovarajućih zavisnosti između podataka (veličina) što je, samo po sebi, posebno važno.

Otkrivanju ideje funkcije doprinose i raznovrsna vežbanja s brojevnim nizovima. Na primer, može se dati zadatak: "Produžiti niz 10, 15, 20 ... Koji će broj biti u nizu na osmom (petnaestom) mestu? Da li je u datom nizu broj 45 (ili 44)? Na kojem će mestu u datom nizu biti broj 55 (ili 70)?"

Tekstualni zadaci. - Tekstualni zadaci koriste se kao sadržaji raznih vežbanja, pri čemu učenici u raznim životnim situacijama uočavaju odgovarajuće matematičke relacije, i obratno - matematičke apstrakcije primenjuju u odgovarajućim životnim odnosima: oni predstavljaju sredstvo povezivanja nastave matematike sa životom. U procesu rešavanja zadataka učenici izgrađuju praktična umenja i navike koje su im neophodne u životu i upoznaju našu društvenu stvarnost. Sam proces rešavanja tekstualnih zadataka na najbolji način doprinosi matematičkom i opštem razvitku učenika. Treba nastojati da se u procesu rešavanja potpuno iskoriste sve mogućnosti koje postoje u zadacima.

Razmatraju se jednostavni zadaci koji se odnose na otkrivanje uzajamnih veza između direktnih i obratnih operacija (zadaci za određivanje nepoznate komponente). Složene zadatke treba rešavati postupno, prema njihovoj komplikovanosti: prvo zadatke s dve, pa zatim s tri i, na kraju, sa više operacija.

Upotreba izraza predviđa se i pri rešavanju složenih zadataka. Pri rešavanju zadataka s prethodnim sastavljanjem izraza pažnja se usredsređuje na analizu uslova zadataka i sastavljanje plana njegovog rešenja. U strukturi izraza prikazuje ceo tok rešenja zadataka: operacije koje treba obaviti, brojevi nad kojima se obavljaju operacije i redosled kojim se izvršavaju te operacije.

Sastavljanje izraza predstavlja dobru pripremu za sastavljanje najprostijih jednačina prema uslovu zadatka. U svakoj konkretnoj situaciji zadatke treba rešavati najracionalnijim načinom, uz upotrebu dijagrama, shema i drugih sredstava prikazivanja. Neophodno je, takođe, da učenik prethodno procenjuje rezultat i da proverava tačnost samog rezultata. Proveri treba posvećivati veliku pažnju; ukazati učenicima na njenu neophodnost, na razne načine proveravanja i navikavati ih da samostalno vrše proveru rezultata. Nijedan zadatak ne treba smatrati završenim dok nije izvršena provera. Pri računanju, koje se mora obavljati tačno, treba razvijati brzinu, s tim da ona nikada ne ide na štetu tačnosti koja je ipak glavna.

Geometrijski sadržaji. - Osnovna intencija programa u oblasti geometrije sastoji se u tome što se insistira i na geometriji oblika, kao i na geometriji merenja (merenje površi). Izučavanje geometrijskog gradiva povezuje se s drugim sadržajima nastave matematike. Koriste se geometrijske figure u procesu formiranja pojma broja i operacija s brojevima; i obratno, koriste se brojevi za izučavanje svojstva geometrijskih figura.

Sistematski rad na razvijanju elementarnih prostornih predstava kod učenika treba da stvori dobru osnovu za šire i dublje izučavanje geometrijskih figura i njihovih svojstava u starijim razredima osnovne škole.

Merenje i mere. - Za upoznavanje metarskog sistema mera treba koristiti očigledna sredstva i davati učenicima da mere predmete iz okoline (u učionici, školskom dvorištu, kod kuće itd.). Isto tako, neophodno je i da se učenici vežbaju da procenjuju odoka (npr. razdaljinu između dva predmeta, masu i sl.), pa da po završenom takvom merenju utvrđuju izračunavanjem koliko su grešku učinili. Prilikom obrade mera za površinu treba koristiti modele u veličini kvadratnog metra, kvadratnog decimetra, kvadratnog centimetra.

Pretvaranje jedinica u manje i veće jedinice treba pokazivati i uvežbavati na primerima, ali u zadacima ne treba preterivati s velikim brojem raznih jedinica. Blagovremenim uvođenjem metarskog sistema mera, otpada potreba da se višeimeni brojevi izdvajaju u poseban odeljak, odnosno računске operacije sa višeimenim brojevima treba izvoditi uporedo sa računanjem s prirodnim brojevima, na taj način što će se višeimeni brojevi pretvarati u jednoimene brojeve najnižih jedinica.

OSNOVNI ZAHTEVI U POGLEDU MATEMATIČKIH ZNANJA I UMENJA UČENIKA

Znati:

- niz prirodnih brojeva;
- svojstva računskih operacija;
- ponašanje nule pri sabiranju i množenju i jedinice pri množenju;
- jedinice za površinu;
- formule za površinu kvadrata, pravougaonika, kocke i kvadra;

Umeti:

- čitati, zapisivati i upoređivati prirodne brojeve;
- pridruživati prirodnim brojevima tačke brojevnih poluprave;
- čitati i sastavljati izraze sa više operacija i izračunavati njihovu vrednost;
- vršiti četiri osnovne računске operacije u skupu prirodnih brojeva;
- koristiti pri obavljanju računskih operacija upoznata svojstva tih operacija radi lakšeg i bržeg računanja;
- uočavati zavisnost između rezultata i komponenata računskih operacija;
- čitati i pisati razlomke (navedene u programu);
- rešavati jednačine i nejednačine poznatih oblika;
- samostalno proveriti tačnost izvršene računске operacije, kao i rešenje jednačine ili rešenje nejednačine;
- rešavati tekstualne zadatke (sastavljanjem izraza, odnosno pomoću jednačine);
- izračunavati površinu kvadrata, pravougaonika, kocke i kvadra;
- korektno zapisivati rešenje zadatka (u svesci ili na tabli);
- koristiti udžbenik.

PRIRODA I DRUŠTVO

Četvrti razred

Cilj i zadaci

Osnovna svrha izučavanja integrisanog nastavnog predmeta *Priroda i društvo* jeste da usvajanjem znanja, umenja i veština deca razvijaju svoje saznavne, fizičke, socijalne i kreativne sposobnosti, a istovremeno spoznaju i grade stavove i vrednosti sredine u kojoj odrastaju, kao i šire društvene zajednice. Nastavni predmet *Priroda i društvo* razvija kod dece saznavne sposobnosti, formira osnovne pojmove i postepeno gradi osnove za sistem pojmova iz oblasti *prirode, društva i kulture*. Istovremeno, stiču se znanja, umenja i veštine koje im omogućavaju dalje učenje. Aktivnim upoznavanjem prirodnih i društvenih pojava i procesa, podstiče se prirodna radoznalost dece. Najbolji rezultati postižu se ukoliko deca samostalno istražuju i iskustveno dolaze do saznanja - spoznaju svet oko sebe kao prirodno i društveno okruženje. Sistematizovanjem, dopunjavanjem i restrukturiranjem iskustvenih znanja učenika i njihovim dovođenjem u

vezu sa naučnim saznanjima, dečija znanja se nadograđuju, proveravaju i primenjuju. Preko interaktivnih socijalnih aktivnosti oni upoznaju sebe, ispoljavaju svoju individualnost, uvažavajući različitosti i prava drugih, uče se kako treba živeti zajedno. Usvajanjem elementarnih formi funkcionalne pismenosti, omogućuje se sticanje i razmena informacija, komuniciranje u različitim životnim situacijama i stvaraju se mogućnosti za dalje učenje. Primena naučenog podstiče dalji razvoj deteta, doprinosi stvaranju odgovornog odnosa učenika prema sebi i svetu koji ga okružuje i omogućuje mu uspešnu integraciju u savremene tokove života.

Opšti cilj integrisanog nastavnog predmeta *Priroda i društvo* jeste upoznavanje sebe, svog prirodnog i društvenog okruženja i razvijanje sposobnosti za odgovoran život u njemu.

Ostali ciljevi i zadaci ovog nastavnog predmeta su:

- razvijanje osnovnih pojmova o prirodnom i društvenom okruženju i povezivanje tih pojmova;
- razvijanje sposobnosti zapažanja osnovnih svojstava objekata, pojava i procesa u okruženju i uočavanje njihove povezanosti;
- razvijanje osnovnih elemenata logičkog mišljenja;
- razvijanje radoznalosti, interesovanja i sposobnosti za aktivno upoznavanje okruženja;
- osposobljavanje za samostalno učenje i pronalaženje informacija;
- integrisanje iskustvenih i naučnih saznanja u konture sistema pojmova iz oblasti prirode i društva;
- sticanje elementa naučne pismenosti i stvaranje osnova za dalje učenje;
- usvajanje civilizacijskih tekovina i upoznavanje mogućnosti njihovog racionalnog korišćenja i dograđivanja;
- razvijanje ekološke svesti i navika zdravog življenja.

Ciljevi i zadaci

- razvijanje osnovnih naučnih pojmova iz prirodnih i društvenih nauka;
- razvijanje osnovnih pojmova o širem prirodnom i društvenom okruženju - zavičaju i domovini;
- razvijanje radoznalosti, interesovanja i sposobnosti za aktivno upoznavanje okruženja;
- razvijanje sposobnosti zapažanja osnovnih svojstava materijala, objekata, pojava i procesa u okruženju i uočavanje njihove povezanosti;
- razvijanje elemenata logičkog mišljenja;
- sticanje elementarne naučne pismenosti, njena funkcionalna primenljivost i razvoj procesa učenja;
- osposobljavanje za snalaženje u prostoru i vremenu;
- razumevanje i uvažavanje različitosti među pojedincima i grupama;
- korišćenje različitih socijalnih veština, znanja i umenja u komunikaciji i drugim interakcijskim odnosima;
- razvijanje odgovornog odnosa prema sebi, drugima, okruženju i kulturnom nasleđu;
- čuvanje nacionalnog identiteta i ugrađivanje u svetsku kulturnu baštinu.

Sadržaji programa

MOJA DOMOVINA DEO SVETA

- Osnovne odrednice države (teritorija, stanovništvo, simboli ...).
- Osnovne odrednice države Srbije (teritorija, granice, stanovništvo, glavni grad, simboli).
- Razvoj moderne srpske države (period devetnaestog i dvadesetog veka).
- Strateški položaj Srbije - fizičko-geografski i saobraćajno-geografski (u državnoj zajednici SCG, na Balkanskom poluostrvu, Evropi i svetu).
- Prirodno-geografske odlike Srbije: *reljef, vode i klima* naše domovine.

Reljef (Panonska nizija, nizije u dolinama reka i kotlina, brdsko-planinski predeli, najveće planine) *vode* (najduže reke, slivovi, prirodna i veštačka jezera, banje) *klima* (odlike umerene klime).

- Ugrožena i zaštićena područja u Srbiji (nacionalni parkovi, rezervati spomenici prirode).
- Stanovništvo Srbije: prirodno kretanje stanovništva (broj, gustina naseljenosti, migracije); strukture stanovništva (starosna, obrazovna; nacionalna, verska, jezička ...).
- Građenje demokratskih odnosa (upoznati pravila koja regulišu uzajamna prava i obaveze države i građana).
- Očuvanje nacionalnog identiteta i ugrađivanje u svetsku kulturnu baštinu (negovanje identiteta, razvijanje tolerancije i svesti o pripadnosti multietničkom, multikulturalnom i multikonfesionalnom svetu).
- Mi smo deca jednog Sveta - *Konvencija o pravima deteta* (OUN, UNICEF, UNESKO, SAVET EVROPE "Radost Evrope"...).

SUSRET SA PRIRODOM

Biljni i životinjski svet u Srbiji

- Grupisanje živog sveta na osnovu sličnosti i razlika (podela na carstva);
- Flora naše zemlje (značaj, tipične, retke i ugrožene biljke; raznovrsnost, bogatstvo, zaštita, revitalizacija);
- Fauna naše zemlje (značaj, tipične, retke i ugrožene životinje; raznovrsnost, bogatstvo, zaštita, revitalizacija);
- Domaće životinje i gajene biljke (značaj, potrebe i mogućnosti; potencijali za proizvodnju zdrave hrane);
- Prirodne pojave, prilagođavanje: posmatranje, zapažanje, praćenje i beleženje na različite načine nekih adaptivnih promena i ponašanja (rađanje, cvetanje, plodonošenje, linjanje - mitarenje, seobe...).

Čovek deo prirode

- Čovek, deo prirode - svesno i društveno biće.
- Spoznaja sebe, uočavanje polne različitosti.
- Osnovi zdravog življenja - kako mogu da utičem na kvalitet života (ishrana, higijena, odevanje, stanovanje, zdravstvena kultura...).

- Odgovoran odnos prema sebi i drugima (vršnjacima, starim licima, bolesnim licima, kućnim ljubimcima, napuštenim životinjama...).

ISTRAŽUJEMO PRIRODNE POJAVE

Istraživanje i uočavanje uzročno-posledičnih veza, izdvajanje parametara, njihov međusobni odnos, ogled

- Pravila koja važe za sva kretanja (pokretanje, zaustavljanje, promena brzine...); sistematizacija dosadašnjih znanja i provera parametara.

- Šta i kako utiče na pređeno rastojanje nekog predmeta; padanje različitih predmeta; klizanje i kotrljanje naniže; šta utiče na brzinu kretanja klatna?

- Od čega zavisi veličina senke?

- Kako visina vazdušnog stuba (nivo vode u čaši) utiče na visinu zvuka?

Ispitivanje svojstva materijal

- Materijali i njihova svojstva: *mehanička, toplotna, električna, magnetna, rastvorljivost.*

- Koji se predmeti (materijali) najbolje naelektrišu, a koji najbolje provode električnu struju. Kako to utvrditi?

- Kako povećati ili smanjiti dejstvo magneta?

- Materijali i svetlosna propustljivost.

- Koji materijali najbolje provode toplotu?

- Ispitivanje rastvorljivosti materijala (uočavanje razlika u rastvorljivosti čvrstih, tečnih i gasovitih materijala u vodi).

- Smeše - identifikovanje i opisivanje smeša u okruženju (voda u prirodi, vazduh, zemljište, hrana...).

- Razdvajanje sastojaka smeše različitim postupcima, koji se biraju na osnovu svojstva sastojaka (prosejavanjem, ceđenjem, isparavanjem vode iz rastvora...).

Promene materijala

- Povratne i nepovratne promene materijala.

- Identifikovanje promena materijala pri kojima nastaju drugi materijali, različitih svojstava (sagorevanje, rđanje, truljenje, kvanje...).

- Sagorevanje materijala - vazduh (kiseonik), zapažanje promena pri sagorevanju.

- Zapaljivi materijali, oznake za zapaljive materijale; opasnost i zaštita od požara, gašenje požara.

Gde sve zapažamo i koristimo ono što smo naučili o: različitim oblicima kretanja, električnim pojavama, magnetima, svetlosnim pojavama, različitim svojstvima i promenama materijala

RAD, ENERGIJA, PROIZVODNJA I POTROŠNJA

- Rad - svesna aktivnost čoveka (porediti rad ljudi i aktivnosti različitih životinja).

- Uticaj prirodnih i društvenih faktora na život i rad ljudi.

- Prirodna bogatstva i njihovo korišćenje (resursi, tehnologije, proizvodi, racionalna proizvodnja i potrošnja, reciklaža, revitalizacija).
- Resursi: vode, goriva, rude i minerali, zemljište, šume, biljni i životinjski svet.
- Prirodne sirovine - primena: (kuhinjska so, gips, mermer...).
- Prerada prirodnih sirovina - tehnologije dobijanja metala, papira, gume... Prerada vode i dobijanje zdrave hrane.
- Sunce, vazduh, voda - obnovljivi izvori energije.
- Ugalj, nafta, gas - neobnovljivi izvori energije, zaštita životne sredine.
- Nedovoljno iskorišćeni i ekološki izvori energije.
- Delatnosti ljudi u različitim krajevima Srbije (ravničarskim, kotlinskim, brdsko-planinskim; selu i gradu).
- Proizvodnja i usluge, plasman i tržište, ponuda i potražnja, trgovina i potrošnja (marketing).
- Rad, proizvodnja, potrošnja i održivi razvoj (uvideti veze između korišćenja resursa, primenjenih tehnologija i održivog razvoja).

OSVRT UNAZAD - PROŠLOST

- Tragovi prošlosti (pratiti tragove prošlosti: svoje i svoje porodice, naselja - kraja u kome živim).
- Vremenska lenta (vremenski odrediti vekove, konstatovati neke tipične karakteristike vekova).
- Lociranje događaja - datuma (snalaziti se na vremenskoj lenti: locirati događaje, datume; odrediti vreme, životno doba svojih roditelja i njihovih predaka; odrediti neke poznate savremenike, na vremenskoj lenti obeležiti životni period nekih znamenitih (poznatih) ličnosti i odrediti njihove savremenike iz istih i različitih oblasti kao i prethodnike i sledbenike iz istih oblasti (likovne stvaraoce, muzičke, književnike, sportiste, glumce...).
- Hronologija različitih naučnih otkrića (recimo iz oblasti medicine u prošlom veku).
- Način života u srednjem veku - informisati se o različitim životnim situacijama ljudi u srednjem veku na teritoriji Srbije: selo - grad, život nekad i sad (stanovanje, ishrana, rad, dečije igre, školovanje, ponašanje, ratovanje...).
- Prošlost srpskog naroda (upoznati se sa značajnim događajima iz nacionalne prošlosti: seobe Srba, prostor na kome su Srbi živeli, Prvi i Drugi srpski ustanak...).
- Uočiti vezu između istorijskih zbivanja u svetu i kod nas (Prvi i Drugi svetski rat...).
- Stvaranje što objektivnije slike o događajima iz prošlosti korišćenjem različitih istorijskih izvora.
- Na vremenskoj lenti hronološki odrediti razvoj (*kontinuitet i diskontinuitet*) države Srbije i upoznati se sa njenim vladarima, počev od loze Nemanjića pa sve do danas.

Način ostvarivanja programa

Uputstvo je sastavni deo nastavnog programa. Odnosi se na način realizacije programa radi ostvarivanja ciljeva i zadataka predmeta *Priroda i društvo*, kao i ciljeva i zadataka razrađenih na nivou razreda. *Učitelj je dužan da se upozna sa ciljevima i zadacima, koncepcijom, svrhom i sadržajem, strukturom programa predmeta i da ih uz navode date u uputstvu dosledno primenjuje u neposrednom vaspitno-obrazovnom radu sa učenicima.*

Nastavni predmet *Priroda i društvo* u četvrtom razredu predstavlja programski kontinuitet integrisanog nastavnog predmeta iz prva tri razreda osnovnog obrazovanja i vaspitanja. Nastavlja razvojnu koncepciju uzlaznih spiralnih krugova u građenju pojmova, usvajanju znanja, umenja, stavova i vrednosti iz integrativnih oblasti prirode i društva. Postupno razvija princip zavičajnosti koji se proteže kroz prvi ciklus:

I razred *Moja okolina* (neposredno okruženje)

II razred *Moje mesto* (naselje sa okolinom)

III razred *Moj zavičaj* (prirodno i društveno okruženje, kraj odnosno krajina)

IV razred *Moja domovina* (država Srbija, deo sveta).

Struktura programa jasno ukazuje na kontinuitet u pojačanom razvijanju znanja iz prirodnih nauka što se očitava u ciljevima, izboru sadržaja i načina realizacije programa *Priroda i društvo* u četvrtom razredu. Takođe se jasno naglašava i nov pristup pri izučavanju prošlosti na ovom uzrastu, koji je oslobođen sadržaja iz šire političke istorije, jer ih učenici teže usvajaju i brzo zaboravljaju.

Nastavni predmet *Priroda i društvo* realizuje se **po novom nastavnom planu sa 72 časa godišnje**, odnosno **2 časa nedeljno, kao integrisan nastavni predmet**. U nastavnom procesu potrebno je raspoloživi fond časova fleksibilno distribuirati i organizovati tako da se uvaži koncepcija predmeta, opšti cilj, ostali ciljevi i zadaci predmeta, kao i ciljevi i zadaci *Prirode i društva* u četvrtom razredu.

U nastavnom procesu polazi se od nesistematizovanih iskustvenih saznanja deteta i ide se ka opštim, naučno zasnovanim, sistematizovanim znanjima iz oblasti prirode, društva i kulture. Pri izboru programske građe, primenjena je koncepcija *spiralnih krugova* u cilju formiranja elementarnih pojmova i postavljanja mreže za *sistem pojmova* iz navedenih oblasti, u skladu sa uzrasnim karakteristikama učenika.

Osnovna intencija nastave predmeta Priroda i društvo nije samo usvajanje programskih sadržaja, već podsticanje razvojnih potencijala deteta. Navedeni sadržaji su usmereni na razvoj intelektualnih, psihofizičkih, kognitivno-konativnih i socijalno-afektivnih sfera ličnosti deteta, što se ogleda u navedenim ciljevima i zadacima.

U programu predmeta *Priroda i društvo* ciljevi su dati dvojako:

- **eksplicite** - kao ideje vodilje u praktičnoj realizaciji programa

- **implicit** - dati i sadržani u izboru, strukturiranju i načinu realizacije programskih sadržaja.

Ciljevi programa su postavljeni tako da eksplicite i implicit utiču na razvoj učenika, paralelno izgrađujući njihove *intelektualne sposobnosti, praktične veštine, stavove i vrednosti*.

Eksplicite ciljevi jasno su navedeni u programskim sadržajima.

Implicit ciljevi su "prikriveni" i naglašavaju *vaspitnu komponentu obrazovanja*. Oni se realizuju i sprovode preko odabranih sadržaja i aktivnosti, *koji prevazilaze okvire predmeta i razreda, zalaze u sve oblasti* koje se obrađuju u okviru prvog ciklusa obrazovanja i nadalje. Konkretizuju se kroz određene operativne zadatke i aktivnosti, a odnose se na sferu sticanja umenja i navika, razvijanja veština, kao i formiranja stavova iz sledećih oblasti: *ekologija, demokratija, zdravlje i tehnologija*.

Obe grupe ciljeva realizuju se izborom sadržaja iz oblasti prirode, društva i kulture. U procesu učenja/nastave učenik će prečistiti predstave, graditi pojmove i postaviti osnove za formiranje sistema pojmova, naučiti kako se uočava razlika između pretpostavke - tvrdnje - činjenice i sticati uvid u strukture i spletove uzajamnih veza u svetu kome pripada.

Izmenjenom koncepcijom programa, odnosno ostvarivanjem ciljeva i zadataka preko spiralnih krugova, izbegava se rutinsko ponavljanje, a usvajanjem navedenog sadržaja programa, omogućuje nadograđivanje znanja, umenja, veština i stavova, izgradnja pojmova iz oblasti prirode i društva. Koncepcija predmeta podrazumeva osposobljavanje učenika za korišćenje različitih izvora znanja, grafičkih i elektronskih medija,

s namerom da se kod učenika razvije funkcionalna pismenost kao podloga za dalje učenje i snalaženje u svakodnevnom životu.

Programom su određeni samo opšti ciljevi i zadaci predmeta *Priroda i društvo* u celini i u programu četvrtog razreda, a dalja operativna razrada ciljeva i zadataka prepuštena je učiteljima kao svojevrsni vid slobode u kreiranju nastavnog procesa.

Sadržaji programa

Sadržaji programa *Prirode i društva* strukturiran je u pet tematskih celina usmerenih ka realizaciji postavljenih ciljeva i zadataka nastavnog predmeta u četvrtom razredu. Koherentna struktura predmeta izložena je u izboru i sledu sadržaja unutar programskih tema kao i njihovom redosledu: *Moja domovina deo sveta; Susret sa prirodom; Istražujemo prirodne pojave; Rad, energija, proizvodnja i potrošnja i Osvrt unazad - prošlost.*

I tema: *Moja domovina deo sveta* - određuje pojam države, upućuje na osnovne odrednice države Srbije i njeno geografsko i strateško lociranje u prostoru i na karti. Usvajanjem sadržaja ove teme učenik treba da dobije odgovor na pitanje: "Zašto je Srbija moja domovina?" i da razvije osećaj pripadnosti bez obzira na raznovrsnu multietničku, multinacionalnu i multikonfesionalnu strukturu. Potrebno je da upozna prirodno kretanje i osnovne strukture stanovništva Srbije, shvati uzročno-posledične veze ovih odlika u urbanim i ruralnim sredinama (selo - grad).

Važno je uočiti uzajamna prava i obaveze države i građana i umeti ih prepoznati u pravilima koja regulišu odnose u državi i obezbeđuju jednaka prava svih njenih građana.

U okviru ove teme neophodno je osposobljavati ih za integraciju u svetsku kulturnu baštinu, bez asimilacije, uz očuvanje i negovanje nacionalnog identiteta.

Neophodno je saznati šta ih čini deo jednog sveta i osposobljavati ih za svakodnevnu primenu Konvencijom deklariranih prava. Upoznati se sa međunarodnim i domaćim organizacijama i manifestacijama koje su "garanti" dečijih prava.

II tema: *Susret sa prirodom* - u okviru ove teme sistematizuju se znanja i nadograđuju pojmovi žive prirode iz prethodnih razreda, grupisanjem na osnovu karakterističnih sličnosti i podelom na osnovu suštinskih razlika. Upoznavanje flore i faune naše zemlje - raznovrsnosti, bogatstva, ugroženost, ali i sagledavanje značajne uloge čoveka u zaštiti i obnavljanju živog sveta - održanju ekološke ravnoteže radi sopstvenog opstanka. Važno je sagledavanje značaja i mogućnosti proizvodnje zdrave hrane pri uzgoju životinja i gajenju biljaka.

Zapažanje i praćenje nekih prirodnih pojava i oblika adaptacije kroz promene i ponašanje živog sveta, osnovni je preduslov razumevanja i shvatanja prilagođavanja kao osnovnog uslova opstanka. Ove procese pogodno je hronološki pratiti, kod različitih živih bića, i dovoditi u vezu sa promenama godišnjih doba, kao i uviđanjem veza između žive i nežive prirode.

U okviru ove teme spada i kompleksno sagledavanje čoveka kao živog i svesnog društvenog bića. Spoznavanje sebe i svojih osnovnih životnih potreba i razvijanje navika zdravog življenja.

Pored odgovornog odnosa prema sebi neophodno je razvijati jednako odgovoran odnos ka drugima i svom kompletnom okruženju. Negovati suživot kroz: uvažavanje različitosti, toleranciju, humanost, solidarnost, empatiju...

Čovek - dete, kao društveno biće dat je kao okosnica od koje zavise odnosi koji vladaju u svetu. On je regulator u odnosima različitih životnih zajednica i društvenih sredina što se ne sme gubiti iz vida pri obradi ove teme, ali i svih ostalih tema u okviru ovog nastavnog predmeta.

III tema: *Istražujemo prirodne pojave* - *Sadržaji ove teme u nastavnom procesu realizuju učenici samostalnim izvođenjem ogleđa uz podršku učitelja. Istraživanjem i uočavanjem uzročno-posledičnih veza, izdvajanjem parametara, uviđanjem njihovih međusobnih odnosa i zaključivanjem dolazi se do sistematizovanja prethodnih saznanja na višem nivou. Tako se kroz fenomenološki pristup izučavaju

pojave, procesi i svojstva materijala, stvaraju konture pojmova iz navedenih oblasti i elementarno razumevaju odnosi a potom se omogućuje transfer na prepoznavanje istih u neposrednom okruženju i primenu u svakodnevnom životu.

Radi lakšeg razumevanja sadržaja ove teme pogodno je uspostavljati stalnu korelaciju kako sa svakodnevним iskustvenim saznanjima, tako i sa sadržajima drugih tema unutar predmeta (posmatrati različite načine kretanja životinja i oblike mehaničkog kretanja i uočiti šta od čega zavisi u kretanju po zemlji, vodi i vazduhu - II tema - *Susret sa prirodom*. Svojstva i promene materijala povezati sa sadržajima iz IV teme - *Rad, proizvodnja, potrošnja...*).

IV tema: *Rad, energija, proizvodnja i potrošnja* - kroz realizaciju sadržaja ove teme neophodno je uočiti razliku između rada čoveka i "rada životinja". Potrebno je sagledati rad kao suštinsku (plansku) aktivnost čoveka i uvideti sve neophodne preduslove, svrhu i smisao ljudske delatnosti kao i odnose prema procesu i produktima ljudskog rada. Istovremeno moraju se sagledati raspoloživi resursi, pogodne proizvodne tehnologije i uvideti potreba racionalne potrošnje. Sagledavanje "granica" prirodnih resursa i posledica njihove nekontrolisane potrošnje potrebno je povezati sa neophodnošću štednje, reciklaže i mogućnostima revitalizacije obnovljivih resursa.

Energiju treba sagledati kao svakodnevnu ljudsku potrebu. Upoznati se sa obnovljivim i neobnovljivim izvorima energije, uvideti neophodne uštede energije u svakodnevnom životu i radu. Važno je usmeravati pažnju učenika ka sagledavanju nedovoljno iskorišćenih i ekoloških energetske izvora u svom okruženju (slama, kukuruzovina... vetar, voda, sunce).

Tehnologije treba sagledati kao procese prerade sirovina i puteve dolaska do proizvoda, kao i načine korišćenja i proizvodnje energije. Važno je razlikovati "čiste i prljave" tehnologije i uvideti značaj zaštite životne sredine.

Potrebno je znati od čega zavisi delatnost ljudi u različitim krajevima i naseljima Srbije. Uvideti veze između ponude i potražnje, marketinga, trgovine i potrošnje, mogućnosti i značaja razmene proizvoda.

Sve stavke ove teme poželjno je razmatrati sa aspekta održivog razvoja. Sadržaji unutar teme su u neposrednoj korelaciji sa svim ostalim temama predmeta *Priroda i društvo* i mogu se preko vremenske lente (pratiti kroz prostor i vreme) razvojno sagledavati i postupno usvajati.

V tema: *Osvrt unazad - prošlost* - Preko sadržaja ove teme omogućuje se snalaženje učenika u vremenu i prostoru. Pronalaženjem informacija iz različitih istorijskih izvora (pisanih, materijalnih ili usmenih) sagledavaju se pojedini događaji i zbivanja iz prošlosti i određuje se njihov redosled (šta se desilo pre, šta u toku događaja a šta posle).

Lociranjem događaja - datuma na vremenskoj lenti sagledava se vreme događanja radnje. Radi dobijanja što objektivnije slike proteklih zbivanja moraju se sagledati i okolnosti - kontekst događanja. Na ovaj način omogućuje se učenicima da steknu kompleksnu sliku vremena u kome se radnja (događaj) dešava i tako uvide uzročno-posledične veze praćenih zbivanja iz proteklih vremena.

Sagledavanjem prethodnika i sledbenika direktno se prati *hronologija* i kretanje kroz vreme, a sagledavanjem savremenika (događaja, ličnosti...) u jednom vremenskom razdoblju (godini, deceniji... veku) iz različitih oblasti uz pomoć raznovrsnih istorijskih izvora sagledava se *kontekst* (okolnosti, okruženje) značajnih događaja - zbivanja.

Na taj način se posredno sagledava prošlost, određuje hronologija i postupno shvata razvoj određenih društvenih zbivanja.

U okviru ove teme potrebno je sagledati način života ljudi u srednjem veku na teritoriji Srbije. Takođe je potrebno upoznati se sa značajnim događajima iz nacionalne prošlosti i umeti ih locirati na vremenskoj lenti - odrediti hronologiju.

Preko vremenske lente može se pratiti razvoj države Srbije od loze Nemanjića do danas samo u najelementarnijim konturama kako bi se učenici oslobodili nepotrebne faktografije a ipak sagledali razvoj srpske države (jačanje, slabljenje, nestajanje, oživljavanje moderne srpske države, uspone i padove...).

Navedene teme predstavljaju strukturu sadržaja programa nastavnog predmeta *Priroda i društvo* za četvrti razred. Njegovo uvažavanje, uz izbor adekvatnih aktivnosti učenika, omogućuje uspešnu realizaciju ciljeva i zadataka programa kako opštih za predmet, tako i posebnih na nivou razreda.

Dinamika realizacije sadržaja u samom procesu nastave zavisi od raznovrsnosti situacija učenja koje osmišljava sam učitelj, imajući u vidu ciljeve programa, razvojne mogućnosti deteta i prethodna iskustva i znanja učenika.

Za izučavanje prirodnih pojava vrlo je značajno *problemsko strukturiranje* sadržaja kao podsticaj radoznalosti i intelektualne aktivnosti dece. *U četvrtom razredu prednost i dalje imaju istraživačke aktivnosti zasnovane na čulnom saznanju, ali i razumevanju uzročno-posledičnih veza uočenih kroz eksperiment, u osmišljenoj obrazovnoj aktivnosti*, kao i u svakodnevnom životu. Poželjne su aktivnosti koje omogućuju interakciju sa fizičkom i socijalnom sredinom, jer doprinose spoznavanju sveta oko nas, tako što se otkrivaju odnosi i upoznaju svojstva i karakteristike predmeta, bića, pojava i procesa i stiču se socijalne veštine.

Prilikom planiranja i realizacije nastave, od učitelja se očekuje da ostvari **integrisani tematski pristup** samostalnim izborom koherentnih i kompatibilnih sadržaja iz navedenih tema. On ima mogućnosti da kombinuje sadržaje unutar predmeta, kao i one na nivou razreda, i iz drugih nastavnih predmeta, da na osnovu njih primenjuje multidisciplinarni pristup pri izgrađivanju pojmova. Pri tome treba poštovati odrednice principa korelacije na svim nivoima (predmetnom, razrednom i međupredmetnom), uvažavajući sve nastavne i vannastavne oblike rada i aktivnosti u školi i izvan nje. *Priroda i društvo* kao nastavni predmet ima mogućnosti za korelaciju sa znatnim brojem izbornih predmeta u četvrtom razredu (*Čuvari prirode, Ruka u testu, Narodna tradicija, Građansko vaspitanje, Verska nastava...*) jer su sadržaji ovih programa i *Prirode i društva* međusobno kompatibilni.

Isti sadržaji se mogu razmatrati sa više aspekata i na taj način se ostvaruju različiti ciljevi i zadaci predmeta. Istovremeno, isti ciljevi i zadaci mogu se ostvarivati kroz različite sadržaje (unutar i izvan predmeta), što zavisi od izbora i načina strukturiranja sadržaja i aktivnosti u okviru planirane teme. *Realizovanje ciljeva i zadataka preko ponuđenih sadržaja programa Priroda i društvo zajednička su obaveza za sve učesnike nastavnog procesa.*

Aktivnosti učenika

Prilikom ostvarivanja ciljeva i zadataka predmeta *Priroda i društvo*, mora se imati u vidu da su *sadržaji i aktivnosti neodvojivi u nastavnom procesu kao i ambijent u kome se nastava realizuje*. Važno je odabrati aktivnosti koje angažuju kako pojedina čula, tako i više čula paralelno. Sinhronizacija čulnih utisaka daje celovitu sliku objekata, procesa, pojava i njihovu integraciju u kompleksnu sliku sveta, a uvažava različitosti u sklonostima dece pri upoznavanju sveta i procesu učenja. Dobra integracija čulnih utisaka uslov je za pravilno iskustveno saznanje i otvoren put za transformaciju predstava i **opažajno-praktičnog mišljenja u pojmovno**.

Kad god je to moguće, u procesu učenja treba omogućiti učenicima izbor različitih aktivnosti i sadržaja, shodno njihovim subjektivnim sklonostima, radi postizanja željenih ciljeva. Aktivnosti treba osmisliti tako da (uz oprez) dete *isprobava svoje mogućnosti*. Neophodno je pružiti mu priliku da *kroz aktivnosti pokaže svoju osposobljenost* u praktičnoj primeni usvojenih znanja.

Značajne aktivnosti učenika u okviru predmeta *Priroda i društvo* jesu:

- **Posmatranje** sa usmerenom i koncentrisanom pažnjom radi jasnog zapažanja i uočavanja sveta u okruženju (uočavanje vidnih karakteristika);
- **Opisivanje** - verbalno ili likovno izražavanje spoljašnjih i unutrašnjih zapažanja;
- **Procenjivanje** - samostalno odmeravanje;
- **Grupisanje** - uočavanje sličnosti i različitosti radi klasifikovanja;
- **Praćenje** - kontinuirano posmatranje radi zapažanja promena;

- **Beleženje** - zapisivanje grafičko, simboličko, elektronsko beleženje opažanja;
- **Praktikovanje** - u nastavi, svakodnevnom životu i spontanoj igri i radu;
- **Eksperimentisanje** - namerno modifikovane aktivnosti, ogledi koje izvodi sam učenik;
- **Istraživanje** - ispitivanje svojstava i osobina, veza i uzročno-posledičnih odnosa;
- **Sakupljanje** - pravljenje kolekcija, zbirki, albuma iz prirodnog i društvenog okruženja;
- **Stvaranje** - kreativna produkcija;
- **Aktivnosti u okviru mini-projekta** - osmišljavanje, realizacija i prezentacija.

Većina ciljeva i zadataka ovog nastavnog predmeta postiže se kroz neposrednu istraživačku aktivnost dece uz nenametljiv podsticaj i podršku nastavnika.

Nastavne metode i aktivnosti

Najefikasnije metode učenja u nastavi predmeta *Priroda i društvo* jesu one metode koje učenika stavljaju u adekvatnu aktivnu poziciju u procesu sticanja znanja. Potrebno je **stvaranje situacija učenja** u kojima će doći do izražaja različite aktivnosti učenika koje omogućuju različite načine učenja. Pogodne su različite metode učenja - nastave.

Participativne metode učenja pored sticanja znanja omogućuju razvoj sposobnosti i veština, a posebno doprinose razvoju kognitivnih procesa, zahvaljujući delanju - praktikovanju određenih radnji.

Rešavanje problem-situacija koje dovode do kognitivnog konflikta, pogoduju razvoju misaonih sposobnosti.

Kooperativne metode učenja omogućuju socijalne aktivnosti na zajedničkim zadacima, veliki stepen ličnog angažovanja i snalaženje u socijalnom kontekstu.

Interaktivne metode, od rada u paru do timskog rada, omogućuju razne oblike socijalne participacije i obogaćivanje sopstvenog iskustva kroz razmenu sa drugima.

Ambijentalno učenje omogućuje realan kontekst (životni prostor) za upoznavanje prirode ili društva, odnosno sveta oko nas. Promenljivost ambijenta obezbeđuje sagledavanje iste stvari sa različitih aspekata u različitim okolnostima i različitim pojavnim formama.

Postavljeni ciljevi i zadaci realizuju se pre svega kroz nastavni proces obogaćen ostalim oblicima aktivnosti u okviru školskog programa. Za potrebe ovog predmeta posebno su pogodni: organizovane posete, šetnje, izleti, nastava u prirodi, osmišljene ekskurzije, zimovanja i letovanja učenika i svi ostali oblici ambijentalnog učenja, kako bi se znanja sticala u realnom kontekstu.

Pored korišćenja zvanično odobrenih udžbeničkih kompleta za četvrti razred, u realizaciji programa za predmet *Priroda i društvo* preporučuje se i korišćenje šire literature i ostalih izvora informacija: štampanih, audio-vizuelnih i elektronskih medija; posebno autentičnih prirodnih i društvenih izvora, kao najverodostojnijih pokazatelja stvarnosti, pojava i procesa u svetu u kome živimo.

Praćenje i vrednovanje - ocenjivanje treba obavljati kontinuirano, uvažavajući interesovanja i aktivnosti učenika u procesu učenja, a u skladu sa individualnim razvojnim sposobnostima. Obaveza učitelja je da organizovanjem nastave - učenja, utiče motivaciono i podsticajno na razvoj sposobnosti učenika - uz maksimalno korišćenje diferenciranih zahteva i interesantnih načina rada - u cilju poštovanja prava na različitost, kako u nivou predznanja učenika, tako i dinamike razvoja njihovih potencijalnih sposobnosti. U procesu praćenja ostvarivanja postavljenih ciljeva i zadataka, kao i postizanju postavljenih standarda, poželjno je što manje koristiti klasične pismene provere znanja - kontrolne i pismene vežbe. Pored motivacionog značaja, ocena bi trebalo da predstavlja i odraz kvaliteta ispunjenosti postavljenih standarda (znanja, umenja, stavova i vrednosti) u okviru predmeta.

Ocenjivanje učenika ovog predmeta neophodno je usaglasiti sa odredbama Zakona o izmenama i dopunama Zakona osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja ("Službeni glasnik RS", br. 58/04 i 62/04) kao i Pravilnika o ocenjivanju učenika osnovne škole ("Službeni glasnik RS", br. 93/04 i 92/05).

Učitelj je dužan da postavljene ciljeve i zadatke programa realizuje kroz nastavu i ostale organizacione forme rada u školi i izvan nje, bez dodatnog opterećenja roditelja i njihovog obaveznog angažovanja u ostvarivanju programa. Roditelji kao potencijalni učesnici u realizaciji programa mogu biti dobrovoljno angažovani kao raspoloživi resursi lokalne sredine u zavisnosti od njihovih znanja, mogućnosti i htenja.

Sledeći

Prethodni

LIKOVNA KULTURA

Četvrti razred

Cilj i zadaci

Cilj vaspitno-obrazovnog rada u nastavi likovne kulture jeste da se podstiče i razvija učenikovo stvaralačko mišljenje i delovanje u skladu sa demokratskim opredeljenjem društva i karakterom ovog nastavnog predmeta.

Zadaci:

- nastava likovne kulture ima zadatak da razvija sposobnost učenika za opažanje oblika, veličina, svetlina, boja, položaja oblika u prirodi;
- da razvija pamćenje, povezivanje opaženih informacija, što čini osnovu za uvođenje u vizuelno mišljenje;
- stvaranje uslova za razumevanje prirodnih zakonitosti i društvenih pojava;
- stvarati uslove da učenici na svakom času u procesu realizacije sadržaja koriste tehnike i sredstva likovno-vizuelnog izražavanja;
- razvijanje sposobnosti za prepoznavanje tradicionalne, moderne, savremene umetnosti;
- razvijati učenikove potencijale u oblasti likovnosti i vizuelnosti, te mu pomagati u samostalnom izražavanju korišćenjem primerenih tehnika i sredstava;
- razvijati ljubav prema vrednostima izraženim u delima svih oblika umetnosti;
- da stvara interesovanje i potrebu za posećivanje izložbi, galerija, muzeja i čuvanje kulturnih dobara;
- da osetljivost za likovne i vizuelne vrednosti koju stiču u nastavi, učenici primenjuju u radu i životu;
- razvijati senzibilitet za lepo pisanje;
- razvijati motoričke sposobnosti učenika.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- razlikuju i povezuju dvodimenzionalne i trodimenzionalne oblike;
- grade iskustva i kriterijume prema zahtevima programa, likovnih umetnosti i likovnih pojava u životu;

- usvoje znanja o boji, likovnim tehnikama i kreativno praktično rade sa odnosima boja;
- usklade likovni rad sa drugim medijima (zvukom, pokretom, literarnim izrazom i scenskim ambijentima);
- prepoznaju likovne tehnike.

Sadržaji programa

I KOLAŽ, FROTAŽ, DEKOLAŽ I ASAMBLAŽ

(površinski i trodimenzionalni kolaž) (6+4)

1. Kolaž (dvodimenzionalni - površinski kolaž)

Pojmovi: kolaž, frotaž, dekolaž, asamblaž

2. Frotaž (površinske igre)

3. Dekolaž (naslojavanje, doctavanje, doslikavanje...)

4. Asamblaž (trodimenzionalni kolaž, instalacije, prošireni mediji...)

II VEZIVANJE OBLIKA U TRODIMENZIONALNOM PROSTORU I U RAVNI (6+4)

Komponovanje apstraktnih oblika u prostoru prema položenoj, kosoj ili uspravnoj liniji

Organizacija bojenih oblika u odnosu na ravan u prostoru

Organizacija trodimenzionalnih oblika u prostoru i na ravni

Pojmovi: akvarel, pastel, tempera

III SLIKARSKI MATERIJALI I TEHNIKE (6+4)

Karakteristike akvarel tehnike

Karakteristike pastelnih boja i kreda u boji (suvi pastel i voštani pastel)

Karakteristike tempera boja

Pojmovi: materijali i tehnike

IV OSNOVNE I IZVEDENE BOJE (6+4)

Crvena + žuta = narandžasta

Crvena + plava = ljubičasta

Žuta + plava = zelena

Pojmovi: osnovne boje, izvedene boje

V LINIJA, POVRŠINA, VOLUMEN, BOJA, PROSTOR (16+8)

1. Linija - prostor

2. Površina - prostor

3. Volumen - prostor
4. Boja - prostor
5. Linija, površina, volumen, boja - prostor

Pojmovi: volumen

VI AMBIJENT - SCENSKI PROSTOR (6+4)

1. Idejna rešenja za izradu maski
2. Izrada maski
3. Izrada scene
4. Predlog za koreografiju, muziku, kostim
5. Izrada scene
6. Realizacija po grupama ili u celini

Pojmovi: ambijent i scenski prostor

Način ostvarivanja programa

I Kolaž, frotaž, dekolaž i asamblaž

Imajući u vidu nastavu likovne kulture u celini i savremeni pristup medijima pod nazivom prošireni mediji, smatra se da je ova celina najprimerenija za uvođenje učenika u nova iskustva. Kada se priđe realizaciji sadržaja kolaža, odmah se misli na već postojeće izvesno iskustvo učenika o kolažu, s tim što se najčešće vodi računa o primerenosti zahteva uzrasnim mogućnostima učenika pa su se u praksi najčešće tražila rešenja po logici šaljivog kolaža. To znači da su preuzimani različiti oblici kojima su stvarani neki novi oblici po ličnom nahođenju svakog učenika. Praksa je pokazala da se u takvim situacijama često dobijaju duhovita rešenja. Takvo iskustvo je primereno za učenike, stoga se počinje od površinskog kolaža. U daljem radu takvi kolaži mogu da budu izvanredan materijal za odlepljivanje, ponovno lepljenje, doctavanje, doslikavanje, te se od učenika traži izvesna doza upornosti što je moguće na tom uzrastu. To je istovremeno šansa za učenike da naprave neko novo rešenje a i da se sam voditelj nastavnog procesa pripremi za procenu novonastalih ostvarenja. Takvi radovi mogu da budu podvedeni pod naziv dekolaža. Da bi učenici sačinili frotaž mogu se koristiti prirodni i veštački oblici kao podloga preko koje će učenici stavljati tanji papir i potom sa olovkama koje u sebi imaju meki grafitni uložak prevlačiti preko papira da bi se odštamali najviši delovi (reljefnost - struktura materijala koji se nalazi ispod papira). Kada se radi o asamblažu, misli se na povezivanje trodimenzionalnih oblika u nove za učenike smisaone celine. Bez obzira na veštačke ili prirodne oblike koje učenici ugrađuju u svoj rad, potrebno je da nastavnik ograniči broj materijala iste vrste da bi učenici lakše došli do svojih smisaonih rešenja. Ovakva celina programa je u tesnoj vezi sa proširenim medijima u savremenoj umetnosti. To će biti ujedno i prilika za prepoznavanje savremene umetnosti u muzejima i galerijama. Samim tim, nameće se obaveza nastavniku da učenike povremeno vodi na izložbe koje se nalaze u njihovom neposrednom okruženju.

II Razumevanje trodimenzionalnih oblika i rad na njima

Ova celina je logičan nastavak prethodne celine programa o asamblažu, sa drugom sistematizacijom, kada se može početi s radom polazeći od apstraktnih oblika nekog predmeta. Zapravo, misli se na nefigurativne oblike koji se u daljem radu mogu suprotstaviti figurativnim oblicima. Pre svega se misli na oblike koje možemo prepoznati u prirodi ili na oblike koje je čovek stvorio a ne prepoznamo ih u prirodi. Na primer, oblik šolje, prepoznamo prema karakterističnim linijama. Ako bismo izbrisali linije drške i karakterističnu liniju koja čini oblik šolje, dobićemo nefigurativan oblik - apstraktni oblik. Takav pristup se može načiniti u svim situacijama kada se crtaju ili slikaju mimetički oblici. Na samom početku realizacije ove celine, učenici

mogu da crtaju sa olovkama, sa oznakom B, radi lakšeg intervenisanja u procesu rada. Potom mogu da koriste i slikarske tehnike, ali najprimereniji je trodimenzionalni rad. Ne treba zaobići klasične materijale kao što je glina, ali su posebno zahvalni veštački materijali kao što su delovi dečjih igračkaka, koji mogu da sačine neki novi oblik u skladu sa njihovom maštom.

III Slikarski materijali i tehnike

Kako su učenici do 4. razreda, pa i u 4. razredu, koristili tempere kao slikarski materijal, smatra se da je od posebne važnosti da nauče koje su karakteristike akvarela, tempere ili gvaša. Akvarel tehniku karakteriše lazurni način slikanja, što znači da se više koristi voda sa blagim toniranjem boje, a slika deluje sveže bez crne i bele boje. Tempera je pokrivajuća boja, nanosi se više u vidu paste, što znači da takva slika podnosi naslojavanje, za razliku od akvarela koji podrazumeva al-prima rad, što podrazumeva dobro promišljanje koja će boja da se stavi na koju površinu. U temperi se može više puta nanositi boja preko iste površine. Uz dodatke bele pokrivajuće boje i mešanje drugih boja s belom, dobija se gvaš tehnika. Smatra se da s ovim znanjima učenik kasnije može uspešno da prati nastavu likovne kulture.

IV Osnovne i izvedene boje

Učenici su do sada koristili sve boje bez poznavanja karakteristika boja, već su slikali prema svom osećaju, uz pomoć mašte, uglavnom po logici aperpcije. U ovoj celini bi trebalo da dobiju elementarna znanja o osnovnim i izvedenim bojama, što znači da će mešanjem žute i crvene dobiti narandžastu, da će mešanjem plave i crvene dobiti ljubičastu kao izvedenu, i napokon mešanjem žute i plave da će dobiti izvedenu zelenu. Posle tih iskustava učenici mogu uraditi i neke vežbe po percepciji ili aperpciji koristeći i osnovne i izvedene boje.

V Linija, površina, volumen, boja, prostor

U okviru ove celine računa se na povezivanje učenikovih iskustava o linijama, površinama i volumenu u određenom prostoru. U takvom procesu biće od izuzetne važnosti da učenici rade po percepciji, posmatrajući pre svega prirodne oblike i boje. U ovoj celini programa učenici razredne nastave prvi put osmišljenije treba da rade po percepciji. Na nastavniku je da pronađe manje prirodne oblike, čime će uputiti učenike da sami otkrivaju bogatstvo prirode, pronalaze prirodne oblike, da vrše analizu kada će moći u svim tehnikama da izraze šta osećaju dok posmatraju neki prirodni oblik. Najprimerenije je da svako dete ima svoj model koji će posmatrati, čime se postiže izbegavanje akademske postavke mrtvih priroda. Pored crtanja i slikanja, preporučuje se i rad u glini koja je najzahvalnija za razvoj motorike, a u funkciji je opažanja i prenošenja nemimetičkog prenošenja posmatranog prirodnog oblika.

VI Ambijent - scenski prostor

Ako se pođe od činjenice da svi živimo u nekom ambijentu, posebno je važno da se sa učenicima razgovara o karakteristikama pojedinih ambijenata. Ambijent učionice, ambijent kuhinje, ambijent ulice, ambijent autobuske stanice, igrališta... Dakle, u celini gledano, svaki ambijent je karakterističan po nečemu, na nastavniku je da zajedno sa učenicima izvuče posebne detalje o nekom prepoznatljivom ambijentu. U duhu takvog zahteva, učenici mogu da rade scenu, maske, kostim, da se opredele za muziku, ali je najvažnije da se ceo proces odvija kroz igru. U toj igri učenici će doći do saznanja o iskustvima civilizacije, što se može pronaći u literaturi, a samim tim i povezivanje ovakvog sadržaja sa drugim oblastima, posebno sa književnošću, muzičkom kulturom, pozorištem...

MUZIČKA KULTURA

Četvrti razred

Cilj i zadaci

Cilj

- razvijanje interesovanja, muzičke osetljivosti i kreativnosti;

- osposobljavanje za razumevanje mogućnosti muzičkog izražavanja;
- razvijanje osetljivosti za muzičke vrednosti upoznavanjem muzičke tradicije i kulture svog i drugih naroda.

Zadaci

- negovanje sposobnosti izvođenja muzike (pevanje/sviranje);
- sticanje navike slušanja muzike, podsticanje doživljaja i osposobljavanje za razumevanje muzičkih poruka;
- podsticanje stvaralačkog angažovanja u svim muzičkim aktivnostima (izvođenje, slušanje, istraživanje i stvaranje muzike);
- upoznavanje tradicionalne i umetničke muzike svog i drugih naroda;
- razvijanje kritičkog mišljenja;
- upoznavanje osnova muzičke pismenosti i izražajnih sredstava muzičke umetnosti.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- pevaju pesme po sluhu;
- pevaju pesme solmizacijom;
- obrade proste i složene taktove;
- usvajaju osnove muzičke pismenosti;
- sviraju na dečjim muzičkim instrumentima;
- izvode dečje, narodne i umetničke igre;
- improvizuju melodije na zadani tekst;
- upoznaju zvuke raznih instrumenata;
- slušaju vredna dela umetničke i narodne muzike.

Sadržaji programa

Izvođenje muzike

a) Pevanje

- Pevanje pesama (učenje po sluhu i učenje pesme sa notnog teksta) različitog sadržaja i raspoloženja, tradicionalne i umetničke muzike, koje su primerene glasovnim mogućnostima i uzrastu učenika. Poželjno je povezivanje sadržaja pesama sa sadržajima ostalih nastavnih predmeta (učenici i škola, godišnja doba, praznici i običaji, zavičaj i domovina, priroda i okolina, životinje...).
- Pevanje i izvođenje muzičkih igara (igre uz pokret, didaktičke igre).
- Pevanje namenskih pesama kao zvučna priprema za postavku muzičke pismenosti.

b) Sviranje

- Sviranje pratnje za brojalice, pesme, igre na ritmičkim dečjim instrumentima.
- Sviranje pesama na melodijskim instrumentima Orfovog instrumentarijuma.
- Na osnovu iskustva u izvođenju muzike, prepoznati i svirati delove pesama.

Slušanje muzike

- Slušanje vokalno-instrumentalnih kompozicija za decu i kratkih instrumentalnih kompozicija različitog sadržaja, oblika i raspoloženja, kao i muzičkih priča.
- Slušanje narodnih pesama i igara.

U slušanim primerima prepoznati različite tonske boje (glasove i instrumente), različit tempo, dinamičke razlike, različita raspoloženja na osnovu izražajnih elemenata, kao i kompoziciju koju su slušali, a na osnovu karakterističnog odlomka. Osposobljavati učenike da uoče vrednosti i ulogu muzike u svakodnevnom životu.

Stvaranje muzike

- Ritmičkim i zvučnim efektima kreirati jednostavne pratnje za brojalice, pesme, priče, stihove, muzičke igre, koristeći pri tom različite izvore zvuka (glas, telo, Orfov instrumentarijum).
- Kreiranje pokreta uz muziku koju pevaju ili slušaju učenici.
- Smišljanje muzičkih pitanja i odgovora, ritmička dopunjalka, melodijska dopunjalka, melodijska dopunjalka sa potpisanim tekstom, sastavljanje melodije od ponuđenih dvotaktnih motiva.
- Improvizacija melodije na zadani tekst.
- Improvizovanje dijaloga na melodijskim instrumentima Orfovog instrumentarijuma.

Način ostvarivanja programa

U sklopu ostalih predmeta osnovne škole muzička kultura je jedna od najvažnijih disciplina koja utiče na svestrani razvoj ličnosti savremenog društva.

Nastava muzičkog vaspitanja teži ka svesnom usvajanju znanja i veština tako da muzička umetnost postane potreba svake ličnosti. Svesno muzičko opismenjavanje počinje krajem trećeg, odnosno u četvrtom razredu.

Savladavanjem muzičke pismenosti i razvijanjem ukusa učenici se osposobljavaju da aktivno učestvuju u muzičkom životu svoje okoline.

Nastava muzičke kulture ostvaruje se međusobnim prožimanjem sledećih muzičkih aktivnosti:

- **pevanje i sviranje**, uz postupno upoznavanje i usvajanje ritmičkih struktura, muzičkog pisma i intonacije;
- **slušanje muzike** i usvajanje osnovnih pojmova iz opšte muzičke kulture;
- aktivnosti **u muzičkom stvaralaštvu**.

U četvrtom razredu pevanje i sviranje ostvaruje se po sluhu i sa notnog teksta, oponašanjem demonstracije učitelja, ili uz pomoć različitih zvučnih pomagala. I dalje se radi na upoznavanju muzičkog pisma, što traje do kraja osnovnog školovanja. Usvajanjem veštine čitanja nota omogućava se učenicima lakše i tačnije

pevanje melodija, kao i aktivno sticanje informacija o sviranju na pojedinim instrumentima. Poželjno je povezivanje muzičkih sadržaja sa sadržajima ostalih nastavnih predmeta ukoliko je to moguće ostvariti.

Preporuke za ostvarivanje programa u četvrtom razredu

Pevanje pesama po sluhu i sa notnog teksta, igre sa pevanjem, opismenjavanje učenika

- Dečje pesme.
- Igre sa pevanjem.
- Utvrđivanje muzičkog rečnika u vezi sa pevanjem/sviranjem: **p** (piano) za tiho pevanje/sviranje, **mf** (meccoforte) srednje glasno, poluglasno pevanje/sviranje, **f** (forte) za glasno pevanje/sviranje.
- Usvajanje muzičkog rečnika u vezi sa pevanjem/sviranjem: **crescendo (krešendo)** za postepeni prelaz iz tišeg u jače pevanje/sviranje, **decrescendo (dekrešendo)** za postepeni prelaz iz jačeg u tiše pevanje/sviranje.
- Usvajanje muzičkog rečnika u vezi sa tempom (brzinom) kojom se izvodi jedno muzičko delo: za lagani tempo nazivi su **Adagio** (adađo) ili **Andante**; za umereni tempo **Moderato**; a za brzi tempo **Allegro** (alegro).
- Savladavanje tonske visine i solmizacije.
- Usvajanje muzičkog pisma i pojmova: cela nota i pauza; nota četvrtine sa tačkom; korona; pojam i nazivi intervala; C dur lestvica; stupanj; stepen i polustepen; znak za repetaciju, prima i sekunda volta; dvodelni i trodelni oblik pesme.

Sviranje

- Sviranje i pevanje modela i namenskih pesama kao zvučna priprema za postavku muzičke pismenosti.
- Izvođenje pesama na melodijskim instrumentima Orfovog instrumentarija.
- Ponavljanje zadatog melodijskog motiva (vežba pamćenja, razvijanje motorike).

Slušanje muzike

- Sticanje iskustva u slušnom razlikovanju zvučnih boja (ljudski glasovi, muzički instrumenti);
- Navikavanje učenika na pažljivo slušanje muzike;
- Podsticanje izražavanja učenika o slušanom delu;
- Upoznavanje muzičkog dela umetničkog i narodnog stvaralaštva.

Muzičko stvaralaštvo

- Stalno podsticanje učenika na što izražajnije pevanje naučenih pesama;
- Izmišljanje ritmičkih celina ostvarenih spontano izgovorenim ili otpevanim grupama glasova;
- Slobodno improvizovani dijalozi pomoću dečjih instrumenata (deca biraju iste ili različite instrumente);
- Improvizacija dečje melodije na vlastiti stih ili na stih koji je predložio učitelj;
- Osmišljavanje pokreta uz muziku;

- Slobodno muzičko izražavanje.

Didaktičko-metodička uputstva

Preporučeni sadržaji ovog nastavnog predmeta treba da pruže znanja i informacije učenicima kako bi mogli da s razumevanjem i radošću prate, razlikuju, doživljavaju i procenjuju muzičke vrednosti.

Da bi bili realizovani ciljevi prvog ciklusa osnovnog obrazovanja i vaspitanja, kao i zadaci programa obrazovanja i vaspitanja, potrebno je obezbediti nastavna sredstva u skladu s važećim normativima.

Saznajni proces u nastavi muzičke kulture zasniva se na doživljavanju muzike kroz pesmu i slušanje muzike. Pjesma je, kao oblik rada, osnov za formiranje i razvijanje sluha i glasa, muzičke pismenosti. Učenicima se prenose neophodni elementi, koji čine osnovu muzičke pismenosti i znanja, a u funkciji su boljeg razumevanja muzike.

Osnovni princip u ostvarivanju ciljeva i zadataka treba da bude aktivno učešće učenika na času, a čas muzičke kulture treba da bude doživljaj za učenike. Usvajanje znanja učenika zavisi od dobre organizacije časa, koji mora biti dobro planiran, osmišljen i zanimljiv. Nastava treba da se odvija u vedroj i radnoj atmosferi. Raznim oblicima rada, tehnikama i očiglednim sredstvima učenicima se prenose znanja i kombinuju razne metode u nastavi.

Domaće pismene zadatke ili pisane testove, kontrolne zadatke, referate ne treba zadavati u okviru ovog predmeta ni u jednom razredu.

Nastavu treba uvek povezivati sa muzičkim životom društvene sredine uz učestvovanje na takmičenjima i muzičkim priredbama.

Sadržaj *Muzičke kulture* čine aktivnosti:

- izvođenje muzike;
- slušanje muzike;
- stvaralački rad;
- horsko i orkestarsko muziciranje.

Zahtevi programa po aktivnostima

Izvođenje muzike

Pevanje u četvrtom razredu jeste pevanje po sluhu i pevanje sa notnog teksta. Potrebno je da učenici, pored pevanja pesama po sluhu, nauče čitanje i pisanje nota kao i ostalih muzičkih znakova pomoću kojih će sami doći do melodije.

Da bi se što pravilnije izvela obrada pesme sa notnog teksta, potrebno je da učenici:

- *analiziraju notni tekst* - Kroz uočavanje tonaliteta, takta, tempa, ritmičkih vrednosti koje se nalaze u melodiji, imena tonova i načina njihovog pevanja, oznaka za: dinamiku, repetaciju, prima i sekunda volta...;
- *obrade ritam na neutralni slog* - Ritam pesme najbolje će usvojiti ako pevaju pesmu neutralnim slogom na jednom tonu uz taktiranje. Ritmičko čitanje notnog teksta ne treba obrađivati ako je ritam jednostavan i učenicima jasan;
- *obrade ritam parlato* - Za dobar parlato nije dovoljno da je savladan samo ritam, već je potrebno poznavanje položaja i naziva tonova u violinskom ključu. Ako učenicima nisu najjasniji neki tonovi potrebno je konstatovati o kojim je tonovima reč, zatim ih izvesti u sporijem tempu, a onda celu kompoziciju izvesti u odgovarajućem tempu. U toku obrade ritma kombinovati oba načina ritmičkog brojanja tonova - kucanje i

taktiranje. Kucanje je pogodno za ravnomerno brojanje osnovnih jedinica, a taktiranje zbog lakšeg usvajanja vrste takta i naglasaka u njemu;

- *pevaju solmizacijom* - Na tabli ili na hameru treba da stoji ispisana cela pesma u vidu melodijske vežbe bez reči. Pre pevanja pesme solmizacijom, dobro je raspevati učenike pevanjem kadence, ili pojedinih tonova lestvice koji će činiti intervalske pokrete iz same pesme. Prvo pevanje je pevanje bez taktiranja da bi nastavnik proverio intoniranje tonskih visina. Naredna pevanja su istovremeno taktiranje i pevanje pesme dok se melodija ne savlada. Ukoliko učenici pogrešno pevaju neko mesto u pesmi, intonativno ili ritmički, potrebno je odmah zaustaviti pevanje i ispraviti grešku;

- *obrade tekst* - Odgovarajućim razgovorom objasniti učenicima da bi naučena melodijska vežba, dodavanjem literarnog teksta, mogla da postane pesma. Neophodno je kod učenika probuditi želju za učenjem teksta pesme. Tekst pesme treba izgovoriti pravilno, a nepoznate reči je potrebno objasniti. Poželjno je povezivanje muzičkih sadržaja sa sadržajima ostalih predmeta, a posebno sa nastavnim predmetom Priroda i društvo;

- *pevaju pesmu sa tekstom, odnosno da se oslobađaju solmizacionih slogova i povezuju ritam i melodiju sa tekstom u jednu celinu* - Literarni tekst treba ispisati ispod nota, tako da ispod svake notne vrednosti stoji po jedan slog reči. Umesto solmizacionih slogova sa učenicima pevati slogove reči;

- *utvrđuju i izražajno doteruju pesmu* - Koristiti sposobnost i predznanje učenika o muzičkim elementima pogodnim za odslikavanje literarnog teksta, npr. tempo i dinamika. Ukoliko je tempo naznačen, onda učenicima treba ukazati na značenje te oznake, kao i na njenu povezanost sa karakterom kompozicije. Ako tempo nije naznačen, nastavnik može sam ga odrediti, a da učenicima objasni razloge za takvu odluku. Bolji postupak je pevanje pesme u nekoliko različitih tempa, a učenicima prepustiti da se opredele za pravi tempo na osnovu doživljenog utiska. Za izražajno pevanje važna je pravilna dinamika. Ona proizlazi iz melodije pesme, ali i iz dobre psihološke analize literarnog teksta. Poželjno je pevati kompoziciju u dinamičkom rasponu od **pp** do **mf** zbog osobenosti dečjeg glasa. Kod učenika nižih razreda forte pevanje može izazvati negativne posledice kao što su promuklost i slabija pevačka izdržljivost. Ako nastavnik ne poseduje glasovne sposobnosti kojima bi izražajno otpevao pesmu, tada će rečima, slikovito, objasniti značenje dinamičkih oznaka. Posle obrađene pesme, gde je to moguće, koristiti dramatizaciju teksta i ilustraciju pesme kako bi učenici uzeli aktivno učešće u radu;

- *izvode pesmu uz instrumentalnu pratnju* - Da bi učenicima predstavio izvođenje kompozicije u vidu muzičkog doživljaja, nastavnik će svirati na nekom harmonskom instrumentu. Uz pevanje naučene pesme mogu se koristiti za pratnju i dečji muzički instrumenti Orfovog instrumentarijuma;

Nastava nema zadatak da stvara umetnike, već kod učenika razvija ljubav prema umetnosti i smisao za lepo i uzvišeno, potpomaže njihov svestrani razvoj, oplemenjuje ga i ulepšava mu život.

Prilikom izbora kompozicija nastavnik ima slobodu, ali mora paziti da budu zastupljene dečje, narodne, prigodne pesme drugih naroda, kao i pesme savremenog muzičkog stvaralaštva za decu. Nastavnik treba, radi aktuelizacije programa, da nauči decu i neku pesmu koja nije navedena u preporučenom izboru za pevanje, ako to odgovara cilju i zadacima programa i ako zadovoljava kriterijume vaspitne i umetničke vrednosti.

Sviranje

Sviranje na instrumentima Orfovog instrumentarijuma razvija kod učenika svest o sopstvenim mogućnostima, a pored pevanja pruža mu zadovoljstvo i lično uživanje. Sviranjem se učenici uključuju u razne oblike muzičkog komuniciranja, aktivira se njihova radoznalost, razvija interesovanje za instrumentalno muziciranje, reguliše se i oslobađa motorika, neguje se interesovanje za grupne muzičke aktivnosti...

Kroz sviranje učenici razvijaju:

- osećaj za lepo, ritam, dinamiku, tempo;

- sposobnost memorisanja muzičkih celina, primene muzičke pismenosti.

U toku školovanja korisno je da svaki učenik svira na instrumentima Orfovog instrumentarijuma. Da bi učenik uživao u sviranju njegovi pokreti treba da budu:

- opušteni,
- da što bolje iskoristi mogućnosti instrumenta,
- da sa svojim instrumentom izgleda lepo, što podrazumeva otklanjanje svake nespretnosti pri pokretima.

Uživajući u sviranju na priredbama učenik će svoje oduševljenje prenositi na orkestar i publiku.

Nastavnik može sam, prema raspoloživim instrumentima, da pravi aranžmane za pesme, malu muzičku dramaturgiju ili muzičku igru tako da upotpuni zvučni utisak i obogati izvođenje.

Slušanje muzike

Od svih oblika muzičko-vaspitanog rada slušanje muzike pored stvaralačke aktivnosti najjače deluje na formiranje učenikove individualnosti. Učenik treba da je tokom celog svog školovanja u direktnom dodiru sa dobrom muzikom namenjenom njegovom uzrastu.

Slušanje muzike treba da doprinese da nastava teče u radosnoj i vedroj atmosferi. Pomoću muzike učenici treba da stupe u dodir sa umetničkim izrazom bogatog registra ljudskih misli i osećanja (hrabrosti, radosti, oduševljenja, tuge itd.).

Svoje doživljavanje muzike učenici mogu ispoljiti: pokretom, mimikom, opisom, pričom ili razgovorom.

Kompozicije koje se slušaju moraju svojim trajanjem, sadržajem i muzičkim izrazom odgovarati mogućnostima percepcije učenika, što znači da su:

- kratke,
- vokalne ili priče ilustrovane muzikom,
- vokalno-instrumentalne.

Najpogodnije za prvo slušanje i upoznavanje muzike su priče ilustrovane muzikom čiji su literarni sadržaji donekle poznati i u kojima će učenik po muzičkim nagoveštajima naslutiti sadržaj koji sledi. U pričama u kojima se ličnosti prikazuju muzikom, učenici će uočavati koji glas, tempo ili ritam dočarava određenu ličnost.

Vokalno-instrumentalne kompozicije programskog karaktera slušaju se onda kada učenici mogu da shvate mogućnosti muzičkog izražavanja.

Kod slušanja dečjih pesama sa instrumentalnom pratnjom treba uočavati i objašnjavati tekst; uočavati instrumentalnu pratnju i davati zapažanja kako je muzika ilustrovala tekst.

U radu na razvijanju učenikovih mogućnosti za doživljavanje i primanje muzike nastavnik može da koristi dela i programskog i apsolutnog karaktera da bi izgradio i razvio njegove estetske i emotivne osobine.

U radu na slušanju muzike glavna pažnja treba da bude koncentrisana na razvijanje učenikove ljubavi prema dobroj muzici, a ne na neprekidnu borbu sa lošom.

Stvaralački rad

Do četvrtog razreda stvaralački rad se svodio na najelementarnije oblike stvaralaštva, više kroz igru i improvizaciju u kojoj je dominirala maštovitost učenika. Polazeći od prirodnog pokreta, punog ličnog raspoloženja i doživljaja nastalih pod snažnim uticajem ritma i muzike, učenici su stvarali slobodnu formu,

kreirajući sopstveni izraz, pun dinamičnosti i gradacija iz sveta dečje mašte. Estetski kvaliteti nastali na ovaj način bogatili su učeničku emotivnost i razbijali fizičku i psihičku ukočenost.

Sada će muzičko stvaralaštvo biti raznovrsnije i izražajnije i pružaće veće mogućnosti za invenciju.

Stvaralaštvo može biti zastupljeno kroz:

- muzička pitanja i odgovore,
- ritmičku dopunjalku,
- melodijsku dopunjalku sa potpisanim tekstom,
- melodijsku dopunjalku,
- improvizaciju ritma na zadani tekst sa zapisivanjem,
- sastavljanje melodije od ponuđenih dvotaktnih motiva,
- komponovanje melodije na zadani tekst,
- ilustraciju nepoznate kompozicije,
- improvizaciju igre i pokreta na određenu muziku.

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA PEVANJE U ČETVRTOM RAZREDU

Himne

1. Državna himna
2. Svetosavska himna
3. Školska himna

Narodne pesme

1. Poranila devojčica
2. Spustila se gusta magla
3. Lepo ti je rano uraniti
4. Dodola
5. Jedna stara majka
6. Dva se petla pobiše
7. Jeste li videli moga sina Janka
8. Visoko se viju labudovi
9. Bosa Mara
10. Domaćice od kuće

11. Poduna, mori poduna

Dečje pesme

1. Zima - B. Stančić
2. Bliži se, bliži leto - B. Stančić
3. Vetar - B. Stančić
4. Medved Brundo - A. Korać
5. Veverice - G. Ilić
6. Ima jedna Marija - G. Ilić
7. Deca su ukras sveta - M. Subota
8. Na livadi - M. Milojević
9. Stiglo je leto - pesma iz Danske
10. Domovina - N. Vukomanović
11. Dečja prava - S. Marinković
12. Priča o čobančetu sa frulicom - pesma iz Rumunije
13. Princeza - S. Malušić
14. Jesen - M. Šouc
15. Jesenja pesma - S. Gajić

Sviranje na Orfovim instrumentima

1. Izgubljeno pile - V. Tomerlin
2. Prvi sneg - B. Stančić
3. Srećna Nova godina - S. Barić
4. Ptice se vraćaju - narodna pesma iz Nemačke
5. Igra kolo u pedeset i dva
6. Prva slovenska igra - A. Dvoržak

Pesme čiji su stvaraoci deca

1. Čemu služi srce - I. Simulov
2. Deca mogu da polete - N. Majdevac
3. Prolećni san - J. Dragović
4. Ponašam se poput paše - A. Ban

Preporučene kompozicije za rad horova

1. Čaj goro čarna - Z. Vauda
2. Pod onom, pod onom -Z. Vauda
3. Nikola Tesla - Z. Vauda
4. Pesme starog ratnika - Z. Vauda
5. Dukun - narodna
6. Zaljubljeni zeka - N. Hercigonja
7. Malo cveća, malo ptica - A. Korać
8. Drugarstvo - A. Korać
9. Pevač - D. Radić
10. Tri devojke - M. Tajčević
11. Jana šeta - M. Tajčević
12. Uspavanka - Brams
13. Vrabac i mačka - M. Milojević
14. Vetar - M. Milojević
15. Cvetna livada - M. Milojević
16. Srpkinja - I. Bajić
17. Moja se zemlja sloboda zove - B. Herman
18. Nek svud ljubav sja - Tiso (obrada Z. Vauda)
19. Svetosavska himna - zapis P. Krstić
20. Ko udara tako pozno - Vojislav Ilić
21. Tihi poziv - V. Đorđević
22. Žuna - Kaplan
23. Jesen na pijaci - D. Šarković
24. Eci, peci, pec - A. Obradović
25. Povratak - J. Marinković
26. Sve tičice zapjevale - narodna, obrada K. Babić
27. Višnjičica rod rodila - narodna, obrada K. Babić
28. Na Svetog Savu - B. Stančić

29. Oda radosti - Betoven, obrada Z. Vauda
30. Kada se voli - P. Popović, klavirsku pratnju priredio Z. Vauda
31. Zdravica - pesma iz Jugoslavije
32. Potočara - J. Ce
33. Sumrak - Betoven

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA SLUŠANJE U ČETVRTOM RAZREDU

Himne

1. Državna himna
2. Svetosavska himna
3. Školska himna

Narodne pesme i kola

1. Narodna - Krstonoše boga mole
2. Narodna - Tri đevojke drugovale
3. Narodno kolo - Radmilino kolo
4. Narodno kolo i čoček
5. Narodna iz Srbije - Frulaški razgovor
6. Narodna iz Srbije - Dim se vije na vrh Čakora

Domaći kompozitori

1. Novak Radulović - Ljubav se prava na pesku piše
2. Slavica Stefanović - Vjeruj
3. Isidor Bajić - Srpkinja
4. Stevan Mokranjac - IX rukovet
5. Nikola Srbin - Heruvimska pesma
6. Petar Ozgijan - Mala svita za orkestar harmonika
7. Jovan Jovičić - Makedonska rapsodija
8. Nepoznati autor - Zeleni rukavi

Strani kompozitori

1. Kamij Sen-Sans - Karneval životinja (Kenguri; Kornjače; Antilope; Akvarijum; Finale)
2. Jozef Hajdn - Dečja simfonija

3. Feliks Mendelson - Svadbeni marš
4. Žorž Bize - Svita (Dečja igra; Marš; Empromti; Galop)
5. Wolfgang Amadeus Mocart - Menuet
6. Antonjin Dvoržak - Slovenska igra br. 1
7. Modest Musorgski - Slike sa izložbe (Igra pileta u ljusci od jajeta; Baba Jaga)
8. Edvard Grig - Povorka patuljaka
9. Žan Filip Ramo - Tamburin
10. Franc Šubert - Muzički trenutak op. 94 br. 3 (f-moll)
11. Tomazo Albinoni - Adađo (transkripcija za orkestar i mandoline)
12. Petar Ilić Čajkovski - Napolitanska pesma
13. Petar Ilić Čajkovski - balet, "Labudovo jezero" (valcer iz I čina; Igra labudova iz II čina)
14. Frederiko Moreno Toroba - Burgalesa
15. Edvard Grig - Jutro

FIZIČKO VASPITANJE

Četvrti razred

Cilj i zadaci

Cilj fizičkog vaspitanja jeste da raznovrsnim i sistematskim motoričkim aktivnostima, u povezanosti sa ostalim vaspitno-obrazovnim područjima, doprinese integralnom razvoju ličnosti učenika (kognitivnom, afektivnom, motoričkom), razvoju motoričkih sposobnosti, sticanju, usavršavanju i primeni motoričkih umenja, navika i neophodnih teorijskih znanja u svakodnevnim i specifičnim uslovima života i rada.

Zadaci nastave fizičkog vaspitanja jesu:

- podsticanje rasta, razvoja i uticanje na pravilno držanje tela;
- razvoj i usavršavanje motoričkih sposobnosti;
- sticanje motoričkih umenja koja su kao sadržaji utvrđeni programom fizičkog vaspitanja i sticanje teorijskih znanja neophodnih za njihovo usvajanje;
- usvajanje znanja radi razumevanja značaja i suštine fizičkog vaspitanja definisanog ciljem ovog vaspitno-obrazovnog područja;
- formiranje moralno-voljnih kvaliteta ličnosti;
- osposobljavanje učenika da stečena umenja, znanja i navike koriste u svakodnevnim uslovima života i rada;
- sticanje i razvijanje svesti o potrebi zdravlja, čuvanja zdravlja i zaštiti prirode i čovekove sredine.

Operativni zadaci:

- usmereni razvoj osnovnih motoričkih sposobnosti, prvenstveno brzine i koordinacije;
- usmereno sticanje i usavršavanje motoričkih umenja i navika predviđenih programom fizičkog vaspitanja;
- primena stečenih znanja, umenja i navika u složenijim uslovima (kroz igru, takmičenje i sl.);
- zadovoljavanje socijalnih potreba za potvrđivanjem, grupnim poistovećivanjem i sl. ;
- estetsko izražavanje kretnjom i doživljavanje estetskih vrednosti;
- usvajanje etičkih vrednosti i podsticanje voljnih osobina učenika.

Sadržaji programa

OPŠTI ZAJEDNIČKI PROGRAM

Ovladati prirodnim i izvedenim, elementarnim (pravilnim) kretanjima, u različitim uslovima izvođenja.

ATLETIKA

Tehnika trčanja:

Rad na tehnici trčanja u mestu i u kretanju. Rad ruku sa savijenim laktovima (napred, napred šaka do visine brade, a nazad 5 do 10 cm iza zgloba kuka). Stopala paralelna i trči se na prednjem delu stopala. Trup uspravan, glava podignuta i disanje slobodno (na nos i na usta). Varijanta trčanja: napred, bočno i leđima okrenuti u pravcu kretanja. Trčanje kraćim i dužim korakom (uz nagib trči se kratkim korakom i na prednjem delu stopala). Kod kros trčanja i na slobodnim površinama (trava, šuma i sl.) obratiti pažnju na neravnine zbog mogućih povreda.

Savlađivanje brzog trčanja kroz ubrzanja (2 do 3 ubrzanja na 30-40 m).

Tehnika visokog i niskog starta. Sprint na deonicama do 50 m.

Za razvoj izdržljivosti koristiti intervalni metod rada, umerenog intenziteta (npr. na stazi dužine najviše do 800 metara naizmenično 100 m trčanja, 100 m hodanja, ili u ukupnom trajanju od 5 do 10 minuta).

Skok uvis

Usavršavanje prekoračene tehnike na većim visinama.

Skok udalj

Usavršavanje tehnike zgrčne i predvežbe za tehniku uvinuća.

Bacanje

Bacanje loptice od 200 grama u dalj jačom i slabijom rukom, tehnikom iz mesta i tehnikom iz zaleta. Bacanje medicine od 2 kg. Sa dve i jednom rukom na različite načine (napred, uvis i nazad preko glave).

Štafetno trčanje

Igre, deonice do 20 m sa dodirrom (ruka dodirne rame, leđa, ruku).

VEŽBE NA TLU I SPRAVAMA

U realizovanju programa vežbi na spravama značajno je iskoristiti sve sprave koje su na raspolaganju, na kojima se, **bez obzira na pol**, mogu izvesti vežbe u visu i uporu, vežbe na smanjenoj površini oslonca i preskoci. Određene vežbe, koje su predviđene za učenike mogu izvoditi i učenice (paralelni razboj, krugovi,

konj sa hvataljkama). Individualni pristup učenicima postiže se diferenciranim pristupom, na svakoj spravi posebno.

Tlo (učenici i učenice): 1) ponoviti obavezni sastav (kombinaciju vežbi) iz trećeg razreda; 2) kolut napred do čučnja, okret u čučnju za 180° i spojeno (u daljem tekstu i sl.) kolut nazad do čučnja; 3) sunožnim odrazom kolut napred preko prepreke; 4) stav na šakama uz pomoć; 5) predvežbe za premet uporom strance; 6) iz ležanja na leđima most i ponovo leći na leđa (uz pomoć - posle mostova uraditi pretklone); 7) vaga pretklonom i zanoženjem. 8. Kombinacije savladanih vežbi (obavezni sastav iz prvog, drugog i trećeg razreda dopuniti novim vežbama, diferencirano prema polu i sposobnostima učenika. **Za naprednije učenike i učenice**, pored prethodnih vežbi, dodati: iz stava raskoračnog kolut nazad do stava raskoračnog; kolut leteći (na sunđer strunjače); premet uporom strance; most zaklonom i usklon uz pomoć.

Preskok (učenici i učenice): 1) ponoviti pripremne vežbe za preskok, prvo fazu doskoka; 2) pripremne vežbe za raznošku i raznoška preko kozlića 110 cm. **Za naprednije učenike i učenice**: udaljiti dasku.

Dvovisinski razboj (ukoliko škola nema spravu, učenice mogu vežbati na jednoj pritki razboja, vežbe u visu izvesti na vratilu, a vežbe u uporu na dočelnom vratilu): 1) odrazom jedne noge uzmak do upora prednjeg i sp. zanjihom saskok; 2) ispod više pritke, licem prema nižoj pritki naskok u vis prednji (uz pomoć); klim i trećim klimom premah desnom (levom) u vis ležeći jašući; preхват raznoručno do seda jašućeg; pothvatom desne (leve) saskok odnoška sa okretom za 90°, završiti desnim bokom prema razboju. **Za naprednije učenice**: obavezan sastav za školsko takmičenje od prvog do četvrtog razreda.

Greda (učenice): ponoviti kombinacije vežbi i sastave iz prethodnih razreda. U sastav ukomponovati korake unazad zibom počučnjem, slobodna noga pored grede; okret u usponu za 90° i saskok pruženim telom (čeonu). **Za naprednije učenice** saskok uvitim telom; delovi iz obaveznog sastava za školsko takmičenje od prvog do četvrtog razreda. Učenici: hodanjem, trčanjem, okretima i izdržajima u određenom položaju treba da razvijaju osećaj za ravnotežu).

Paralelni razboj (učenici): 1) ponoviti vežbe iz trećeg razreda; 2) prednjihom sed raznožno pred rukama; prinožiti jednom (levom) nogom do seda van (udesno); saskok udesno desnoručke sa okretom za 180° (uz pomoć), doskok desnim bokom prema razboju, 2) njih u uporu; prednjihom upor sedeći raznožno pred rukama; sasedom njih u uporu prednjem. **Za naprednije učenike** obavezan sastav za školsko takmičenje od prvog do četvrtog razreda.

Učenice: 2) njih u uporu; prednjihom upor sedeći raznožno pred rukama; sasedom njih u uporu prednjem.

Vratilo (učenici): ponoviti vežbe iz trećeg razreda: dočelno vratilo: naskok u upor prednji aktivni (sa povišene površine ili odskokom), zanjihom saskok. Za naprednije učenike obavezan sastav za školsko takmičenje od prvog do četvrtog razreda.

Krugovi (učenici i učenice): dohvatni krugovi: 1) sunožnim odzivom vis uzneto, vis stražnji, saskok; 2. učenici: doskočni krugovi: vis prosti prednji, njih u visu uz pomoć. Za naprednije učenike delovi obaveznog sastava za školsko takmičenje od prvog do četvrtog razreda.

Konj sa hvataljkama (učenici i učenice): 1) upor prednji aktivni; 2) upor stražnji aktivni; 3) upori mešovito odnožno; 4. učenici: iz upora prednjeg (stražnjeg) odnožiti jednom sa prenosom težine u drugu stranu - isto sa odnoženjem druge noge - povezano (zamasi). Za naprednije učenike: iz upora prednjeg premah odnožno u upor jašući (naznačiti), premah drugom nogom u upor stražnji i delovi obaveznog sastava za školsko takmičenje od prvog do četvrtog razreda.

Minimalni obrazovni zahtevi za učenike i učenice:

Vežbe na tlu: kolut napred do čučnja, okret u čučnju za 180° i spojeno kolut nazad do čučnja; kolut napred sunožnim odrazom preko prepreke; stav na šakama uz pomoć.

Preskok: raznoška.

Greda - niska, švedska klupa: naskok na jednu nogu bočno, koraci (učenice u usponu) do sredine grede, čučanj, okret u čučnju za 180°, usprav, dva koraka unazad, uspon okret za 90°, saskok pruženim telom, završiti leđima prema spravi.

Vratilo - niža pritka razboja: uzmak odrazom jedne noge, saskok zanjihom.

Organizovati međuodeljenjsko takmičenje u obaveznim sastavima na tlu i spravama prema programu stručnog veća.

RITMIČKA GIMNASTIKA I NARODNI PLESOVI

Obnoviti program iz prethodnog razreda. Povezati različite pokrete ruku, trupa i nogu u kompleks vežbi oblikovanja.

Ravnoteže usponom na dve i jednoj nozi.

Okreti za 180° i 360° osloncem na dve i jednoj nozi.

Skokovi: visoko-daleki skok i povezivanje sa galopom.

Vijača: povezivanje galopa sa dečjim poskokom i elementima iz prethodnog razreda.

Lopta: bacanja i hvatanja povezati sa ravnotežama, okretima i skokovima i dopuniti obavezni sastav iz trećeg razreda ovim elementima.

Obruč: zamasi u bočnoj i čeonoj ravni sa prehvatanjem i niskim izbacivanjem iz ruke u ruku u mestu i kretanju (korakom, trčeći korakom i dečjim poskokom).

Plesovi: Srpsko kolo. Jedno kolo iz kraja u kojem se nalazi škola.

OSNOVI SPORTSKIH IGARA

Ponoviti vežbe osnovnih stavova iz prethodnog razreda i kombinovati sa raznim varijantama situacija igre.

Rukomet: ponoviti osnovne vežbe držanja lopte, hvatanja i dodavanja. Vežbe osnova tehnike kombinovati sa vežbama situacije u igri; šutiranje iz mesta posle vođenja i zaustavljanja; skok - šut (za naprednije). Igru 3:3 usavršiti sa konkretnim zadatkom iz osnova taktike u odbrani i napadu.

Košarka: ponoviti vežbe rukovanja loptom i usložnjavati vežbama "žongliranja"; vežbe hvatanja i dodavanja ponoviti i dalje ih primeriti situaciji njihove primene u osnovnoj taktici odbrane i napada; šutiranje ispod koša posle vođenja i zaustavljanja sa leve i desne strane; dvokorak (za naprednije). Igra 3:3 sa konkretnim zadatkom iz osnova taktike u odbrani i napadu.

Odbojka: ponoviti vežbe dodavanja prstima iz prethodnog razreda; za naprednije učenike: primena tehnike u nekoliko situacija igre; dodavanje preko glave i bočno. Igra preko niže mreže (lastiša) na smanjenom terenu 2:2 sa primenom osnovne tehnike i za naprednije učenike 3:3 iz osnovne taktike u napadu i odbrani.

Fudbal: vođenje lopte pravolinijsko i sa promenom pravca; primanje lopte i dodavanje lopte različitim delovima stopala; šutiranje; oduzimanje lopte; igra sa osnovnim pravilima za mali fudbal.

Organizovati takmičenja između grupa u odeljenju iz sve četiri igre:

Zdravstveno vaspitanje:

- tvoja fizička forma,

- lična higijena i higijena zdravlja,

- pravilna ishrana,
- pravilan ritam rada i odmora,
- prva pomoć.

Minimalni obrazovni zahtevi:

Atletika: trčanje na 40 m iz niskog starta (bez startnih blokova). Skok uvis prekoračnom tehnikom. Skok udalj zgrčnom tehnikom, zaletom do 15 m. Trčanje na 500 m (učenici) i 400 m (učenice).

Vežbe na spravama i tlu: obavezni sastav na tlu, razboju i gredi; preskok: raznoška: na vratilu, konju sa hvataljkama i krugovima: po jedan izborni elemenat.

Osnovi timskih igara: osnovna tehnika u kretanju (odabрати 2 - 3 vežbe koje su korišćene u obučavanju i uvežbavanju).

Ritmička gimnastika i plesovi: obruč - zamasi u bočnoj ravni u kretanju sa niskim izbacivanjem iz ruke u ruku. Kolo iz kraja u kojem se nalazi škola.

Zdravstveno vaspitanje: pravilno držanje tela, lična higijena i higijena zdravlja, pravilna ishrana, ritam rada i odmora.

SLOBODNE AKTIVNOSTI

Dodatni rad organizuje se za učenike koji ispoljavaju posebnu sklonost i interesovanje za sport.

Rad se odvija u sportskim sekcijama ili školskim ekipama koje se formiraju prema interesovanju, sposobnostima i polu učenika. Nastavnik sačinjava *poseban program*, uzimajući pri tom u obzir materijalne i prostorne uslove rada, uzrasne karakteristike i sposobnosti učenika, kao i takmičarski program za školsku populaciju.

AKTIVNOSTI U PRIRODI - OBAVEZNI PROGRAM

Iz fonda radnih dana, predviđenih zajedničkim planom, škola organizuje aktivnosti u prirodi: *dva krosa* - jesenji i prolećni (dužinu staze određuje stručni aktiv).

KURSNI OBLICI I OBAVEZAN STRUČNO-PEDAGOŠKI RAD

Iz fonda časova za zajednički programski sadržaj i radnih dana predviđenih zajedničkim planom, škola organizuje aktivnosti u časovnoj, školskoj, vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada, kao i obavezan stručno-instruktivni rad.

Plivanje

Učenici mlađih razreda treba da imaju po jedan kurs plivanja u svakom razredu, a najmanje jedan tokom četvorogodišnjeg školovanja u prvom ciklusu osnovnog obrazovanja i vaspitanja. Kurs plivanja planira se za 12 časova od ukupnog fonda predviđenog za zajednički program. Nastavnik ili instruktor sprovodi obuku plivanja i usavršavanje obučene tehnike. Na kraju obuke, učenik treba da prepliva najmanje do 20 m izabranom tehnikom.

Sportska aktivnost od značaja za društvenu sredinu

Iz fonda časova za zajednički programski sadržaj škola može da planira 12 časova za onu sportsku aktivnost koja nije obuhvaćena ovim zajedničkim programom, a za koju sredina u kojoj je škola ima interesovanja (stoni tenis, borilački sportovi, veslanje i kajakarenje,...). Ova aktivnost planira se za učenike od trećeg do osmog razreda, a program priprema i sprovodi nastavnik ili instruktor.

KOREKTIVNO-PEDAGOŠKI RAD

Korektivno-pedagoški rad organizuje se za učenike sa posuralnim poremećajima.

ŠKOLSKA I DRUGA TAKMIČENJA

Škola organizuje i sprovodi sportska takmičenja kao integralni deo procesa fizičkog vaspitanja, prema planu stručnog aktiva u i to:

Obavezna unutarškolska i međuodjeljenjska takmičenja u:

- gimnastici (u zimskom periodu),
- atletici (u prolećnom periodu),
- najmanje u jednoj sportskoj igri (u toku godine).

Stručni aktiv i škola planiraju i programiraju unutarškolska takmičenja i prilagođavaju ih kalendaru školskih sportskih takmičenja u organizaciji Ministarstva prosvete i sporta.

OBAVEZNI PROGRAM - IZABRANE SPORTSKE GRANE

Obavezni program - izborne sportske grane ostvaruje se sa po jednim časom sedmično u svakom razredu od 4 do 8 razreda (obavezno). Obavezni program - izborne sportske grane, odnosi se na izabranu sportsku granu, po izboru učenika, a u skladu sa mogućnostima škole. Učenicima se pruža prilika da, svojim izborom uz savet nastavnika fizičkog vaspitanja, zadovolje svoje želje i interesovanja.

Za sportske grane učenici se opredeljuju na početku školske godine. Jedna izabrana sportska grana obrađuje se tokom školske godine. U mešovitim odeljenjima (devojčice i dečaci) mogu se izabrati dve sportske grane. Nastava je obavezna za sve učenike u odeljenju i pripada redovnom rasporedu časova.

Časovi obaveznog programa - izabrane sportske grane za učenike mogu se organizovati na način koji najviše odgovara mogućnostima škole (mogu biti održavani u suprotnoj smeni - npr. časovi plivanja i dr.).

U slučajevima kad škola ne raspolaže predviđenim uslovima za realizaciju obaveznog programa - izabrane sportske grane, aktiv učitelja i nastavnika fizičkog vaspitanja predlaže učenicima onu sportsku granu čiji se program može realizovati.

Sadržaj obaveznog programa - izabrane sportske grane, ostvaruje se: u objektu škole; van škole u odgovarajućim vežbalištima (sportska hala, bazen, otvoreni tereni, klizališta, ski tereni itd).

Sadržaj obaveznog programa - izabrane sportske grane predlažu nastavnici fizičkog vaspitanja, a u skladu sa interesovanjima učenika, materijalnom opremljenošću škole, uzrasnim karakteristikama učenika i stečenim stručnim kvalifikacijama nastavnika.

Organizacija ostvarivanja obaveznog programa - izabrane sportske grane (u istoj ili suprotnoj smeni) usklađuje se sa uslovima rada škole.

Način ostvarivanja programa

Osnovne karakteristike programa

1. Programska koncepcija fizičkog vaspitanja u osnovnoj školi zasniva se na jedinstvu nastavnih, vančasovnih i vanškolskih organizacionih oblika rada, kao osnovne pretpostavke za ostvarivanje cilja fizičkog vaspitanja.
2. Program fizičkog vaspitanja pretpostavlja da se kroz razvijanje fizičkih sposobnosti i sticanje mnoštva raznovrsnih znanja i umenja, učenici osposobljavaju za zadovoljavanje individualnih potreba i sklonosti, u

krajnjem, za korišćenje fizičkog vežbanja u svakodnevnom životu. Iz tih razloga, u programu su precizirani operativni zadaci s obzirom na pol i uzrast učenika, a program se ostvaruje kroz sledeće etape: utvrđivanje stanja; određivanje radnih zadataka za pojedince i grupe učenika; utvrđivanje sredstava i metoda za ostvarivanje radnih zadataka; ostvarivanje vaspitnih zadataka; praćenje i vrednovanje efekata rada; ocenjivanje.

3. Programski zadaci ostvaruju se, osim na redovnim časovima, i kroz vančasovne i vanškolske organizacione oblike rada, kao što su izlet, kros, kursni oblici, slobodne aktivnosti, takmičenja, korektivno-pedagoški rad, dani sporta, priredbe i javni nastupi.

4. Da bi fizičko vaspitanje bilo primereno individualnim razlikama učenika, koji se uzimaju kao kriterij u diferenciranom pristupu, nastavnik će svakog učenika usmeravati na one programske sadržaje u časovnoj, vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada koji odgovaraju njegovim individualnim interesovanjima i mogućnostima.

5. Program polazi od činjenice da se cilj fizičkog vaspitanja ne može ostvariti bez aktivnog i svesnog učešća učenika u nastavnim i drugim oblicima rada, te se predviđa sticanje određenih teorijskih znanja, koja omogućavaju učeniku da shvati zakonitosti procesa na kojima se zasniva fizičko vežbanje. Teorijsko obrazovanje treba da bude usklađeno sa nivoom intelektualne zrelosti i znanjima koje su učenici stekli u drugim nastavnim predmetima. Za obradu pojedinih tema ne predviđaju se posebni časovi, već se koriste razne mogućnosti da se u toku vežbanja učenicima pružaju potrebne informacije u vezi sa konkretnim zadatkom.

6. Učenicima, koji usled oslabljenog zdravlja, smanjenih fizičkih ili funkcionalnih sposobnosti, lošeg držanja tela i telesnih deformiteta ne mogu da prate obavezni program, obezbeđen je korektivno-pedagoški rad, koji se realizuje u saradnji sa odgovarajućom zdravstvenom ustanovom.

7. Programski sadržaji odnose se na one vežbe i motoričke aktivnosti koje čine osnov za sticanje trajnih navika za vežbanje i za koje škola ima najviše uslova da ih realizuje (prirodni oblici kretanja, vežbe oblikovanja, atletika, vežbe na tlu i spravama, ritmička gimnastika, igre). Kako su za ostvarivanje postavljenog cilja pogodne i one motorne aktivnosti koje nisu obuhvaćene obaveznim programom, predviđaju se kursni oblici nastave. To su skijanje, plivanje, klizanje, veslanje, kao i one aktivnosti za koje je zainteresovana sredina u kojoj škola živi i radi.

8. Radi ostvarivanja postavljenih programskih zadataka, određenim zakonskim regulativima, precizira se obaveza škole da obezbedi sve prostorne i materijalne uslove rada za uspešno ostvarivanje vrlo složenih društvenih interesa u školskom fizičkom vaspitanju.

Organizacija obrazovno-vaspitnog rada

Proces fizičkog vaspitanja usmeren je na:

- razvijanje fizičkih sposobnosti,
- usvajanje motoričkih znanja, umenja i navika,
- teorijsko obrazovanje.

Ove komponente čine jedinstven i veoma složen proces fizičkog vaspitanja, a u praksi svi ti zadaci prožimaju se i povezuju sa situacijama koje nastaju u toku rada.

1. U cilju *razvijanja fizičkih sposobnosti* - snage, brzine, izdržljivosti, preciznosti, gibljivosti i pokretljivosti, na svim časovima, vančasovnim i vanškolskim oblicima rada, sprovodi se niz postupaka (metoda) i oblika rada putem kojih se postižu optimalne vrednosti ovih sposobnosti, kao osnov za uspešno sticanje motoričkih znanja, umenja, navika i formiranja pravilnog držanja tela.

2. *Programski sadržaji* dati su po razredima, a gde je to potrebno, odvojeno i prema polu. Akcenat se stavlja na one motoričke aktivnosti kojima se najuspešnije može suprotstaviti posledicama svakodnevne hipokinezije i na one koji su u našoj sredini najrazvijeniji i za koje ima interesovanja u pojedinim sredinama.

U trećem i četvrtom razredu može se organizovati predmetna nastava

2.1. Od organizacionih oblika rada koji treba da doprinesu usvajanju onih umenja i navika koji su od značaja za svakodnevni život, program se realizuje u vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada i predviđa:

- kursne oblike rada;
- korektivno-pedagoški rad;
- izlete;
- kroseve;
- takmičenja;
- slobodne aktivnosti.

Kursni oblici rada

Program kursnih oblika smatra se integralnim delom obaveznog nastavnog programa. S obzirom na to da se za njegovu realizaciju traže specifični materijalni uslovi, ovu nastavu treba organizovati na poseban način: na časovima u rasporedu redovne nastave, u drugim objektima, u suprotnoj smeni od redovne nastave (plivanje) i na drugim objektima, a u za to planirane dane.

Programom se predviđa najmanje jedan *kurs za obuku plivanja* od prvog do četvrtog razreda i aktivnosti koja je od interesa za sredinu kojoj škola živi i radi.

Razredni učitelj (ili predmetni nastavnik) treba da upućuju učenike da u slobodno vreme *samostalno vežbaju*, jer se sadržaji u najvećoj meri savladavaju samo na času fizičkog vaspitanja. Zbog toga bi se ova uputstva prvenstveno odnosila na one učenike čije fizičke i motoričke sposobnosti ne zadovoljavaju, ali i na ostale, kako bi stekli trajnu naviku za vežbanje. U tom smislu tokom časova fizičkog vaspitanja razredni učitelj i nastavnik treba da učenicima prikaže i objasni vežbe, koje za određeno vreme oni treba kod svojih kuća, samostalno, ili uz pomoć drugih, da savladaju. Posle izvesnog perioda, razredni učitelj ili nastavnik, na redovnim časovima kontrolisaće šta je učenik od postavljenih zadataka ostvario.

Korektivno-pedagoški rad organizuje se sa učenicima koji imaju loše držanje tela (posturalni poremećaji). Rad sprovodi nastavnik u saradnji sa lekarom ili fizijatrom koji utvrđuje vrstu i stepen deformiteta i, s tim u vezi, vežbe koje treba primeniti. Teži slučajevi telesnih deformiteta tretiraju se u specijalizovanim zdravstvenim ustanovama.

Svi učenici, koji se upućuju i na korektivno-pedagoški rad, uz ograničenja, vežbaju na redovnim časovima i najmanje jednom nedeljno na časovima korektivno-pedagoškog rada. Program sačinjavaju nastavnik i lekar specijalista, i on treba da je primeren zdravstvenom stanju učenika.

Izleti se mogu organizovati po odeljenjima, ili sa više odeljenja, a njihove operativne zadatke, kao i lokaciju, utvrđuju razredna veća. U četvrtom razredu organizuju se dva poludnevna izleta sa obaveznim pešačenjem od 6 kilometara u oba pravca. Izleti se organizuju u radne dane ili subotom.

Krosevi se održavaju dva puta godišnje za sve učenike. Organizacija ovog zadatka zbog velikog broja učesnika, osim što pripada nastavniku fizičkog vaspitanja, zadatak je i svih nastavnika škole. Održavanje kroseva pretpostavlja blagovremene i dobre pripreme učenika. Kros se održava u okviru radnih dana, planiranih za ovu aktivnost. Aktiv nastavnika utvrđuje mesto održavanja i dužinu staze, kao i celokupnu organizaciju.

Takmičenja učenika čine integralnu komponentu procesa fizičkog vaspitanja na kojima učenik proverava rezultat svoga rada. Škola je obavezna da stvori materijalne, organizacione i druge uslove kako bi školska takmičenja bila dostupna svim učenicima. Aktiv nastavnika na početku školske godine sačinjava plan takmičenja (propozicije, vreme...). Obavezna su unutarodeljenjska i međuodeljenjska takmičenja iz *atletike*,

vežbi na tlu i spravama i jedne sportske igre. Učenici učestvuju i na onim takmičenjima koja su u programu Ministarstva prosvete i sporta.

Slobodne aktivnosti - sekcije organizuju se najmanje jednom nedeljno prema planu rada kojeg sačinjavaju nastavnik razredne nastave i nastavnik fizičkog vaspitanja. Na početku školske godine, učenici se opredeljuju za jednu od aktivnosti za koje škola ima uslova da ih organizuje. Časovi slobodnih aktivnosti organizuju se za više sportskih grana.

Zahtev da se cilj fizičkog vaspitanja ostvaruje i preko onih organizacionih oblika rada koji se ostvaruju u vančasovno i vanškolsko vreme, podrazumeva i prilagođavanje celokupne organizacije i režima rada škole, te će se u koncipiranju godišnjeg programa rada vaspitno-obrazovno delovanje proširiti i na ove organizacione oblike rada i za njihovu realizaciju obezbediti potreban broj dana i neophodni materijalni uslovi za rad. Na taj način, čitav proces fizičkog vaspitanja u časovnoj, vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada biće jedinstven i pod kontrolnom ulogom škole, kao najodgovornijeg i najstručnijeg društveno-vaspitnog faktora, kako bi se sačuvala osnovna programska koncepcija nastave fizičkog vaspitanja.

3. *Teorijsko obrazovanje* podrazumeva sticanje određenih znanja putem kojih će učenici upoznati suštinu vežbaonog procesa i zakonitosti razvoja mladog organizma, kao i sticanje higijenskih navika, znanja o zdravlju, kako bi shvatili krajnji cilj koji fizičkim vaspitanjem treba da se ostvari. Sadržaji se realizuju na redovnim časovima, na vančasovnim i vanškolskim aktivnostima, uz praktičan rad i za to se ne predviđaju posebni časovi.

Iz oblasti zdravstvenog vaspitanja teorijski deo programskih sadržaja realizuju se u toku nastavne školske godine sa četiri časa (dva u prvom polugodištu i dva u drugom polugodištu) i na svakom praktičnom času. Nastavnik realizuje predložene teme određuje teme, shodno uzrasnom i obrazovnom nivou učenika i integrisanim tematskim planiranjem kroz obavezne i izborne predmete. Prilikom donošenja godišnjeg plana i programa vaspitno-obrazovnih zadataka škole, na nivou aktiva i nastavničkog veća, usaglašavaju se tematska područja koja će se realizovati iz oblasti zdravstvenog vaspitanja.

Časovi fizičkog vaspitanja - organizacija i osnovni didaktičko-metodički elementi

Osnovne karakteristike časova fizičkog vaspitanja treba da budu: jasnoća nastavnog sadržaja; optimalno korišćenje raspoloživog prostora, sprava i rekvizita; izbor racionalnih oblika i metoda rada; izbor vežbi optimalne obrazovne vrednosti; funkcionalna povezanost svih delova časa - unutar jednog i više uzastopnih časova jedne nastavne teme; puna vedrina i aktivnost učenika tokom časa - motorička i misaona; vizualizacija pomoću savremenih tehničkih sredstava.

U četvrtom razredu časovi se moraju dobro organizovati, kako u pogledu jasnih i preciznih oblika i metoda rada, tako i u pogledu stvaranja radne i vedre atmosfere. U didaktičkoj četvorodelnoj podeli treba da preovladaju igre, ali i sadržaji koji zahtevaju preciznost izvođenja, a kojima prethode tačna uputstva učitelja ili predmetnog nastavnika. Zatim, učitelj ili predmetni nastavnik treba da prati tok rada i ukazuje na greške, kako bi sadržaji, pretežno prirodnog karaktera, dali dobru osnovu za usvajanje sadržaja sa konvencionalno složenijom biomehaničkom strukturom, koji se planiraju za naredne razrede. Od metoda preovladava metod žive reči, praktični prikazi zadatka od strane učitelja ili učenika starijih razreda, kao i prikazi prigodnih sadržaja putem slika, skica i video-tehnike. Na kraju časa, učitelj ili predmetni nastavnik, prigodnim rečima treba da dâ ocenu rada tokom proteklog časa i učenike upozna sa narednim sadržajem. Nikako ne treba da se dogodi situacija da deci nije jasno koje sadržaje su uvežbavali i u kojoj meri su ih savladali. U tom cilju će i pedagoške mere, kao što su pohvale i isticanje dobrih primera izvođenja, uticati na efikasniju saznavnu funkciju i motivisanost za usvajanje određenih znanja i sticanje navika, pošto deca u ovom uzrastu imaju velike potrebe za takmičenjem, što samo treba pozitivno usmeriti.

Prilikom izbora oblika rada, učitelj ili predmetni nastavnik treba da uzmu u obzir prostorne uslove rada, broj učenika na času, broj sprava i rekvizita, dinamiku obučavanja i uvežbavanja nastavnog zadatka, što znači da prednost ima onaj oblik rada (frontalni, grupni, individualni) koji se pravovremeno primenjuje. *Frontalni rad* se obično primenjuje u početnoj fazi obučavanja i kada je obezbeđen dovoljan prostor i broj rekvizita u odnosu na broj učenika (trčanja, vežbe na tlu, elementi timskih igara); *grupni rad* sa različitim zadacima primenjuje se u fazi uvežbavanja i to tako da su grupe stalne za jednu tematsku oblast, sastavljene prema individualnim sposobnostima učenika (homogenizirane), a koje i čine osnov u diferenciranom pristupu izboru sadržaja, u odnosu na te individualne sposobnosti, radna mesta u grupnom radu, osim glavnog

zadatka, treba da sadrže i pomoćne sprave za uvežbavanje delova biomehaničke strukture glavne vežbe (predvežbe), kao i one vežbe koje se odnose na razvijanje one sposobnosti koja je relevantna za izvođenje glavne vežbe (najviše tri vežbe). Radno mesto je po sadržaju konzistentno u odnosu na glavni zadatak, što je u skladu sa principima intenzivno organizovane nastave. *Individualan rad* primenjuje se za učenike manjih sposobnosti, kao i za učenike natprosečnih sposobnosti.

Prilikom izbora metodskih postupaka obučavanja i uvežbavanje motoričkih zadataka, nastavnik treba da odabere vežbe takve obrazovne vrednosti koje će za raspoloživ broj časova obezbediti optimalno usvajanje tog zadatka.

Demonstracija zadatka mora da bude jasna i precizna uz korišćenje savremenih mogućnosti.

Planiranje obrazovno-vaspitnog rada

Nastava fizičkog vaspitanja organizuje se sa po 3 časa nedeljno. Nastavnik treba da izradi:

- *opšti globalni plan rada*, koji sadrži sve organizacione oblike rada u časovnoj, vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada sa operativnim elementima za konkretnu školu;
- *opšti globalni plan po razredima*, koji sadrži organizacione oblike rada koji su predviđeni za konkretan razred i njihovu distribuciju po ciklusima. Zatim, ovaj plan rada sadrži distribuciju nastavnog sadržaja i broj časova po ciklusima i služi kao osnova za izradu operativnog plana rada po ciklusima;
- *plan rada po ciklusima sadrži* obrazovno-vaspitne zadatke, sve organizacione oblike rada koji se realizuju u konkretnom ciklusu, raspored nastavnog sadržaja sa vremenskom artikulacijom (mesec, broj časova i redni broj časova) i methodske napomene.

Nastavno gradivo podeljeno je u tri ciklusa, ili četiri, ukoliko se za taj razred predviđa kursni oblik. To su:

- jedan ciklus za atletiku,
- jedan ciklus za vežbe na tlu i spravama,
- jedan ciklus za timsku igru,
- jedan ciklus za kursni oblik (ukoliko je planiran za određeni razred u časovnoj organizaciji rada),
- teorijski deo (2+2) za realizaciju tema iz zdravstvenog vaspitanja.

Ukoliko se organizuje kursni oblik za aktivnost u časovnoj organizaciji rada, onda se planira četvrti ciklus, tako što se po četiri časa oduzima od prva tri ciklusa. Nastavno gradivo po ciklusima može da se ostvaruje u kontinuitetu za jedan vremenski period (npr. atletika u jesenjem, vežbe na tlu i spravama u zimskom i timska igra u prolećnom), ili u dva perioda (npr. trčanja i skokovi iz atletike u jesenjem, a bacanja u prolećnom periodu).

Praćenje i vrednovanje rada učenika

Praćenje napretka učenika obavlja se sukcesivno u toku cele školske godine, na osnovu jedinstvene metodologije koja predviđa sledeće tematske celine. U četvrtom razredu ocenjivanje se vrši brojčano, na osnovu ostvarivanja operativnih zadataka i minimalnih obrazovnih zahteva.

1. Stanje motoričkih sposobnosti;
2. Usvojene zdravstveno-higijenske navike;
3. Dostignuti nivo savladanosti motornih znanja, umenja i navika u skladu sa individualnim mogućnostima;
4. Odnos prema radu.

1. Praćenje i vrednovanje motoričkih sposobnosti vrši se na osnovu savladanosti programskog sadržaja kojim se podstiče razvoj onih fizičkih sposobnosti za koje je ovaj uzrast kritičan period zbog njihove transformacije pod uticajem fizičkih aktivnosti-koordinacija, gipkost, ravnoteža, brzina, snaga i izdržljivost.
2. Usvojenost zdravstveno-higijenskih navika, prati se na osnovu utvrđivanja nivoa pravilnog držanja tela i održavanja lične i kolektivne higijene a takođe i na osnovu usvojenosti i primene znanja iz oblasti zdravlja.
3. Step savladanosti motornih znanja i umenja sprovodi se na osnovu minimalnih programskih zahteva, koji je utvrđen na kraju navođenja programskih sadržaja.
4. Odnos prema radu vrednuje se na osnovu redovnog i aktivnog učestvovanja u nastavnom procesu, takmičenjima i vanškolskim aktivnostima.

Ocenjivanje učenika u okviru praćenja i vrednovanja nastavnog procesa, vrši se na osnovu pravilnika o ocenjivanju učenika osnovne škole i na osnovu savremenih didaktičko metodičkih znanja.

Pedagoška dokumentacija i didaktički materijal

Obavezna pedagoška dokumentacija je:

1. *Dnevnik rada*, struktura i sadržaj utvrđuje se na republičkom nivou, i odobrava ga ministar, a nastavniku se ostavlja mogućnost da ga dopuni onim materijalom za koje ima još potrebe.
2. *Planovi rada*: godišnji, po razredima i ciklusima, plan stručnog aktiva, plan vančasovnih i vanškolskih aktivnosti i praćenje njihove realizacije.
3. *Pisane pripreme* nastavnik sačinjava za pojedine nastavne teme koje sadrže: vremensku artikulaciju ostvarivanja nastavne teme (ukupan i redni broj časova, vreme realizacije), konzistentnu didaktičku strukturu časova (oblike rada, metodičke postupke obučavanja i uvežbavanja).
4. *Radni karton*: treba da ima svaki učenik sa programom vežbaonog sadržaja kojeg sačinjava učitelj ili predmetni nastavnik, a koji su prilagođeni konkretnim uslovima rada.
5. *Formulari za obradu podataka za*: stanje fizičkih sposobnosti, realizaciju programskih sadržaja u časovnoj i vančasovnoj organizaciji rada.
6. *Očigledna sredstva*: crteži, konturogrami, video-trake aranžirane, tablice orijentacionih vrednosti motoričkih sposobnosti, raznovrsna obeležavanja radnih mesta i drugi pisani materijali koji upućuju učenike na lakše razumevanje radnih zadataka.

IZBORNI NASTAVNI PREDMETI

VERSKA NASTAVA

Cilj i zadaci

Ciljevi verske nastave jesu da se njome posvedoče sadržaj vere i duhovno iskustvo tradicionalnih crkava i religijskih zajednica koje žive i deluju na našem životnom prostoru, da se učenicima pruži celovit religijski pogled na svet i život i da im se omogući slobodno usvajanje duhovnih i životnih vrednosti Crkve ili zajednice kojoj istorijski pripadaju, odnosno čuvanje i negovanje sopstvenog verskog i kulturnog identiteta. Upoznavanje učenika sa verom i duhovnim iskustvima sopstvene, istorijski date Crkve ili verske zajednice treba da se ostvaruje u otvorenom i tolerantnom dijalogu, uz uvažavanje drugih religijskih iskustava i filozofskih pogleda, kao i naučnih saznanja i svih pozitivnih iskustava i dostignuća čovečanstva.

Zadaci verske nastave su da kod učenika:

- razvija otvorenost i odnos prema Bogu, drugačijem i savršenom u odnosu na nas, kao i otvorenost i odnos prema drugim ličnostima, prema ljudima kao bližnjima, a time se budi i razvija svest o zajednici sa Bogom i sa ljudima i posredno se suzbija ekstremni individualizam i egocentrizam;
- razvija sposobnost za postavljanje pitanja o celini i konačnom smislu postojanja čoveka i sveta, o ljudskoj slobodi, o životu u zajednici, o fenomenu smrti, o odnosu sa prirodom koja nas okružuje, kao i o sopstvenoj odgovornosti za druge, za svet kao tvorevinu Božju i za sebe;
- razvija težnju ka odgovornom oblikovanju zajedničkog života sa drugim ljudima iz sopstvenog naroda i sopstvene Crkve ili verske zajednice, kao i sa ljudima, narodima, verskim zajednicama i kulturama drugačijim od sopstvene, ka iznalaženju ravnoteže između zajednice i vlastite ličnosti i ka ostvarivanju susreta sa svetom, sa prirodom, i pre i posle svega, sa Bogom;
- izgradi sposobnost za dublje razumevanje i vrednovanje kulture i civilizacije u kojoj žive, istorije čovečanstva i ljudskog stvaralaštva u nauci i drugim oblastima;
- izgradi svest i uverenje da svet i život imaju večni smisao, kao i sposobnost za razumevanje i preispitivanje sopstvenog odnosa prema Bogu, ljudima i prirodi.

PRAVOSLAVNI KATIHIZIS (VERONAUKA)

Cilj i zadaci

Cilj nastave pravoslavnog katihizisa (veronauke) u IV razredu jeste da učenici steknu znanja o tome da postojanje sveta ima svoj cilj. Taj cilj je eshatološka kao liturgijska zajednica: jedinstvo svih stvorenih bića među sobom i na kraju s Bogom, preko Bogočoveka Isusa Hrista. Cilj zbog kojeg je sve stvoreno i zašto je stvoreno na ovaj način, otkriven nam je kao Crkva, odnosno kao konkretna liturgijska zajednica.

Zadaci pravoslavnog katihizisa (veronauke) su da učenik:

- izgradi svest o tome da Bog opšti sa svetom kroz čoveka Hrista;
- uoči da je Hristos korporativna ličnost;
- zapazi da u Crkvi niko ne može da postoji sam za sebe, bez zajednice sa svima;
- stekne pojam o biću kao zajednici;
- shvati da je izvor svakog greha egoizam, individualizam.

Sadržaji programa

CILJ ZBOG KOGA JE BOG STVORIO SVET (DA SVET POSTANE CRKVA)

- Crkva je konkretna liturgijska zajednica.

LITURGIJA JE ZAJEDNICA MNOGIH LJUDI I PRIRODE S BOGOM OCEM PREKO JEDNOG ČOVEKA - HRISTA

- Struktura Liturgije (episkop, sveštenici, đakoni i narod).

CRKVA KAO IKONA BUDUĆEG CARSTVA

- Odbijanje prvog čoveka Adama da sjedini stvorenu prirodu s Bogom, odnosno da sarađuje na ostvarenju Božijeg plana o svetu (čovekov pad i posledice toga - prvorođni greh);
- Crkva u hrišćanskoj arhitekturi (pravoslavni hram i liturgijska struktura).

Način ostvarivanja programa

Cilj nastave u IV razredu jeste da učenici steknu znanja o tome da postojanje sveta ima svoj cilj. Taj cilj je eshatološka kao liturgijska zajednica; jedinstvo svih stvorenih bića među sobom i na kraju s Bogom, preko Bogočoveka Isusa Hrista. Cilj zbog kojeg je sve stvoreno i zašto je stvoreno na ovaj način, otkriven nam je kao Crkva, odnosno kao konkretna liturgijska zajednica.

Ovim se postižu vrlo važna znanja:

- da se istina sveta smešta u eshaton kao zajednicu svih stvorenih bića s Bogom Ocem preko Hrista i da je ona merilo svih istorijskih događaja u kojima sudeluje Bog, a Bog sudeluje u onim istorijskim događajima koji vode ka ovom cilju;
- da je Liturgija ikona Carstva Božijeg koje će se tek u budućnosti ostvariti;
- da je čovek odgovoran za istoriju i postojanje prirode i da tu odgovornost istinski ostvaruje jedino ako živi takvim načinom života koji je utemeljen na budućem Carstvu Božijem i njegovoj strukturi;
- da su Bog i čovek u Hristu, odnosno u Liturgiji, neodvojivi, jer Bog preko Hrista sudeluje u ostvarenju budućeg Carstva Božijeg, odnosno Bog preko ljudi, koji su članovi Crkve kao liturgijske zajednice, čini prisutnim to Carstvo u istoriji, jer Liturgiju konstituiše Duh Sveti.

Navedena znanja biće potrebna i u kontekstu kasnijeg upoređenja ovako viđene istine sveta s problemom greha i smrti, odnosno u rasvetljavanju pitanja koliko liturgijski način postojanja realno pruža odgovor na problem smrti. Jer, ako se analizira smrt svakog bića ponaosob, ona je prisutna zato što je priroda svakog bića smrtna, a to je zbog toga što je ona stvorena ni iz čega. Nosioci, pak, te prirode, tj. konkretna bića, pre svega ljudske ličnosti, svojim prirodnim rođenjem ukazuju na činjenicu da priroda postoji i pre njih, jer oni pre rođenja nisu postojali dok je ljudska priroda postojala i pre njihovog rođenja. Na taj način svi smo naslednici smrti zato što smo naslednici prirode. Istovremeno, ova činjenica ukazuje i na razliku između prirode i ličnosti kod čoveka, kao i na to da je postojanje svakog čoveka po prirodi izazov njegovoj slobodi. Ovaj problem se može prevazići jedino kroz jedno novo rođenje, Krštenje, gde je večno postojanje prirode izraz naše slobode izražene kao zajedništvo s Bogom u Hristu. Na globalnom planu, smrt preči čitavoj tvorevini sve dotle dok je ona odvojena od Boga, odnosno dok ne postoji slobodno u odnosu na svoje zakone kroz jednu ličnost koja sjedinjuje s Bogom. Liturgija je ikona postojanja stvorene prirode u ličnosti Hristovoj, odnosno njenog slobodnog postojanja, sloboda se izražava kao ljubav prema Bogu i prema drugim ljudima i bićima, prevazilazi se smrt i ostvaruje se besmrtnost za svu prirodu.

Teme: Cilj zbog kog je Bog stvorio svet i Prvorodni greh treba realizovati preko opisa Liturgije, koja sadrži sve: celokupnu prirodu kroz prirodne darove, hleb, vino, ulje, vodu; molitve kojima se molimo za blagorastvorenje vazduha, za izobilje plodova zemaljskih... itd; ljude koji su svi sjedinjeni u Hristu i postoje slobodno od prirodnih zakona i okrenuti ka Bogu Ocu.

Objašnjavajući službu episkopa (sveštenika) u Liturgiji, treba ukazati na zadatak prvostvorenog čoveka Adama u prirodi, a samim tim i svih ljudi, da je čovek stvoren da bude sveštenik u prirodi i da sjedini prirodu s Bogom Ocem kao i na suštinu čovekovog pada, odnosno greha, koja se ogleda u odbijanju čoveka da to učini. Posledica toga greha jeste smrt u prirodi kao razjedinjavanje svega na sastavne delove i opasnost da se priroda vrati u nebiće, ali koja nije kazna Božija, već ostajanje prirode, zlom voljom čoveka, nesjedinjene s Bogom, tj. postojanje prirode u čoveku Adamu na osnovu njenih zakona koji joj prouzrokuju smrt. Kao potvrdu da priroda ne može postojati sama za sebe, bez zajednice ličnosti, odnosno slobode čoveka koja se izražava kao ljubav prema Bogu, treba navesti iskustvo ličnosti i kako stvari i priroda izgledaju u tom iskustvu. Na primer, treba ukazati na iskustvo da kad nam neko koga volimo iz ljubavi podari bilo koju stvar, ona za nas postaje značajna, iako dotad nismo ni primećivali da postoji.

Kao pomoćnu literaturu treba koristiti studiju: J. Zizjulas, Tvar kao evharistija, kao i druge slične studije).

Tema: Liturgija je zajednica u Hristu... i Crkva kao ikona budućeg Carstva treba, takođe, realizovati preko opisa Liturgije ukazivanjem na to da je Liturgija hristocentrična, odnosno da se svi u Liturgiji sjedinjuju, preko episkopa, kao preko Hrista, sa Bogom, kao i na to da Liturgija počinje rečima: "Blagosloveno Carstvo

oca i Sina i Sv. Duha" i da sve u njoj ukazuje na buduće Carstvo. (Za realizaciju ove teme treba koristiti: J. Zizjulas, Evharistija i Carstvo Božije, kao i drugu sličnu literaturu).

Ono što je najvažnije i što je osnovni cilj katihizisa jeste to da učenici postanu članovi Liturgijske zajednice. Jer, Liturgija kao živo prisustvo Hrista i kao ikona večnog postojanja prirode i čoveka, treba da da ipostas, odnosno da ocrkveni i da da smisao našem istorijskom viđenju. Zato treba, kad god je to moguće učenike dovoditi, ili upućivati na Liturgijska sabranja.

U toku svake godine, konkretno pre svih nailazećih velikih praznika, kako Gospodnjih, tako i Bogorodičnih i svetiteljskih, treba upoznati učenike sa istorijom nastanka praznika i sadržinom događaja koji se slavi.

Kad je reč o svetiteljskim praznicima posebnu pažnju treba obratiti Srbima svetiteljima: Sv. Savi, Sv. Simeonu, na praznik Vidovdan itd.

Učenici bi trebalo da se upoznaju s ličnostima svetitelja koje slave kao Krsnu slavu (U tu svrhu treba, pre svega, koristiti žitija tih svetitelja koja se mogu naći u delu Justina Popovića *Žitija svetih*, Ćelije, Valjevo, a zatim i ostalu prigodnu literaturu).

Takođe, pre početka Vaskršnjeg posta, treba upoznati učenike s njegovom sadržinom i ciljem, kao i sa bogoslovskom podlogom posta, i njegovom važnošću za čoveka. (Najpogodnija literatura za to jeste: A. Šmeman, *Veliki post*, Kragujevac, poslednje izdanje).

ISLAMSKA VJERONAUKA (ILMUDIN)

Cilj i zadaci

Cilj nastave islamske vjeronauke (ilmudin) u četvrtom razredu jeste da učenike upozna sa činjenicom da su oni društvena bića koja znaju cijeniti osnovne vrijednosti u životu na ovome svijetu, te da u praksi Poslanika Muhameda a.s. nalaze odgovor za svoje probleme i uzor za svoj odnos prema onome što ih okružuje.

Zadaci nastave islamske vjeronauke (ilmudin) su da kod učenika:

- razvija svijest o Bogu kao Stvoritelju i ljudima kao najsavršenijim stvorenjima;
- razvija sposobnost o vrednovanju kulture i civilizacije u kojoj žive, te shvatanje razloga uspona i padova u istoriji čovječanstva;
- razvije sposobnost za odgovorno oblikovanje zajedničkog života sa drugima.

Sadržaji programa

PORODICA I DRUŠTVO

- uloga i važnost porodice u islamu;
- odnos prema roditeljima;
- odnos prema braći i sestrama;
- odnos prema ostalim članovima rodbine;
- odnos prema siročadima (djeci koja su bez roditelja);
- odnos prema zajednici u kojoj se živi;
- kakav je bio odnos Muhameda a.s. prema svojoj porodici;

- kakvi su bili unuci Muhameda a.s;
- koje su osnovne dužnosti roditelja prema djeci.

ŽIVOT POSLANIKA MUHAMEDA A.S.

- u kakvim prilikama je rođen i gdje je živio Poslanik a.s;
- šta je dovelo do iseljavanja prvih muslimana u Abesiniju;
- koja je vrijednost i uloga strpljenja u pozivanju na put spasa;
- zašto je jedan period u životu Poslanika a.s. prozvan "godine tuge";
- šta je hiira (preseljenje iz Meke u Medinu) koji je njen značaj, poruka i pouka;
- kako su stanovnici Medine prihvatili islam i muslimane;
- šta je dovelo do prvog otvorenog sukoba muslimana i idolopoklonika iz Meke na Bedru;
- drugi sukob na Uhudu, i šta je razlog negativnom ishodu na Uhudu;
- dogovor na Hudejbiji;
- pisma Muhameda a.s. vladarima;
- oslobođenje Meke;
- oprostni hac Poslanika a.s;
- koje su glavne poruke sa oprostnog hadža;
- preseljenje Poslanika a.s. na ahiret;
- kakav je bio Muhamed a.s. kao ličnost;
- šta kažu veliki mudri ljudi o Muhamedu a.s.

NAMAZ (MOLITVA)

- šta je cuma namaz, kad i kako se ona obavlja;
- kad i kako se obavlja teravija namaz;
- kako se obavlja bajram namaz;
- šta kvare namaz;
- koja je vrijednost zajedničkog obavljanja namaza;
- kako se obavlja cena za namaz;
- šta je sehvi secda i kako se ona obavlja.

Način ostvarivanja programa

Predviđeni broj časova za versku nastavu, islamska vjeronauka, vjeroučitelj će iskoristiti tako što će na svakom času kratko ponoviti sadržaje sa prethodnog časa, a zatim će preći na temu koja je predviđena za aktuelni čas. Nakon obrade date teme vjeroučitelj će podsticati učenike na razgovor. Međusobni razgovor učenika, i učenika i vjeroučitelja, ima za cilj da pokaže da li je obrađeni sadržaj usvojen i da li je našao mjesto u praktičnom životu učenika. U ostvarivanju sadržaja programa islamska vjeronauka treba koristiti i udžbenik vjeronauke za četvrti razred osnovne škole autora Refika Čatića.

KATOLIČKI VJERONAUK

Cilj i zadaci

Cilj nastave katoličke vjeronauke u osnovnom obrazovanju i vaspitanju je uvođenje u vjeru koja je za kršćane temeljna, a to je izgradnja crkvene zajednice. Crkva se ne temelji na instituciji kao takvoj nego na događajima spasenja. Događaji spasenja su u životu kršćanina u sakramentima. Sakramenti su, dakle, okosnica ove godine. Oni su kao liturgijsko događanje za djecu tajnoviti, zanimljivi, puni simbola i dinamike. Zato smo i stavili podnaslov: "Ljubiti Crkvu". Svaki sakrament na svoj način zadržava cjelospasenjski događaj čega je središte Krist i zajednica vjernika gdje se događa to spasenje. Euharistiju kao sakrament središnjeg događanja ćemo i ove godine, ali na drugi način, obraditi. Djeca vole govor simbola, pa ćemo i u nastavi pokušati predavajući i činiti da pojedine simbole sami rade i izrađuju da im tako ti simboli postaju bliski, a liturgijski jezik razumljiv i prihvatljiv.

Dakle, misao vodilja nastave vjeronauka četvrtog razreda osnovne škole jeste izgradnja zajedništva liturgijskog tipa gdje djeci Crkvu približava kao mjesto ne nekih mističnih obreda, nego mjesto događaja spasenja u riječi i znaku. Cilj je da i ona djeca, koja eventualno ne prakticiraju sakramente, ipak znaju što se to "događa" sa njihovim prijateljima koji vole Crkvu.

Sadržaji programa

LJUBITI CRKVU (SAKRAMENTI)

UVOD

- Upoznavanje učenika sa sadržajima programa katoličkog vjeronauka za IV razred.

CRKVA JE MJESTO SUSRETA

- Crkva kao mjesto svetog događanja (Isus ustanovljuje Crkvu);
- Riječ i znak (Govor simbola);
- Milost kao znak ljubavi (Bog nas želi imati u milosti);
- Riječi koje milost daju (Značenje sakramentalnih riječi);
- Krštenje (Zaliha za krštenje);
- Milost krštenja (Dijete Božije i član Crkve);
- U zajednici Božijeg naroda (Crkva kao zajednica braće i sestara).

CRKVA JE HRAM DUHA SVETOGA I BORAVIŠTE BOŽJE U NAMA

- Hram Duha Svetoga (Božija želja da boravi u čovjeku);
- Pečat dara Duha Svetoga (Biti poslanik);
- Susret sa zajednicom učenika (Obred krizmanja);

- Starozavjetna gozba Saveza (Saveznik s Bogom);
- Isusova žrtva (Žrtva je znak ljubavi);
- S Isusom za stolom (Isusov sam učenik).

SLAVITI BOGA U ZAJEDNICI

- Slavimo blagdane pričešću (Crkvena godina);
- Čovjek je pozvan na slobodu (Divim se Božjem povjerenju prema meni);
- Isus oprašta grijeha (Zahvalan sam za njegovu prijateljstvo);
- Pomirenje (Odluka činiti dobro);
- Isus voli bolesnike (Plemenitost brige za bolesnike);
- Pomast oprašta i liječi (Ljepota duhovne skrbi za bolesnike).

SVEĆENIČKI RED U SLUŽBI ZAJEDNICE

- Svećenički oblik služenja Bogu (Svećenički narod);
- Novozavjetno svećeništvo Isusa Krista (Trostruka svećenička služba);
- Izabran i poslan (Obred rođenja);
- Pashalni misterij (Isus posrednik i svećenik).

OBITELJ U SLUŽBI ŽIVOTA

- Pozvani na život (Bog je tvorac života);
- Isus voli mlade (Cijeniti brak i obitelj);
- Zadana riječ kao savez zajedništva (Cijena poštovanja u zajedništvu braka).

Način ostvarivanja programa

Vjerska nastava je zajedničko djelo katehete (vjeroučitelja) i katehizanta (vjeroučenika). Polazište je konkretna stvarnost. Iz doživljenih iskustava prelazi se na istine, iz kojih se potom vraća na svakodnevnu njihovu primjenu. Ovakav način spoznaje ima vlastiti red: upoznavanje (obrada novih sadržaja), sređivanje (sistematizacija), ponavljanje, primjena i provjeravanje. To je makrostruktura ovakvog načina spoznaje. Međutim, i ovi dijelovi imaju svoju mikrostrukturu. Tako, na primjer: način spoznaje posjeduje slijedeće stupnjeve:

- postavljanje cilja, motiviranje, obrada novih nastavnih sadržaja, učenje, induktivni i deduktivni zaključci, izravni i neizravni dokazi, formuliranje zapamćenih činjenica...
- ili, sadržaj primjene ima ove dijelove: problem, postavljanje cilja, rješavanje problema, zadaća, upoznavanje prilika i uvježbavanje.

Kod spoznavanja treba imati pred očima fizionomiju grupe i pojedinaca, no u okviru sata pod kojim se obrađuju novi nastavni sadržaji vrši se primjena, ponavljanje i vrednovanje obrađenoga gradiva.

Imajući na umu gore istaknuto, pojedini sat vjeronauka bi trebao izgledati ovako: kratko ponavljanje sadržaja prethodnog sata, i posebno osvjetljavanje onoga što će poslužiti kao temelj za aktualni sat. Nakon

postavljanja cilja (što? i kako?), prelazi se na obradu novih nastavnih sadržaja (npr. treći razred, prvi sat treće tematske cjeline), gdje se zapravo objašnjava učeniku, što to znači da "smo u zajednici s Bogom", ističući što to znači za nas i za ljude oko nas. Zaključci se mogu istaći na ploči. Nakon ovoga se već poznati sadržaji produbljuju, uče, tj. razgovara se o pomirenju (što? kako? i zašto?). Ovako usvojeno gradivo u skladu sa odgojnim ciljem, mora naći svoju primjenu u životu učenika. Razgovara se zašto i kako treba zahvaliti Bogu za roditelje, braću i prijatelje. Ovakva spoznaja i dječje iskustvo se oslanjaju na njegov doživljaj i na tekst Svetog Pisma.

Prozivku i domaću zadaću obavimo u prikladno vrijeme.

EVANGELIČKO-LUTERANSKI VJERONAUK SLOVAČKE EVANGELIČKE CRKVE A.V.

Cilj i zadaci

Cilj verske nastave evangeličko-luteranski vjeronauk Slovačke evangeličke crkve a.v. jeste upoznavanje dece sa hrišćanskom verom i jasnim tumačenjem biblijske vesti. Upoznavanje dece sa hrišćanskom verom i tumačenje biblijske vesti treba da doprinesu buđenju i negovanju verskih osećaja kod dece kao i njihovom privođenju Isusu Hristu, kao najboljem prijatelju, što istovremeno znači i podsticanje ljubavi prema Isusu.

Zadaci nastave evangeličko-luteranski vjeronauk slovačke evangeličke crkve a.v. jesu da učenici:

- razvijaju moralno-verski osećaj;
- stiču nova znanja, a da stečena nadograđuju;
- razviju potrebu za učestvovanjem u oblikovanju zajedničkog života sa drugim članovima društva, kao i uspostavljanje ravnoteže sa ljudima različitih religija i kultura;
- izrade pozitivne vrednosti prema sadržaju dekaloga sa naglaskom na poverenje;
- upoznaju Isusov život i steknu spoznaje da je Isus njihov veliki prijatelj;
- upoznaju crkvu godinu, uz naglasak na najveće praznike.

Sadržaji programa

UPOZNAJMO BOŽJE ZAPOVESTI

- Prvi deo Božjih zapovesti: 1-3. zapovest;
- Drugi deo Božjih zapovesti: 4-10. zapovest;
- Najveća zapovest u Božjem Zakonu (Mt. 22, 37).

BIBLIJSKI DOGAĐAJI IZ NOVOG ZAVJETA

- Zavetovanje Spasitelja;
- Privođenje Isusa u hram;
- Krštenje Isusovo;
- Kušanje Isusovo;
- Isus i bogat čovek;

- Žena grešnica;
- Isus u kući Levija;
- Marija i Marta;
- Isus i Nikodim;
- Zakhej.

ISUSOVA DELA

- Svadba u Kani Galilejskoj;
- Isceljenje oduzetog;
- Isceljenje sluga kapitanova;
- Isus hrani pet hiljada ljudi;
- Oluja na moru;
- Isus daje život - Jairova kći;
- Lazarevo vaskrsenje.

CRKVENA GODINA - PRAZNICI

- Kako izgleda crkvena godina?

RAZDOBLJA:

- Advent;
- Božić;
- Post.

PRAZNICI:

- Uskrs;
- Silazak Svetoga Duha na apostole;
- Zahvalnost za letinu;
- Sećanje na izgradnju hrama;
- Crkvena slava
- Reformacija.

Način ostvarivanja programa

Polazne tačke verske nastave: Osnovni sadržaj verske nastave evangeličko-luteranski vjeronauk Slovačke evangeličke crkve a.v. jeste upoznavanje dece sa hrišćanskom verom, jasnim tumačenjem biblijske vesti kao i sudelovanjem u traženju smisla života.

Kod izučavanja se uključuju sva čula deteta, cela njegova ličnost. Akcenat se stavlja na odgovarajući način obrade gradiva a ne na količinu istog. (Dete ne mora znati veliki broj podataka, imena, ali treba da zna događaje, dela, a naročito treba da poznaje razloge, ciljeve, veze i idejni osnov biblijskog događaja, čuda, priče...).

Kod izučavanja **katehizma** akcenat se stavlja na to da deca u potpunosti shvate gradivo, te da o pojedinim biblijskim istinama imaju čiste i jasne (pojmove) predocbe. Versko izučavanje ne može da bude čisto intelektualno, niti čisto emocionalno. Kod veronaouke posredujemo stavove jednako, kao i znanje. Pored količine informacija važnost pridajemo i intenzitetu njihovog proživljavanja.

Verska nastava evangeličko-luteranski vjeronauk Slovačke evangeličke crkve a.v. u IV razredu osnovne škole koncipirana je u četiri osnovne teme. Za obradu i utvrđivanje tema planiran je sledeći broj časova:

- Upoznajmo Božje zapovesti - 4 časa.
- Biblijski događaji iz Novog Zaveta - 11 časova.
- Isusova dela - 8 časova.
- Crkvena godina - praznici - 12 časova.

Predlog strukture časa verske nastave u IV razredu:

Kratka pobožnost: Uvodna molitva, tekst iz Biblije sa kraćim tumačenjem na aktuelnu temu nedelje. Ovaj deo časa se može završiti duhovnom pesmom (10 min.).

- *Ponavljjanje gradiva* sa prethodnih časova (10 min.).
- *Novo gradivo* prema planu (15 min.).
- *Rad sa Biblijom:* čitanje, debata, davanje zadatka za čitanje Biblije kod kuće (5 min.).
- *Molitva, pesma* (5 min.).

Prostor, oprema, nastavna sredstva: Prostor u kome se odvija verska nastava treba prilagoditi potrebama ove nastave, a pre svega raspored sedenja učenika. Prostor, svojim izgledom treba učenicima da pruži sliku nastavnog predmeta koji se u tom prostoru realizuje. Pored prostora koji se nalazi u školi, verska nastava može da se realizuje i u prostorijama van škole - crkva, priroda...

Za realizaciju ovog nastavnog predmeta potrebno je po učeniku 25 listova papira, formata A4, flomasteri, bojice, makaze, lepak, selotejp... Učitelj i deca mogu koristiti i priručnike:

- Miloš Klatik kolektiv PRAMEN učebnica evanjelickeho nabožanstva pre 3. a 4. roč. Zakladych skol. Slovenske pedagogicke nakladatelstvo.
- Marta Bednarova Metodicka priručka na vuučovanie evanjelickeho nabožanstva pre 1-4. ročn k zaladych škol. Transcius 1999.

VERSKO VASPITANJE REFORMATORSKE HRIŠĆANSKE CRKVE

Cilj i zadaci

Cilj nastave versko vaspitanje je da učenici budu ojačani u veri, da se Bog stara o čoveku i opštenito, a i preko svog naroda, pozvanu i okupljenu u Crkvi. Najviše se starao za nas, kad je dao svog jedinorođenog Sina, Isusa, za žrtvu za naše grehove. Ali Isusova žrtva je bila u stvari pobeda nad smrću, koju pobedu ćemo okusiti i tako ulaziti u život večni.

Zadatak verskog vaspitanja u četvrtom razredu osnovne škole jeste da decu upoznamo sa delima Boga preko svojih svetih ljudi u Starom i Novom zavetu, pa i u istoriji hrišćanske Crkve, do dan danas, kao lični svakodnevni doživljaj vere.

Sadržaji programa

UVOD

- Upoznavanje učenika sa sadržajima programa verskog vaspitanja Reformatske hrišćanske crkve za IV razred osnovne škole.

SVETO PISMO JE PUTOKAZ ZA HRIŠĆANE

- Pokazuje staranje Boga preko Starog zaveta;
- Proroci kao instrumenti Božjeg staranja o narodu Starog zaveta;
- Upozorenje proroka;
- Poslušnost naroda na upozorenje: put ka oprostaju;
- Posledice odbijanja Božje poruke preko proroka.

SAVRŠENA IZJAVA BOGA PREKO SVOJE UTELOVLJENE REČI

- Isus je najsavršeniji informator za nas o Bogu;
- Isus poziva svoje učenike da im poveri najvažnije informacije o Bogu;
- Isus pokazuje na pogrešna učenja svojih savremenika;
- Isus prikazuje Boga ne samo preko reči, nego preko čudesu;
- Isus uči i pojedince.

ISUS NAS UČI KAKO DA IZGRADIMO BRATSKU ZAJEDNICU

- Priprema za život u zajednici Crkve: pokajanje;
- Bog neće odbiti nikoga, koji dolazi kod Njega preko Isusa Hrista;
- Kako Bog prašta nama, tako i mi moramo da oprostimo našim bližnjima;
- Isus nas aktivira za dobra dela.

Način ostvarivanja programa

Tema: *Sveto pismo kao putokaz je prvi instrument Boga, a nama govori o sebi.* Veroučitelj mora uticati u tom pravcu da učenici zavole čitanje Biblije već u ovom razredu i to one delove Starog i Novog zaveta, koji su u skladu sa interesovanjem ovog uzrasta. Čitanje Biblije je bila najsnažnija karakteristika reformatske hrišćanske tradicije od doba reformacije do danas.

Proučavanje Svetog pisma, naročito onih delova Novog zaveta (4. evanđelija) razvija zajedništvo sa Hristom, jer on nije samo odraslima, nego i deci obećavao. "Ja sam sa vama, ako ste dvoje ili troje, već ste zajedno u moje ime".

Deca moraju da zaključe: pravo bratstvo i pravi mir sa bližnjima je jedino mogućni, ako smo u živoj vezi sa Gospodarom Crkve, sa Isusom Hristom.

I za decu i za veroučitelje najvažnije je da se osećaju članovima porodice Boga, preko Isusa Hrista. I da to nije samo vremenska, nego večna zajednica, koja ne zavisi samo od ljudi, od verskih praznika i časa veronauke, nego postepeno obuhvata i pokriva i svakodnevicu i rečju celu večnost.

VERONAUKA EVANGELIČKE HRIŠĆANSKE CRKVE A.V.

Cilj i zadaci

Cilj veronauke je upoznati decu sa Bogom čija je suština ljubav. Naučiti ih da na osnovu vere uvide svoj položaj u svetu, u svojoj sredini, u crkvi, u porodici; da nalaze odgovore na svoja pitanja koja se tiču postojanja. Odakle smo, kuda idemo? Naučiti ih kako da se ponašaju sa drugim ljudima, da prihvataju raznolikosti i da daruju svoju unutrašnju vrednost kroz ljubav.

Zadaci veronauka evangeličke hrišćanske crkve a.v. jesu da se:

- razvija vera i ljubav prema svim ljudima,
- razvija briga za bližnje, druge i bolesne,
- razvija kod učenika da postanu vredni ljudi našeg društva koji nose unutrašnje blago u svojoj veri i ljubavi prema svim ljudima,
- učenici upoznaju;
- sa osnovama hrišćanskog učenja,
- da je u duhu reformacije, crkvi stalno potrebna reforma.

Sadržaji programa

Koje Isus? Cilj: dovesti učenike do istine: Isus Hrist je sin Božji, Izbavitelj.	Osnovna misao: - kad bismo bili u mogućnosti pitati prve hrišćane - Ko je Isus? - oni bi nacrtali ribu. Zašto? - u jevanđeljima Isus ima različita imena - šta ti misliš - što je najvažnije u osobi Isusa Hrista? - šta označava ime hrišćanin?
Predstavljanje Isusa u Jerusalemskoj crkvi Cilj: dati primer učenicima preko Isusovih reči: da budem u domu svoga Oca	Osnovna misao: - upoznati značaj imena Isus, - ponašanje 12 godišnjeg Isusa u crkvi iz biblijskog teksta, - rešavanje raznih zadataka, - rešiti zagonetku.
Čas učenika Cilj: provera naučnog gradiva	Osnovna misao: - preko zadataka za ponavljanje učvrstiti naučeno gradivo, - razrešiti zagonetku, - biblijski kviz, razjasniti značenje reči, orijentisanje na karti Palestine u vreme Isusa.
Saopštiti tvoje ime ljudima Cilj: da učenici razumeju Božji plan spasenja	Osnovna misao: Upoznati Jovana Krstitelja koji se pojavljuje "kao osoba, koja priprema put Gospodnji"; Zadaci: Šta ćemo - pitali su mnogi. Masa, carinici, vojnici. Rešenje zagonetke po Jn. 3. Pokrštenje Isusa - šta se desilo? Šta za nas znače reči iz Isaja 43,1?

<p>Kušanje Isusa Cilj: videti kako nama može pomoći ova priča.</p>	<p>Kada to govori sveštenik u crkvi? Osnovna misao: Upoznavajući reč "kušnje" dobiti primer da se i mi možemo suprostaviti iskušenju, - ne daj da padnemo u iskušenje, - šta je najveće iskušenje za tebe? - Rešavanje raznih zadataka</p>
<p>Čas učenika Cilj: provera naučenog gradiva</p>	<p>Osnovna misao: Na osnovu ponavljanja zadataka učvrstiti gradivo.</p>
<p>Pozivanje učenika Cilj: da bi učenici bili upoznati sa Isusovim rečima "sledi me"</p>	<p>Osnovna misao: Upoznajmo imena 12 učenika. Šta su uradili kad ih je Isus oslovio rečima: Sledi me. Kako ćeš ti odgovoriti? - razrešiti zagonetku - serpentine</p>
<p>Svadba u Kani Cilj: da bi učenici razumeli šta je čudo</p>	<p>Kako ćeš ti odgovoriti? - razrešiti zagonetku - serpentine Osnovna misao: Kako je izgledala svadba u vreme Isusovo? Za šta su služili kameni sudovi? Čudo je znak, kojim je Isus pokazao svoju moć i slavu.</p>
<p>Propoved u Nazaretu Cilj: upoznati učenike sa početkom Isusovog nastupa</p>	<p>Osnovna misao: Isus u Nazaretu nastupa kao najavljen Mesija. Zašto Mu nisu verovali, kad se predstavio prema proročanstvu? Odakle je citirao reči: "Duh Gospodnji je na meni..."? Zadaci</p>
<p>10. čas: Čas učenika Cilj: provera naučenog gradiva</p>	<p>Osnovna misao: Preko zadataka na ponavljanje učvrstiti gradivo.</p>
<p>Isus leči Cilj: objasniti gledište, prema kojem je bolest posledica greha</p>	<p>Osnovna misao: Nakon pročitavanja biblijskog teksta iz Mt. 4, 23-24. razumeti Isusov korak: pomaže jer je čovek bolestan i grešan - Mk. 2, 1-12. Na osnovu toga šta je važnije?</p>
<p>Množenje hlebova Jn. 6, 1-15. Cilj: pokazati učenicima u priči na pomisao "kraljevine", Povuci paralelu između hleba i "hleba života".</p>	<p>Osnovna misao: Zašto slede ljudi Isusa? Nakon množenja hlebova zašto se povuče u samoću? Odgovor je u tekstovima Mt. 14, 23 i Mk. 6, 46. Isus je "hleb života"! Zadaci: Napraviti reportažu sa osobama priče. Kako su preživeli događaje?</p>
<p>Centurion iz Kapernauma Mt. 8,5-13. Cilj: razumeti reči Isusove: "neka ti bude po veri tvojoj"</p>	<p>Osnovna misao: Šta je pokrenulo Centuriona da traži pomoć kod Isusa? Pokazati učenicima, kako razumeti reči centuriona koji je bio pogan. Kako je razumeo Isus njegovu priču o svojoj moći nad vojnicima? U čemu se izražava Isusova moć?</p>
<p>Ja i Otac jedno smo! Cilj: predstaviti Isusa pred učenicima da bi videli odakle je kvegova moć.</p>	<p>Osnovna misao: Izbor priča iz Novozavjetskih tekstova da bi se objasnila ova problematika pred učenicima. Utišanje oluje - Lk. 8, 22-25. - šta su radili učenici kad su bili u velikoj opasnosti? - osećaju da je rešenje kod Isusa. Da li su sigurni u tome? Isus ima moć nad celim svetom.</p>
<p>Ja i Otac jedno smo! Cilj: predstaviti Isusa pred učenicima da bi videli odakle je kvegova moć.</p>	<p>- Isus hoda po moru - Mt. 14, 22-33. - učenici su ponovo postavljeni u situaciju, da bi videli ko je njihov učitelj Petrovo svedočanstvo - Mt. 16, 13-20. Nakon svih ovih događaja, učenici imaju razna mišljenja o Učitelju. Petar je ipak pripremljen od Boga za iskreno svedočenje - Mt. 16,16. Preobraženje Isusovo - Lk. 9, 28-36.</p>

Čas učenika

Cilj: provera naučenog gradiva

Na gori sam Bog potvrđuje Petrove reči - Lk. 9, 35.

Osnovna misao:

Sa ponavljanjem učvrstiti naučeno gradivo

- sastavljati Isusove reči

- kada i gde se molio Isus?

- u zagonetki su sakrivene Isusove reči.

Pronađi 10 reči i formiraj u rečenicu.

- zašto ima ovaj deo gradiva naslov

- "Ja i Otac jedno smo!"

Osnovna misao:

Sejač semena - Mt. 13, 1-9.

- na kojim različitim mestima se sprovodi setva?

- šta se dešava sa semenima?

- tumačenje poređenja - Mt. 13, 18-23.

Pitanje: koja slika je tebi najbliža?

Zao sluga - Mt. 18,21-35.

- ovo poređenje se bavi sa opraštanjem (jedan drugome)

Carinik i farizej - Lk. 18, 9-14.

- neka učenici odigraju prizor, da vide kakav je osećaj biti u ulozi carinika i farizeja

Ko je moj bližnji? - Lk. 10, 25-37.

- značaj ove reči u različitim jezicima

- značaj u doba Isusa

- danas

Osnovna misao:

Na primerima pokazati biblijski put

Bogati mladić - Mk. 10, 17-27.

- šta ga tera da ide za Hristom?

- šta vidi u njemu?

- posle razgovora zašto napušta Isusa?

Slepac Vartimej - Mk. 10, 46-52.

- šta znači kad je neko slep?

- odigrati tačno priču

- šta je uloga učenika? Zakej

- Lk. 19, 1-10.

- tumačiti rečenicu: "danas dođe spasenje ovoj kući."

- Isus te vidi

Osnovna misao:

Lazarovo uskrsenje - Jn. 11, 1-44.

- zašto čini Isus čuda

- pronadji iz Novog Zavjeta Isusova čuda

- kako odgovori sam Isus na sledeće pitanje: zašto je ovo čudo (uskrsenje Lazarevo)

- tumači Isusovu rečenicu iz Jn. 11,25-26.

Osnovna misao:

Optužnica protiv Isusa.

Sinedrion Izraela: prvosveštenici, farizeji, saduceji

Tekst za čitanje - Jn. 11, 45-47.

Ko je drugačije učio, kao što je bilo napisano u Mojsijevom zakonu, bio je proglašen za jeretika.

Osnovna misao:

Zamislimo da smo žurnalisti i da pišemo izveštaj u smislu Jn. 12, 12-19.

Da postavimo pitanja Isusu:

- kad je neko popularan, mnogi ga slede. Šta treba učiniti da postane nepopularan?

- kakav je podmukao čovek?

Osnovna misao:

Napraviti zajedno intervju sa sejačem, sa zlim slugom, sa carinikom i

Isus govori u slikama - Mt. 13,35.

Cilj: Upoznati učenike sa Isusovim metodom poređenja

"Sledi me!" - Mk. 10,21.

Cilj: da bi učenici upoznali put na kojem mogu biti Hristovi sledbenici

Isus je uskrsenje i život - Jn. 11,25.

Cilj: da bi učenici upoznali u Isusu večni život

"I svoji je ne primiše!" - Jn. 1, 11.

Cilj: dovesti učenike do istine: zašto izabrani narod nije primio Isusa!

Ulazak Hristov u Jerusalim - Mt. 21, 1-11.

Cilj: naći pravi odgovor na pitanje: koje to?

Čas učenika

Cilj: provera naučenog gradiva

	<p>farizejom.</p> <p>Pronaći motivaciju kod bogatog mladića, slepca, Zakeja.</p> <p>Pronaći vezu između uskrsenja Lazarovog i reakcijom Sinedria.</p> <p>Osnovna misao:</p>
<p>Najveća zapovest čitanje: Mt. 22, 34-40.</p> <p>Cilj: pokazati učenicima, da iznad svih zakona stoji ljubav</p>	<p>Koje Biblijske priče govore o ljubavi Boga i bližnjih?</p> <p>Šta je ljubav?</p> <p>Kako to definiše apostol Pavle? 1. Kor. 13.13.</p> <p>Ko su tvoji bližnji?</p> <p>Rasprava na temelju teksta Jn. 3, 16.</p> <p>Osnovna misao:</p>
<p>Slike gestova</p> <p>Cilj: da bi učenici imali uvid kako Isus sam formira događaje i kako se ostvaruju Starozavjetna proročanstva</p>	<p>Sveta večera - Pasha - Mk. 14, 12-25.</p> <p>Šta je Pasha?</p> <p>Kako se odigrala?</p> <p>Šta je sveta večera? - Lk. 22, 19.</p> <p>Zašto je u našoj liturgiji pred svetom večerom ispovest?</p> <p>Zadaci:odgovori, pronađi redosled reči</p> <p>Osnovna misao:</p>
<p>Slike gestova</p> <p>Cilj: da bi učenici imali uvid kako Isus sam formira događaje i kako se ostvaruju Starozavjetna proročanstva</p>	<p>Hapšenje Isusa - Mt. 26, 30-46.</p> <p>U molitvi "Oče naš" molimo:</p> <p>"Neka bude volja Tvoja,"</p> <p>- šta znače ove reči?</p> <p>- šta je činio Isus u Getsimaniji?</p> <p>Rešavanje teksta Mt. 26,47-56</p> <p>- ko je kome rekao?</p> <p>Osnovna misao:</p>
<p>Slike gestova</p> <p>Cilj: da bi učenici imali uvid kako Isus sam formira događaje i kako se ostvaruju Starozavjetna proročanstva</p>	<p>Isus pred Kajaфом - Mt. 26, 57-68.</p> <p>- čime su optuživali Isusa?</p> <p>- šta su rekli lažni svedoci?</p> <p>- kakva presuda je doneta?</p> <p>Petrovo odricanje - Mt. 26, 69-75.</p> <p>- slobodan razgovor o izdaji Petra i Jude.</p> <p>- da li ima razlike? Koja?</p> <p>Osnovna misao:</p>
<p>Slike gestova</p> <p>Cilj: da bi učenici imali uvid kako Isus sam formira događaje i kako se ostvaruju Starozavjetna proročanstva</p>	<p>Isus pred Pilatom - Lk. 23-1-12.</p> <p>- čime su optužili Jevreji Isusa pred Pilatom?</p> <p>- da li je Pilat nameravao zaštititi Isusa?</p> <p>Raspeće Isusovo - Mt. 27, 32-56.</p> <p>- kako se ponašao Isus na krstu?</p> <p>- šta znači njegova reč:</p> <p>"Svrši se!"</p> <p>Osnovna misao:</p>
<p>Čas učenika</p> <p>Cilj: provera naučenog gradiva</p>	<p>U zadacima učvrstiti naučeno gradivo:</p> <p>- Od tri odgovora izaberi pravi.</p> <p>- Ko se tako predstavlja?</p> <p>- Iz koje priče su sledeće reči?</p> <p>- Povezi sledeće reči sa odgovarajućom pričom.</p> <p>Osnovna misao:</p>
<p>Uskrsenje Isusovo</p> <p>Cilj: pokazati učenicima istinu vaskrsenja</p>	<p>"što tražite živog među mrtvima?" - Lk. 24, 5.</p> <p>- šta označava reč uskrsenje?</p> <p>- šta označava za nas ljude?</p> <p>- kako možemo u to poverovati?</p> <p>- kada svetimo uskrsenje Isusovo? "verujem u uskrsenje tela i život večni."</p> <p>Zadaci</p> <p>Osnovna misao:</p>
<p>Isus se javlja učenicima</p> <p>Cilj: vaskrsnutog Isusa Hrista možemo primiti samo verom</p>	<p>"blago onima koji ne vide, a ipak veruju!" - Jn. 20-29.</p> <p>- da li treba verovati samo u to, što vlastitim očima vidimo?</p> <p>- što je karakteristično za sledeće pojmove: vera - sumnja?</p> <p>- napraviti zajedno intervju sa Tomom. Istaći motivaciju njegove</p>

Učenici iz Emausa. Cilj: upoznati učenike sa istinom misije Isusa Hrista	sumnje. Osnovna misao: Čitanje teksta Lk. 24, 13-35. "Nije li trebalo da Hristos to pretrpi,...?" - kako su prepoznali učenici Isusa? - kako možemo mi savremeni ljudi prepoznati živog Gospoda?
Isus se javlja na moru - čudesan lov riba. Cilj: pokazati učenicima da postoji mogućnost novog života.	Osnovna misao: Čitanje teksta Jn. 21, 1-20. - Provera Petra. - da li još pamтите reč "ribar ljudi", šta znači ova reč? Isusovo proveravajuće pitanje: "da li me voliš" Kakav je tvoj odgovor?
Hristovo uzeće na nebo Čitanje: Mt. 28, 18-20., Lk. 24, 44-53. Cilj: pokazati na zadatak svakog hrišćanina.	Osnovna misao: - šta je zadatak učenika? - šta znači reč učenik? - koga će poslati Isus učenicima? - kuda odlazi Isus? - šta označava reč "misija", isionar? Zadaci.
Silazak Duha Svetoga Cilj: pokazati na stanje Isusovih učenika pred silazak Duha i nakon toga.	Osnovna misao: Vetar i vatra kao slike Duha Svetoga - dela. 2, 1-13. - kako su reagovali ljudi? - Petrova propoved - kako je formirao Luther crkvenu opštinu? - kako je danas prisutan Duh Sveti? - šta znamo o njemu?
Čas učenika Cilj: provera naučenog gradiva	Osnovna misao: Sa ponavljanjem učvrstiti naučeno gradivo.
Poseta u crkvi Cilj: upoznavanje evangeličke liturgije i Bogoslužjenja.	Osnovna misao: Da bi učenici bili upoznati sa uređivanjem crkve i sa običajima. Kraj školske godine Ponavljanje. Osnovna misao: Koliko pozitivnih iskustava smo dobili pomoću naučenog gradiva veronauke.

Način ostvarivanja programa

Nastavni predmet veronauka sadrži u sebi tri segmenta kroz koja treba predmet deci prikazati.

PORUKA O BOGU OCU - SLIKA RODITELJA.

ISUS NAŠ PRIJATELJ I POMOĆNIK - DETE ZAVISI OD POMOĆI I LJUBAVI.

VERA U STVORENJE - OKOLINA JE BOŽJA.

- Dete kao Božje stvorenje treba poštovati i prihvatiti njegove sposobnosti, mogućnosti i nemogućnosti. Na času treba poštovati ličnost deteta.

- Šta čas treba da sadrži:

- Na početku časa napraviti most između svakodnevnice deteta i sveta biblijskih pripovedaka.

- Cilj časa mora da bude jasan, teološki i pedagoški ispravan i istinit.

- Biblijske pripovetke prikazati na jednostavan način, primenjujući princip očiglednosti.

- Jezik mora da bude jednostavan i prilagođen uzrastu učenika.

- Čas treba završiti pesmicom, kao odgovor za ono što se na času radilo.

VERONAUKA - JUDAIZAM

Cilj i zadaci

Cilj nastave jevrejske veronauke je da učenici steknu osnovna znanja iz bogatog nasleđa jevrejske biblijske književnosti, istorije, rabinske književnosti i etike, kao i da se upoznaju sa jevrejskim praznicima, običajima i simbolima.

Zadatak iz predmeta jevrejske veronauke za četvrti razred osnovne škole je da se učenici upoznaju sa životnim ciklusom, da steknu svest o porodici i široj okolini, kao i da steknu najosnovnija znanja o drugima.

Sadržaji programa

ŽIVOTNI CIKLUS:

- Berit mila
- Zeved a-bat
- Bar Micva
- Bat Micva
- Tefilin
- Cicit
- Nisuin
- Avelut

PORODICA I DOM:

Kibud av vaem (poštovanje roditelja)

Kašrut (propisi o ishrani)

Mezuza

NAŠA OKOLINA:

Bal tašhit (zabrana uništavanja predmeta), briga o okolini

UPOZNAJ DRUGE:

hrišćanstvo (pravoslavni, katolici, protestanti)

islam

hinduizam

budizam

konfucijanizam

SEFARDI I AŠKENAZI

JEVREJSKO PISMO:

hebrejski

aramejski

ladino

jidiš.

Način ostvarivanja programa

Program treba ostvariti uz korišćenje dostupne literature o temama koje su navedene. Po mogućstvu organizovati posetu pravoslavnoj, katoličkoj i protestantskoj crkvi, kao i džamiji.

Opšte napomene

Moto: u reči *drugačiji* sadržana je reč *drug*.

GRAĐANSKO VASPITANJE - SAZNANJE O SEBI I DRUGIMA

Četvrti razred

Cilj i zadaci

Opšti cilj predmeta je podsticanje razvoja ličnosti i socijalnog saznanja kod učenika IV razreda osnovne škole. Ovaj predmet treba da pruži učenicima mogućnost da postanu aktivni učesnici u procesu obrazovanja i vaspitanja, i da izgrade saznanja, umenja, sposobnosti i vrednosti neophodne za formiranje autonomne, kompetentne, odgovorne i kreativne ličnosti, otvorene za dogovor i saradnju, koja poštuje i sebe i druge.

Zadaci:

U obrazovno-vaspitnom radu na realizaciji ovog predmeta razlikujemo nekoliko osnovnih grupa zadataka:

Zadaci koji **se odnose na razumevanje, usvajanje sledećih najvažnijih pojmova:**

- dečja i ljudska prava i slobode - **poznavanje svojih prava, prepoznavanje najvažnijih kategorija dečjih i ljudskih prava, upoznavanje Konvencije o dečjim i ljudskim pravima, razumevanje odnosa između ljudskih prava, demokratije, mira i razvoja;**

- **identitet** - razumevanje pojma identitet, prepoznavanje svojih potreba i želja, shvatanje sebe u društvenom kontekstu, shvatanje razlike između pojedinačnog i grupnog, manjinskog i građanskog identiteta;

- **društvena odgovornost** - razumevanje pojma odgovornosti, shvatanje razlike između odgovornosti prema sebi, drugim ljudima, zajednici;

- **različitost kultura** - poznavanje najvažnijih obeležja svoje kulture i shvatanje uticaja svoje kulture na lično ponašanje, razumevanje uzroka kulturnih razlika i podsticanje shvatanja da je različitost kultura temelj bogatstva sveta, razumevanje odnosa između kulturnih razlika, ljudskih prava i demokratije, prepoznavanje i prevazilaženje stereotipa i predrasuda;

- **jednakost** - poznavanje pojma jednakosti u kontekstu rasnih, kulturnih, nacionalnih, verskih i drugih razlika;

- **pravo i pravda** - razumevanje značenja pojmova prava i pravde, shvatanje odnosa između prava i pravde; poznavanje uloge prava u osiguranju pojedinačne i društvene sigurnosti, poznavanje osnovnih posledica nepoštovanja pravnih normi;

- **mir, sigurnost i stabilnost** - razumevanje značenja pojmova mir, shvatanje uloge koju saradnja i mirno rešavanje sukoba ima za lični, nacionalni i globalni razvoj, poznavanje nekih osnovnih postupaka mirnog rešavanja sukoba;

- **demokratija** - poznavanje osnovnih obeležja demokratskog procesa i razumevanje odnosa između demokratije i dečjih i ljudskih prava.

Zadaci koji se odnose na veštine i sposobnosti:

- primena pojmova - **primerena upotreba pojmova u komunikaciji;**

- kritičko mišljenje - **preispitivanje utemeljenosti informacija, postavki i stavova;**

- jasno i razgovetno iskazivanje ličnih stavova;

- samostalno donošenje odluka i izvođenje zaključaka - **odgovornost u prosuđivanju i tumačenju;**

- saosećajna komunikacija - **iznošenje svojih osećanja, potreba, mišljenja i slušanje, razumevanje i uvažavanje tuđih;**

- istraživanje - **izbor, prikupljanje, kritička analiza i provera podataka iz više izvora kao način rešavanja problema;**

- timski rad - **prilagođavanje svoga mišljenja grupi radi iznalaženja zajedničkog rešenja;**

- nenasilno rešavanje sukoba - **dijalog, pregovaranje, argumentovano izlaganje, koji su usmereni prema zajedničkim ciljevima;**

- rukovođenje - **odgovorno upravljanje grupom prema kriterijumu opšte dobrobiti;**

- učešće - **uključivanje u proces odlučivanja od zajedničkog interesa.**

Zadaci koji se odnose na stavove i vrednosti:

- privrženost demokratskim načelima i postupcima - **dečja i ljudska prava, jednakost, pravda, društvena odgovornost, pluralizam, solidarnost, privatnost;**

- privrženost miroljubivom, participativnom i konstruktivnom rešavanju problema;

- spremnost na zastupanje i zaštitu svojih i tuđih prava;

- spremnost na preuzimanje javne odgovornosti za svoje postupke;

- zainteresovanost za svet oko sebe i otvorenost prema razlikama;

- spremnost na saosećanje sa drugima i pomoć onima koji su u nevolji;

- spremnost na suprotstavljanje predrasudama, diskriminaciji i nepravdi na svim nivoima.

Sadržaji programa

I Tema: Podsticanje grupnog rada, dogovaranja i saradnje sa vršnjacima i odraslima

1. *Roditeljski sastanak* - susret roditelja, nastavnika i učenika. Razmena o uzajamnim očekivanjima, potrebama, zahtevima, teškoćama u vezi sa ostvarivanjem programa građanskog vaspitanja,

2. *Uvodni čas* - upoznavanje učenika sa sadržajem predmeta i načinom rada.

II Tema: Dečja prava su univerzalna, jednaka za sve

1. *Drvo dečjih prava* - uvođenje ljudskih i dečjih prava u razred, podsećanje na ono što već znaju o pravima i razmatranje značaja ovih prava za sopstveni život.

2. *Pravimo reklamni štand konvencije o dečjim pravima* - učenici detaljno proučavaju jedno pravo za koje se opredele dogovaranjem, analiziraju tekst, istražuju način simboličkog prikazivanja. Uče se da objasne svoj izbor, da ga javno prezentuju u stvarnoj situaciji.

3. *Svi različiti* - svi jednaki - učenici će naučiti da se upoznaju međusobno i da razlike prihvate kao bogatstvo

4. *Nepravda je kad...* - kroz igru sastavljanja slagalice simuliraju nepravdu. Postaju svesni svoje reakcije na nepravdu i shvataju značaj saradnje za rešenje problema.

5. *Stavovi o pravdi* - povezivanje prava sa dužnostima; prihvatanje da pravedno za jednog nije uvek nužno pravedno i za drugog

III Tema: Zajedno stvaramo demokratsku atmosferu u našem razredu, školi

1. *Prava, dužnosti, pravila* - uvođenje učenika u demokratski način dogovaranja oko zajedničkih pravila, shvatanje međusobne povezanosti prava, dužnosti, pravila, zakona

2. *Uloga pravilnika, kućnog reda škole* - podsticanje učenika da odaberu vrednosti u okvirima ljudskih/dečjih prava; da ih razmatraju, upoređuju, da ih se pridržavaju. Pomoći deci da dođu do rešenja: kad je teško da poštuju pravila...

3. *Svi mi imamo predrasude* - učenici preispituju postojanje predrasuda i stereotipa vezanih za uzrast, pol, nacionalnost. Uče se da uvide uzročno-posledičnu vezu između postojanja predrasuda i kršenja prava drugih. Uče se da prepoznaju sukob različitih vrednosti.

4. *Da sam čarobnjak, ja bih* - podstaći učenike da stvaraju vizije sa značenjem, da kreiraju svet u kojem se poštuju prava, u kojem se prihvataju odgovornosti, prevazilaze stereotipi, prihvataju različitosti kao bogatstvo...

5. *Stavovi o moći* - pomoći učenicima da prepoznaju vrednosti koje podržavaju dečja/ljudska prava i razvijaju demokratske odnose. Pomoći učenicima da prepoznaju nametanje volje jednoga ili grupice u odnosu na zajedničko dogovaranje i da sagledaju posledice jednog i drugog načina ponašanja po zajednički život.

IV Tema: Živim demokratiju, demokratska akcija

1. *Sukobi i prevazilaženje sukoba, pregovaranje* - upoznavanje učenika sa konstruktivnim načinom za rešavanje međuljudskih sukoba, koji je primenljiv u raznim situacijama.

2. *Timski rad* - stavljanje učenika u situaciju u kojoj uviđaju prednost timskog rada, način funkcionisanja u timu, uloge svakog od članova tima.

3. *Da se čuje naš glas* - ohrabriti učenike da izlistaju situacije u školi za koje smatraju da ne podržavaju ili krše njihova prava na igru, razvoj, zdravlje...

4. *Delujemo jedinstveno* - upoznavanje i vođenje učenika sa i kroz demokratske procedure odlučivanja, radi dolaženja do zajedničkog rešenja problema za koji se svi zalažu

5. *Argumentujemo i zastupamo naše interese* - uče se prikupljanju podataka/argumenata, zastupanju, javnom nastupanju

6. *Tražimo zakon za...* - planiranje i sprovođenje akcije za rešavanje problema koji su odabrali

V Tema: Ljudsko biće je deo celog sveta, razvijanje ekološke svesti

1. *Međuzavisnost* - razumevanje sveta kao sistema u kome su svi elementi - ljudi, događaji, mesta - međusobno povezani

2. *Mreža života* - međuzavisnost postoji i u prirodi

3. *Brinemo o biljkama i životinjama* - kako brinemo o biljkama i životinjama, kakva je naša odgovornost prema njima

VI Tema: Evaluacija

1. *Ja pre, ja posle* - učenici se podstiču da sami procene program koji su prošli, kao i sopstveno napredovanje.

2. *Prezentacija* rezultata rada roditeljima.

Način ostvarivanja programa

Teorijski, predmet saznanje o sebi i drugima je utemeljen na interakcionoj teoriji psihičkog razvoja po kojoj je socijalna interakcija osnovni konstruktivni činilac razvoja učenika. Odlučujuću ulogu u razvoju ima upravo saradnja između odraslog i učenika u zoni narednog razvoja, tj. u oblasti onih funkcija koje u vreme interakcije još nisu razvijene kod učenika nego su u fazi nastajanja. Odrasli se pojavljuje kao organizator razmene među decom, koja će predstavljati podsticaj za razvoj njihovog socijalnog saznanja, samosvesti, moralnog i kritičkog mišljenja.

Bitne **metodičke** odrednice obrazovno-vaspitnog rada su:

- iskustveno učenje, tj. uobličavanje i poimanje ličnih, autentičnih doživljaja i stavova učenika kroz razmenu u grupi a ne prenošenje gotovih znanja;
- igrovni kontekst, tj. da kroz igru istražuju raznovrsna rešenja za probleme sa kojima se suočavaju;
- metoda participacije i interakcije omogućava učenicima da steknu samopouzdanje i da se postupno osposobe za razgovetno iznošenje svojih stavova i asertivni nastup pred drugima, da prihvate timski pristup rešavanju problema i da budu motivisani za postizanje ciljeva od zajedničkog interesa.
- metoda refleksije primerena je situacijama u kojima se javljaju suprotstavljeni stavovi i pomaže učenicima da se ispitivanjem svojih i tuđih stavova i potreba odlepe od svog stava kad je on kočnica zajedničkom rešenju, jača veštinu dokaznog mišljenja koja je temelj procesa pregovaranja.

Svaku od spomenutih metoda moguće je kombinovati sa sledećim metodama i tehnikama rada:

- istraživačke metode (projekti, analize slučaja),
- interaktivne metode (diskusija, rasprava, pregovaranje, dijalog, intervju, dopisivanje, prikupljanje pomoći),
- simulacijske metode (igra uloga, simuliranje donošenja odluka, simuliranje međukulturnih odnosa),
- igrovne metode (dramatizacija, igre uloga iz priča, igre opuštanja),
- stvaralačke metode (oluja ideja, izrada novina, pisanje pisama ili priloga za novine, obraćanje lokalnoj upravi, izrada plakata).

Kako je u predmetu građansko vaspitanje - saznanje o sebi i drugima važno da učenici stiču znanja, usvajaju vrednosti i razvijaju primerene veštine učeći sa drugima i uz njihovu pomoć, programom su predviđeni sledeći oblici obrazovno-vaspitanog rada:

- rad u paru,
- rad u grupi,
- razmena u velikoj grupi - odeljenju,
- rad celog razreda,
- individualni rad.

Pri pravljenu pripreme za realizaciju vaspitanog rada važno je voditi računa o nekoliko činilaca koji su od suštinskog značaja za kvalitetnu i razvojno podsticajnu razmenu:

- jasno artikulisanje cilja aktivnosti i dogovor o pravilima kojih treba da se pridržavaju svi učesnici razmene. Budući da se radi o učenju kroz razmenu, ključan činilac uspešnosti razmene je kvalitet uzajamnog slušanja. Važno je da učenici uvide da slušanjem tuđih gledišta i stavova imaju priliku da sagledaju svoje polazište u novom svetlu, da ga dograde i obogate;
- raspored sedenja koji omogućuje svim učesnicima razmene da vide jedni druge;
- sled aktivnosti koji je tako koncipiran da podstiče i održava interesovanje i saznavnu motivaciju učenika. To se postiže dinamičnom smenom različitih vidova aktivnosti i razmene;
- nastava se izvodi po redosledu nastavnih jedinica kako su date u priručniku Građansko vaspitanje - saznanje o sebi i drugima 4.

Saglasno prirodi predmeta, njegovom cilju i zadacima nastave, učenici se ne ocenjuju klasičnim školskim ocenama niti porede. Problem može biti to što učenici žele da znaju koliko su uspešni u određenoj aktivnosti. Zadatak nastavnika je da im jasno stavi do znanja da je svaka lična ekspresija podjednako dragocena, da ohrabri decu da iznesu svoje mišljenje i kad je različito od ostalih, samo na način koji ne vređa druge. *Najvažniji zadatak odraslog u procesu vaspitanja i obrazovanja je:*

- da pomogne učenicima da formiraju pozitivnu sliku o sebi, da steknu samopouzdanje, da osete da kroz proces razmene s drugima mogu da obogate svoju ličnost i saznanje,
- da podstiče kod učenika razvoj onih stilova ponašanja kojima se štite dečja/ljudska prava i jačaju demokratski odnosi u školi.

Za ovaj predmet nastavnik mora da bude spreman da podrži učenike kad im je teško da se izraze ili da slušaju, i otvoren da čuje i ono što nije u skladu s njegovim vrednostima, bez kritikovanja i procenjivanja. Podsticajnim pitanjima treba da navede učenike da sagledaju situaciju iz druge perspektive, da kroz socio-kognitivni konflikt sami restrukturiraju svoje mišljenje i stavove.

Pošto je učenje po modelu važan oblik socijalnog učenja, bitno je da nastavnik svojim ponašanjem, načinom rada i odnosom prema učenicima demonstrira (demokratske) vrednosti koje želi da njegovi učenici usvoje.

Kriterijumi i način ocenjivanja

Uspeh učenika iz predmeta građansko vaspitanje ocenjuje se **opisno** na osnovu:

- a) procene ostvarenih postignuća,*
- b) zapažanja o načinu angažovanja učenika u toku nastave,*

v) preporuke za dalje napredovanje.

Na kraju školske godine izvodi se zaključna ocena: veoma uspešan, uspešan.

Kriterijumi za ocenjivanje su: **redovnost** u pohađanju nastave, **zainteresovanost**, **postignuće**, **aktivno uključivanje u proces nastave**.

Prostor, oprema i nastavna sredstva

Prostor u kojem se izvodi nastava, učionica opšte namene, treba da pruža mogućnost za sedenje ukруг i rad u odvojenim manjim grupama (od 4 do 6 učenika). Poželjno je da se za nastavu ovog predmeta koristi posebna prostorija i/ili da se materijali i produkti rada učenika čuvaju na jednom mestu i mogu izložiti u učionici.

Materijal potreban za rad na realizaciji predmeta: 30 listova papira A4 formata po učeniku, 20 komada velikih pakpapira, flomasteri i bojice za svakog učenika, selotejp i makaze.

Priručnik za nastavnike:

"Građansko vaspitanje - Saznanje o sebi i drugima 4", Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije, 2004.

Preporučena literatura za nastavnike:

Ršumović Ljubivoje, Bukvar dečjih prava, UNICEF, 1995.

KONVENCIJA UN o pravima deteta, UNICEF

Rozenberg M., Jezik saosećanja, Zavod za izdavanje udžbenika, 2002.

Kolberg Lorens, Dete kao filozof morala, u zborniku Procesi socijalizacije kod dece, Zavod za izdavanje udžbenika, 1986.

Dejvid Belami, 101 način da spasemo zemlju, Odiseja, 2004.

NARODNA TRADICIJA

Četvrti razred

Cilj i zadaci

Uvođenje najmlađih naraštaja u tradicijsku kulturu kroz odgovarajuću nastavu usmerenu na revitalizaciju tradicije, jedan je od načina da se spreči ubrzano odumiranje mnogih važnih elemenata *tradicijske kulture* i njihov nestanak iz prakse, odnosno iz samog života. Pravilnim, odmerenim i pravovremenim plasiranjem informacija o narodnoj tradiciji postižu se i mnoga druga dobra, kao što su sticanje svesti o sebi samom i svom mestu u svetu sličnih i različitih, formiranje predstave o kontinuitetu i ukorenjenosti i sl.

Koncepcija nastave ovog izbornog predmeta poseban naglasak stavlja na lokalnu narodnu tradiciju, čime se u multinacionalnoj i multikonfesionalnoj sredini, kakva preteže u Srbiji, čuvaju prava i osobenosti manjina i njihov identitet.

Opšti cilj:

Ostvariti direktno uvođenje učenika u aktivnosti revitalizacije tradicije kroz neposredno upoznavanje materijalne i duhovne tradicijske kulture svog naroda i naroda u užem i širem okruženju.

Zadaci:

Usvajanje elementarnih znanja o:

razlici između folklornog i aktuelnog okruženja, i to kroz:

- upoznavanje sa osnovnim folklornim tekstovima (bajke, legende, priče, pesme, poslovice);
 - upoznavanje sa dečjim folklorom (igre i kratke tekstualne forme kao što su zagonetke, uspavanke, razbrajalice itd.);
 - usvajanje elementarnih znanja o nosećim nastavnim motivima (različiti za svaki razred u prvom ciklusu);
- godišnjem ciklusu, i to kroz poznavanje:*

- osnovnih razlika između gradskog i seoskog načina života;
- osnovnih sezonskih radova;
- osnovnih običajno-obrednih radnji vezanih za te radove;
- osnovnih i opštih praznika;
- običajno-obrednih radnji vezanih za te praznike.

U **četvrtom razredu**, u okviru ovog izbornog predmeta, radi se i dalje na razvijanju tema iz prva tri razreda i dodaju im se novi noseći motivi kroz teme *Tradicionalni oblici transporta i transportna sredstva, Narodni muzički instrumenti i Nosioci narodne tradicije*.

Cilj i zadaci:

- produblјivanje znanja o folklornim praznicima, biljkama, kući, zanatima;
- sticanje elementarnih znanja o tradicionalnim oblicima transporta i transportnim sredstvima i njihovom značaju za život ljudi na selu i u gradu;
- upoznavanje različitih narodnih muzičkih instrumenata i njihove uloge u tradicijskoj kulturi;
- upoznavanje sa nosiocima narodne tradicije (usmenim, pisanim i materijalnim);
- shvatanje važnosti čuvanja i negovanja narodne tradicije.

Sadržaji programa

U četvrtom razredu radi se i dalje na produblјivanju, proširivanju i sistematizovanju znanja koja su učenici poneli od kuće i/ili stekli u prethodna tri razreda preko izučavanja ovog izbornog predmeta. U ovom nastavnom programu težište je na novim nosećim motivima. To su: *Tradicionalni oblici transporta i transportna sredstva* i *Narodni muzički instrumenti*, sa pratećim folklornim obeležjima prostora i vremena u kojima su nastali. Učenici će takođe, moći da upoznaju načine prenošenja sadržaja narodne tradicije sa jedne na drugu generaciju.

Preko izučavanja ovih tema, učenici će upoznati mnoge, već zaboravljene oblike transporta i transportnih sredstava, kao i narodne muzičke instrumente i moći će da se približe jednom sasvim drugačijem načinu života koji je, većini njih, danas nepoznat. Odluku o izboru nastavnih sadržaja donosi učitelj u skladu sa mogućnostima koje nudi okruženje-ambijent. Nastavni sadržaji mogu biti:

Tema: *Tradicionalni oblici transporta i transportna sredstva*

- suvozemni unutrašnji saobraćaj (pešački saobraćaj, kolski saobraćaj, zanimanja u suvozemnom saobraćaju);

- trasiranje, izgradnja i održavanje puteva;
- prateći objekti (hanovi, karavan - saraji...);
- značajni putevi u prošlosti;
- poštanski saobraćaj (golubovi pismonoše, pismonoše - tatari, telali...);
- saobraćaj na vodi (transport vodom, od balvana do broda, prelaz preko vode - brvno, skela, korpe, mostovi...)

Tema: *Narodni muzički instrumenti*

- vrste narodnih muzičkih instrumenata (gusle, frula, gajde, svirala od slame, svirala od perja crnog luka, pištaljka od vrbove grane, "violina" od kukuruzovine, svirala od kukute, tikva...);
- materijali od kojih su izrađeni muzički instrumenti;
- uloga muzičkih instrumenata u obeležavanju godišnjeg ciklusa običaja (obredi i praznici) i životnog ciklusa običaja (rađanje, krštenje, svadba, ispraćaj u vojsku).

Tema: *Nosioci narodne tradicije*

- načini prenošenja narodne tradicije (usmeni, pisani i materijalni sadržaji);
- načini čuvanja tradicijske kulture;
- nauke, ustanove i društva koje se bave čuvanjem i negovanjem tradicijske kulture;
- prenošenje sadržaja narodne tradicije iz sadašnjeg vremena na naredna pokolenja.

Izbor sadržaja za ovaj predmet prepušta se učitelju, uz preporuku da povede računa o direktnoj povezanosti nosećih tema sa temama u okviru obaveznih nastavnih predmeta: *Srpski (maternji) jezik, Priroda i društvo, Muzička kultura i Likovna kultura*. Ova neposredna korelacija sadržaja obaveznih i izbornog predmeta može se iskoristiti kao prednost pri integrisanom tematskom planiranju u realizaciji razredne nastave. Osim integrisanog tematskog planiranja, poželjno je koristiti fenomenološki pristup pri izučavanju navedenih sadržaja.

Način ostvarivanja programa

Kako god da se osmisli nastava ovog izbornog predmeta, komparativni metod ostaje nezaobilazan zbog stalne potrebe da se tradicija sopstvenog naroda stavlja u užu i širu kontekst. Ovaj izborni predmet može se, i treba ga tako shvatiti, kao interdisciplinarno sredstvo za lakše savlađivanje novih i nepoznatih činjenica (uz pomoć bliskih i poznatih). Preko savladavanja dekorativnih elemenata običaja i obreda, vezanih za verske i sezonske folklorne praznike, preporučuje se pristup koji u okviru nastavnih predmeta iz oblasti umetnosti ima razrađenu metodologiju za takav rad.

I dalje se preporučuje izostanak teorijske nastave, u šta spadaju i svi pokušaji potpune ili delimične rekonstrukcije lokalnih ili opštih običaja i obreda. Učenici samo na pojmovnom nivou treba da se upoznaju sa naukama, ustanovama i društvima koja se bave očuvanjem i negovanjem narodne tradicije, kad što su etnologija, narodna književnost, istorija, arheologija, etnomuzikologija, muzeji, SANU, etno sela, kulturno-umetnička društva, društvo tkalja i drugo.

Realizacija ovog programa, kao i kod prethodna tri, zahteva angažovanje nastavnika na istraživačkom radu i stalnu razmenu informacija sa učenicima u cilju što bolje spoznaje sadržaja lokalne tradicijske kulture.

Prilikom realizacije teme *Narodni muzički instrumenti* poželjno bi bilo da učenici sami izrade neke od instrumenata i pokušaju da na njima sviraju. U tome im mogu pomoći sledeće knjige:

D. Golemović, *Narodna muzika Jugoslavije*, Beograd 1997.

Z. Marković, *Negovanje izvornog folkloru u radu sa decom*, Beograd 1976.

Preporuka je da se na kraju školske godine, kao mogućnost da se sistematizuje i rekapitulira usvojeno znanje, organizuje izložba/priredba kojom bi učenici pokazali koja su znanja stekli i koje su materijale, predmete, tekstove i folklorne sadržaje prikupili izučavajući ovaj izborni predmet. Ovakve izložbe/priredbe zahtevaju od nastavnika da planira časove na kraju školske godine za njihovu pripremu i saradnju sa nekim od nastavnika čiji je predmet u korelaciji sa *Narodnom tradicijom*.

Druga pitanja od značaja za ostvarivanje programa

Da bi se obezbedila kvalitetna nastava u okviru nastavnog predmeta *Narodna tradicija*, neophodno je voditi računa o tri grupe osnovnih parametara, od kojih su prvi u vezi sa predmetom, drugi sa nastavom, a treći sa nastavnim ambijentom.

Predmetni parametri

- Sadržaji koji se proučavaju u okviru ovog predmeta jesu deo tradicijske kulture, odnosno kulture koja se održava na tradiciji, usmenom prenošenju znanja i podataka sa kolena na koleno. Ali u najopštijem vidu, tradicijsku (kao i svaku drugu) kulturu, čine spomenici duhovne i materijalne prirode, te se analogno tome može govoriti o materijalnoj i duhovnoj tradicijskoj kulturi.

Nastavni parametri

- Praktični vid nastave u ovom predmetu podrazumeva aktivan dodir sa objektima koji čine materijalnu komponentu tradicijske kulture, bilo da se oni izrađuju prema postojećem modelu, bilo da se sa njima upoznaje u autentičnom ambijentu.

- Teorijska nastava daje tumačenje određene običajno-obredne prakse, postavlja je u jasno definisan kontekst i prikazuje njen istorijski razvoj, tamo gde je to moguće, ili se zamenjuje folklornim tekstovima koji na odgovarajući način prate sticanje prvih, elementarnih znanja o tradiciji i kulturi.

Ambijentalni parametri

- Ambijent u kome se škola nalazi utiče na izbor sadržaja nastavnog programa, čime se otvara mogućnost najboljeg i najpotpunijeg plasiranja lokalnih prednosti i resursa.

RUKA U TESTU - OTKRIVANJE SVETA

Naziv predmeta ***Ruka u testu - otkrivanje sveta*** upućuje na neposrednu aktivnost dece pri izučavanju pojava u prirodi i otkrivanju sveta koji ih okružuje. Osnovna ideja uvođenja ovog izbornog predmeta jeste negovanje, podsticanje i razvijanje prirodne dečje radoznalosti i traženje odgovora na pitanja ŠTA, KAKO i ZAŠTO.

Razmatranje pitanja o prirodi na ranom školskom uzrastu pomaže detetu u njegovom razvoju i uspostavljanju odnosa sa materijalnim svetom u okruženju. Dete otkriva da je materijalni svet pogodan za istraživanje i postavljanje brojnih pitanja. Ono razvija svoju ličnost, inteligenciju, kritički duh i formira stav prema realnom svet. Na taj način se menja njegova uloga, od pasivnog posmatrača ono postaje istraživač.

U okviru ovog izbornog predmeta predloženi su ogledi koji ne zahtevaju složenu i skupu opremu. Dovoljni su predmeti i materijali iz svakodnevnog života. Ogledi su jednostavni i može ih izvoditi svako dete.

Neki ciljevi i zadaci predmeta ***Ruka u testu - otkrivanje sveta*** oslanjaju se na ciljeve i zadatke predmeta ***Svet oko nas*** i ***Priroda i društvo***, čime se omogućuje kompleksnije dodatno razumevanje pojava u prirodi i razvijanje aktivnog istraživačkog odnosa prema okruženju. Polazeći od saznanja stečenih u okviru predmeta ***Svet oko nas***, učenik će razvijati intelektualnu aktivnost i veštine u kontekstu prirodnih nauka.

Cilj i zadaci ovog izbornog predmeta su:

- razvijanje osnovnih pojmova iz prirodnih nauka i njihovo povezivanje;
- razvijanje radoznalosti i istraživačkih sposobnosti;
- razvijanje osnovnih elemenata logičkog i kritičkog mišljenja;
- podsticanje usmenog i pismenog izražavanja kroz diskusije i zapise o izvedenim ogledima;
- razvijanje tolerancije, samostalnosti i sposobnosti za rad u grupi.

Četvrti razred

Ciljevi i zadaci

- formiranje i razvijanje osnovnih pojmova iz prirodnih nauka i njihovo povezivanje;
- razvijanje sposobnosti za aktivno sticanje znanja o prirodnim pojavama kroz istraživanje;
- razvijanje dečjih interesovanja i intelektualne aktivnosti;
- razvijanje sposobnosti zapažanja osnovnih svojstava objekata (materijala), pojava i procesa i uočavanje njihove povezanosti;
- formulisanje pitanja, postavljanje hipoteza i iskazivanje pretpostavki za rešavanje problema;
- razvijanje kritičkog mišljenja kroz posmatranje i eksperiment;
- istraživanje i uočavanje uzročno-posledičnih veza pojava i procesa okruženju i u izvedenim ogledima, izdvajanje parametara i uočavanje njihovog odnosa;
- rešavanje jednostavnih problem-situacija, samostalno i u timu;
- korišćenje naučnog rečnika, primerenog uzrastu, za opisivanje promena svojstava materijala, pojava i procesa i postupaka i koraka u istraživanju;
- podsticanje usmenog i pismenog izražavanja kroz diskusije i vođenje eksperimentalne sveske;
- razvijanje kritičkog odnosa prema informacijama koje se dobijaju čulima;
- prepoznavanje opasnosti i uslova za bezbedan rad.

Sadržaji programa

Istražimo:

Ima li pravila koja važe za sva kretanja.

Da li je lakše pomoću strme ravni

(podizanje predmeta, savlađivanje uspona).

Čemu služi poluga.

Prisustvo pritiska vazduha (atmosferskog pritiska).

Boca kao barometar.

Kako ugasiti užareno drvce.

Pritisak u vodi.

Kako vodu učiniti bistrom.

U kojoj vodi sapun bolje peni

(kišnica, voda sa česme, morska voda).

Kako voda provodi toplotu.

Kako napraviti vodeni termometar.

U kojoj će posudi čaj najduže ostati topao.

Limun kao baterija.

Kako su vezane dve sijalice koje svetle ako pri odvrtnju jedne druga ostane da svetli.

Kako napraviti kompas.

"Strujni" magnet.

Kako pomoću ogledala osvetliti deo tela koji je u senci.

Šta se događa iza ugla zgrade (periskop).

Likovi kod ravnog ogledala (različiti položaj predmeta i ogledala).

Koji se efekti mogu postići sa dva ravna ogledala.

Kašika kao ogledalo.

Da li nas oči varaju (prelamanje svetlosti).

Lupa nam pomaže - kako.

Način ostvarivanja programa

U okviru predmeta *Ruka u testu - otkrivanje sveta* učenicima treba pružiti priliku da:

- razmišljaju i razvijaju intelektualnu aktivnost i veštine u procesu upoznavanja i razumevanja pojava u prirodi;
- zadovolje svoju radoznalost na različite načine: posmatranjem, istraživanjem, kroz samostalnu aktivnost i dobro osmišljen postupak, razmišljanjem, unošenjem malih promena i proveravanjem njihovih efekata.

Ovaj pristup karakteriše:

- primena istraživačkih metoda u naučnom obrazovanju;
- partnerski odnos nastavnik-učenik, koji podrazumeva zajedničko formulisanje problema i pitanja;

- vođenje akcija od strane učenika i predviđanje njihovog ishoda, tj. postavljanje hipoteza i njihovo proveravanje;

- objašnjavanje i kontinuirano beleženje u eksperimentalnu svesku svojih zapažanja, postupaka i koraka u istraživanju.

Opisani pristup predstavlja karakteristične korake naučnog metoda, a nastavnik vodi i usmerava učenike u radu. On ih ohrabruje da postavljaju pitanja, istražuju i diskutuju.

Treba posebno imati u vidu da se ciljevi i zadaci ovog predmeta postižu kroz neposrednu istraživačku aktivnost dece i nenametljiv podsticaj i podršku nastavnika.

Aktivnosti učenika

Za ostvarivanje ciljeva i zadataka ovog predmeta važno je da se omogući nastava u kojoj će aktivnosti učenika biti raznovrsne: posmatranje, sakupljanje materijala i podataka, upoređivanje, klasifikovanje, beleženje, zamišljanje i postavljanje ogleđa (eksperimenata), objašnjavanje, korišćenje podataka, predstavljanje onog što je viđeno i urađeno, postavljanje jednostavnih modela, diskutovanje rezultata i davanje predloga novih eksperimenata, samostalno i grupno istraživanje.

Aktivnosti nastavnika

Nastavnik vodi i usmerava učenike u svim etapama istraživačkog rada: prilikom postavljanja pitanja i hipoteza, predlaganja ogleđa, njihovog izvođenja i predstavljanja rezultata rada.

Priprema nastavnika za ovakve časove obuhvata razmatranje važnih pitanja o temi časa, izboru sadržaja, aktivnosti, ambijentu za realizaciju, korišćenjem različitih izvora informacija (udžbenici, popularna i stručna literatura, Internet...). Pored toga, na časove se mogu pozvati razni gosti - stručnjaci (nastavnici predmeta prirodnih nauka, naučnici/istraživači...) koji mogu preneti svoja iskustva deci i dati im uputstva kako da unaprede svoj način rada.

ČUVARI PRIRODE

Četvrti razred

Ciljevi i zadaci:

- osposobljavanje za aktivno upoznavanje stanja životne sredine;
- poznavanje uzročno-posledičnih veza u životnoj sredini;
- poznavanje negativnih uticaja čoveka na životnu sredinu;
- ispitivanje uzročno-posledičnih veza u životnoj sredini izvođenjem jednostavnih ogleđa;
- podsticanje odgovornog odnosa prema živom svetu;
- podsticanje odgovornog odnosa za racionalno korišćenje prirodnih bogatstava;
- uočavanje različitosti u živom svetu kao uslova za opstanak;
- ispitivanje pojava i promena u prirodi;
- podsticanje odgovornog, zdravog odnosa prema sebi;
- osposobljavanje za rešavanje problemskih situacija samostalno/timski;

- osposobljavanje za donošenje pravilnog stava i za kritičko mišljenje.

Sadržaji programa

ŽIVOTNA SREDINA

- Snalaženje u prirodi (povratak prirodi, staze u prirodi, znaci orijentacije i ishrana u prirodi).
- Istraživanje uzročno-posledičnih veza u životnoj sredini (vazduh, voda, zemljište i buka).
- Aktivno upoznavanje stanja životne sredine izvođenjem jednostavnih ogleda u učionici.

PRIRODNE POJAVE I PROMENE U ŽIVOTNOJ SREDINI

- Raznovrsnost živog sveta kao uslov za opstanak (biodiverzitet).
- Nestajanje vrsta (najčešće ugrožene biljke i životinje).
- Kruženje materije i proticanje energije kroz odnose ishrane.
- Prirodne pojave i promene u životnoj sredini.

ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

- Aktivna zaštita životne sredine kroz organizovanje raznih akcija čuvara prirode van učionice (štednja, reciklaža, ozelenjavanje...).
- Odgovoran odnos prema životinjama i biljkama.
- Pravo na zdravu životnu sredinu, kvalitet života.
- Odgovoran odnos prema sebi i životnoj sredini u celini.
- Kritički i otvoren stav i saradnja sa lokalnom sredinom, društvom za zaštitu životne sredine, za zaštitu životinja...

Način ostvarivanja programa

Navedeni sadržaji izbornog nastavnog predmeta Čuvari prirode imaju za cilj podizanje svesti o zdravoj životnoj sredini; produbljivanje znanja, veština i navika u vezi sa zaštitom prirode; jačanje sopstvene inicijative, sposobnosti i odgovornog odnosa prema životnoj sredini.

Sadržaji programa omogućavaju uspešniju realizaciju ciljeva i zadataka, a operativna razrada prepuštena je nastavnicima koji sami kreiraju vreme, mesto izvođenja i broj časova za određene teme.

Navedeni sadržaji imaju za cilj podizanje znanja o zaštiti životne sredine na viši nivo u odnosu na prethodno stečeno znanje, a usmereni su na primenu i praktičnu realizaciju i van školskog prostora, u neposrednom okruženju - prirodi.

Izborni nastavni predmet Čuvari prirode pruža velike mogućnosti za integraciju i korelaciju sa drugim nastavnim predmetima, jer su mu sadržaji multidisciplinarni (srpski jezik, matematika, likovna kultura, muzička kultura, priroda i društvo...).

OD IGRAČKE DO RAČUNARA

Četvrti razred

Ciljevi i zadaci

- razvijanje umjenja i veština za korišćenje materijala, pribora, alata i računara u igri i svakodnevnom životu;
- razvijanje kreativnosti, logičkog mišljenja i sposobnosti kombinovanja;
- upoznavanje i upotreba jednostavnih programa za računarske igre i obrazovne programe;
- razvijanje sposobnosti rešavanja zadataka uz pomoć računara;
- razvijanje konstruktorskih veština;
- razvijanje sposobnosti za timski rad.

Sadržaji programa

Crtamo i pišemo

- crtanje i pisanje teksta
- crtanje po slobodnom izboru i po zadatoj temi složenijih crteža kombinovanih sa tekstom
- kombinovanje pojedinih alata za crtanje i pisanje u rešavanju konkretnih problema
- pokretanje programa
- čuvanje crteža
- štampanje

Pravimo odeljenjske novine

- priprema materijala za novine
- uređivanje teksta i crteža

Igramo se i snimamo

- web - kamera
- priključivanje kamere na računar
- pokretanje programa za snimanje
- memorisanje i uređivanje snimaka

Kreiramo, stvaramo

- kreiramo odeljenjski CD - kombinacija snimaka web - kamerom, muzike, teksta, fotografija iz raznih situacija i aktivnosti odeljenja
- elektronska pošta, pokretanje programa, kreiranje pošte, slanje i primanje
- prigodne aktivnosti (Nova godina, Dan žena, rođendani) kreiranje pisma, postera, transparenta, pozivnice, čestitke, kalendara, albuma... koristeći jednostavan program i lako obradiv materijal (papir, karton, tekstil i sl.).

Način ostvarivanja programa

Rad na računaru u četvrtom razredu naslanja se na znanja i umenja stečena u prethodnim razredima. Neophodno je obnoviti neka znanja o konfiguraciji računara, osnovnim komponentama i nameni pojedinih delova, programu za pisanje teksta i crtanje. Posebnu pažnju treba obratiti na učenike koji su se kasnije uključili u realizaciju ove nastave.

Uz odgovarajući program za pisanje, omogućava se nastavak korišćenja računara za pisanje teksta i crtanje. Učenike treba upoznati sa složenijim programom za obradu teksta, koji nisu upoznali u prethodnim razredima. Pored procedure za pokretanje programa i izborom slova (fonta), upoznavanjem načina pisanja (i brisanja) malih i velikih slova i uređivanjem teksta i crteža. S obzirom na to da se upotrebljava složeniji program za pisanje, učenicima se može dozvoliti da koriste one opcije za koje pokažu interesovanje. Opcije nisu obavezne već su ostavljene učenicima, tj. nastavniku, da ih prilagodi potrebama.

Od "alata" za crtanje mogu da koriste one koje su učenici u prethodnom razredu već upoznali (liniju, olovku, gumicu, crtanje pravougona, crtanje elipse, kanticu, sprej, pipetu, krivu liniju, poligon) u kombinaciji za ispis teksta. Korišćenjem navedenih alata, kroz igru, upoznati mogućnosti primene računara pri izradi odeljenjskih novina i slično.

I dalje treba insistirati na programima koji su po pravilu prilagođeni uzrastu učenika, koristeći programe u kojima može biti pomeranje objekata i postavljanje na određeno mesto radi formiranja celine itd., koje pospešuju kreativnost, koordinaciju pokreta i motoriku ruku kod učenika.

Obrazovni računarski programi u četvrtom razredu treba da budu orijentisani na korišćenje računara u nastavi i učenju, tj. u rešavanju određenih zadataka u pojedinim nastavnim predmetima. Obrazovni softver treba da je licenciran i da ima saglasnost za upotrebu od Ministarstva prosvete i sporta.

Primenu **web** kamere treba pratiti detaljima kao što su priključivanje kamere na računar, pokretanje programa za snimanje, memorisanje i uređivanje snimaka.

Kreativne aktivnosti odnose se na deo korišćenja **web** - kamere pri kreiranju odeljenjskog **CD** - kombinacija teksta, muzike, fotografija iz raznih situacija i aktivnosti odeljenja, elektronska pošta, kreiranje pošte, slanje i primanje.

Prigodne aktivnosti kao što su one vezane za Novu godinu, Dan žena, dan škole, rođendani itd. omogućavaju razne kreacije kao što su izrada pozivnice, čestitke, pisma, postera, transparenta... koristeći jednostavne programe i lako obradiv materijal (papir, karton, tekstil i sl.) kombinovanjem obrade materijala, rukovanja fotoaparatom, **web** - kamerom, skenerom, elektronskom poštom.

Sadržaji programa nisu strogo definisani, već ih nastavnik tematski vezuje u logički organizovane celine koje vode ka realizaciji navedenih ciljeva i zadataka predmeta. Nastavnik ima slobodu da dinamiku realizacije nastavnih sadržaja primeri aktivnostima, pridržavajući se ukupnog godišnjeg fonda časova (36) kao osnovne orijentacije i okvira u svom radu.

MATERNJI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

MAĐARSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Napomena

ROMSKI JEZIK S ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Cilj i zadaci

Nastavni plan za negovanje romskog maternjeg jezika pripremljen je za one učenike osnovnih škola čiji je maternji jezik romski, a pohađaju odeljenja sa srpskim nastavnim jezikom ili jezikom drugih nacionalnih

manjina. Zadaci obrazovanja iz maternjeg jezika su ovde identični sa zadacima obrazovanja iz srpskog kao maternjeg jezika u nastavi, sa specifičnim karakteristikama romskog jezika.

Cilj programa rada je negovanje maternjeg jezika i osposobljavanje učenika da pišu, čitaju i pravilno govore maternji romski jezik. Pored toga, cilj je da učenici upoznaju osnovna pravila svog maternjeg jezika da ih nauče i usvoje. Istovremeno treba da obogaćuju svoj rečnik, razvijaju osećaj prema lepom i da upoznaju kulturu i istoriju Roma.

Četvrti razred

Operativni zadaci

Učenici treba da savladaju kontinuirano, razumljivo i izražajno čitanje tekstova.

Planski razvijati govorne sposobnosti učenika.

Gradivo navedeno u okviru poznavanja jezika učenici treba da savladaju na nivou prepoznavanja i uspešnog korišćenja.

Planski razvijati rečnik učenika, vežbati pravilno formiranje rečenica.

Učenici treba da nauče da govore povezano prilikom prepričavanja svojih događaja i sadržine čitavog teksta.

Koristiti pravopisna pravila navedena u nastavnom planu.

Savladati ortografska pravila.

Savladati jezičku strukturu i oko 250-400 novih reči i fraza.

Usvajati gramatičku terminologiju romskog jezika.

Učiti učenike kako da koriste rečnik.

Usvajati i učiti glasovne promene u romskom jeziku.

Rečenica i podela rečenice po sastavu.

Glavni članovi rečenice (subjekat i predikat).

Tematika

Porodica: Kućni red u porodici. Podela poslova među članovima porodice. Izražavanje poštovanja i pažnje prema drugima. Nagrađivanje, kažnjavanje.

Škola: Kućni red u školi. Novi predmeti. Nastavnici. Zajednički doživljaji, izlet, školske manifestacije, raspust.

Neposredna okolina, selo i grad danju i noću. Poljoprivredni radovi.

Priroda: Poljoprivredni proizvodi. Šuma i šumske biljke, prirodne pojave.

Brojevi: Prost broj, redni broj, razlomak.

Kultura izražavanja

Usmeno izražavanje

Vežbanje pravilnog izgovora.

Reprodukovanje sadržine kraćih dijafilmova i obrađenih tekstova podelom uloga.

Vežbanje recitovanja i lepog govora (retorike).

Samostalna obrada (završavanje) početnog teksta (priče).

Posmatranje predela i prirodnih pojava i događaja (ravnic, livada, oranica, planina, jezera, reka, atmosferskih padavina) i usmeno opisivanje istih.

Posmatranje i opisivanje životinja i ljudi.

Odgovor na pitanje (više odgovora na jedno pitanje).

Jezičke igre (postavljanje pitanja i davanje odgovora).

U četvrtom razredu postupati slično kao i u trećem, koristeći pri tom mogućnost koju pružaju tematske jedinice. Treba primenjivati transformaciju tekstova, nastavljati započete priče itd.

Pismeno izražavanje

Obnavljanje znanja o pisanju sastava. Pisanje sastava na osnovu slike ili niza slika. Raščlanjavanje sastava. Prethodni događaji, sam događaj i posledica događaja.

Osposobljavanje za opisivanje. Usvajanje osnovnih pojmova opisa (pronalaženje opisnih delova iz udžbenika). Posmatranje - zapažanje: da li se opis odnosi na predeo, predmet, osobu ili događaj. Zajedničko zapažanje, zajedničko formiranje rečenica (o tabli, korpi za otpatke, klupi itd.) i prepisivanje rečenica s table.

Opisivanje: usmeno, zatim pismeno; zajedničko posmatranje na izletu, kasnije prepričavanje na času. Reči: pridevi, sinonimi, korišćenje izreka kojima se izražava poređenje.

Opisivanje: usmeno, zatim pismeno; zajedničko posmatranje na izletu, kasnije prepričavanje na času. Reči: pridevi, sinonimi, korišćenje izreka kojima se izražava poređenje.

Opisivanje karakterističnog predmeta: prethodno se vrši zajedničko posmatranje. Pismeno opisivanje kod kuće na osnovu zajedničkog posmatranja (moja lutka, moj pas, moja omiljena igračka itd.).

Posmatranje i opisivanje ljudi: izgled i ponašanje. Karakteristika: stas, lice, odeća; unutrašnje karakteristike se određuju na osnovu ponašanja i delovanja te osobe.

Poznavanje jezika i pravopisa

Uporedo usvajanje znanja iz jezika (jezička struktura srpskog jezika). Ukazivanje na sličnosti i razlike u odnosu srpskog i romskog jezika.

Rečenica (glavni delovi rečenice, imenski i glagolski dodaci).

Imenice (značaj i podela).

Pridevi (značaj i podela).

Zamenice (upotreba ličnih).

Brojevi (osnovna značenja i podela).

Glagoli (osnovna značenja).

Glagolska vremena (prezent, perfekt i futur).

Upotreba i pisanje velikog slova (vlastitih imenica, imena država, imena stanovnika - pripadnost, naslovi knjiga, listovi, časopisi...)

U četvrtom razredu produbljivati znanja u vezi sa vrstama rečenice, te se prelazi na obradu dva glavna dela rečenice. O slaganju subjekta i predikta u rečenici ne treba mnogo govoriti, već negovati ispravan govor - proširivati proste rečenice.

Čitanje - pisanje znakova interpunkcije

Učenik treba da čita glasno najlepše, najizražajnije, najpoučnije delove pripovedaka. Prilikom čitanja treba da izgovara čisto i pravilno reči, sintagme i rečenice. Vežbanje lepog čitanja pesama.

Vežbanje čitanja pri podeli uloga. Čitanje u sebi. Navikavanje na samostalno čitanje.

Čitanje tekstova u čitanci i pogodnih članaka iz dečjih listova.

U četvrtom razredu dalje uvežbavati tačno čitanje, ukazivati na jedinstvo reči koje se često primenjuje u govoru. Učenike treba navikavati na fonetski izgovor. U ovom razredu se mogu čitati štiva po ulogama. Korisno je slušati umetnička kazivanja zapisana na nosačima zvuka.

Udžbenici

Čitanka

Gramatika i pravopis

Narodna i umetnička književnost Roma u Srbiji

Radna sveska

Rečnik

Orientacioni raspored godišnjeg broja časova

Rad na tekstu - 20

Govorne vežbe - 8

Jezičke (pismene) vežbe - 12

Gramatika i pravopis - 16

Lektira - 10

Istorija romskog jezika - 6

Sistematizacija - 2

Način ostvarivanja programa

Ovaj nastavni plan za negovanje maternjeg romskog jezika pripremljen je za one učenike osnovnih škola, čiji je maternji jezik romski, a pohađaju odeljenja sa srpskim nastavnim jezikom ili jezikom drugih nacionalnih manjina. Zadaci obrazovanja iz maternjeg jezika su ovde, prirodno identični sa zadacima obrazovanja iz srpskog kao maternjeg jezika u nastavi, uz specifičnosti romskog jezika. Zvanično pismo romskog jezika je latinično.

Cilj programa rada jeste negovanje maternjeg jezika i osposobljavanje učenika da pišu, čitaju i pravilno govore maternji jezik.

Pored toga, cilj je da se učenici upoznaju sa osnovnim pravilima svog maternjeg jezika, da ih nauče i usvoje. Istovremeno treba da obogaćuju svoj rečnik, razvijaju osećaj prema lepom i da se upoznaju sa kulturom i istorijom Roma. Upravo zbog toga, cilj negovanja maternjeg jezika jeste osposobljavanje učenika, kojima je maternji jezik romski, a pohađaju školu na srpskom jeziku, da svoja znanja, misli i osećanja izražavaju (usmeno i pismeno) na romskom jeziku.

Program rada na negovanju maternjeg jezika u nekim segmentima prati program rada srpskog jezika (gramatika, književnost, teorija).

Čitanje

Jedan od osnovnih zadataka negovanja maternjeg jezika jeste razvijanje tečnog i izražajnog čitanja.

U četvrtom razredu, i dalje se razvija tehnika čitanja kod učenika, treba obratiti pažnju na to da oni razumeju tekst koji čitaju i da se užive u to, kao da i sami pišu tekstove koji će moći na više načina da realizuju.

Posebnu pažnju treba obratiti na izgovor romskih glasova: aspirati, diftonzi, dvoglasni, kao i uočavanje razlike u izgovoru u pojedinim dijalektima romskog jezika.

Obrada teksta

I u četvrtom razredu, obrađivati literarne tekstove uvežbavanjem čitanja i prepričavanjem sadržaja.

Deca treba da prepričavaju pročitano sadržinu, da je dramatizuju, da nauče napamet kratke prozne i poetske tekstove. Obradom literarnih dela, kod učenika razvijati moć razmišljanja i rasuđivanja, obogaćivati njihov emocionalni svet, rečnik i sposobnost izražavanja.

Elementi kulture Roma

Upoznavanje elemenata kulture, istorije i tradicije Roma, u nižim razredima uglavnom se ostvaruje upoznavanjem i približavanjem dela tradicionalne književnosti i istorije kroz prilagođeno gradivo. Učenici uče napamet razne pesmice, pitalice, brojalice, poslovice, igraju i pevaju.

ROMSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Napomena

RUMUNSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Četvrti razred

Napomena

RUSINSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Četvrti razred

Napomena

SLOVAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Četvrti razred

HRVATSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Četvrti razred

CILJ nastave hrvatskoga jezika s elementima nacionalne kulture je da učenici ovladaju hrvatskim standardnim jezikom u okviru predviđenih sadržaja te upoznaju elemente hrvatske kulture.

Učenici trebaju upoznati, doživjeti i umjeti tumačiti odabrana književna djela, kazališna, filmska i druga umjetnička ostvarenja.

Operativni zadaci:

- upoznavanje i njegovanje kulture bunjevačkih Hrvata;
- posebnosti kulturno - spomeničke baštine;
- upoznavanje prirodnih osebnosti zavičaja;
- stupnjevito i sustavno upoznavanje hrvatskog standardnog jezika u usmenoj i pismenoj uporabi;
- primjena jezika u različitim komunikacijskim situacijama;
- razvijanje pravilnog usmenog i pismenog izražavanja;
- bogaćenje rječnika, jezičnog i stilskog izraza;
- navikavanje na koncizno i jasno usmeno i pismeno izražavanje.

Sadržaji programa

1. HRVATSKI JEZIK

GRAMATIKA

- pojam subjekta, predikata, priložnih oznaka
- glagolska vremena - prezent, perfekt, futur;
- smjenjivanje ije / je / e / i

PRAVOPIŠ, PRAVOGOVOR

- upravni i neupravni govor
- pisanje brojeva i datuma
- pisanje kratica - itd., sl., npr. i kratica koje označuju imena država

2. KNJIŽEVNOST

- Zvonimir Balog, Pravi tata
- Gustav Krklec, Telegrafske basne

- Tin Kolumbić, Mjesečev poklon
- Vladimir Nazor, Halugica
- Luko Paljetak, Djetinjstvo
- Sunčana Škrinjarić, Večernja haljina za jesen
- Narodna književnost: Igrokaz, Balint Vujkov, Ždribac zlatne grive, Bajke za laku noć, Balint Vujkov.

3. JEZIČNO IZRAŽAVANJE

- pripovijedanje o događajima i doživljajima, stvarnim i izmišljenim;
- nastavljanje priče potaknute danim početkom;
- prepričavanje tekstova, kazališnih predstava, filmova, TV emisija za djecu;
- izgovaranje skupova ije/je;
- izvođenje monologa i dijaloga;
- izvješće, sažeto informiranje o sebi;
- vježbe u iznalaženju i zamjeni sinonima;
- izražajno čitanje i recitiranje.

4. ELEMENTI NACIONALNE KULTURE

Glazba

- Radujte se narodi - božićna pjesma
- Bunjevka sam
- Ćiro - ples
- Teče, teče, bistra voda
- Sretna Nova godina, Arsen Dedić

Filmska umjetnost

- Vlak u snijegu;
- Čudnovate zgode šegrta Hlapića;
- Tko pjeva zlo ne misli

Predmeti od slame: izrada predmeta od slame

Povijest: hrvatska kulturno-spomenička baština, priče i legende iz hrvatske povijesti, prvi hrvatski narodni vladari

Zemljopis: posebnosti nizinskog, planinskog i primorskog krajolika domovine

Običaji o blagdanima: upoznavanje običaja i njihov scenski prikaz: Sv. Nikola, Materice, Oci, Božić, Poklade, Uskrs

Žetveni običaji: "Dužijanca"- blagoslov žita, kosidba-ris, bandaš i bandašica, zahvala

Način ostvarenja programa

Značajne su metode koje podrazumijevaju igru - metajezične igre, zamjene mjesta, glasovne igre, ples. Vrlo je važno metodama, koje će biti primijenjene, angažirati učenika i bazirati te metode na aktivnostima učenika.

BOŠNJAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

BOSANSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Četvrti razred

IV razred

Cilj nastave bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture za četvrti razred jeste da učenici ovladaju bosanskim standardnim jezikom u okviru predviđenog sadržaja, te da upoznaju i gaje elemente bošnjačke nacionalne kulture.

Operativni zadaci:

- upoznavanje i njegovanje kulturne baštine Bošnjaka;
- upoznavanje i korišćenje bosanskog standardnog jezika u usmenoj i pismenoj upotrebi;
- pravilna upotreba jezika u različitim komunikacijskim situacijama;
- razvijanje pravilnog usmenog i pismenog izražavanja;
- njegovanje i bogaćenje jezičkog i stilskog izraza;
- bogaćenje rječnika bošnjačkom leksikom;
- razvijanje sposobnosti za interpretaciju teksta;
- osposobljavanje učenika da sami tumače književni tekst i da razvijaju sopstvene stavove prema sadržaju teksta;
- razvijanje sposobnosti stvaralačkog mišljenja;
- razvijanje sposobnosti uočavanja i doživljavanje ritma i razvijanje pjesničkog sluha;
- osposobljavanje za dramsko izražavanje teksta po ulogama i uživljavanje u vrijednosti književnog lika;
- osposobljavanje za shvatanje i razumijevanje cjeline umjetničkog teksta.

Sadržaji programa

PREDMETNE CJELINE

Bosanski jezik

Jezičko izražavanje

Književnost

Elementi nacionalne kulture

BOSANSKI JEZIK

Gramatika

vrste riječi;

zamjenice (lične, prisvojne, pokazne);

rečenice po sastavu (prosta, proširena, složena).

Pravopis

upotreba **je** i **ije**;

upotreba glasova: **h, j**;

distinkcija: **č-ć, l-lj, đ-dž**;

pisanje vlastitih imenica, naziva škola, časopisa;

upotreba interpunkcijskih znakova.

JEZIČKO IZRAŽAVANJE

usmeno izražavanje;

pričanje o događaju na rijeci;

pismeno izražavanje (pismo s mora ili planine);

leksičke vježbe;

opis lika sa slike;

monolog i dijalog (razlika);

razgovor sa drugom (intervju);

prepričavanje priče (opširno i sažeto);

izražajno čitanje teksta;

recitovanje stihova;

razgovor o slikama sa izložbe.

KNJIŽEVNOST

Sait Orahović: *Jesenji pastel* (pjesma)

Enes Kišević: *Čuvar Parka* (pjesma)

Hasan Kikić: *Provalija u pozadini (priča)*

Salih Alić: *Golub (pjesma)*

Rizo Džafić: *Mlin na rijeci Uni (priča)*

Irfan Horozović: *Slovo A (priča)*

Ibrahim Hadžić: *Vjetrovi koji duvaju iznad mog rodnog mjesta (pjesma)*

Bisera Suljić: *San (pjesma)*

Hamza Humo: *Prvi snijeg (pjesma)*

Ethem Mulabdić: *Bajram (priča)*

Šukrija Pandžo: *Mećava (pjesma)*

Skenerer Kulenović: *Šarenka (priča)*

Ahmet Hromadžić: *Okamenjeni vukovi (priča)*

Ismet Bekrić: *Domovina nije riječ iz spomenara (pjesma)*

Nasiha Kapidžić Hadžić: *April (pjesma)*

Rabindrat Tagora: *Papirnati brodovi (pjesma u prozi)*

Nafija Sarajlić: *Šumareva Zorka (priča)*

Murat Baltić: *Kosač (pjesma)*

Husein Bašić: *Izlazak na sunce (priča)*

Mustafa Smailović: *Sehara (priče)*

Ćamil Sijarić: *Koza (priča)*

Maruf Fetahović: *Jabuka pazarka (pjesma)*

Šukrija Pandžo: *Samo još kosovi zvižduću (priča)*

Zaim Azemović: *Moji zemljaci (pjesma)*

Advan Hozić: *Čudo od djeteta (priča)*

Refik Ličina: *Bivolica (priča)*

Azra Aličić: *Glas dobre duše (priča)*

Pjetlić, Skaro i proljeće (odlomak iz drame)...

Irfan Horozović: *O književnosti (biblioteka)*

ELEMENTI NACIONALNE KULTURE (KULTURNO NASLJEĐE)

a) Lirska narodna pjesma - sevdalinka

Lirska narodna pjesma - sevdalinka

Lirska narodna pjesma - sevdalinka sa notnim zapisom

Lirska narodna pjesma - sevdalinka sa notnim zapisom

b) Epska narodna pjesma - krašnica (odlomak)

c) Narodno prozno stvaralaštvo:

Hićaje

Bajke

Šaljive priče

Basne

Anegdote, izreke, pitalice, zagonetke

d) istorija Bošnjaka Sandžaka (stećci, legende)

e) stanovništvo, stanovanje i nacionalna kuhinja

f) geografske specifičnosti Sandžaka (rijeke, planine, visoravni)

g) običaji o blagdanima i nacionalni simboli

h) likovna umjetnost, ukrasi, leuhe i arabeske, rukotvorine

Način ostvarivanja programa

U realizaciji programa preporučuju se sljedeće metodičke radnje:

- Sistemske vježbe i uvježbavanje kroz igru vrlo su značajan metod u realizaciji ovog programa. Na taj način učenici se angažuju i lakše usvajaju gradivo kako jezičkog, tako i književnog sadržaja.
- Takođe se preporučuje dijaloška metoda radi razvijanja sposobnosti komuniciranja kod djece.
- Korišćenje pogodnog teksta na kome se uočava i objašnjava odgovarajuća jezička pojava.
- Inudkacija jezičkih pojava od primjera ka pravilu.
- Grafičko predstavljanje jezičkih pojava i njihovih odnosa u definisanju jezičkog zadatka.
- Pravljenje rječnika karakteristične bošnjačke leksike.
- Sistematsko praćenje, provjeravanje i utvrđivanje gradiva jezika i književnosti.

BUNJEVAČKI GOVOR SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Četvrti razred

Cilj nastave bunjevačkog govora sa elementima nacionalne kulture jeste negovanje bunjevačkog govora kao i upoznavanje i negovanje tekovina nacionalne kulture Bunjevaca, običaja i tradicije.

Operativni zadaci

- Razvijanje ljubavi prema bunjevačkom govoru i potrebe za njegovim negovanjem i usavršavanjem;
- Bogaćenje rečnika i proširivanje znanja učenika;
- Podsticanje učenika za samostalno literarno i pozorišno stvaralaštvo;
- Upoznavanje, razvijanje, čuvanje i poštovanje sopstvenog kulturnog identiteta na delima bunjevačkih pisaca i narodnih umotvorina;
- Navikavanje na sažeto usmeno i pismeno izražavanje;
- Savladavanje osnova metodologije izrade pismenih sastava;
- Vaspitanje u duhu mira, kulturnih odnosa i saradnje među ljudima.

1. BUNJEVAČKI GOVOR (10 časova)

- Obnavljanje i utvrđivanje gramatičkih sadržaja iz prethodnih razreda;
- Upoznavanje sledećih vrsta reči: zamenice, brojevi;
- Upravni i neupravni govor;
- Ponavljanje, uvežbavanje i utvrđivanje osposobljenosti učenika za primenu pravopisnih pravila.

2. KNJIŽEVNOST (25 časova)

Lektira

- Gabrijela Diklić: Meni salaš bili fali
- Borba vile Bunjevke za svoje ime i svoj rod (narodna pesma)
- Groktenje (tekst iz Čitanke u pripremi)
- Tomislav Kopunović: Izbor pesama iz zbirke Široke grudi bačke ravnice
- Čilašin Janko (narodna pripovetka)
- Blaško Rajić: Maričin Božić
- Kralj brez svitlosti (narodna pripovetka)
- Marko Kraljević i Vlajkina divojka (narodna pesma)
- Grgur Peštalić: Priprava za banderiski pohod (odlomak iz speva Dostojna plemenite Bačke)
- Neven i Danica (tekst iz Čitanke u pripremi)
- Kata Prčić: Gudba
- Ženska bunjevačka nošnja (tekst iz Čitanke u pripremi)
- Muška bunjevačka nošnja (tekst iz Čitanke u pripremi)

- Molitva Kraljevića Marka (narodna pesma)
- Blaško Rajić: Moj prvi prusluk
- Zla žena (narodna pripovetka)

3. KULTURA IZRAŽAVANJA (20 časova)

Usmeno izražavanje

- Prepričavanje teksta, pozorišnih predstava, radio i televizijskih emisija u celini i po delovima;
- Pričanje o događajima i doživljajima prema slici/rečima;
- Opisivanje pejzaža, ljudi, biljaka i životinja.

Pismeno izražavanje

- Prepričavanje, pričanje, opis - pismeni sastav;
- Sastavljanje i pisanje sastava prema posmatranim predmetima, slici ili datim rečima;
- Pričanje o doživljaju na osnovu datog plana;
- Opisivanje osoba, predmeta i prostora;
- Prepričavanje sadržaja teksta sa izmenjenim završetkom;
- Pisanje čestitke, razglednice i pisma.

4. ELEMENTI NACIONALNE KULTURE (17 časova)

- Praznici, narodni običaji (Korizma, Uskrs, Dužijanca, Kraljice, zimski običaji, Materice, Oce, Božić), značajni događaji iz života Bunjevaca i nacionalni praznici;
- Učenje narodnih igara i upoznavanje bunjevačkih narodnih instrumenata;
- Upoznavanje bunjevačke narodne nošnje;
- Elementi tradicionalne narodne kuhinje;
- Upoznavanje elemeneta folklornog enterijera;
- Upoznavanje starih zanata (papučarskog, korparskog, tradicionalnog tkanja i veza, grnčarskog);
- Domaća radinost;
- Upoznavanje sa tradicijom izrade predmeta od slame kod Bunjevaca.

Način ostvarivanja programa u četvrtom razredu osnovne škole

Učenje bunjevačkog govora sa elementima nacionalne kulture u prvom i drugom razredu treba da se odvija kroz igru i da detetu predstavlja zadovoljstvo a ne obavezu jer su deca na ovom uzrastu sposobna da verno reprodukuju ono što čuju.

Imaginativne i dramske sposobnosti kao i mogućnost učenja kroz igru olakšavaju im memorisanje i prirodno usvajanje znanja.

U trećem i četvrtom razredu težište rada se prenosi na učenika: on aktivno učestvuje u radu, postaje subjekat nastave, a svojim zalaganjem i radom treba da stiče, usvaja i razvija znanje i usvojeno znanje primenjuje u komunikaciji.

Nastavnik planira, vodi i organizuje nastavni proces (odabira sadržinu rada, nastavne metode, oblike rada, tipove i broj vežbi), koordinira rad učenika da bi se što uspešnije ostvarili postavljeni zadaci.

Nastava mora biti postavljena takva da se svakom učeniku omoguće što češće verbalne aktivnosti, jer se samo na taj način može produktivno ovladati govorom.

U realizaciji ovih zadataka nastavnik treba maksimalno da motiviše učenike koristeći odgovarajuće audio-vizuelna nastavna sredstva, kompakt diskove i kasete, ilustracije, film, slike, fotografije, slojevite folije, TV emisije.

Nastavnik mora podsticati učenike da se i oni angažuju na prikupljanju nastavnih sredstava vezanih za temu koja se obrađuje (razglednice, slikovnice).

Upoznavanje elemenata nacionalne kulture Bunjevaca uglavnom se ostvaruje upoznavanjem i približavanjem dela tradicionalne književnosti, običaja i tradicije. Pri obradi elemenata nacionalne kulture treba poštovati princip postupnosti kako bi se učenicima olakšalo usvajanje znanja i informacija. Teme su iste u sva četiri razreda s tim da se obim gradiva povećava iz razreda u razred.

Neophodno je da nastavnik uvek ima na umu presudnu ulogu sistematskog vežbanja (usmenog i pismenog), odnosno da nastavno gradivo nije usvojeno dok se prethodno ne uvežba. Takođe, posebnu pažnju treba posvetiti razvijanju kreativnosti učenika u sticanju znanja, razvijanju istraživačkih i stvaralačkih sposobnosti učenika, kritičkog mišljenja i umetničkog ukusa. Pri tome je od posebne važnosti da se svako angažovanje učenika ponaosob osmišljeno i dobronamerno vrednuje.

Neophodna je i korelacija ovog predmeta sa svim ostalim predmetima jer omogućava ostvarivanje veoma uspešnih rezultata rada.

Pored preporučene literature nastavnik sam bira literaturu kojom će pre svega da ispuni ciljeve i zadatke predviđene ovim programom.

PREPORUČENA LITERATURA

1. Ambrozije Šarčević: Tolmač izvornih književnih zemljopisnih jugoslavenskih riči na korist prijatelja bunjevačko-šokačke književnosti (1870)
2. Marko Peić, Grgo Bačlija: Rečnik bačkih Bunjevaca (1990)
3. Ambrozije Šarčević: Zbirka mudrih i poučnih izrekah na korist bunjevačkog puka (1869)
4. Mijo Mandić: Nebesko janješce ili molitvenik za bunjevački i šokački naraštaj (1885)
5. Neven, zabavno poučni misečnik od 1884. do 1914.
6. Danica, bunjevačko-šokački kalendar od 1884. do 1946.
7. Jovan Erdeljanović: Poreklo Bunjevaca (1930)
8. Milivoje V. Knežević: O Bunjencima (I deo-1927, II deo-1930)
9. Mara Đorđević-Malagurski: Stara bunjevačka narodna nošnja i vez (1940)
10. Mijo Mandić: Prirodopis, prirodoslovlje i slovnica za bunjevački i šokačku dicu (1880)
11. Ivan Mihalović: Početnica za katoličke pučke učione (1889)

12. Ljubomir Lotić: Bukvar za bunjevačke i šokačke osnovne škole i za nepismene (1919)
13. Bunjevačka i šokačka čitanka za I, II, III razred osnovnih škola (1939)
14. Milivoje V. Knežević: Bunjevačka narodna čitanka (1931)
15. Lazar Malagurski: Pisme i igre u narodnim običajima bačkih Bunjevaca (1997)
16. Mr. M. Stevanović: Metodički priručnik za nastavu srpskohrvatskog jezika i književnosti u osnovnoj školi (1982)
17. Prof.dr V. Cvetanović: Samostalni stvaralački rad u nastavi srpskog jezika (1996)
18. I. Ivić, A. Pešikan, S. Antić: Aktivno učenje 2 (2001)
19. Mirjana Savanov, Nevenka Bašić Palković: Bunjevačka čitanka (u pripremi)
20. Mr. Suzana Kujundžić Ostojić, Jadranka Tikvicki: Gramatički priručnik govora Bunjevaca sa pravopisom (u pripremi)
21. www.bunjevci.org.yu

UKRAJINSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Četvrti razred

Napomena

ŠAH

Četvrti razred

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Sadržaji programa

I tema: *Uvodni čas (1)*

1. Uvodni čas - upoznavanje sa ciljevima i zadacima programa i načinom rada.

II tema: *Otvaranje (6)*

OTVORENE IGRE

Kraljev gambit:

- primeri dobre igre (smisao gambitne igre);
- kratke partije (minijature);
- praktična igra.

POLUOTVORENE IGRE

Sicilijanska odbrana:

- primeri dobre igre;
- kratke partije (minijature);
- praktična igra.

ZATVORENE IGRE

Damin gambit:

- primeri dobre igre;
- kratke partije (minijature);
- praktična igra.

III tema: Središnjica (11)

1. Kombinatorni motivi:

- otkrivanje i prekrivanje linija, redova i dijagonala (složeniji primeri);
- odvlačenje i dirigovanje (složeniji primeri);
- oslobađanje i zauzimanje polja (osnovni primeri);
- uništavanje odbrane i blokada (osnovni primeri);
- dejstvo kroz figure i pregrađivanje (osnovni primeri).

2. Prelazak iz otvaranja u središnjicu:

- značaj inicijative;
- zaostao kralj u centru.

3. Strategija napada i njen značaj:

- napad pri suprotnim rokadama;
- napad pri istostranim rokadama.

IV tema: Završnica - topovske završnice: top i pešak protiv topa (8)

4. Odsecanje kralja (sprečavanje prilaza slobodnom pešaku).
5. Pobjeda jače strane primenom metode "mosta".
6. Kralj ispred pešaka: odbrana primenom "pravila šestog reda".

V tema: Odigravanje partija (10)

4. Turnir učenika (6 školskih časova).
5. Simultanka predmetnog nastavnika protiv učenika.
6. Podvrste šaha.

Podvrste šaha (igre) koje mogu da se koriste za četvrti razred:

1. Igre sa manjom kvadratnom tablom i standardnim figurama.
2. Igre sa manjom pravougaonom tablom i standardnim figurama.
3. Igre sa nestandardnim asimetričnim položajem figura.
4. Igre sa nestandardnim simetričnim položajem figura.
5. Igre sa standardnom tablom i figurama - ali drugačijim ciljem.
6. Igre u kojima svako igra za sebe.
7. Partnerske i timske igre.

Uputstvo za ostvarivanje programa

Da bi se organizovala kvalitetna nastava, primerena potrebama i mogućnostima učenika od prvog do četvrtog razreda osnovne škole, neophodno je voditi računa o tri grupe osnovnih parametara.

I. Predmetni parametri

Sadržaji koji se proučavaju u okviru ovog predmeta deo su opšte šahovske kulture, koja afirmiše ovu drevnu igru kao društveno prihvatljiv model za sagledavanje životnih zakonitosti kroz simboliku šahovskog nadmetanja dveju suprotstavljenih strana. Trinaesti svetski prvak, Gari Kasparov govorio je o tome: "Kreativnost, imaginacija i intuicija su nezamenljivi, baš kao i čvrst karakter; ali, pobeda dolazi samo kroz borbu." Na taj način pregnuće i voljni momenat izbijaju u prvi plan, pružajući oslonac mladoj osobi koja se nalazi u delikatnoj životnoj fazi, u kojoj se od nje očekuje da odgovori zahtevima koje pred njega/nju postavlja školski sistem.

Kako se sedmogodišnjaci nalaze u ranoj fazi kognitivnog razvoja, u kojoj tek stiču osnovne predstave o nizovima, poretku i klasifikaciji, što između ostalog čini osnovu za sveobuhvatno razumevanje pojma broja, šah im prirodno pomaže u usvajanju, a zatim i konsolidaciji ovih znanja. Na ovaj način deca se pripremaju za narednu fazu (oko 9-10 godina života) koju, prema Pijažeevoj klasifikaciji, karakterišu "konkretne logičke operacije", kao npr. obuhvatnije razumevanje matematičkih operacija. Putem savladavanje šahovske notacije daje se značajan podsticaj razvoju veština čitanja i pisanja, ali se postiže i napredak u razumevanju prostorne organizacije, pre svega kroz koncepte horizontalnosti i vertikalnosti, kao preteča koordinatnih sistema, baš kao i diskriminacije lateralizovanosti, što znači da su za to ostvarivanje veoma pogodni zahtevi za pravilnom orijentacijom šahovske table: u odnosu na beloga i crnoga (tj. crnu boju polja u igračevom levom uglu), ali i postavljanje dama na polja iste boje, a kraljeva na polja suprotne boje od figure koja se na njemu nalazi. Proučavanje šaha treba da podstakne napredak logičkog mišljenja i sposobnosti generalizacije, a posebno je dragocena pouka legendarnog svetskog šampiona Emanuela Laskera, doktora filozofskih nauka, koji je naglašavao da putem šaha treba "podučavati o nezavisnom razmišljanju i prosuđivanju".

Šahovska igra predstavlja i model koji promovise ravnopravnost, a negira svaki oblik diskriminacije: u igri podjednako mogu napredovati i uživati učenici i učenice svih rasa, nacionalnosti i veroispovesti, kako nadareni, tako i oni sa posebnim potrebama - učenici sa slušnim oštećenjima, gluvi i nemi, slabovidni i slepi (šahovska literatura se uspešno prilagođava zapisu Brajeve azbuke, a postoje i posebno dizajnirane šahovske table i figure koje slabovidni i slepi mogu potpuno samostalno da koriste; većina šahista ume da igra i "naslepo", tj. putem izgovaranja poteza onako kako se zapisuju šahovskom notacijom), učenici sa fizičkim hendikepom, autistični ili sa drugim razvojnim poremećajima (između ostalog, šah razvija svest o prisustvu drugoga i na taj način predstavlja osnovu za dalji razvoj komunikacije) - mršavi i buckasti, visoki i niski, čutljivi i pričljivi, neustrašivi i povučeni... Primenljivost šaha kao zaštitnog okrilja je posebno izražena u okviru kampanja protiv droge i nasilja, dok u okviru njegove preventivne funkcije spada i smanjivanje izostanaka iz škole, kao i smisleno restrukturiranje slobodnog vremena.

II. Nastavni parametri

Teorijska nastava iz šaha pruža minimalan skup fundamentalnih znanja koja su neophodna da bi se ovladalo svim pravilima i opštom kulturom šahovske igre. Na ovom aspektu nastave treba insistirati u onolikoj meri koliko je potrebno da se učenicima pruže najosnovnije informacije na osnovu kojih bi, pre svega kroz mnogobrojne praktične primere i životne analogije, mogli da samostalno otkrivaju ogromno bogatstvo sveta šaha. Stoga, kad god je to moguće, predmetni nastavnik u ulozi moderatora treba da izdvoji dovoljno vremena za praktičnu nastavu u vidu rešavanja primera na demonstracionoj tabli (frontalni oblik rada) i kroz testove (individualni oblik rada), ali i kroz proigravanje u parovima i grupne aktivnosti učenika.

Šah se može shvatiti kao permanentno didaktičko sredstvo za lakše savlađivanje dragocenih životnih lekcija, pri čemu se simbolizam šahovske igre kao paradigme samog života stavlja u užu i širu kontekst. Kao primer možemo da navedemo situaciju u kojoj se učenik nalazi na pešačkom prelazu, a na semaforu za pešake je crveno svetlo. Za malog šahistu sve je jasno: na potezu je protivnik (u ovom slučaju, to su automobili), tako da treba biti strpljiv i sačekati svoj potez. Kada se pojavi zeleno svetlo za pešake, to je kao da je protivnik završio svoj potez i pritisnuo sat, tako da je sada red na njega da u predviđenom vremenu pređe ulicu, to jest "odigra svoj potez".

Tokom prve godine učenja, putem upoznavanja kvadratne crno-bele table kao poprišta ove igre savršenog sklada, učenici usvajaju prostorne relacije kroz koncepte polja, linija, redova i dijagonala. Druženje sa šahovskim figurama i njihovim kretanjem približava ih znanjima iz geometrije, dok kroz odnos relativnih vrednosti figura (pešak = 1, skakač i lovac = 3, top = 5, dama = 9 ili 10) stižu i osnove iz aritmetike, ali i pouke o vođenju brige o vrednostima koje su im poverene na čuvanje. Postavljanje figura na početna polja primer je za organizaciju i urednost, čime se neuporedivo lakše usvajaju i neki "nepopularni" svakodnevni zahtevi, kao što je odlaganje stvari (npr. školskog pribora, odevnih predmeta, igračkica itd.) na odgovarajuća mesta. Upoznavanje sa šahovskom notacijom (gde se kao prelazni model koristi popularna igra "podmornica") i koncept zapisivanja poteza podsticajno deluju na usavršavanje veština čitanja i pisanja, koje se sreću u okviru ostalih predmeta.

Tokom obuke početnika u okviru nastave šaha kao izbornog predmeta u osnovnim školama u Srbiji uočena je pojava pada zainteresovanosti za dalje učenje šaha usled predugog trajanja obuke - tempom od jednog časa sedmično. Inicijalan impuls sa kojim deca dolaze na nastavu je da se igraju šaha, a suočavaju se sa ne tako kratkim periodom kada izostaje praktična igra, čime mogu biti do te mere nezadovoljni da ih to može obeshrabriti i odbiti od daljeg rada. Ukoliko dođe do toga, šah prestaje da bude igra, nailazi na otpor kod učenika, a samim tim i ne uspeva da opravda svoju ulogu nastavnog sredstva po meri deteta.

Predlaže se plansko uvođenje odabranih podvrsta šaha, koje bi svojom privlačnošću igre unapredile dinamiku nastave i podstakle aktivnost i motivaciju učenika, pre svega, u mlađem školskom uzrastu. Sistematizacijom podvrsta šaha, koju prati skup specifičnih metodičko-didaktičkih uputstava, dobija se dopunsko sredstvo za utvrđivanje i provežbavanje određenih tematskih jedinica i obogaćuju se nastavni i vannastavni sadržaji.

III. Parametri okruženja i ostali parametri

U zavisnosti od neposrednog okruženja u kojem se nalazi škola, poželjno je koristiti prednosti lokalnih resursa i negovati kontakte sa obližnjim šahovskim klubovima. Ukoliko postoje mogućnosti, prirodno je najmotivisanije uključiti u rad šahovske sekcije, organizovati gostovanja nekog od aktivnih šahista iz neposrednog okruženja - uz mogućnost odigravanja simultanke protiv zainteresovanih učenika. Preporuka je da se na kraju školske godine (u proširenom obimu od 6 časova), kao mogućnost da se sistematizuje i rekapitulira do tada stečeno znanje u ovom izbornom predmetu, organizuje takmičenje (ukoliko nastavnik proceni da bi neuspeh mogao da obeshrabri decu sa manje razvijenom tolerancijom na frustraciju, ovakvi susreti se mogu okarakterisati kao "druženje"; u tom slučaju se ne bi insistiralo na obračunavanju konačnog takmičarskog učinka, kako učenici ne bi međusobno upoređivali ostvarene rezultate i uspešnost, a mogu se promovisati i drugi nenasilni scenariji, npr. da figure koje su uzete "idu na klupu za rezervne igrače" i da će se, ponovo poređane na početne pozicije, vratiti već u narednoj partiji) među učenicima istog razreda, gde bi oni u uslovima odigravanja šahovskih partija (poštovanje turnirskih pravila) pokazali koja su znanja stekli tokom nastavnog ciklusa.

A) ŠKOLSKI PROSTOR

Specijalizovana učionica za izborni nastavni predmet šah

Veličina učionice: 100 m²

B) ŠKOLSKA OPREMA

Red. br.	Vrste i naziv nastavnog sredstva	Jedinica mere	Količina
1.	Školska tabla		1
2.	Demonstraciona šahovska tabla		1
3.	Radni sto za nastavnika		1
4.	Stolica za nastavnika sa naslonom		1
5.	Stolovi za učenike		16
6.	Stolice za učenike		16
PRIBOR I MATERIJAL ZA RAD			
1.	Šahovska garnitura (tabla* + figure)	komplet	16
2.	Šahovski sat		8
3.	Listići za zapisivanje partije		500
VIZUELNA SREDSTVA			
1.	Zidne slike svetskih šahista		5
PREPORUČENA LITERATURA ZA NASTAVNIKA I UČENIKA			
1.	Šahovska škola u 30 lekcija (knjiga i kompakt-disk), Aleksandar Matanović, Šahovski informator, Beograd, 2002.		1
2.	Šah - Igra miliona (niži i viši kurs), Dragoslav Andrić, 6. izdanje, Sportska knjiga, Beograd, 1991.		1
3.	Škola šaha I-IV, Borislav Ivkov, Centar za unapređivanje šaha, Beograd, 1975-1978.		1
4.	Metod početka šahovske partije, Zoran J. Petrović, Šahovski informator, Beograd, 2006.		1
5.	Šahovski udžbenik, Budimir B. Lakićević, ITP Zmaj, Novi Sad, 2003.		1

*Minimalna propisana dimenzija polja šahovske table je 45 x 45 mm (odgovarajuća dimenzija cele table je 400 x 400 mm). Odnos između figura i dimenzija šahovske table je takav da je moguće smestiti četiri pešaka na površinu jednog šahovskog polja.

Grupa učenika za realizaciju sadržaja programa nastavnog predmeta šah broji od 10 do 16 učenika.

Obrazovno-vaspitni rad za sadržaje nastavnog programa šah može da izvodi nastavnik ili stručni saradnik:

- profesor razredne nastave;
- nastavnik razredne nastave;
- profesor predmetne nastave u osnovnoj školi;
- nastavnik predmetne nastave u osnovnoj školi,

koji je stekao najmanje I (prvu) kategoriju ili titulu ženskog majstorskog kandidata.**

**Provera stručne šahovske kvalifikacije vrši se uvidom u takmičarsku knjižicu predmetnog nastavnika, na osnovu koje se ustanovljava da li je zahtevani nivo registrovan i overen od strane nadležnog Šahovskog saveza.

3. PREPORUČENE VRSTE AKTIVNOSTI U OBRAZOVNO-VASPITNOM RADU

Preporučene vrste aktivnosti u obrazovno-vaspitnom radu date su uz obavezne i preporučene sadržaje svakog obaveznog i izbornog nastavnog predmeta, u odeljku Način ostvarivanja programa.

4. NAČIN PRILAGOĐAVANJA PROGRAMA

4.1. Način prilagođavanja programa za muzičko i baletsko obrazovanje i vaspitanje

Muzičke i baletske škole donose svoje školske programe u skladu sa Nastavnim planom i programom, a specifičnosti se iskazuju posebnim nastavnim planovima i programima za ovu delatnost.

4.2. Način prilagođavanja programa za obrazovanje odraslih

Prilagođavanje programa za obrazovanje odraslih vrši se u pogledu organizacije, trajanja, ciljeva, zadataka i ocenjivanja, saglasno potrebama i mogućnostima odraslih u skladu sa zakonom.

4.3. Način prilagođavanja programa za obrazovanje i vaspitanje učenika sa smetnjama u razvoju

Školski programi donose se na osnovu Nastavnog plana i programa za četvrti razred osnovne škole, a specifičnosti se iskazuju posebnim programima u zavisnosti od vrste i stepena ometenosti.

4.4. Način prilagođavanja programa za obrazovanje i vaspitanje učenika sa posebnim sposobnostima

Prilagođavanje programa za učenike sa posebnim sposobnostima vrši se:

- individualizacijom nastavnih aktivnosti i prilagođavanjem nastavnih metoda i tehnika;
- izborom odgovarajućih nastavnih sredstava;
- formiranjem manjih grupa u okviru odeljenja za intenzivniji nastavni rad sa ovim učenicima, a u skladu sa potrebama;
- procenjivanjem napredovanja i uspeha standardima naprednih postignuća;
- ponudom odgovarajućih izbornih predmeta;
- ponudom fakultativnih nastavnih predmeta i slobodnih aktivnosti u fakultativnom delu školskog programa;
- uključivanjem stručnih saradnika u pripremu individualizovanih nastavnih aktivnosti za ove učenika, kao i za procenjivanje i praćenje njihove efikasnosti i uspešnosti.

4.5. Način prilagođavanja programa za obrazovanje i vaspitanje na jeziku nacionalne manjine

Prilagođavanje programa za obrazovanje i vaspitanje na jeziku nacionalne manjine vrši se tako što:

- maternji jezik nacionalne manjine ima status obaveznog nastavnog predmeta;
- nastava srpskog jezika, kao nematernjeg jezika, izvodi se kao nastava obaveznog predmeta;
- fond časova za nastavu obaveznih predmeta srpski jezik ili srpski jezik kao nematernji jezik i maternjeg jezika određuje se nastavnim planom;

- nastava maternjeg jezika prilagođava se potrebama, interesima i mogućnostima škole, učenika, roditelja i lokalne sredine, u skladu sa zakonom i nastavnim planom i programom;

- za pripadnike nacionalnih manjina program nastave prilagođava se u pogledu sadržaja koji se odnose na istoriju, umetnost i kulturu nacionalne manjine.

5. OPŠTI I POSEBNI STANDARDI ZNANJA

Standardi obrazovanja određuju nivo razvijenosti očekivanih znanja, sposobnosti i veština na opštem i posebnom nivou.

Očekivana znanja, sposobnosti, veštine identifikuju se u rezultatima pedagoškog procesa, čija su polazišta određena ciljevima i zadacima obrazovanja i vaspitanja.

Posebni standardi određuju nivo razvijenosti znanja, sposobnosti i veština koje učenik ostvaruje na kraju svakog razreda, nivoa obrazovanja i vaspitanja u okviru svakog nastavnog predmeta. Posebni standardi su dati u programima za pojedine nastavne predmete.

Standardi znanja su referentna osnova za prikupljanje pouzdanih i valjanih podataka o stepenu ostvarenosti očekivanih postignuća i, posredno, ciljeva i zadataka vaspitanja i obrazovanja.

Na osnovu rezultata nacionalnih ispitivanja i očekivanog, odnosno poželjnog nivoa postignuća - nacionalnih standarda, formuliše se republički plan razvoja kvaliteta obrazovanja. Ovim planom određuju se realistička očekivanja u okviru definisanih postignuća za pojedine nastavne oblasti i nastavne predmete za određeni vremenski period - za celu zemlju, na nacionalnom nivou.

Standardi ostvarenosti zadataka, odnosno postignuća propisanih na školskom nivou, određuje se takođe na osnovu:

- rezultata školskih ispitivanja i
- očekivanog i poželjnog nivoa postignuća - školskog standarda.

Na osnovu rezultata ispitivanja i očekivanog i poželjnog nivoa postignuća formuliše se školski plan razvoja kvaliteta obrazovanja, kojim se određuje stepen ostvarenosti postignuća koji se očekuje u određenom vremenskom periodu.

Standardi ostvarenosti zadataka, odnosno postignuća, određuju se tako da budu u određenoj meri iznad nivoa koji se u datom trenutku može utvrditi na osnovu ispitivanja učenika, kako bi se na taj način uticalo na razvoj kvaliteta obrazovanja. Na osnovu ispitivanja postignutog, standardi se menjaju i pomeraju na više.

6. DRUGA PITANJA OD ZNAČAJA ZA OSTVARIVANJE NASTAVNIH PROGRAMA

ŠKOLSKI PROGRAM

Školski program sadrži obavezni, izborni i fakultativni deo.

Obavezni deo školskog programa sadrži nastavne predmete i sadržaje koji su obavezni za sve učenike određenog nivoa i vrste obrazovanja.

Izborni deo školskog programa obuhvata izborne nastavne predmete i sadržaje programa po nivoima i vrstama obrazovanja od kojih učenik obavezno bira jedan ili više nastavnih predmeta prema svojim sklonostima. Jedan od obaveznih izbornih predmeta jeste verska nastava ili građansko vaspitanje.

Učenik se obavezno opredeljuje za versku nastavu ili građansko vaspitanje, i izabrani nastavni predmet zadržava do kraja započetog ciklusa osnovnog obrazovanja.

Škola je dužna da u četvrtom razredu učenicima ponudi, pored obaveznih izbornih nastavnih predmeta, verske nastave i građanskog vaspitanja, još tri izborna predmeta, od kojih učenik bira jedan.

Fakultativni deo školskog programa zadovoljava interese učenika u skladu sa mogućnostima škole kao i sadržaje i oblike slobodnih aktivnosti (hor, orkestar, ekskurzije, sekcije, kulturne i druge aktivnosti...).

Učenik razredne nastave ima do 20 časova nedeljno, odnosno 23 časa ako obrazovanje stiče na jeziku nacionalne manjine.

Navedeni broj časova može se uvećati do 5 časova ostalim aktivnostima (časovi izbornih i fakultativnih nastavnih predmeta, slobodne aktivnosti).

Preporuke za ostvarivanje programa zdravstvenog vaspitanja

Zdravstveno vaspitanje je proces koji se planski i kontinuirano odvija. Nastavnik razredne nastave realizuje predložene teme iz oblasti zdravstvenog vaspitanja shodno uzrasnom i obrazovnom nivou učenika i integrisanim tematskim planiranjem kroz obavezne i izborne predmete. Naučna istraživanja su pokazala da se 52 odsto svih mogućih uticaja na zdravlje odnose na svakodnevno ponašanje pojedinca. Veliki broj patoloških stanja mogao bi se izbeći pravilnim odnosom prema zdravlju i životu. Zdrav način života se uči u porodici, školi i široj društvenoj zajednici, te škola treba kod učenika da pokrene: pozitivne emocije, formiranje pravilnih stavova, sprovodi pozitivnu akciju za zdravlje, ugradi znanja u obliku navika u karakter učenika i trasira put ka veštinama zdravog življenja.

Za zdrav razvoj ličnosti učenicima je neophodno pomoći da sigurnost traže u sopstvenoj moći poimanja sveta, intelektualno, emocionalno i estetski. *Zdravo ponašanje je neposredno povezano sa zdravljem i predstavlja svaku aktivnost preduzetu radi unapređivanja, očuvanja i održavanja zdravlja. Suprotno tome "rizično ponašanje" definisano je kao specifičan oblik ponašanja koji povećava osetljivost za specifične poremećaje zdravlja.* Same informacije nisu dovoljne da učenici prihvate zdravo ponašanje. To je samo početna faza, odnosno azbuka vaspitnog procesa koja se mora dopuniti savremenim zdravstveno-vaspitnim strategijama, sa dobro planiranim i kontrolisanim intervencijama koje utiču na postepeno dobrovoljno prihvatanje ponašanja koje vodi zdravlju.

Opšti cilj zdravstvenog vaspitanja je da učenici ovladaju osnovnim znanjima, veštinama, stavovima i vrednostima iz oblasti zdravstvenog vaspitanja, kroz učenje zasnovano na iskustvu.

Učenje sadržaja zdravstvenog vaspitanja ima za cilj upoznavanje sebe i svog okruženja radi prevođenja onoga što znamo o zdravlju u željeni način ponašanja, uz prepoznavanje pravih životnih vrednosti i podsticanje optimalnog razvoja ličnosti.

Ostali ciljevi i zadaci zdravstvenog vaspitanja su:

- sticanje osnovnih medicinskih znanja i njihovo povezivanje radi razvijanja psihički i fizički zdrave ličnosti, odgovorne prema sopstvenom zdravlju,
- stvaranje pozitivnog odnosa i motivacije za zdrav način življenja,
- vaspitavanje učenika za rad i život u zdravoj sredini,
- sticanje znanja, umenja, stavova i vrednosti radi očuvanja i unapređenja zdravlja,
- promovisanje pozitivnih socijalnih interakcija radi očuvanja zdravlja,
- podsticanje saznanja o sebi, svom telu i sopstvenim sposobnostima,
- motivisanje i osposobljavanje učenika da budu aktivni učesnici u očuvanju svog zdravlja,
- razvijanje navika kod učenika za očuvanje i negovanje svoje okoline,

- razvijanje odgovornog odnosa prema sebi i drugima,
- uključivanje porodice na planu promovisanja zdravlja i usvajanja zdravog načina života,
- razvijanje međusobnog poštovanja, poverenja, iskrenosti, uvažavanja ličnosti, jednakosti i otvorene komunikacije,
- usvajanje i prihvatanje pozitivnih i suzbijanje negativnih oblika ponašanja značajnih za očuvanje zdravlja,
- upoznavanje najosnovnijih elemenata zdravog načina života,
- upoznavanje protektivnih faktora za zdravlje, kao što su: fizička aktivnost i boravak u prirodi,
- sticanje novih saznanja o rađanju, reprodukciji i polnim razlikama.

Četvrti razred

Sadržaji programa

I Tema - Ishrana - vrste hranljivih materija

Podela, osobine, uloga masti, belančevina, vitamina, ugljenih hidrata, minerala, vode. Bolesti koje se prenose putem hrane. Opasnosti od nekontrolisane primene dijeta.

II Tema - Značaj rekreacije i sporta

Zašto se bavimo sportom? Vrste i značaj rekreacije i pojedinih sportova. Pravilna rekreacija - nadzor, ishrana, hidratacija.

III Tema - Pubertet

Osvrt na usvojeno gradivo u trećem razredu. Dopuniti znanja novim sadržajima. Anatomske i fiziološke promene u pubertetu. Akne u pubertetu. Odnosi među polovima, sa osvrtom na značaj produžetka vrste i zdravog potomstva. Bolesti endokrino sistema.

IV Tema - Bolesti dečjeg doba

Izvor infekcije, putevi širenja i ulazno mesto infekcije. Zoonoze - higijena i nega u domu sa kućnim ljubimcima. Odnos dece u seoskim sredinama prema domaćim životinjama - ugroženost od bolesti koje se prenose sa životinja na ljude.

Bolesti respiratornog trakta - prehlada, grip, bronhitis.

Bolesti digestivnog trakta - oralna higijena, bolesti zuba, alimentarne infekcije, paraziti, značaj redovnog uzimanja hrane.

Bolesti lokomotornog sistema - deformiteti kičmenog stuba, spuštenu stopala.

Dečje zarazne bolesti. Zamke i opasnosti od tetovaže i pirsinga.

V Tema - Prva pomoć

Prva pomoć kod krvarenja, sunčanice, kolapsa.

Prva pomoć kod trovanja, alkoholizma, povraćanja.

Stres - posledice stresa i prevencija u cilju podizanja psihičke kondicije i sprečavanja nastanka bolesti.

Pušenje, alkoholizam, narkomanija - znanja usvojena u trećem razredu osnovnog obrazovanja dopuniti i proširiti u skladu sa mogućnostima učenika četvrtog razreda. U realizaciji programskih sadržaja svih predmeta naći mogućnosti da učenici shvate štetno dejstvo alkohola, nikotina i psihoaktivnih supstanci.

Način ostvarivanja programa

Preporučene aktivnosti u obrazovno-vaspitnom radu

Sastavni deo nastavnog programa je uputstvo za način realizacije programskih sadržaja. Sadržaji zdravstvenog vaspitanja u četvrtom razredu predstavljaju programski kontinuitet iz prethodna tri razreda osnovnog obrazovanja i vaspitanja. Konceptija predmeta podrazumeva nadgradnju znanja, umenja i veština, kako bi se učenici osposobili za praktičnu primenu znanja. Principom postupnosti u skladu sa uzrasnim karakteristikama učenika, po sistemu koncentričnih krugova, sadržaji su u svakom sledećem razredu sve složeniji i obimniji.

Na času odeljenjskog starešine neophodno je obraditi nastavne sadržaje koji nisu našli svoje mesto u programskim sadržajima obaveznih, izbornih predmeta i ostalih organizacionih formi rada na nivou škole. Učitelj ima određenu slobodu u kreiranju nastavnog procesa. Za određene teme neophodno je angažovati zdravstvene radnike koji se bave tom problematikom (bolesti zavisnosti, HIV infekcije, zlostavljanje i zanemarivanje dece, ishrana, oralna higijena), roditelje, društveno-humanitarne, sportske, rekreativne, kulturne i druge organizacije i udruženja.

Rad na realizaciji programa odvija se u okviru:

- redovne nastave, tj. integracije zdravstveno-vaspitnih sadržaja u programe drugih predmeta,
- vannastavnih aktivnosti - sportskih sekcija klubova zdravlja, akcija za unapređenje školskog prostora, kao i prostora oko škole, akcija posvećenih zdravoj ishrani i svim ostalim aktivnostima planiranih kalendarom zdravlja,
- vanškolskih aktivnosti na uređivanju zelenih površina, saradnje sa zajednicom, na organizovanju kulturnih aktivnosti i drugih sadržaja za kreativno i rekreativno korišćenje slobodnog vremena.

Sadržaj programa koncipiran je u šest tematskih celina, sa tendencijom da se pri realizaciji programskih sadržaja uspostavi korelacija sa svim nastavnim predmetima. Praktična nastava uključuje aktivan odnos učenika prema materijalnom svetu i na taj način potvrđuje primenljivost stečenih teoretskih znanja.

Predloženi programski sadržaji predstavljaju polaznu osnovu za kontinuiran rad i realizaciju zadatih ciljeva. Unutrašnju strukturu planiranih sadržaja treba fleksibilno prilagoditi postavljenim ciljevima obrazovanja i uslovima rada u školi. Efikasnim i podsticajnim metodama rada s učenicima doći do načina koji omogućava usvajanje generativnih, transfernih i funkcionalnih osnovnih znanja i veština, koja predstavljaju osnovu za usvajanje pojmova i znanja u narednim fazama školovanja.

Primenom principa postupnosti - od lakšeg ka težem, u četvrtom razredu se proširuju znanja kako po obimu, tako i po složenosti sadržaja. Podsticanjem misaone aktivnosti i primenom metoda analize i sinteze postiže se logičan način razmišljanja i viši saznavni nivo. U realizaciji programa pratiti razvojni put učenika vodeći računa o individualnim karakteristikama svakog ponaosob, kao i o socijalnom miljeu u kom učenik živi.

Podrška učitelja kao i celog odeljenja tokom rada bitan je preduslov uspešne realizacije programa. Primeniti niz metodičkih radnji tokom svakog časa obrade sadržaja. Pored teorijskih informacija i njihove praktične primene radi sagledavanja celovitosti materije, potrebno je dijaloškom metodom što više podsticajno aktivirati učenike u radu koristeći pri tom životno iskustvo, odnosno situacije u kojima su se nekada našli.

Za uspešnu realizaciju pojedinih nastavnih jedinica potrebno je angažovati roditelje, jer su oni neophodan partner nastavnicima i istovremeno izvor ideja aktivnosti i dobre volje, vođeni iskrenom željom za

stvaranjem što humanijih i zdravijih uslova za školovanje svoje dece. Oblici saradnje s roditeljima mogu biti različiti: preko dece, individualno, roditeljski sastanci, tribine, neposredno učešće roditelja u realizaciji nastavnih tema.

Dinamika realizacije programskih sadržaja zavisi od prethodnih znanja učenika, njihovih razvojnih mogućnosti, zainteresovanosti za materiju, kao i od kreativnosti učitelja pri realizaciji sadržaja.

Deci je neophodno približiti činjenicu da je zdravlje pojedinca ne samo lično, već i opšte dobro. **Ono se u velikoj meri uči te svako može značajno uticati na kvalitet svoga zdravlja ako prihvati zdrav stil života.** Deca moraju dobiti blagovremenu i kvalitetnu informaciju koju će umeti da usvoje i ugrade u svakodnevno ponašanje. Postoje brojne mogućnosti kako se svaka tema može približiti učenicima. To sigurno ne treba da bude jednostavno iznošenje činjenica, već raznovrsne aktivnosti koje svestrano uključuju učenike kroz radionice, edukativne igre, imitacije... Neophodno je ostvariti interaktivno i dinamično učenje u odeljenju kako bi učenici s lakoćom prihvatili i usvojili znanja, a da pri tome nemaju utisak napornog rada. Stvoriti dinamičku i promenljivu sredinu za učenje sa osmišljeno organizovanim materijalom koji odgovara razvojnom nivou i individualnim interesovanjima učenika.

Nastavne aktivnosti potrebno je usmeriti na životnu praksu i time znanja i umenja staviti u funkciju primenljivosti. U radu s učenicima neophodno je podsticati radoznalost, samostalnost i stvaralačke ideje, sa uvažavanjem razvojnih i individualnih karakteristika.

Za uspešnu realizaciju programa izuzetno je značajna podrška u vidu obuke nastavnika sa priručnikom kao pratećom literaturom i osnovnim osloncem u realizaciji programa zdravstvenog vaspitanja. Učenici kao izvor informacija koriste postojeće udžbenike i raspoloživu literaturu iz ostalih nastavnih predmeta na nivou uzrasta, kao i ostale izvore informacija (štampane, audiovizuelne, elektronske...).

Preporuke za ostvarivanje programa slobodnih aktivnosti (hor i orkestar)

Hor

Učešćem u horu mlada ličnost se socijalizira i sagledava vrednosti zajedničkog učestvovanja u postizanju određenog umetničkog izraza. Hor je najmasovniji vid kolektivnog muziciranja u osnovnoj školi i od njegovog rada zavisi i ugled škole. Jedino se kod hora traži jedinstven (pevani) odgovor od svih učenika.

Horsko pevanje može biti:

- odeljenjsko horsko pevanje,
- razredno horsko pevanje,
- horsko pevanje mlađih razreda.

Pevanje u odeljenjskom horu ima obrazovni i vaspitni cilj. Obrazovni cilj obuhvata razvijanje sluha i ritma, širenje glasovnih mogućnosti, učvršćivanje intonacije. Vaspitni cilj obuhvata razvijanje osećanja pripadnosti kolektivu, razvijanje estetskih osećanja, upoznavanje novih reči, odnosa u prirodi i među ljudima i sl.

Razredni hor obuhvata sva odeljenja istog uzrasta u školi.

Hor učenika mlađih razreda obuhvata uzrast učenika od I do IV razreda, sa nedeljnim fondom od 3 časa.

Časovi hora ulaze u fond časova neposrednog rada sa učenicima.

Na repertoaru hora mlađih učenika treba da se nađu jednoglasne i dvoglasne kompozicije u izvođenju a capella ili uz instrumentalnu pratnju. Repertoar hora obuhvata dela domaćih i stranih kompozitora.

U toku školske godine potrebno je sa horom uraditi osam do deset kompozicija i nastupati na smotrama, takmičenjima i drugim muzičkim manifestacijama.

Orkestar

Orkestar koji najbolje odgovara mogućnostima i interesovanju učenika osnovne škole jeste Orfov instrumentarij. Kako se na ovim instrumentima lako savladava tehnika sviranja i svira od prvog razreda, velika je mogućnost da se odaberu najbolje uvežbani učenici za ovaj sastav.

Na početku rada sviranje na Orfovim instrumentima svodi se na praćenje ritma pevane pesme, brojalice ili muzičke igre. Sviranje na melodijskim instrumentima uvodi se kasnije kada se učenici priviknu na zajedničko sviranje.

U školi se može formirati orkestar sastavljen i od neke druge kombinacije instrumenata (npr. harmonike, mandoline, tambure, blok flaute).

Časovi orkestra (3 časa sedmično) ulaze u fond časova neposrednog rada sa učenicima.

U toku školske godine potrebno je sa orkestrom uraditi najmanje pet kompozicija i nastupati na smotrama, takmičenjima i drugim muzičkim manifestacijama.